

ASOCIAȚIA SLAVIȘTILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

ROMANOSLAVICA

VII

DIALECTOLOGIE

BUCUREȘTI—1963

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. *Emil Petrovici* (redactor responsabil); Acad. *Al. Rosetti*, prof. *M. Novicov*,
I. C. Chișimia, *G. Mihăilă*, *I. Pătruț*, *E. Vrabie*

Adresa redacției: Str. Pitar Moș, 7-15, raionul 30 Decembrie, București Telefon : 11.22.41

ROMANOSLAVICA

VII

CONFERINȚA DE DIALECTOLOGIE SLAVO-ROMÂNĂ

Dialectologia slavo-română este una din cele mai noi ramuri ale slavisticii românești. Cu câțiva ani în urmă abia puteau fi numite câteva lucrări consacrate graiurilor slave de pe teritoriul țării noastre, dintre care prima și cea mai cunoscută era monografia academicianului E. Petrovici despre graiul sîrbilor carașoveni, publicată în 1935¹. Acestui studiu, care s-a bucurat de o călduroasă primire din partea slaviștilor, i-au urmat mai târziu, după eliberarea țării noastre, câteva lucrări și articole tratînd despre graiurile ucrainene, rusești și bulgărești de pe teritoriul R.P.R., datorite lui I. Pătruț, Gh. Bolocan, V. Arvinte, E. Vrabie, N. Pavliuc și altor cercetători².

Intensificarea cercetărilor dialectologice în ultimii doi-trei ani, în cadrul Asociației Slaviștilor din R.P.R., al Institutului de lingvistică din București, al Universităților din București, Cluj și Iași și al Institutului de limba și literatură rusă „M. Gorki” a avut drept rezultat organizarea primei Conferințe de dialectologie slavo-română, care s-a desfășurat la București în zilele de 27—28 iunie 1961³. Pregătind comunicările pentru această conferință, Asociația Slaviștilor din R.P.R. a urmărit două obiective principale: 1) studiul graiurilor slave (rusești, ucrainene, bulgare, sîrbocroate, cehe, slovace și poloneze) vorbite pe teritoriul Republicii Populare Romîne și 2) studiul repartitiei geografice a toponimicelor și a cuvintelor comune de origine slavă în limba română — pornind, printre altele, de la discuțiile în jurul proiectului Atlasului lingvistic slav.

Deschizînd conferința, în ziua de 27 iunie, acad. Emil Petrovici, președintele Asociației Slaviștilor din R.P.R., a făcut o scurtă expunere asupra activității Comisiei internaționale pentru Atlasul lingvistic slav de pe lângă Comitetul Internațional al Slaviștilor (C.I.S.), care a elaborat pînă în prezent chestionarele pentru anchetă, supunîndu-le discuției publice, împreună cu o serie de principii ce vor sta la baza realizării acestei importante lucrări științifice internaționale.

În prima zi a ședinței au fost prezentate comunicările: acad. E. Petrovici, *Raportul dintre izoglosele dialectale slave și izoglosele elementelor slave ale limbii*

¹ *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Cluj. 1935.

² Vezi RSL, IV, 1960, p. 24—25.

³ Cf SCL, XII, 1961, nr. 4, p. 579—582.

române (În legătură cu Atlasul lingvistic slav); G. Mihăilă, *Contribuții la studierea geografiei împrumuturilor slave în limba română* (pe baza „Atlasului lingvistic român”); E. Vrabie, *Stadiul actual, însemnătatea, sarcinile și perspectivele cercetării graiurilor slave din Republica Populară Română*; Maria Dumitrescu și E. Novicicov, *Lexicul graiului rusesc din satul Mila 23 (reg. Dobrogea)*; V. Vascenco, *Observații asupra graiului rusesc al lipovenilor din satul Pisc, raionul Brăila* (în ședința de dimineață); acad. E. Petrovici, *Izoglose slave pe teritoriul României stabilite cu ajutorul toponimiei*; Clara Paszternák, Ladislau Lukács și Magdalena Nagy, *Cîteva trăsături caracteristice ale graiului lipovenilor din comunele Sarichioi și Jurilovca (reg. Dobrogea)*; A. Vraciu, *Note de dialectologie slavo-română (Observații asupra unui grai ucrainean și a unui grai rusesc din R.P.R.)*; N. Pavliuc, *Aspecte ale vocalismului graiurilor ucrainene din Maramureș*; I. C. Chițimia și Elena Deboveanu, *Graiul și folclorul polonez din Bulai, raionul Suceava* (în ședința de după amiază).

În cea de a doua zi a conferinței (28 iunie) au fost prezentate următoarele comunicări: P. Olteanu, *Graiurile slovace din Banat*; Gr. Benedek, *Aspecte ale graiului slovac din Vărzari și Borumlaca (reg. Crișana)*; Gh. Ciplea, *Cantitatea vocalică în graiurile cehe din Banat*; Zlatca Iuffu, *În legătură cu sistemul fonetic al graiului bulgar din comuna Chiajna (reg. București)*; B. Berić, *Accentul în graiul sîrbesc din Clisura (reg. Banat)*; V. Vescu, *Fonetisme arhaice în graiurile sîrbocroate din Banat*.

După cum se poate observa, comunicările au îmbrățișat graiuri aparținînd tuturor minorităților slave care conviețuiesc cu poporul român pe teritoriul patriei noastre. Aceasta constituie un fapt îmbucurător și elocvent în același timp pentru dezvoltarea slavisticii românești în condițiile regimului democrat-popular.

Pe marginea celor 16 comunicări, care au ridicat numeroase probleme interesante în legătură cu geografia lingvistică a elementelor slave în limba română și cu studiul concret al graiurilor slave din R.P.R., au luat cuvîntul, la întrebări și discuții, numeroși participanți, care au adus o serie de completări și sugestii în legătură cu cercetările viitoare.

În concluziile sale, acad. Emil Petrovici a subliniat importanța studiilor de geografie lingvistică referitoare la împrumuturile slave în limba română și a cercetării graiurilor slave de pe teritoriul țării noastre. Conferința de dialectologie slavo-română a arătat că în acest domeniu există un cîmp vast de cercetări și că slaviștii din țara noastră își pot aduce contribuția la rezolvarea unor probleme importante de dialectologie slavă.

În ceea ce privește Atlasul lingvistic slav, materialul dialectal românesc, respectiv cuvintele de origine slavă în limba română pot fi folosite ca material auxiliar la rezolvarea unor probleme care decurg din chestionarul atlasului cum sînt mai ales cele de fonetică comparativă-istorică, de lexicologie și de formarea cuvintelor. Utilitatea unor astfel de materiale dialectale a fost subliniată, printre altele, la conferința de la Praga (1961) a Comisiei internaționale pentru Atlasul lingvistic slav, în cadrul căreia a fost constituită o subcomisie a țărilor neslave (R. P. Română, R. P. Ungară, Austria, R. D. Germană) care vor participa la întocmirea atlasului, subcomisie al cărei responsabil a fost numit acad. Emil Petrovici.

Nu încapă îndoială că dialectologii slaviști din țara noastră își vor aduce contribuția la strîngerea și prelucrarea materialului pentru Atlasul limbilor slave, precum și la studierea aprofundată a tuturor graiurilor slave din țara

noastră. În acest sens, la sfârșitul conferinței de dialectologie slavo-română a fost adoptată o hotărîre, care prevede, printre altele :

1. Intensificarea cercetărilor asupra tuturor graiurilor slave din R.P.R. prin activitatea coordonată a colectivelor de dialectologi slaviști din cele trei centre universitare — București, Cluj și Iași.

2. Constituirea unei comisii de lucru în vederea colaborării la Atlasul lingvistic al limbilor slave, condusă de acad. E. Petrovici, comisie care să studieze proiectele chestionarului (vocabulary, fonetică, morfologie, sintaxă, formarea cuvintelor) în vederea studierii, din acest punct de vedere, a elementelor de origine slavă din limba română.

3. Organizarea în cele trei orașe universitare a unor discuții colective asupra metodologiei cercetărilor de dialectologie slavă pe teritoriul R.P.R. și convocarea în anii viitori unei noi conferințe de dialectologie slavo-română.

Realizarea acestor sarcini și a altora legate de ele va constitui un pas înainte în dezvoltarea acestei ramuri a slavisticii românești, va reprezenta o nouă contribuție a slaviștilor români la dialectologia limbilor slave.

* * *

În volumul de față — primul de acest fel în slavistica românească — sînt reunite comunicările prezentate la conferința de acad. E. Petrovici, G. Mihăilă, E. Vrabie, V. Vascenco, Maria Dumitrescu și E. Novicicov, A. Vraciu, Zlatca Iuffu, I. C. Chițimia și Elena Deboveanu, V. Vescu, B. Berić, Gh. Ciplea și Gr. Benedék. În același timp se publică aici două articole ale lui E. Vrabie și I. Pătruț, strîns legate de problemele dezbătute la conferință precum și considerațiile acad. E. Petrovici și ale lui E. Vrabie în legătură cu atlasul lingvistic slav.

КОНФЕРЕНЦИЯ ПО СЛАВЯНО-РУМЫНСКОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ

(РЕЗЮМЕ)

Славяно-румынская диалектология является одной из новейших отраслей румынской славистики: ее начало связано с монографией акад. Э. Петровича о говоре крашованских сербов (1935), за которой следовало, в последние годы, несколько работ и статей посвященных украинским, русским и болгарским говорам (И. Пэтруц, Г. Болокан, В. Арвинте, Е. Вrabie, Н. Павлюк и др.).

Расширение диалектологических разысканий за последние два-три года позволило Ассоциации славистов РНР организовать первую Конференцию по славяно-румынской диалектологии (Бухарест, 27—28 июня 1961 г.), которая имела две главные цели: 1) изучение славянских (русских, украинских, болгарских, сербохорватских, чешских, словацких и польских) говоров на территории Румынской НР и 2) изучение географического распространения топонимических названий и слов славянского происхождения в румынском языке (в связи с проектом общеславянского лингвистического атласа).

Открывая конференцию, акад. Э. Петрович кратко охарактеризовал деятельность Международной комиссии по общеславянскому лингвистическому атласу при МКС, которая составила вопросник для собирания материала для атласа и представила его к обсуждению вместе с принципами составления этой большой международной научной работы.

На конференции было представлено 16 докладов и сообщений из которых 12 печатаются в настоящем сборнике: доклады и сообщения академика Э. Петровича, Г. Михайлэ, Э. Врабие, В. Васченко, Марии Думитреску Е. Новичкова, А. Врачу, Златки Юффу, И. К. Кицимия и Елены Дебовяну, В. Веску, Б. Берича, Г. Чипля, Гр. Бенедика. Остальные сообщения представили: Клара Пастернак, Л. Лукач и Магдалена Надь (*Некоторые характерные черты говора русских липован сел Саружьоя и — Журиловки, Добруджанской обл.*), Н. Павлюк (*Некоторые аспекты вокализма украинских говоров Марамуреша*), П. Олтяну (*Словацкие говоры в Банате*).

В обсуждении докладов и сообщений приняли участие многочисленные участники, которые внесли ряд дополнений, замечаний и предложений для будущих исследований.

В заключении акад. Э. Петрович подчеркнул значение славяно-румынских диалектологических исследований и указал на то, что славянские элементы румынского языка могут быть использованы как дополнительный материал в решении ряда вопросов славянской лингвистической географии.

Конференция приняла решение, предусматривающее ряд конкретных мероприятий по расширению исследования славянских говоров на территории РНР и по сотрудничеству в работе Международной комиссии по общеславянскому лингвистическому атласу, в рамках которой была организована подкомиссия неславянских стран, участвующих в работах по составлению атласа (отв. акад. Э. Петрович). Выполнение этих задач явится новым шагом вперед в развитии этой отрасли румынской славистики, оно внесет новый вклад румынских славистов в диалектологию славянских языков.

LA CONFÉRENCE DE DIALECTOLOGIE SLAVO-ROUMAINE

(RÉSUMÉ)

La dialectologie slavo-roumaine constitue l'une des branches les plus jeunes de la slavistique roumaine. Ses débuts remontent à la monographie que E. Petrovici a consacrée en 1935 au parler serbo-croate de Caraşova, ouvrage auquel ont fait suite durant ces dernières années quelques travaux et articles consacrés aux parlers ukrainiens, russes et bulgares par I. Pătruţ, Gh. Bolocan, V. Arvinte, E. Vrabie, N. Pavliuc etc.

L'essor que les recherches de dialectologie ont pris au cours des deux ou trois dernières années a incité l'Association des Slavistes de la République Populaire Roumaine à organiser la première conférence de dialectologie slavo-roumaine (Bucarest, 27—28 juin 1961), laquelle a poursuivi deux objectifs principaux : 1) l'étude des parlers slaves (russes, ukrainiens, bulgares, serbo-croates, tchèques, slovaques et polonais) de Roumanie et 2) l'étude de la répartition géographique des toponymes et des mots d'origine slave de la langue roumaine (en rapport avec le projet d'Atlas linguistique slave).

L'académicien E. Petrovici a ouvert la conférence par un rapport sur l'activité de la Commission internationale pour l'Atlas linguistique slave instituée par le Comité international des Slavistes, qui a élaboré les questionnaires en vue de les soumettre aux discussions des spécialistes, et a établi les principes qui présideront à la réalisation de cette oeuvre si importante pour la science mondiale.

A la conférence ont été présentées 16 communications, dont sont publiées dans le présent volume celles de E. Petrovici, G. Mihăilă, E. Vrabie, V. Vascenco, Maria Dumitrescu et E. Novicicov, A. Vraciu, Zlatca Iuffu, I. C. Chițimia et Elena Deboveanu, V. Vescu, B. Berić, Gh. Ciplea, Gr. Benedek. Les autres communications ont été présentées par Clara Paszternak, Ladislau Lukacs et Magdalena Nagy (*Quelques traits caractéristiques du parler des Lipovenes des communes de Sarichioi et de Jurilovca, reg. de Dobroudja*), N. Pavliuc (*Aspects du vocalisme des parlers ukrainiens du Maramureș*), P. Olteanu (*Les parlers slovaques du Banat*).

De nombreux participants à la Conférence ont pris part aux discussions, contribuant ainsi par leurs observations et leurs suggestions au progrès de la dialectologie slave en Roumanie.

En conclusion l'académicien E. Petrovici a relevé l'importance des recherches de dialectologie slavo-roumaine en remarquant que les éléments slaves du roumain peuvent être utilisés comme des matériaux auxiliaires pour résoudre des problèmes de géographie linguistique slave.

La Conférence s'est achevée sur l'adoption d'une décision prévoyant toute une série de mesures concrètes qui permettront d'intensifier l'étude des parlers slaves de la République Populaire Roumaine et la collaboration avec la Commission pour l'Atlas linguistique slave, au sein de laquelle a été créée une sous-commission des pays non-slaves participant à l'élaboration de cette grande oeuvre (le responsable en est l'académicien E. Petrovici). De cette façon notre Association contribuera elle aussi au développement de la dialectologie slave.

RAPORTUL DINTRE IZOGLOSELE DIALECTALE SLAVE ȘI IZOGLOSELE ELEMENTELOR SLAVE ALE LIMBII ROMÎNE

(În legătura cu Atlasul lingvistic slav*)

Acad. EMIL PETROVICI

Limba romînă a împrumutat din graiurile slave vecine și în primul rînd de la slavii care au locuit odinioară pe același teritoriu pe care au locuit și strămoșii romînilor — slavii numiți de A. M. Selișcev slavii daco-moesici¹ — un număr mare de elemente. Influența aceasta slavă a pătruns în toate compartimentele limbii, cu toate că nu în mod egal. Elemente slave găsim în primul rînd — precum era de așteptat — în lexic, dar ele au pătruns și în derivație, fonetică (fonologie) și chiar în morfologie și sintaxă.

Cele mai vechi și mai numeroase elemente slave ale limbii romîne provin din graiurile slavilor daco-moesici, graiuri care aparțineau grupului bulgar. Pe întreg teritoriul ocupat de graiuri romînești — mă refer la graiurile daco-romîne — întîlnim forme ca *brazdă, grădină, ogradă, mlădiță, mreajă, a osîndi, a pîndi, răspîntie, crîng, deal, veac (vac), nevastă, pag, sfat, peșteră, praștie, grajd, primejdie* etc.² Pe temeiul unor forme ca acestea — care sînt foarte numeroase — am putea afirma că izoglosele corespunzătoare tratamentelor lui **tort, *tott, *tert, *tett, *o, *ě, *ij, *kt', *dj* slave comune reunesc teritoriul limbii romîne cu acela al graiurilor bulgare răsăritene, unde găsim aceleași reflexe, inclusiv *'a (a)* pentru sl. com. **ě* în poziții asemănătoare celor din limba romînă. Unele izoglose reunesc graiurile romînești numai cu graiurile bulgare și macedonene. Există însă izoglose care cuprind graiurile romînești, bulgărești, macedonene, sîrbocroate, albaneze și grecești. Acestea privesc trăsăturile structurale comune ale limbilor balcanice ca, de exemplu, articolul enclitic, formarea viitorului cu auxiliarul „a vrea”, tendința spre dispariție a infinitivului etc.

* Versiunea romînească a comunicării făcute la a 3-a ședință de lucru a Comisiei internaționale pentru Atlasul lingvistic slav, ținută la Praga în iunie 1961. Comunicarea a apărut în „Slavia”, XXXI, 1962, 1, p. 34—41.

¹ A. M. Селищев, *Славянское население в Албании*, Sofia, 1931, p. 245.

² Vechile elemente sud-slave ale limbii romîne au fost supuse recent unei cercetări lexico-semantice de G. Mihăilă în studiul intitulat *Împrumuturi vechi sud-slave în limba romînă*, București, 1960.

Uneori teritoriul românesc este inclus în cîte o arie care îmbrățișează și limbi nebalcanice, cum este cazul vocativului (vocativul fem. în -o, dar poate, parțial, și cel masc. în -e), al existenței corelației palatalizării fonologice a consoanelor, al păstrării sonorității consoanelor sonore finale etc. În cazul vocativului, romîna constituie veriga de legătură între limbile sud-slave și ucraineană; în cazul corelației palatalizării a consoanelor, ea leagă bulgara răsăriteană cu ucraineana, iar în ce privește păstrarea sonorității consoanelor finale romîna merge împreună cu sîrbocroata, și ucraineana (de asemenea și cu maghiara), spre deosebire de bulgara¹ și macedoneana², care asurzesc consoanele sonore finale. (Fenomenul acesta e propriu și dialectului megle-noromîn, înconjurat de graiuri macedonene).

Tabloul clar schițat mai sus e însă tulburat de izoglosele care rezultă din răspîndirea — mai mare sau mai mică — pe teritoriul limbii romîne a unor împrumuturi slave mai recente. Astfel, peste aria unitară a elementelor împrumutate de la slavii daco-moesici aparținînd grupului bulgar se suprapun arii prezentînd fenomenele polnoglasiei (vezi harta alăturată nr. 1 : *Boroană*), al trecerii lui *g* la *h* (de exemplu în cuvintele *hulub* și *dohot*, vezi hărțile nr. 2 și 3 : *Porumbel* precum și nr. 4 și 5 : *Dohot*), al redării lui *o prin *u* (de exemplu în cuvintele *hulub* și *pup*; vezi hărțile nr. 2, 3 și 6 : *Boboc de floare*).

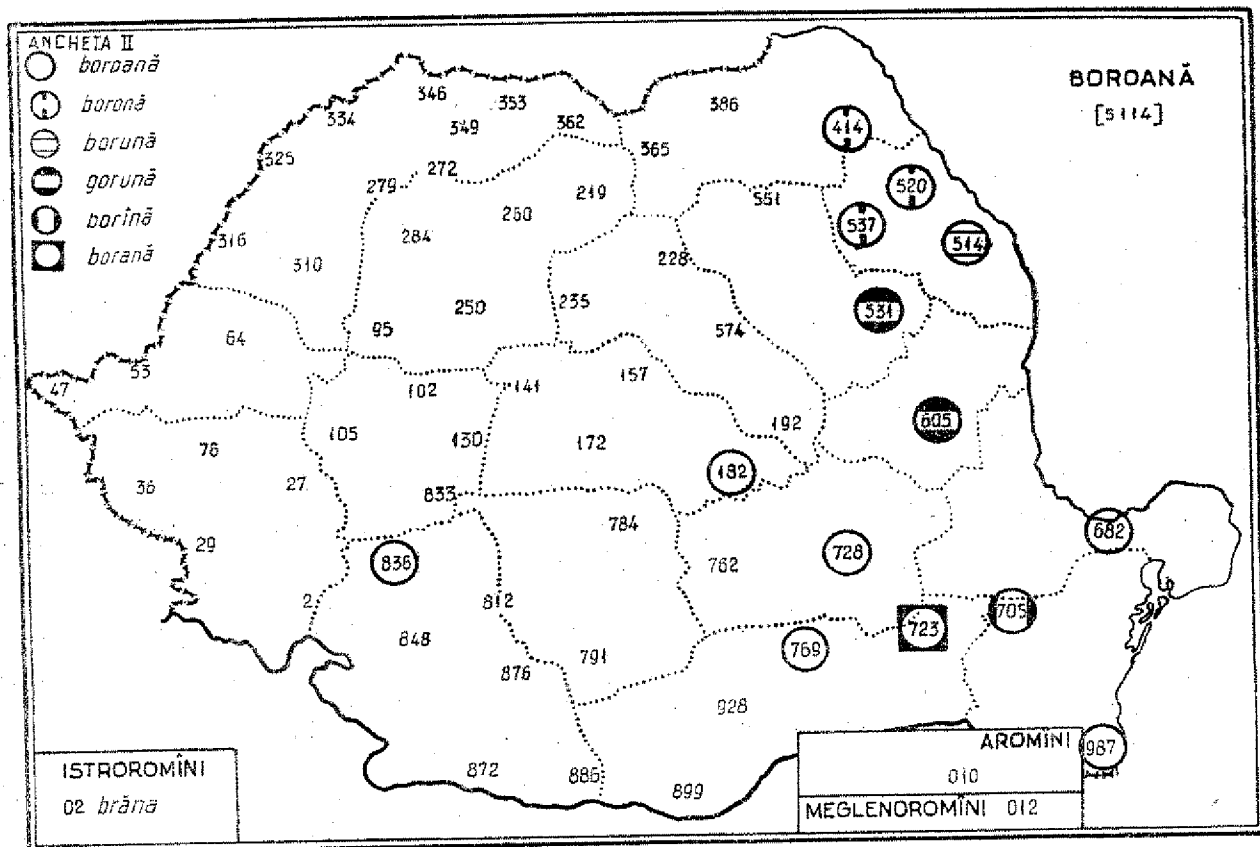
Nu arareori o formă prezentînd un tratament fonetic evident bulgăresc este răspîndită pe o arie care cuprinde numai o parte a teritoriului românesc, separată de teritoriul bulgar printr-o zonă în care lipsește forma respectivă. Astfel formele *maștehă* (*maștihă*), *măști(h)oa(n)e*, *mașteră*, *mamă maște* sînt răspîndite numai în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (vezi harta nr. 7 : *Mamă vitregă*). În apropierea graniței bulgare, în Muntenia și Oltenia, precum și în Moldova și Dobrogea se întrebuintează termenii de origine latină *mamă vitregă*, sau *mamă de al doilea*. Trebuie subliniat faptul că aria lui *maștehă* etc. din nord-vestul Romîniei este în nemijlocit contact cu aceea a lui magh. *mostoha* (termen evident de origine bulgară), arie care cuprinde tot teritoriul limbii maghiare³. Așezarea celor două arii, cea romînească a lui *maștehă* etc. și cea maghiară a lui *mostoha*, care se suprapun în acele regiuni unde conviețuiesc pe același teritoriu romîni și maghiari, ne îndreptățesc să presupunem că graiurile slave cu care au fost în contact graiurile romînești de nord-vest și cele maghiare de est, prin Transilvania și Crișana, prezentau tratamentul *št al lui sl. com. *tj. Acești slavi dacici au dat nume unor localități importante din centrul și nordul Transilvaniei ca, de exemplu, *Bălgrad*, *Moigrad*, *Zlatna* etc. (în antichitate *Apulum*, *Porolissum*, *Ampeium*), iar în sud-vestul Transilvaniei *Brăzova*, *Tuștea*, *Zlaști* (atestate la 1366, 1360, 1362 sub formele *Brazua*, *Tusta*, *Zlasd*)⁴, nume prezentînd metateza lichidelor în grupurile *tort, *tolt, *tert și reflexul 'a(a) și *št* al lui *ě și *tj.

¹ Стойко Стойков, *Увод в българската фонетика*, второ изд., София, 1961, p. 135, 152, 154, 168, 173 urm., 183 urm.

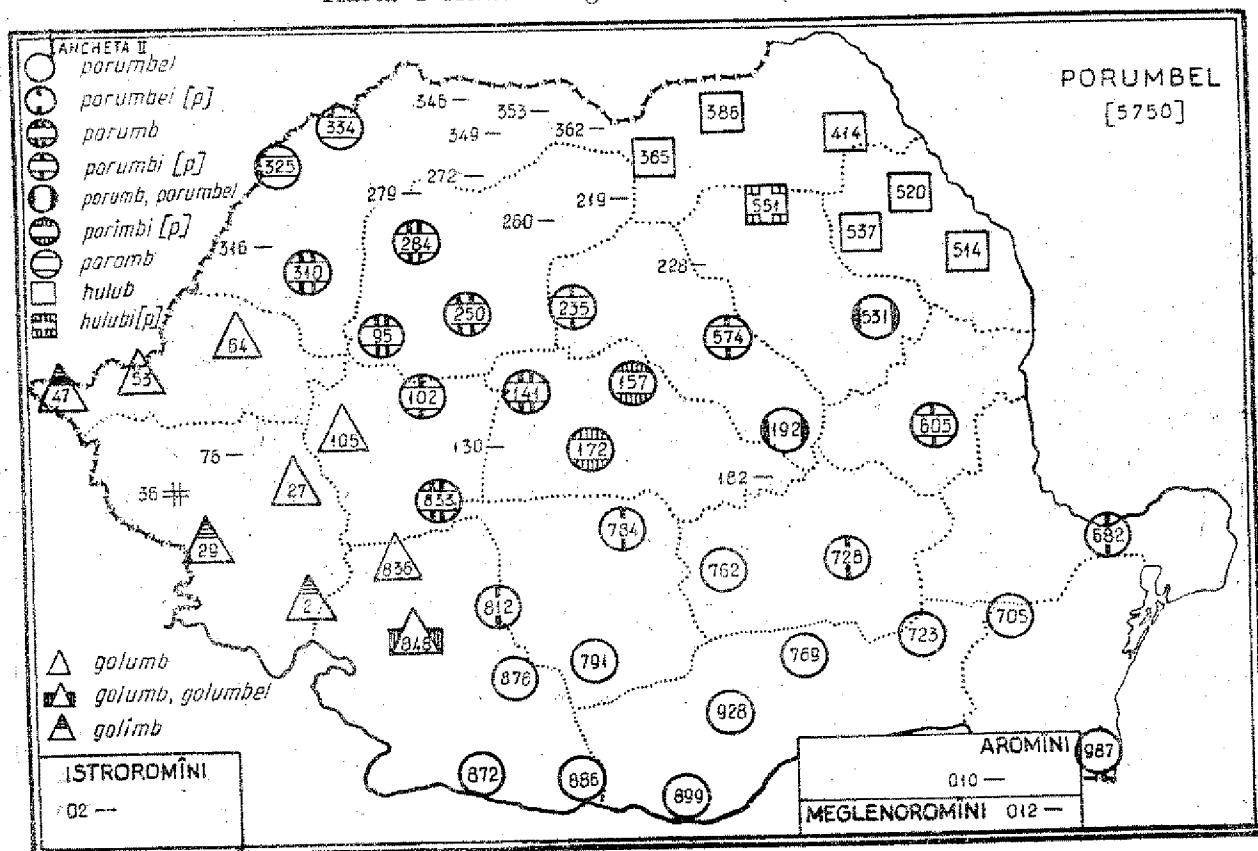
² Блаже Конески, *Граматика на македонскиот литературен јазик*, дел I, Скопје 1957, p. 97.

³ Privitor la magh. *mostoha*, *mustuha*, prezentînd un tratament aberant (*o*, respectiv *u*) al lui *a* slav, vezi Kniezsa István, *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*, I/1, Budapest, 1955, p. 344.

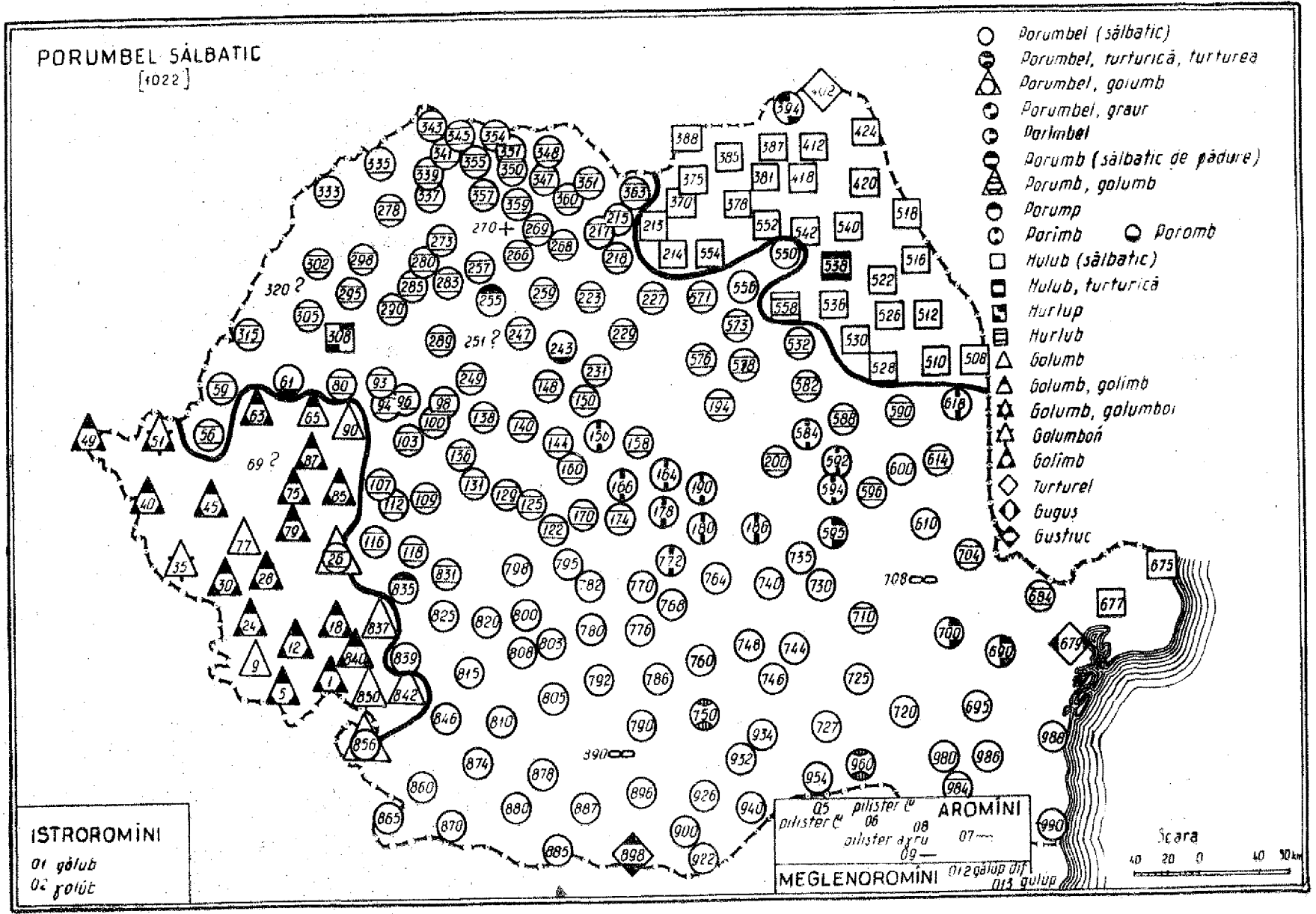
⁴ E. Petrovici, *Славяно-болгарская топонимика на территории Румынской Народной Республики „Romanoslavica“*, I, p. 14 urm., 21 urm. În ceea ce privește toponomicul *Tuștea*, vezi „Cercetări de lingvistică“, II, p. 30 urm.

Harta 1 Atlasul lingvistic român (serie nouă)

Harta 2 ALR (serie nouă)

Harta 3 ALR I

Din întâmplare în Crișana, în centrul, nordul și estul Transilvaniei, nu dispunem — ca în sud-vestul acestei provincii — de toponimice care să prezinte grupurile sl. com. *tj, *k', *dj și în felul acesta ne lipsește o dovadă peremptorie că graiurile slave vorbite odinioară în aceste regiuni erau de tip bulgar. În ceea ce privește pe *mostoha* maghiar, e de presupus că el s-a răspândit în toate graiurile maghiare pornind de undeva din est (sud-est).

Dar poziția neobișnuită a ariei vreunui element slav al limbii române, fără contact cu o arie slavă corespunzătoare, s-ar putea datora și faptului că elementul respectiv nu a fost împrumutat direct dintr-un grai slav. Astfel situația ariei lui *golîmb* (*golumb*) (vezi hărțile nr. 2 și 3 : *Porumbel*) în vestul teritoriului român pare a se datora faptului că termenul a fost împrumutat, în respectivele graiuri românești, din maghiară (cf. magh. *galamb*¹). În nici un caz aria aceasta nu poate dovedi prezența în trecut în aceste regiuni a unei populații sud-slave occidentale cum presupune I. Popović². Tratatamentul *un, um* al lui sl. com. *o în unele elemente slave ale limbii române nu indică originea sud-slavă occidentală a acestora. Forme ca *dumbravă, luncă, muncă, scump* etc. sînt răspîndite pe întreg teritoriul românesc, ceea ce ne obligă să le considerăm de origine slavă daco-moesică, asemenea celorlalte elemente vechi slave ale limbii române. De altfel în această arie forma cea mai obișnuită nu este *golumb*, ci *golîmb*.

Mai degrabă putea servi aria formei *pup* (vezi harta nr. 6) ca argument pentru existența unei populații sud-slave apusene (sîrbo-croate) în vestul Romîniei. Dar aria lui *pup* se datorește cu siguranță răspîndirii recente pe un teritoriu mai întins a unui element de origine sîrbocroată (s.-cr. *pup* 'boboc de floare'). În nordul Transilvaniei și în Maramureș cuvîntul românesc dialectal ar putea fi de origine ucraineană (cf. ucr. *пупчик, пуп'янок* 'boboc de floare').

Unei răspîndiri relativ recente a unui element de origine ucraineană se datorește și aspectul ariei lui *dohot* (vezi hărțile nr. 4 și 5). O dovadă că răspîndirea lui *dohot* e recentă ne este furnizată de vechile toponimice slave din aria acestui termen, care l-au păstrat pe *g* și nu prezintă fenomenul polnoglasiei : *Moigrad, Bălgrad, Zagra*³, *Zlatna* etc. La fel și aria lui *boroană* (harta nr. 1) s-a extins spre sud-vest peste regiuni unde vechea toponimie slavă prezintă metateza lichidelor în grupul *tort (*Prahova, Drajna*), a pentru *ě (*Snagov, Cukrov*) și *im* pentru *o (*Cîmpina, Dîmbovița* < **Kopina, Dobovica*).

Din cele expuse putem trage concluzia că izoglosele stabilite cu ajutorul elementelor slave ale limbii române nu prezintă aproape nici o regularitate și deci nu ne pot da o imagine măcar aproximativă a realității dialectale slave dinaintea asimilării slavilor în masa romînească⁴. Ele se datoresc răspîndirii în diferite direcții și regiuni a elementelor slave provenite din diferite graiuri slave. Constituirea izoglozelor actuale corespunzătoare elementelor slave a avut loc după asimilarea slavilor. Aceste izoglose nu sînt izoglose slave, ci romînești, căci procesul constituirii lor a decurs pe teren românesc.

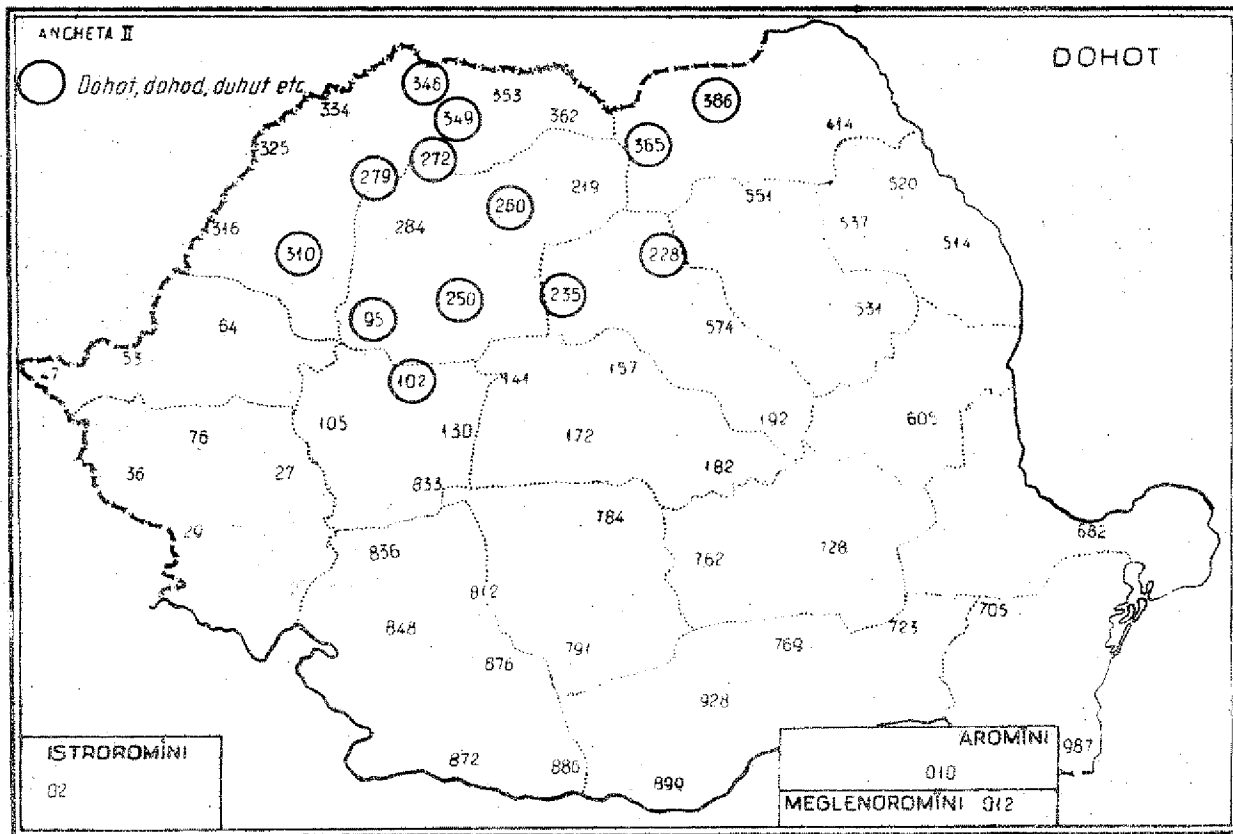
¹ Vezi Kniezsa, *op. cit.*, p. 176—177.

² I. Popović, *Geschichte der serbo-kroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960, p. 291—292.

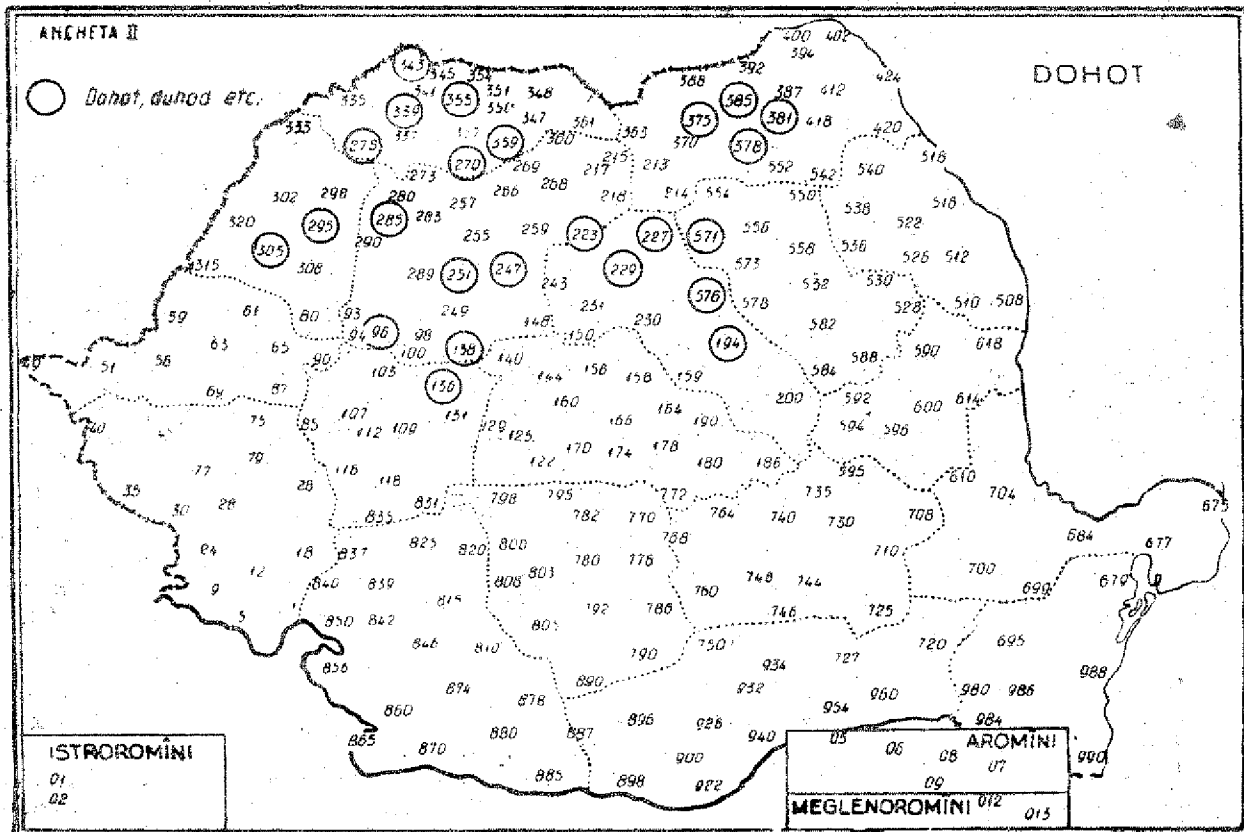
³ Referitor la *Zagra* vezi „Romanoslavica“, IV, p. 57.

⁴ Același aspect aproape haotic al izoglozelor împrumuturilor slave în limba romînă îl prezintă și hărțile publicate de G. Mihăilă în lucrarea citată sau prezentate cu ocazia unei conferințe ținute la Varșovia cu subiectul *Geografia, zapożyczeń słowiańskich w języku rumuńskim (na podstawie Rumuńskiego Atlasu Językowego)*.

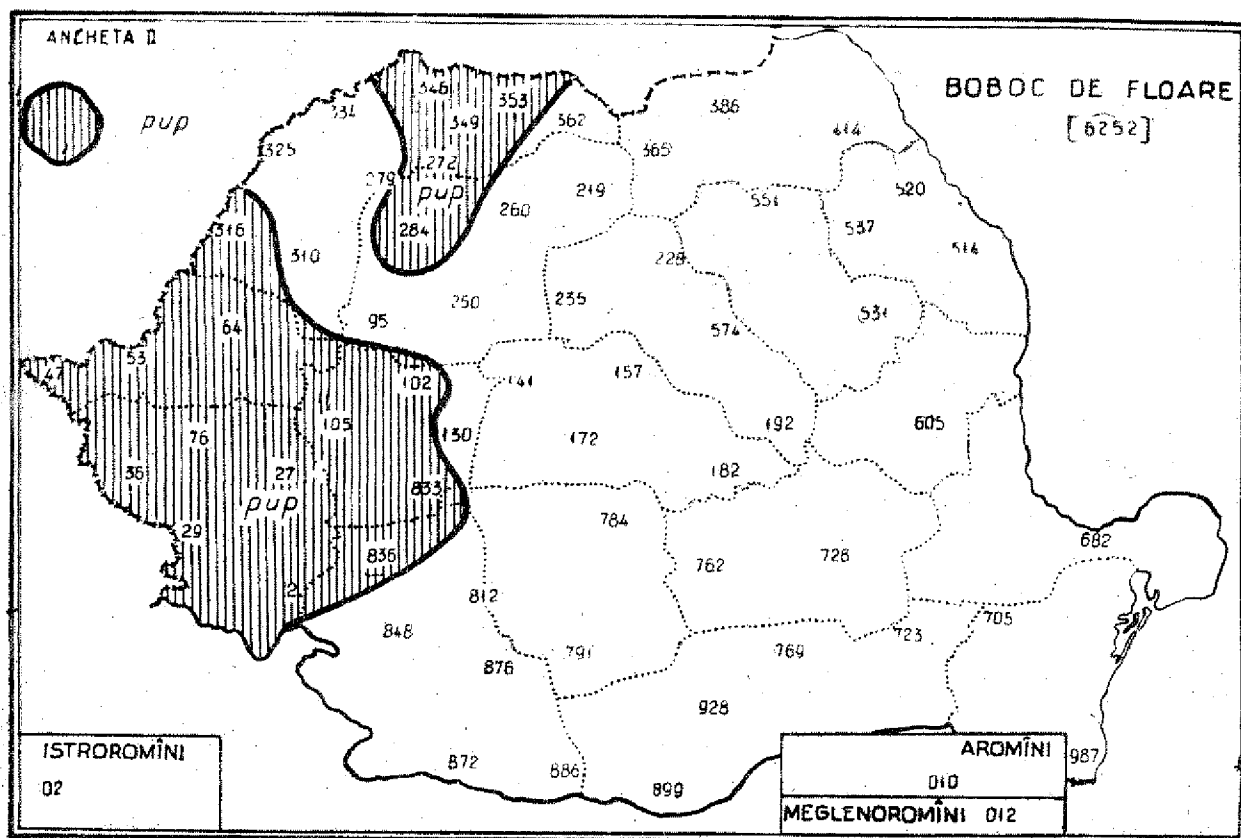

Harta 4 ALR (serie nouă)

Harta 5 ALR (serie nouă)

Harta 6 ALR (serie nouă)

Adeseori aria unui element slav al limbii române nu e în contact cu nici o arie slavă corespunzătoare de pe teritoriile limbilor slave vecine. Astfel ariile *zăpadă* din Muntenia și *omăt* din Moldova nu le corespunde nimic pe teritoriul Bulgariei și Ucrainei¹.

Totuși, o arie a unui element slav al limbii române este situată de obicei în apropierea graniței teritoriului limbii slave din care a fost împrumutat. (Vezi hărțile nr. 1—6)². Aceasta ne ajută adeseori să stabilim din care limbă slavă a fost împrumutat un cuvânt oarecare. De exemplu aria lui *suman* (Vezi harta nr. 8) indică o origine ucraineană a cuvântului³. De asemenea cele două arii ale cuvântului *cocină*, una vestică, în apropierea graniței dintre România și Iugoslavia, iar alta sudică, de-a lungul Dunării de jos⁴, arată că în Banat și regiunile vecine cuvântul e de origine sârbească, iar în Oltenia, Muntenia și Dobrogea, de origine bulgară.

Izoglose cu adevărat slave, care să ne dea indicații asupra repartizării teritoriale a diferitelor graiuri slave vorbite odinioară pe teritoriul României, putem obține numai pe baza toponimicelor create de slavi. Ținând seama de aceste toponimice — și excluzând pe cele create de români cu ajutorul ele-

¹ Privitor la ariile lui *zăpadă* și *omăt* vezi G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 113.

² Constatarea aceasta o face și G. Mihăilă în conferința ținută în limba polonă, amintită la pag. 15, nota 4.

³ *Dicționarul limbii române moderne* dă ca etimologie a lui *suman* bulg. *сукман*. Trebuie însă notat că și sensul cuvântului românesc este mai apropiat de acela al cuvântului ucrainean decât de acela al termenului bulgar.

⁴ Vezi harta dată de G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 84.

mentelor slave existente în limba română — se pot stabili care au fost regiunile României unde graiurile slave erau de tip sud-slav — răsăritean sau apusean — și unde erau de tip slav de est (vechi ucrainean). Obținem în felul acesta arii toponimice în care numele de locuri prezintă, pe de o parte, metateza lichidelor, pe de alta polnoglasia. În aria de nord-est (a polnoglasiei), toponimicele slave prezintă pe lângă polnoglasie, *h, u, i (î), -ău (-iu), -ăuți* în loc de sl. com. **g, *o, *ě, *-ov (-ev), *-ovbci* (cf. toponimicele *Dorohoi, Horodnic, Putna, Bilca, Rîșca, Sadău, Bașiu Rădăuți*, care dacă ar fi existat într-o epocă foarte îndepărtată, ar fi prezentat formele, **Dorguňь, *Gordъnikъ, *ꙗꙋѣna, *Bělъka, *Rěčъka, *Sadovъ, *Baševъ, *Radovъci*¹. Restul teritoriului României este împărțit în trei arii: o arie întinsă de sud, unde toponimicele slave se caracterizează prin reflexele sud-slave orientale (bulgare) *št, žd, 'a(a), in (im)* ale grupurilor, slave comune **tj, *dj* și ale fonemelor **ě, *o* (cf. toponimicele *Coșuștea, МѢДВЕЖДЕ, Breazova (Brazua), Doftana, Smadovița, Dîmbovița* < sl. **Košutja, *Medvѣdje *Berzova, *Degъtěna, *Smědovica, *Dobovica*)²; o a doua arie, mai puțin întinsă, apuseană, prezentînd în toponimia slavă reflexele sud-slave occidentale *u, e, ġ* ale sunetelor slave comune **o, *l, *ě, *dj* (cf. toponimicele *Muthnik, Vucova, Belareca, САРГВѢЦЪ, САРГВѢЦ* < sl. **Moѣbnikъ, *Vl̄kova, *Běla-rěka, *Sadjavъcb*)³; în sfîrșit, o a treia arie, de nord-vest, unde metateza lichidelor și păstrarea caracterului ocluziv al lui *g* sînt însoțite uneori de pronunțarea închisă a lui *ě (cf. toponimicele *Bălgrad, Moigrad, Zlatna, Craiova, Zagra, Gîmbuț* (magh. *Gambuc*), *Rîșca (Rîșca), Sici* (magh. *Szecs*) < sl. **Bělgordъ, *Moѣbgordъ, *Zoltъna, *Korl'evъ, *Zagora, *Gobъcb, *Rěčъka, *Sěčъ*)⁴. Din întîmplare, în această arie de nord-vest nu există toponimice, create de slavi, care să conțină grupurile sl. com. **tj, *kl', *dj*⁵.

Cu aceste izoglose ale toponimicelor slave nu coincid izoglosele elementelor slave ale limbii romîne. În interiorul ariei toponimicelor slave cu polnoglasie și cu trecerea lui **g, *o, *ě* la *h, u, i*, graiurile romînești întrebuintează obișnuit sute de forme generale romînești ca *grădină, ogradă, crîng, mîndru, deal, sfat* etc., (< sl. daco-moesic **gradina, *ograda, *kră"gъ, *mă"drъ, *d'alъ, *s(ъ)v'atъ*) prezentînd metateza lichidelor, reflexele *in, a' (a)* a lui **o, *ě* și păstrînd caracterul ocluziv al lui *g. În schimb în aria

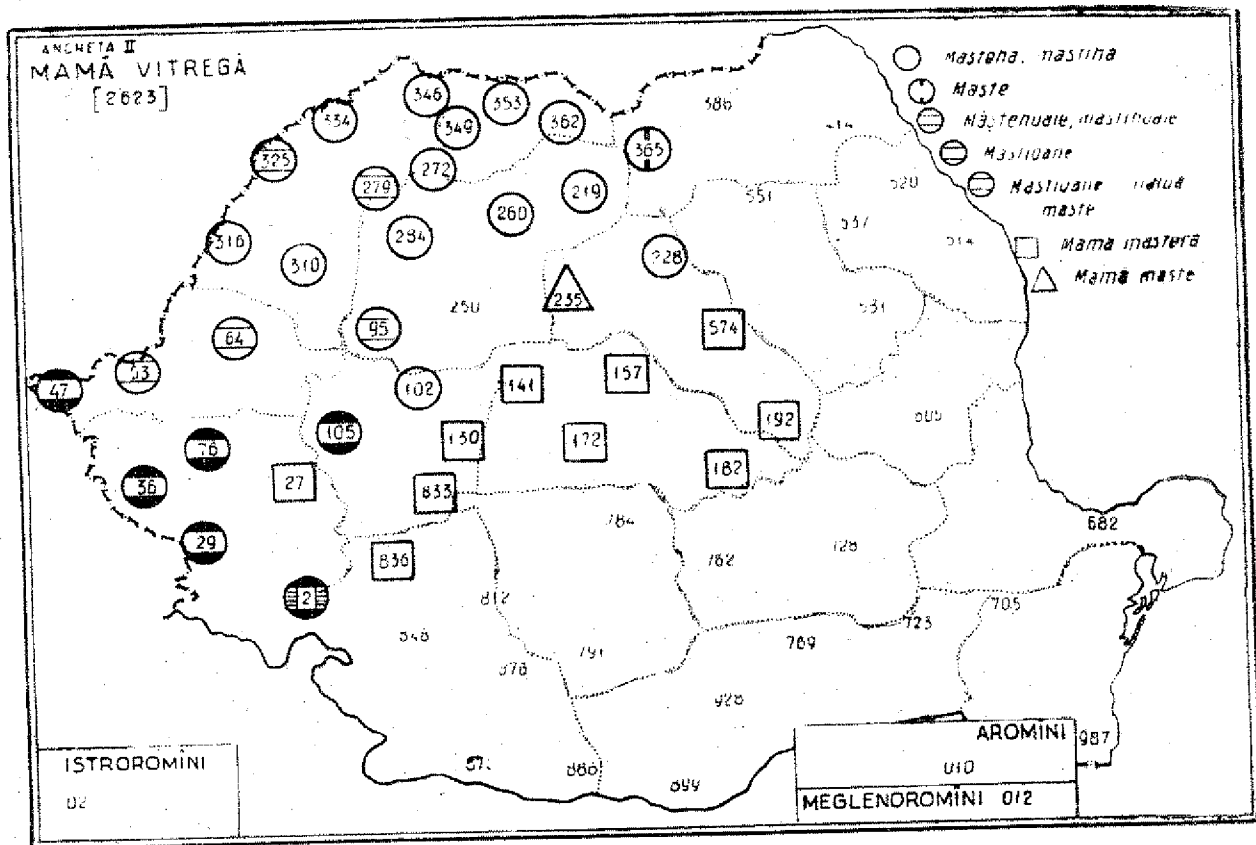
¹ Toponimicele înșirate mai sus au fost create probabil într-o epocă mai recentă, după apariția polnoglasiei și după trecerea lui *g, o* nazal și iat la *h, u, i*. Nu e exclus însă ca un hidronim ca *Putna* să fi existat deja pe timpul cînd se pronunța încă *o* nazal, devenit ulterior *u*.

² Și aceste toponimice au fost create probabil într-o epocă mai recentă, după metateza lichidelor și alte schimbări fonetice mai noi.

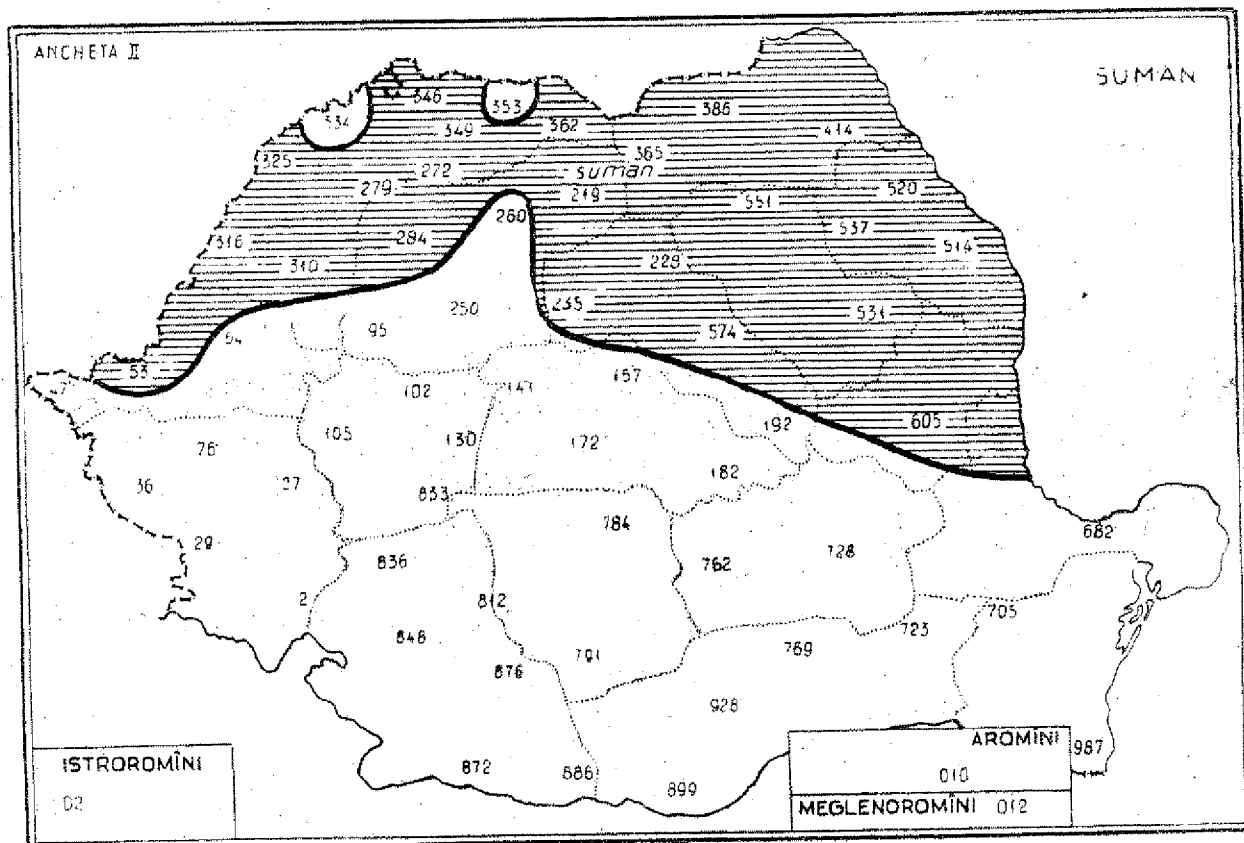
³ Vezi nota precedentă.

⁴ Vezi nota precedentă.

⁵ Asemenea toponimice au fost create fie de romîni (de ex. rom. *Peștera, Peștere*, magh. *Pestjere*), fie de maghiari (de ex. magh. *Pestes*, rom. *Peșteș, Peștiș*). Privitor la toponimicele slave de pe teritoriul României prezentînd reflexe slave de est sau sud-slave orientale și sud-slave occidentale ale unor sunete slave comune vezi articolele mele publicate în „Dacoromania“, VIII, p. 175, urm., „Dacoromania“, X, p. 233 urm., „Studii și cercetări lingvistice“ IV, p. 63 urm.,; V, p. 19 urm., „Cercetări de lingvistică“, II, p. 23 urm., „Romanoslavica“, I, p. 9 urm., *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, București, 1958, p. 33 urm., „Romanoslavica“, IV, p. 41 urm., „Cercetări de lingvistică“, IV, p. 153 urm., „Romanoslavica“, VI, p. 5 urm.

Harta 7 ALR (serie nouă)

Harta 8 ALR (serie nouă)

toponimică a metatezei lichidelor și a păstrării lui *g* s-au răspândit forme ca *boroană, dohot*, semnalate mai sus.

Așadar, ariile toponimicelor slave nu coincid cu ariile elementelor slave ale limbii române. Izoglosele acestora din urmă nu sînt izoglose slave, ci — precum am susținut mai sus — izoglose românești. Este oare indicat de a trasa asemenea izoglose neslave pe hărțile *Atlasului lingvistic slav*? Datele românești (și, în general, neslave) ar constitui adevărate corpuri străine pe hărțile *Atlasului lingvistic slav* și ar turbura imaginea răspîndirii pe teren a diferitelor fenomene lingvistice slave. De aceea, după îndelungi reflecții și repetate consultări cu slaviști romîni și străini, am ajuns la concluzia că nu e indicat să se treacă pe hărțile *Atlasului lingvistic slav* datele furnizate de graiurile românești (și, în general, neslave). Totuși folosirea acestor date prezintă un mare interes atît pentru studiul limbilor slave, cît și pentru studiul problemei de interes general a contactului, a influențelor reciproce între limbi, a evoluției paralele, convergente a idiomurilor învecinate de origini diferite. De aceea trebuie salutată propunerea de a prezenta într-o anexă la ALS rezultatele anchetelor neslave care prezintă vreun interes pentru geografia lingvistică slavă. În această anexă vor putea fi menționate nu numai împrumuturile slave în limbile neslave, ci și elementele de origine neslavă ale limbilor slave. De asemenea, aici își vor găsi locul și paralelismele și afinitățile structurale dintre limbile slave și limbile neslave învecinate (cum sînt, de exemplu, așa-numitele „balcanisme“). În legătură cu răspîndirea, în Peninsula Balcanică, a unor termeni ca scr. *astal* sau bulg. maced. *maca*, vor fi amintite într-o notă a anexei formele magh. *asztal*, rom. *masă*.

La capitolul tratînd derivația slavă vor fi menționate în notă sufixele de origine slavă ale limbilor neslave ca, de exemplu, rom. *-iște, iță, -nic, eț, -că, -can* etc.), precum și sufixele comune de diferite origini (ca, de exemplu rom. *-ar, -giu*, sl. *-ar, -ar'*, bulg. *-джия*, scr. *--džija* etc.).

Vor fi amintite în anexă și forme românești ca *haide — haidem — haideteți* (cf. bulg. *xajde — xajdeme* scr. *hajde — hajdemo — hajdete*)¹.

În cazul că vor intra în chestionarul *Atlasului lingvistic slav* și formule frazeologice, cum propune Jaromír Bělič², atunci, alături de formulele ceh. *jak se máte*, rus. *kak nožusaeme*, pol. *jak sie panu ponodzi* etc., va fi menționată în anexă și expresia romînă *ce mai faci* (cf. bulg. *kakvo pravume*), precum și cea maghiară *hogy vagy (van)* (cf. scr. *kako sme*.)

Nu e nevoie să înmulțim exemplele. Putem conchide că în cea mai mare măsură e de dorit ca pentru *Atlasul comun slav* să fie anchetate și graiuri românești. De aceea propun ca pentru *Atlasul lingvistic slav* să fie anchetate 13 graiuri românești: cîte unul în Banat, Crișana, Maramureș, Oltenia și Dobrogea, două în Moldova și cîte trei în Muntenia și Transilvania. Ne-am putea gândi să fie anchetat și un grai maghiar în regiunea Mureș-Autonomă Maghiară. De asemenea e de dorit să fie anchetate și trei graiuri slave relativ arhaice de pe teritoriul Romîniei: cel sîrbo-croat al carașovenilor sau al satului Svinița, cel bulgar din Beșenova Veche sau din Vinga (Banat) și un grai ucrainean din Maramureș. Celelalte graiuri slave din Romînia (cele

¹ Vezi propunerea făcută de Jan Petr și Jan Sedláček în „Slavia“ 29, 1960, p. 258, de a introduce în chestionarul *Atlasului lingvistic slav* asemenea forme constituite din cuvinte de origine neverbală (interjecții) care au primit desinențe verbale.

² „Slavia“, 29, 1960, p. 249.

rusești ale lipovenilor, ucrainiene din Bucovina și Dobrogea, sirbo-croate, bulgare, cehe și slovace) nu prezintă un interes deosebit în comparație cu restul graiurilor respective.

СООТНОШЕНИЕ СЛАВЯНСКИХ ДИАЛЕКТНЫХ ИЗОГЛОСС И ИЗОГЛОСС СЛАВЯНСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ РУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

(В связи с общеславянским лингвистическим атласом)

(РЕЗЮМЕ)

Изогlossen славянских элементов румынского языка представлены нерегулярно. Они не дают четкого представления о диалектальных славянских ареалах на территории РНР периода, предшествовавшего периоду ассимиляции славян румынским населением. Своим появлением они обязаны славянским элементам, проникшим в румынский язык из различных славянских языков (иногда через венгерское посредство). Обычно ареал славянского элемента румынского языка граничит с территорией славянского языка, из которого был заимствован этот элемент.

Изогlossen, с помощью которых можно будет установить территориальное распределение различных древних славянских говоров в пределах Румынии, можно получить лишь на базе топонимики, созданной славянами. Изогlossen славянских элементов румынского языка (румынские изогlossen) не совпадают с изогlossen топонимических названий, созданных славянами (чисто славянские изогlossen).

При всем несоответствии ареалов славянских элементов румынского языка и ареалов славянской топонимики на территории Румынии, для изучения славянских и румынских языков, для решения проблемы языковых связей и параллельного развития языков, сходящихся соседних идиом, различных по происхождению, представляет большой научный интерес использование в «Общеславянском лингвистическом атласе» румынского материала, собранного в 13 румынских населенных пунктах, в одном венгерском населенном пункте (Венгерская-Муреш автономная область) и в трех населенных пунктах РНР со славянскими говорами. Этот материал, а также данные, собранные из других неславянских языков, будут привлекаться в примечаниях в приложениях к картам Общеславянского лингвистического атласа.

LE RAPPORT DES ISOGLOSSES DIALECTALES SLAVES ET DES ISOGLOSSES DES ÉLÉMENTS SLAVES DE LA LANGUE ROUMAINE

(À propos de l'Atlas linguistique général slave)

(RÉSUMÉ)

Les isoglosses des éléments slaves du roumain ne présentent guère de régularité. Elles ne peuvent pas nous offrir une image claire des aires dialectales slaves existant sur le territoire de la République Populaire Roumaine à l'époque qui a précédé l'assimilation des Slaves dans la masse roumaine, étant donné qu'elles sont dues à la diffusion dans des directions et des régions

diverses des éléments slaves provenant de langues slaves différentes (éléments pénétrés parfois dans la langue roumaine par l'intermédiaire du magyar). Néanmoins, une aire d'un élément slave de la langue roumaine est située ordinairement à proximité de la frontière du territoire de la langue slave à laquelle il a été emprunté.

Les isoglosses à même de nous procurer des indications au sujet de la répartition territoriale des divers idiomes slaves parlés autrefois sur le territoire roumain ne peuvent être obtenues qu'en fonction des toponymes créés par les Slaves. Les isoglosses des éléments slaves du roumain — lesquels sont des isoglosses roumaines — ne coïncident pas avec les isoglosses des toponymes créés par les Slaves, lesquelles sont de véritables isoglosses slaves. Malgré cette discrédance qu'on observe entre les aires des éléments slaves de la langue roumaine et les aires toponymiques slaves du territoire de la Roumanie, pour l'étude des langues slaves et de la langue roumaine, du problème d'intérêt général que soulève le contact des langues et l'évolution parallèle convergente des idiomes avoisinants d'origines différentes il sera d'un intérêt tout particulier d'utiliser pour l'Atlas linguistique slave les matériaux recueillis dans 13 localités roumaines, 1 magyare (de la Région Mureș-Autonomie Magyare) et 3 slaves. Ces matériaux, de même que les matériaux fournis par d'autres langues non-slaves, seront présentés en notes dans une annexe à l'Atlas linguistique slave.

CONTRIBUȚII LA STUDIAREA GEOGRAFIEI ÎMPRUMUTURILOR SLAVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

(pe baza „Atlasului lingvistic român”) ¹

G. MIHĂILĂ

Studiarea elementelor slave din limba română a intrat într-o fază nouă o dată cu publicarea primelor volume ale *Atlasului lingvistic român*, care au permis să se localizeze, cu precizie nebănuită înainte, diversele împrumuturi slave pe teritoriul limbii române. Importanța geografiei lingvistice pentru cercetările etimologice, în particular pentru cele de etimologie slavo-română, a început să fie tot mai des subliniată, atât de către cercetătorii din țară, cât și din străinătate.

În ultimul timp, la cel de al IV-lea Congres internațional al slavistilor (Moscova, 1958) și la ședințele Comisiei pentru atlasul comun al limbilor slave (Conferințele din 1959 — Varșovia, 1960—Budyšin, 1961 — Praga, 1962 — Budapesta), s-a pus problema în ce măsură elementele slave din limba română (și din alte limbi neslave) pot fi folosite în atlasul comun al limbilor slave și — ceea ce este mai important — ce valoare pot avea datele dialectale respective pentru realizarea țărilor pe care și le pune atlasul. În acest sens s-au pronunțat profesorii S. B. Bernstein, R. I. Avanesov și Zd. Stieber în referatele prezentate la Congresul de la Moscova ², care au subliniat necesitatea folosirii datelor dialectelor românești, maghiare etc. la întocmirea atlasului. Problema a fost ulterior dezbătută la conferința dialectologică internațională de la Varșovia, la care dr. P. Király a prezentat un referat din partea delegației maghiare, în care punea sub semnul întrebării utilitatea materialului dialectal maghiar pentru *Atlasul comun al limbilor slave* ³. Un referat similar, dar cu

¹ Versiune modificată și completată a articolului *Geografia zapożyczeń słowiańskich w języku rumuńskim (na podstawie Rumuńskiego Atlasu Językowego)*, care va apărea în „Prace Filologiczne”, XIII (volumul omagial W. Doroszewski).

² Vezi R. I. Avanesov și S. B. Bernstein, *Лингвистическая география и структура языка. О принципах общеславянского лингвистического атласа*, Moscova, 1958; Z. Stieber, *O projekcie ogólnosłowiańskiego atlasu dialektologicznego*, în *Славянская филология*, I, Moscova, 1958, p. 129—135; cf. G. Mihăilă, *Problemele atlasului comun al limbilor slave la al IV-lea Congres al slavistilor (Moscova, 1—10 sept. 1958)*, SCL, IX, 1958, nr. 4, p. 537—541.

³ Cf. cele scrise de prof. S. Urbańczyk pe marginea Conferinței de la Varșovia: „S-a discutat, în legătură cu aceasta, ce poate da cercetarea elementelor slave din vocabularul graiurilor românești și maghiare. Referatul dr. Király despre elementele slave în graiurile maghiare a provocat un anumit scepticism, în schimb mari speranțe se leagă de graiurile românești” (*Międzynarodowa konferencja słowiańskich dialektologów w Warszawie*. „Język Polski”, XXXIX 1959, z. 5, p. 391).

alte puncte de vedere, a fost prezentat de acad. E. Petrovici la Conferința de la Praga a Comisiei atlasului (1961), publicat în volumul de față. În sfârșit, revista „Вопросы языкознания“ a deschis în 1960 o anchetă consacrată *atlasului comun al limbilor slave*, în care una din întrebări este formulată astfel: „Ce poate da pentru atlasul comun al limbilor slave cercetarea teritoriilor neslave, în care a existat înainte o populație slavă (de ex., teritoriul românesc, maghiar), și cum trebuie să se facă această cercetare? În ce măsură trebuie avute în vedere fenomenele din limbile slave legate de fapte aparținând „uniunilor lingvistice“? ¹.

La această întrebare au răspuns, în genere, pozitiv — deși cu unele rezerve, decurgând din însăși complexitatea problemei — Comisia dialectologică cehoslovacă, acad. Al. Rosetti, prof. M. Pavlović, P. Ivić, A. Lamprecht. Astfel, în răspunsul Comisiei dialectologice cehoslovace se arată: „Cercetarea teritoriului neslav se poate realiza prin stabilirea reflexelor fonetice și morfologice în toponimia și în împrumuturile vechi din limbile slave“, deși apar o serie de probleme complexe, legate de răspândirea ulterioară pe teritoriul neslav a unor toponimice de origine slavă sau de faptul că materialul lexical nu e uniform din punct de vedere cronologic și al conținutului ². Acad. Al. Rosetti atrage de asemenea atenția asupra răspândirii ulterioare a elementelor lexicale vechi de origine slavă pe teritoriul limbii române, subliniind însă importanța acestui material pentru fonetica comparativă-istorică, lexicologia și sema-siologia slavă ³. Includerea unor astfel de date în atlasul comun al limbilor slave prezintă o serie de dificultăți — arată P. Ivić — dar forme fonetice slave arhaice se întâlnesc tocmai pe teritoriile unde nu se mai vorbește în prezent vreo limbă slavă ⁴.

Din cele spuse mai sus, reiese clar importanța deosebită pe care o prezintă geografia împrumuturilor slave pe teritoriul limbii române, atât din punctul de vedere al slavisticii, cât și din acela al romanisticii.

Într-adevăr, dacă vom lua în considerare proiectul chestionarului pentru atlasul comun al limbilor slave, și anume acea parte a chestionarului lexical care este intitulată „De la cuvânt la sens“, elaborată de Institutul de limba rusă al Academiei de Științe a U.R.S.S. ⁵, vom constata că din cele 267 cuvinte slave comune propuse a fi cercetate din punct de vedere semantic, peste 80 se întâlnesc și în limba română: *bolovan, blană, buruană, bîrlog, ceas, cireadă, cîrd, drob, dîrz, gunoi, logodi, grăbi, grindă, grijă, păgubi, ocări, clăti, coastă, coteț, laz, movilă, nevestă, obor, obraz, lacom, pod, plaz, prund, porni, noroc, rît, scump, streășină, trup, tuli, hrăni, var, veac, voi, vîrstă, vîrf, vraf, jelui, jir* etc. Pentru unele dintre acestea, dispunem încă de pe acum — cum se va vedea mai jos — de hărți întocmite pe baza *Atlasului lingvistic român*.

¹ Об общеславянском лингвистическом атласе, ВЯ, 1960, nr. 5, p. 45, întrebarea nr. 5.

² ВЯ, 1961, nr. 3, p. 47—48.

³ Ibidem, p. 48—49.

⁴ Ibidem, p. 50.

⁵ Академия Наук СССР. Институт русского языка. *Вопросник общеславянского атласа. Раздел «От слова к знанию»*, Moscova, 1961 (întocmit de V. F. Konnovaia, sub red. prof. R. I. Avanesov, membru coresp. al Acad. de Șt. a U.R.S.S. Cu un articol introductiv de R. I. Avanesov).

La fel, se poate constata cu ușurință că și în cadrul celeilalte părți a chestionarului lexical „De la noțiune la cuvânt”, pe întreg teritoriul limbii române sau pe o bună parte a lui numeroase întrebări vor căpăta drept răspunsuri cuvinte de origine slavă. Făcînd un sondaj al bogatului chestionar, întocmit, în a treia variantă, de către lingviștii polonezi și cei iugoslavi ², vom vedea că în toate compartimentele există posibilitatea de a completa tabloul cu cuvinte de origine slavă din limba română (regnul animal, pescuit, creșterea animalelor, regnul vegetal, agricultura, prelucrarea inului, cînepii și lînii, mijloace de transport, construcții, hrană, îmbrăcăminte, părțile corpului, grade de rudenie, viață socială, obiceiuri, relief, meteorologie etc.).

Înainte însă de a se trece la interpretarea materialului românesc din punctul de vedere al atlasului comun al limbilor slave, așa cum se propune în referatul acad. E. Petrovici, prezintă interes discutarea rezultatelor la care se poate ajunge prin studierea datelor cuprinse în hărțile publicate pînă acum ale *Atlasului lingvistic român*. După cum se știe, acest impresionant atlas, unul „dintre... cele mai bune în lingvistica romanică” ² care cuprinde date din domeniul foneticii, morfologiei, sintaxei, dar mai ales al vocabularului, a fost întreprins în cadrul fostului Muzeu al limbii române condus de S. Pușcariu (în prezent Institutul de lingvistică al Filialei Cluj a Academiei R.P.R.), materialul fiind cules, în anii 1929—1937, după două chestionare de către doi dialectologi de seamă, prof. S. Pop și prof. E. Petrovici. Trei volume și un supliment ale acestui atlas (ALR, I, II), cuprinzînd 618 hărți, au fost publicate în anii 1938—1942, concomitent cu cele trei volume ale *Micului atlas lingvistic român* (ALRM I, II), cuprinzînd 840 hărți. Ulterior, Academia R.P.R. (Institutul de lingvistică din Cluj) a publicat, în 1956, două volume mari și unul mic, serie nouă, cu date din ancheta efectuată de acad. E. Petrovici, cuprinzînd 622 hărți (ALR n I, II), respectiv 422 hărți (ALRM n I). În ultimul timp (1961) a apărut volumul al III-lea al seriei noi (ancheta Petrovici), cuprinzînd încă 287 hărți. În prezent se pregătesc volumele II și III mici, însumînd peste 800 hărți ³. Rezultă deci că în prezent dispunem de 1527 hărți mari și de peste 2 000 de hărți mici, consacrate, în cea mai mare parte, lexicului.

Un număr apreciabil din aceste hărți — cîteva sute — ne dau un material deosebit de interesant și în foarte multe cazuri inedit privind repartiția geografică a cuvintelor de origine slavă în limba română. E suficient să spunem că hărțile publicate pînă acum (inclusiv cele date la tipar) cuprind terminologia corpului omenesc, a relațiilor familiale și obiceiurilor, terminologia agricolă, a grădinăritului, creșterii vitelor, meseriilor, cuvinte referitoare la animale sălbatice, plante, configurația terenului, relații sociale, comerț etc. Interesant de remarcat că, în ultimele volume ale atlasului, care cuprind mai ales lexicul referitor la cultura materială, elementele slave sînt mai numeroase decît în volumele precedente (corpul omenesc, familia etc.). Iată ce spunea în această privință cunoscutul dialectolog polonez M. Małeki,

¹ Pracownia Dialektologiczna Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, Jugoslovenski Komitet za Dijalektološke Atlase, *Kwestionariusz ogólnostowiański do badań słownictwa gwarowego* (Projekt Nr. 3), część I—II, Warszawa, 1961, XVIII + 351 p. (litogr).

² I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 37.

³ Prin bunăvoința acad. E. Petrovici și a colaboratorilor săi, am consultat aceste hărți cu ocazia unei vizite făcute la Cluj în zilele de 1—5 aprilie 1960.

în recenzia la primul volum al atlasului, publicată în 1939: „În momentul în care întregul material al Atlasului ne va fi accesibil, compararea intensității și a tipurilor de împrumuturi slave în cele patru dialecte românești (daco-român, istro-român, meglenit și aromân) va duce incontestabil la rezultate deosebit de interesante, avînd o mare importanță atît pentru istoria limbii romîne, cît și pentru aceea a limbilor slave, în special a grupei sudice”¹. Dar, avînd în față doar primul volum al Atlasului, care cuprindea cuvintele referitoare la corpul omenesc și bolile lui, Małecki observa — pe bună dreptate — că aici numărul cuvintelor slave este relativ redus, deși recunoștea că aproape fiecare hartă prezintă un anumit interes din punctul de vedere al slavisticii. În încheiere, dialectologul polonez sublinia că *Atlasul lingvistic român* este „o adevărată mină de material slav, fapt pentru care toți slaviiștii trebuie să-i acorde o deosebită atenție și să-l studieze în profunzime”².

În același sens se exprima cu cîțiva ani mai tîrziu și prof. S. B. Bernstein, în recenzia pe care a publicat-o în „Buletinul sectorului de dialectologie al Institutului de limbă rusă”, subliniind importanța datelor atlasului pentru studierea formării limbii romîne și a rolului influenței slave în istoria ei³.

În cele două decenii care s-au scurs de la apariția primului volum al *Atlasului lingvistic român*, datele lui au fost interpretate din punct de vedere al relațiilor slavo-romîne într-o serie de lucrări și articole ale lingviștilor romîni și străini, printre care pot fi amintiți în primul rînd inițiatorul și autorii înșiși ai Atlasului, precum și Iorgu Iordan, Al. Rosetti, M. Małecki, S. B. Bernstein, G. Reichenkron, B. Unbegaun, Iv. Popović, B. Cazacu, I. Coteanu, I. Pătruț, M. Sala, Iv. Gălăbov și alții⁴. În lucrarea *Împrumuturi vechi sud-slave în limba*

¹ „Rocznik Slawistyczny”, XV, 1939, p. 128.

² *Ibidem*, p. 131.

³ *Румынский лингвистический атлас*, «Бюллетень диалектологического сектора Института русского языка», fasc. 3, Moscova-Leningrad, 1948, p. 93—100.

⁴ Vezi, de exemplu: S. Pușcariu, *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, extras din „Revue de Transylvanie”, 3, 1 (1936), 12 p + 15 hărți, dintre care 8 se referă la probleme de vocabular slavo-romîn; *I d e m*, *Limba romînă*, vol. I, *Privire generală*, București, 1940, passim (35 hărți, dintre care 7 se referă la cuvinte de origine slavă în limba romînă); E. Petrovici, *lucr. cit.*; arii ale cuvintelor de origine slavă sînt comentate și în articolul acad. E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromîne pe baza Atlasului lingvistic român*, LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—17; S. Pop, *Sinonimele cuvîntului țîrg în lumina geografiei lingvistice*, extras din „Revista Geografică Romînă”, 1, 1938, p. 1—19; *I d e m*, *L'influence slave dans la terminologie de quelques noms de fêtes roumaines d'après l'Atlas linguistique roumain*, în III *Международну Конгрес Слависта*, vol. 2, Belgrad, 1939, p. 200—201; *I d e m*, *La dialectologie, Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques*, Première partie, *Dialectologie romane*, Louvain, 1950, p. 667 și urm. (passim); Iorgu Iordan, *Les dénominations du „crane” d'après l'Atlas linguistique roumain* (carte 7) (avec 4 cartes hors texte), „Bulletin linguistique”, VIII, 1940, p. 95—411; Al. Rosetti, *Sur le daco-slave și Sur la méthode de la géographie linguistique*, în *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague — București, 1947, p. 317—323; M. Małecki, *rec. cit.*; S. B. Bernstein, *rec. cit.*; G. Reichenkron, *Der rumänische Sprachatlas und seine Bedeutung für die Slavistik*, „Zeitschrift für slavische Philologie”, B. 17, p. 143—168 (vezi recenzia critică a lui E. Petrovici, în „Dacoromania”, X, p. 120—125, și a lui Al. Rosetti, în *op. cit.*); *I d e m*, *Slavo-Rumänisches*. Teil I *ibid.*, B. 18, 1942, p. 389—417; B. Unbegaun, *Les noms de la neige en roumain*, „Orbis”, II, 2, 1953, p. 346—351; Iv. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960 (passim, cf. hărțile 3, 7, 8); B. Cazacu, *Les dénominations roumaines du foie et des poumons d'après l'ALR. Étude de vocabulaire*, „Bulletin linguistique”, XI, 1941, p. 83—94; I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, 1961, passim; I. Pătruț, *Influences slaves et magyares sur les parlers roumains Rsl*, I, 1958, p. 31—43; M. Sala, *Termenii pentru „unchi” după Atlasul lingvistic român*, SCL, VI, 1955, 1—2, p. 33—155; Iv. Gălăbov, *Стару български езикови ареали на дачорумънската езикова територия*, «Език и литература», XVI, 1961, nr. 4, p. 39—18.

română. *Studiu lexico-semantic* (București, 1960), am încercat să determinăm cu ajutorul hărților Atlasului și al altor izvoare răspândirea unui număr destul de mare de cuvinte sud-slave în limba română (cf. și cele 26 hărți reproduse), fără să fi ajuns la o concluzie generalizatoare. În cele ce urmează vom aduce unele fapte noi, inclusiv pe baza hărților nepublicate încă, încercând să sistematizăm datele pe care le avem pînă în prezent, mai ales în ceea ce privește elementele sud-slave răsăritene (bulgare), precum, și în ceea ce privește împrumuturile slave răsăritene (ucrainene) și sud-slave apusene (sîrbe).

Este știut faptul că în limba română există mai multe straturi lexicale de origine slavă, care au pătruns în diverse epoci și din diferite limbi și dialecte slave, atît pe cale orală (populară), cît și prin intermediul limbii scrise, al cancelariei și administrației. Cel mai vechi și mai bogat strat e format din cuvintele care provin din epoca bilingvismului slavo-romîn, epocă pe care am putea-o denumi „slavo-daco-moesică” și care datează cu aproximație din sec. al VI-lea (pătrunderea slavilor de sud pe teritoriul țării noastre și în Balcani) pînă la sfîrșitul sec. al XI-lea (ocuparea Transilvaniei de către unguri). Dintr-o epocă ulterioară (începînd cu sec. al XII-lea) datează împrumuturile orale mai noi din limba bulgară (în Muntenia și Oltenia, uneori extinse și ceva mai la nord, est și vest), din dialectele sîrbești (în Banat, în parte răspîndite și mai spre nord și est) și din cele ucrainene (în Moldova, Bucovina, Maramureș și, parțial, în Transilvania de nord și de est). În ceea ce privește împrumuturile cîrturărești, culte, acestea pot fi grupate astfel: 1) împrumuturile slavone medio-bulgare, care încep să pătrundă în limba română, teoretic vorbind, odată cu apariția scrierii slave pe teritoriul Romîniei de astăzi (sec. X)¹, dar mai ales în epoca slavonismului cultural intens (sec. XIV — XVI) și a primelor traduceri romînești (sec. XVI—XVII), cînd, alături de elementele slavone medio-bulgare, apar și unele împrumuturi slavone din redacția sîrbă, în Țara Romînească și Transilvania, și din redacția rusă (apuseană), mai ales în Moldova; 2) împrumuturi poloneze, care se fac cunoscute, în Moldova, încă în primele documente slavo-romîne păstrate de la sfîrșitul sec. al XIV-lea și din sec. al XV-lea și care devin mai numeroase în secolele următoare (pînă în sec. al XVIII-lea — epoca lui Neculce); 3) împrumuturile rusești propriu-zise, care pătrund în sec. al XVIII-lea — primele decenii ale sec. al XIX-lea, iar apoi după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și în special după 23 August 1944².

În cercetarea etimologiei cuvintelor de origine slavă, geografia lingvistică joacă un rol deosebit, mai ales în unele cazuri în care ne lipsesc alte criterii (cel fonetico-gramatical și cel semantic). Repartiția teritorială a unor cuvinte ne permite de cele mai multe ori să stabilim dacă avem de a face cu un împrumut vechi, „slav daco-moesic”³, sau cu unul mai nou, din dialectele bulgare,

¹ Cf. *Istoria Romîniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., București, 1962, p. 181 și urm.

² Cf. V. Vascenco, *Elementele slave răsăritene în limba română (Periodizarea împrumuturilor lexicale)*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 394—408.

³ Cf. acad. E. Petrovici, *articolul publicat în volumul de față; I d e m, Problema limitei sud-vestice a teritoriului de formare a limbii romîne*, LR, IX, 1960, p. 82—83: „...Teritoriul sud-dunărean din care ar fi putut pleca în evul mediu spre nord roiri de populație romanică se reduce la o zonă mărginită la sud de linia Jireček și la vest de izologlosa *š*, *žd*” (p. 83, cf. harta dintre p. 82—83). „Conviețuirea romano-slavă din spațiul daco-moesic a luat sfîrșit prin romanizarea slavilor din Dacia și slavizarea romanicilor din Moesia; dintre aceștia din urmă o bună parte a migrat ca păstori atît spre sud, sud-vest și vest, ... cît și spre nord”. (*Istoria Romîniei*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 797; cf. și p. 807—808).

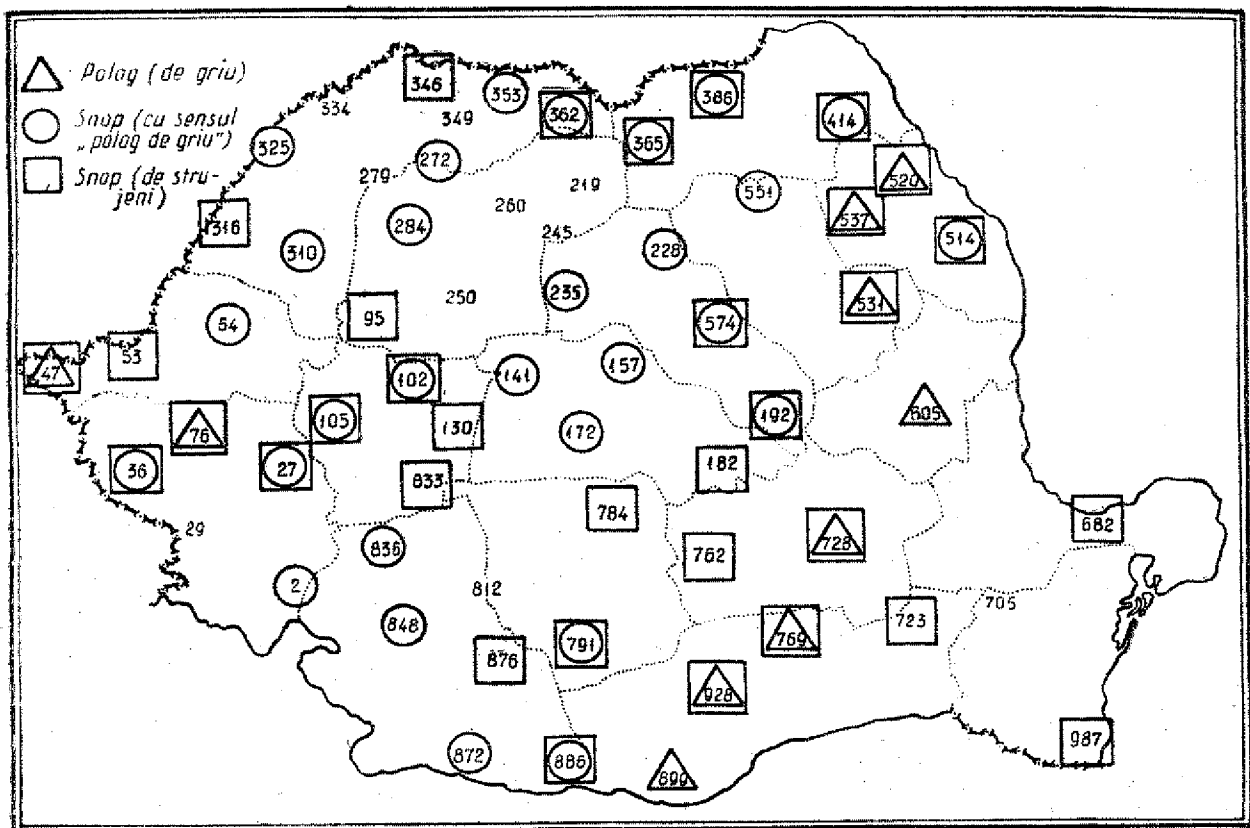
sîrbe, ucrainene, chiar dacă trăsăturile lui fonetice nu ne permit datarea lui cu aproxima ie (termenul *ab quo*  i *ad quem*)  i identificarea sursei dialectale.

O altă problemă, asupra căreia trebuie să ne oprim, poate fi formulată astfel :  n ce măsură putem compara izoglosele împrumuturilor vechi sud-slave (slavo-bulgare) din limba rom n  cu grani ele r sp ndirii triburilor sud-slave r saritene pe teritoriul Daciei?  n ce măsură izoglosele împrumuturilor mai noi din bulgară, s rbo-croată, ucraineană se apropie de grani ele r sp ndirii popula iilor respective pe teritoriul Rom niei, din evul mediu timpuriu pînă astăzi? Fără îndoială că aici trebuie să  inem seama de ceea ce în geografia lingvistică se numește *iradiera* sau *expansiunea* cuvintelor, r sp ndirea lor din anumite centre în direc ii diferite, într-un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, în func ie de anumite condiții cultural-istorice  i economice¹.  n același timp, nu se poate face o identificare mecanică a r sp ndirii celor mai vechi împrumuturi sud-slave în limba rom n  cu teritoriul pe care s-au așezat triburile slave de sud în secolele VI—XI,  ntruc t se  tie că pe teritoriul actualei Rom nii au avut loc mi c ri ale populației rom ne ti, legate în primul r nd de transhuman    i de stabilirea în anumite regiuni la un moment dat a unor populații agricole. Cu toate acestea, însemnătatea r sp ndirii geografice a împrumuturilor slave nu poate fi minimalizată, deoarece un studiu complex istoric, lingvistic  i geografic ne poate duce la stabilirea celui mai vechi strat lexical slav în limba rom n .

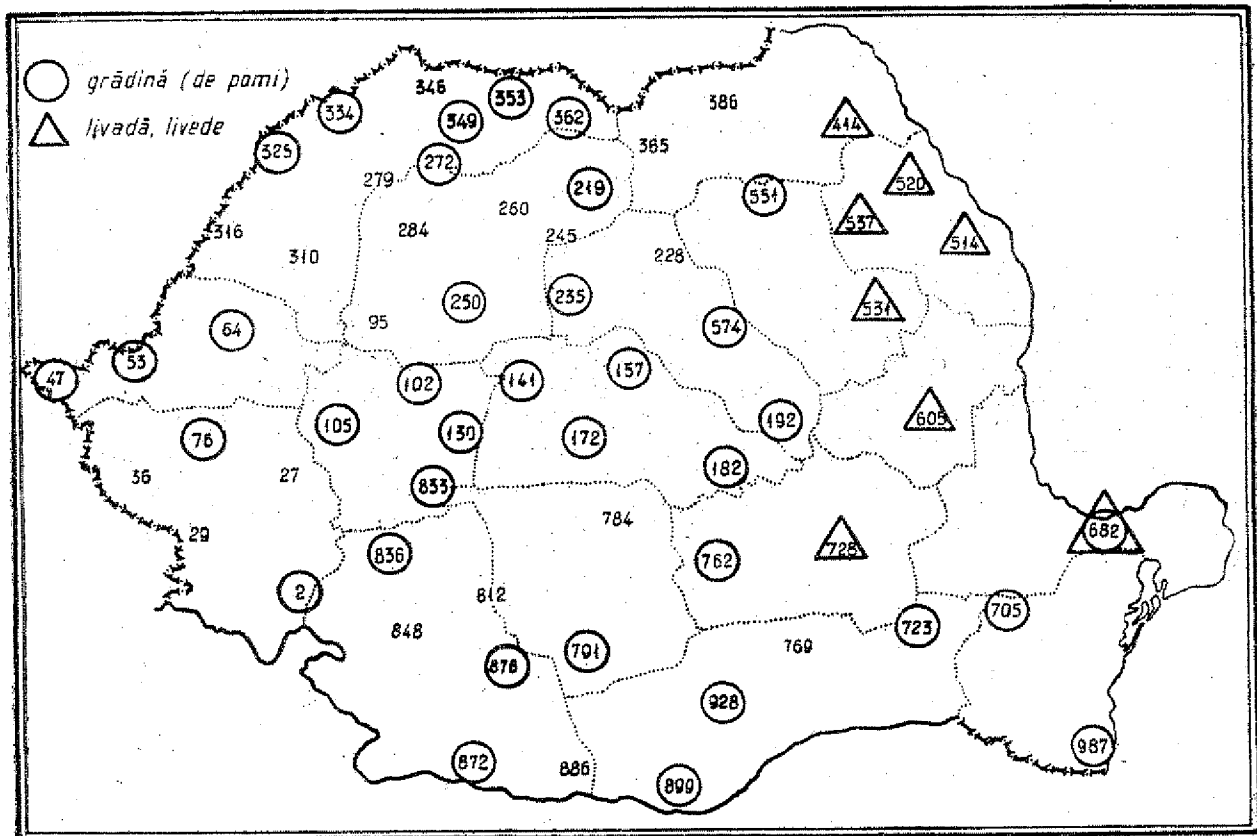
Astăzi este un fapt  ndeob te recunoscut că aceste cuvinte prezintă trăsăturile fonetice ale dialectelor bulgare din epoca slavă veche (bulgară veche, pînă în sec. XI)  i bulgară medie timpurie (sec. XII) : 'a, < * ; un (um) < *o (dar  i în,  m < *o — tratament ceva mai nou); în < *e; i < *y; trat, tiat, tr'at, ti'at (< tr t, ti t) < *ort, *oit, *ert, *eit;  t,  d < *tj, *kt', *dj. De regulă, aceste cuvinte sînt r sp ndite pe întreg teritoriul limbii rom ne, dar,  in nd seama de cele spuse mai sus, nu putem trage concluzia implicită că triburile sud-slave r saritene au fost r sp ndite pe întreg acest teritoriu p n  la asimilarea lor completă de către populația romanică (sec. XI—XII). Datele toponimiei istorice slavo-rom ne, studiate cu mult discernămint într-o serie de articole ale acad. E. Petrovici², dovedesc că toponimice  i hidronimice slave prezentînd trăsături fonetice bulgare —  t,  d, 'a, în,  m, precum  i trat, tiat etc. (acestea din urmă nu s nt numai bulgărești, ci  i sîrbocroate  i ceho-slovace) — se  nt nesc numai în Muntenia, Oltenia, Dobrogea, sudul Moldovei, sudul  i sud-vestul Transilvaniei, estul Banatului, poate  i în Transilvania de nord-vest (unde nu  nt nim însă toponimice cu reflexe ale grupurilor *tj, *kt', *dj). Acad. E. Petrovici face o demarca ie netă între toponimicele slave propriu-zise (create de slavi)  i cele care au putut fi create de rom ni pe baza unor apelative  i nume de persoane de origine slavă în limba rom n  (Dealul, Pe tera, Dumbrava, Lunca etc.). Evident, teoretic se poate admite că unele din acestea au fost create de populația slavă, mai ales în acele cazuri în care forma ii asemănătoare se  nt nesc  i în  rile slave (de ev. Slatina,  n

¹ Această idee a fost subliniată în primul r nd de unul dintre creatorii geografiei lingvistice, J. Gillieron; vezi Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, București, 1962, p. 157  i urm. Cf., de asemenea, O. N. Trubaciov, *Lingvisti eskaya geografiya i etimologicheskie issledovaniya*, „Вопросы языкознания”, 1959, nr. 1, p. 19.

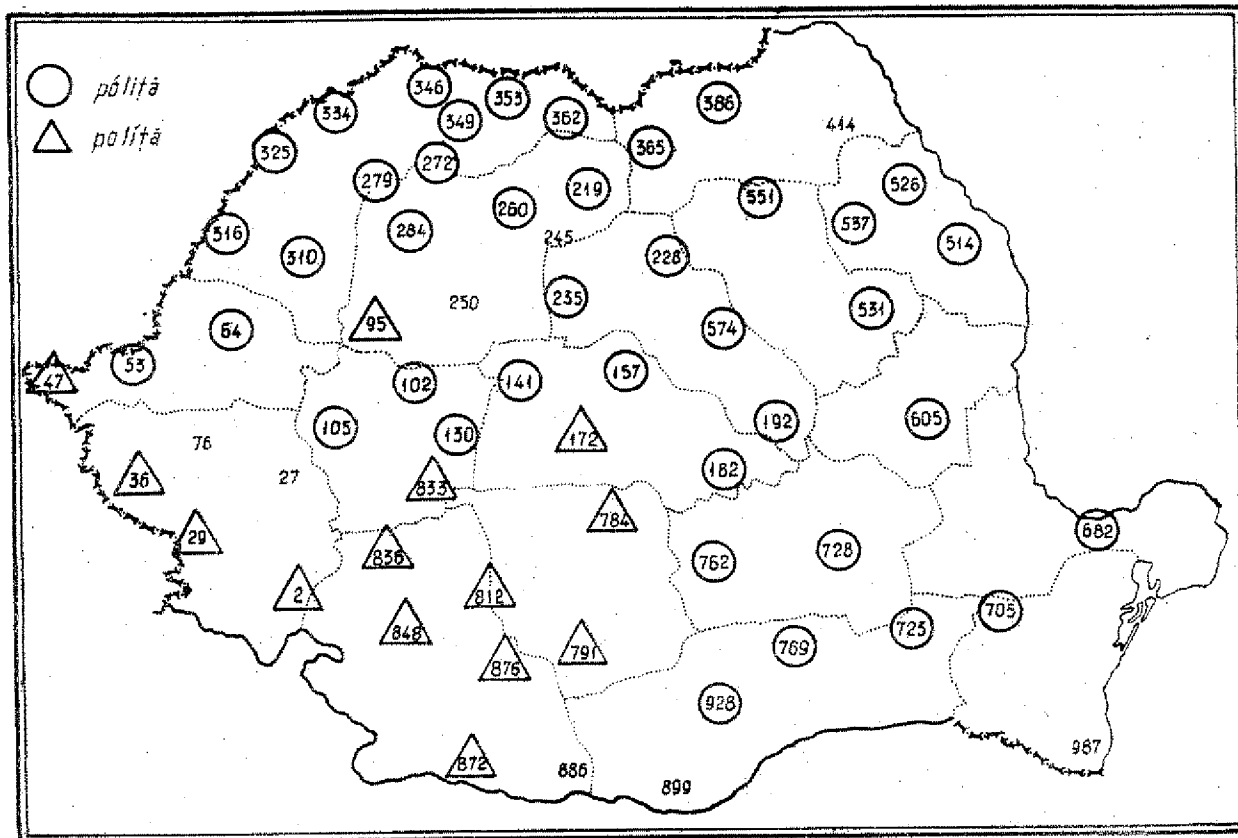
² Cf. „Cercet ri de lingvistic ”, II, p. 23  i urm.; Rsl, I, p. 9  i urm.; *Contributions onomastiques...*, Bucure ti, 1958, p. 33  i urm.; Rsl IV, p. 41  i urm., VI, p. 5  i urm.; SCL, X, 1959, nr. 3, p. 399.

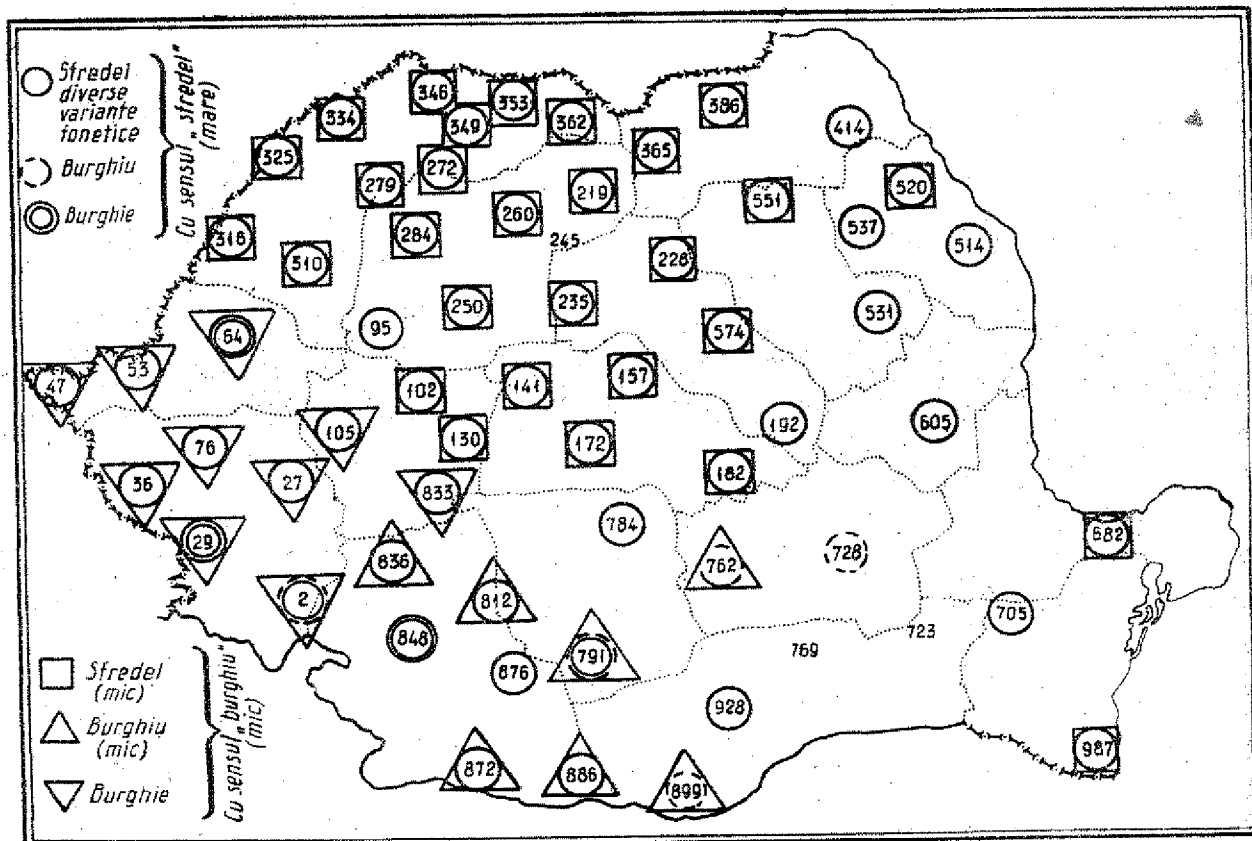
Harta 1 : Snop-polog (ALRM I 45, 81)

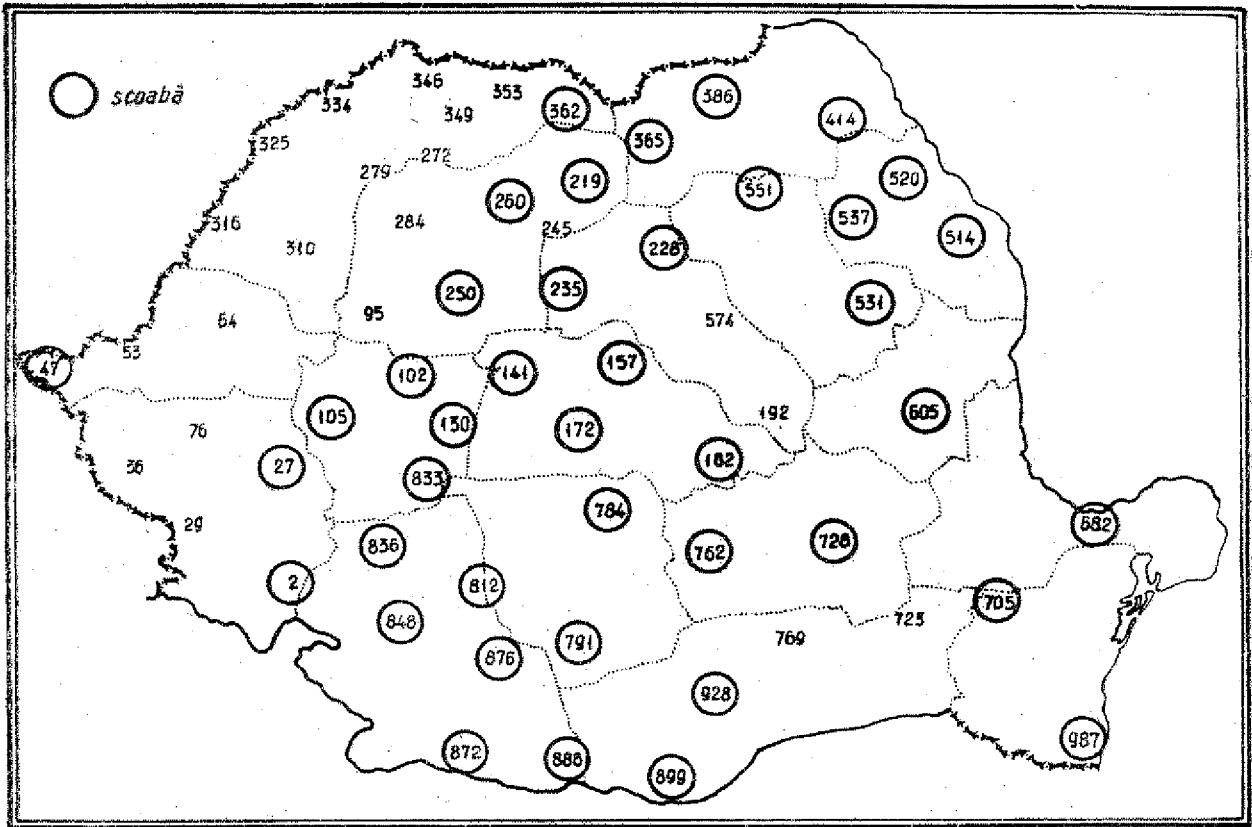
Harta 2 : Grădină-livadă (ALRM I 141)

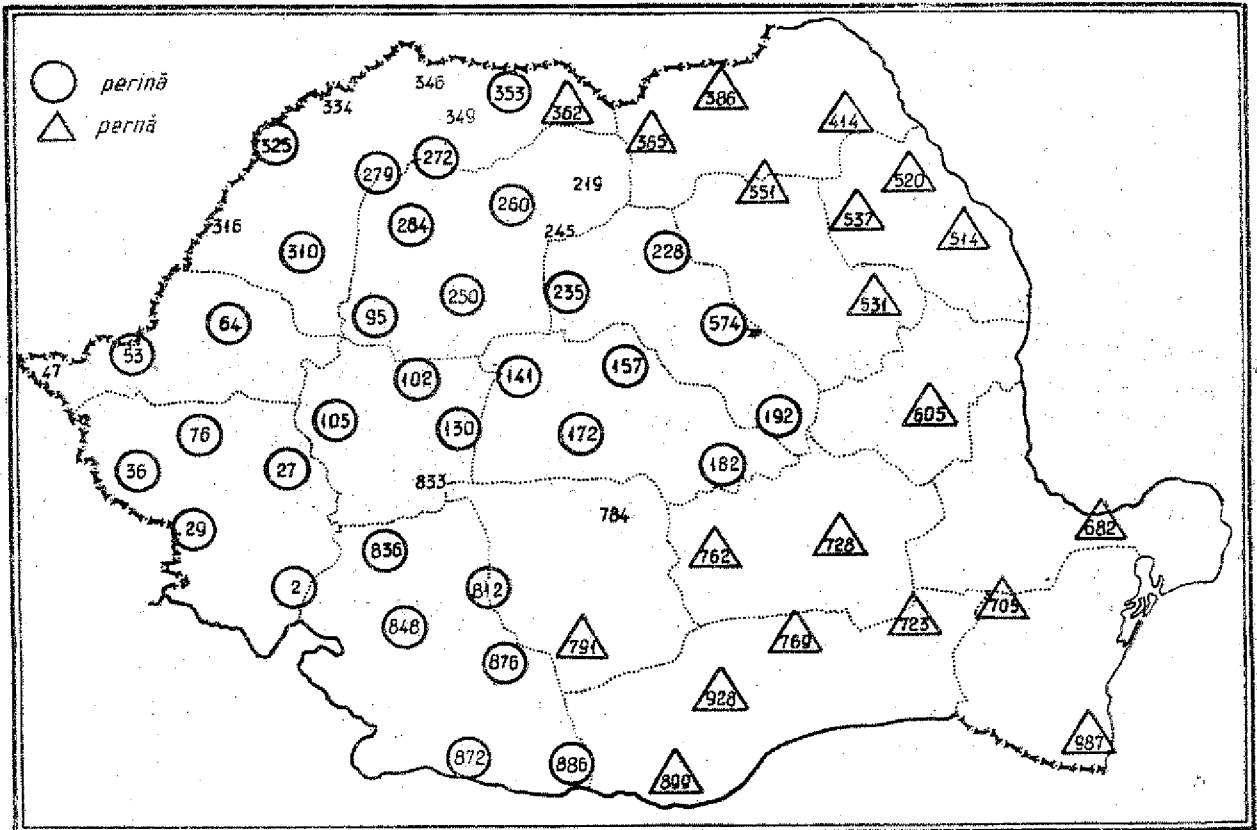
Harta 3 : *Poliță* (ALRM II 368)

Harta 4 : *Sfredel* (ALRM I 363, 374)

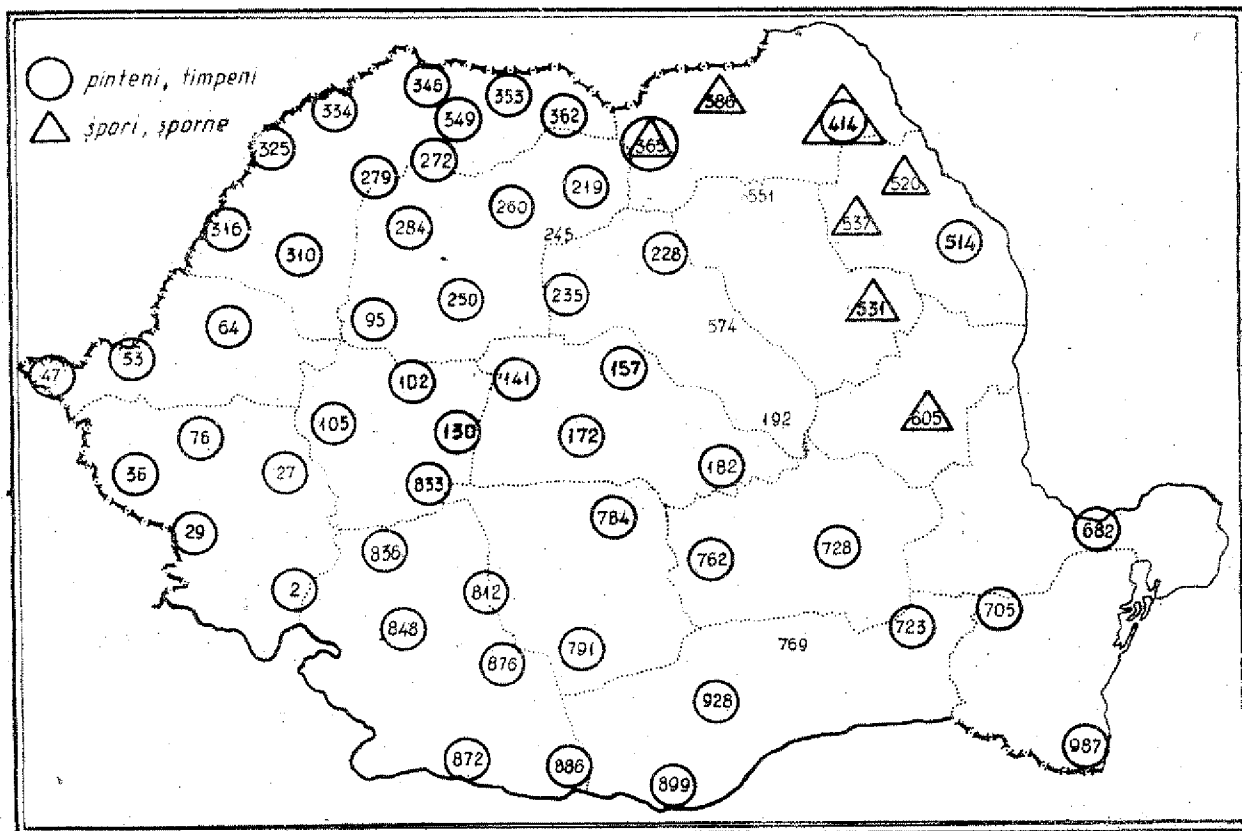

Harta 5 : Scoabă (ALRM I 376)

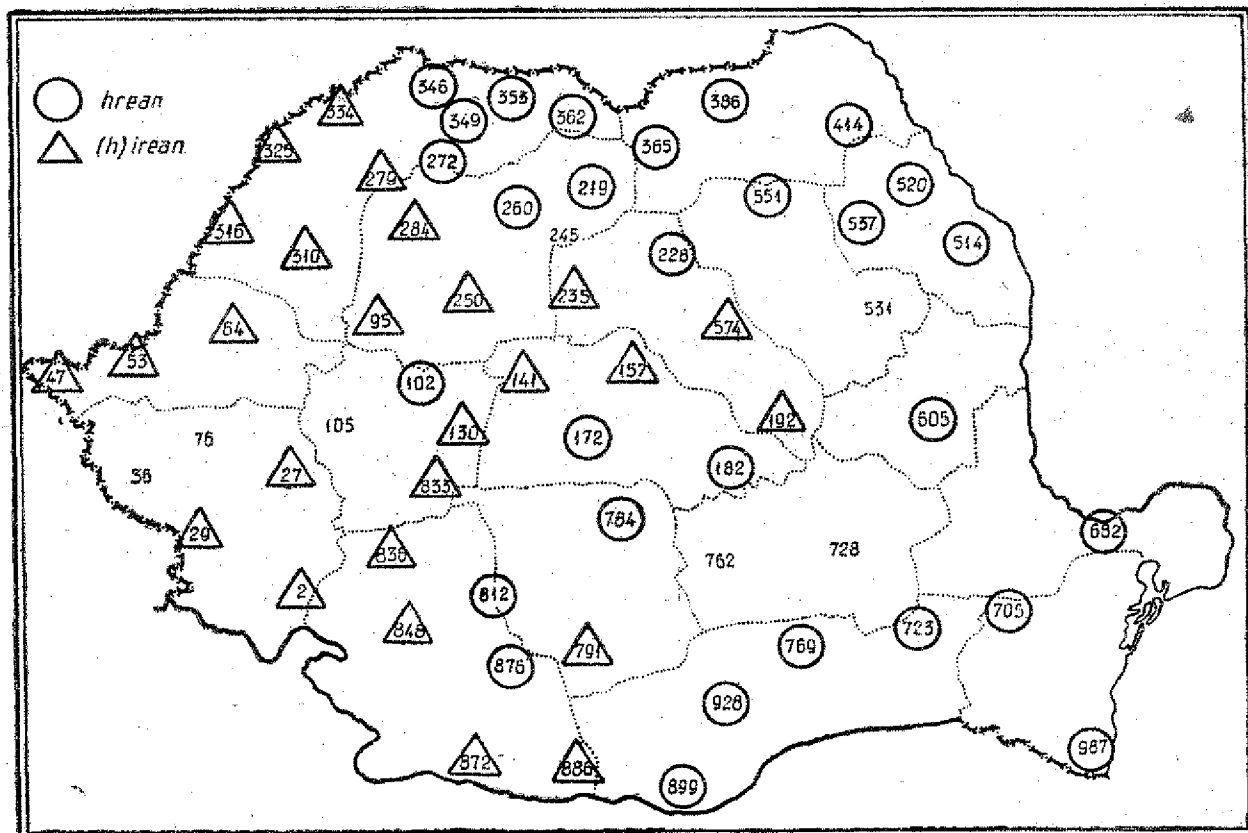

Harta 6 : Pernă (ALRM II 364)

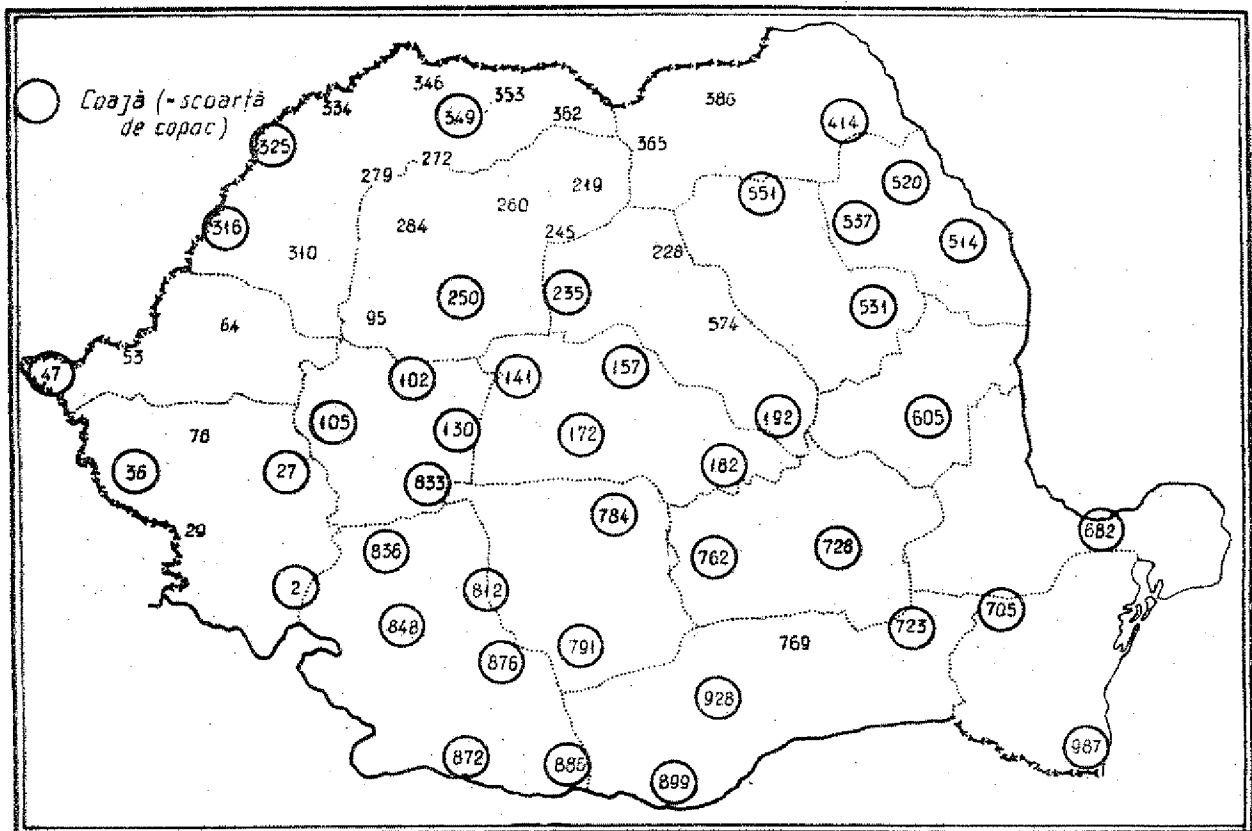

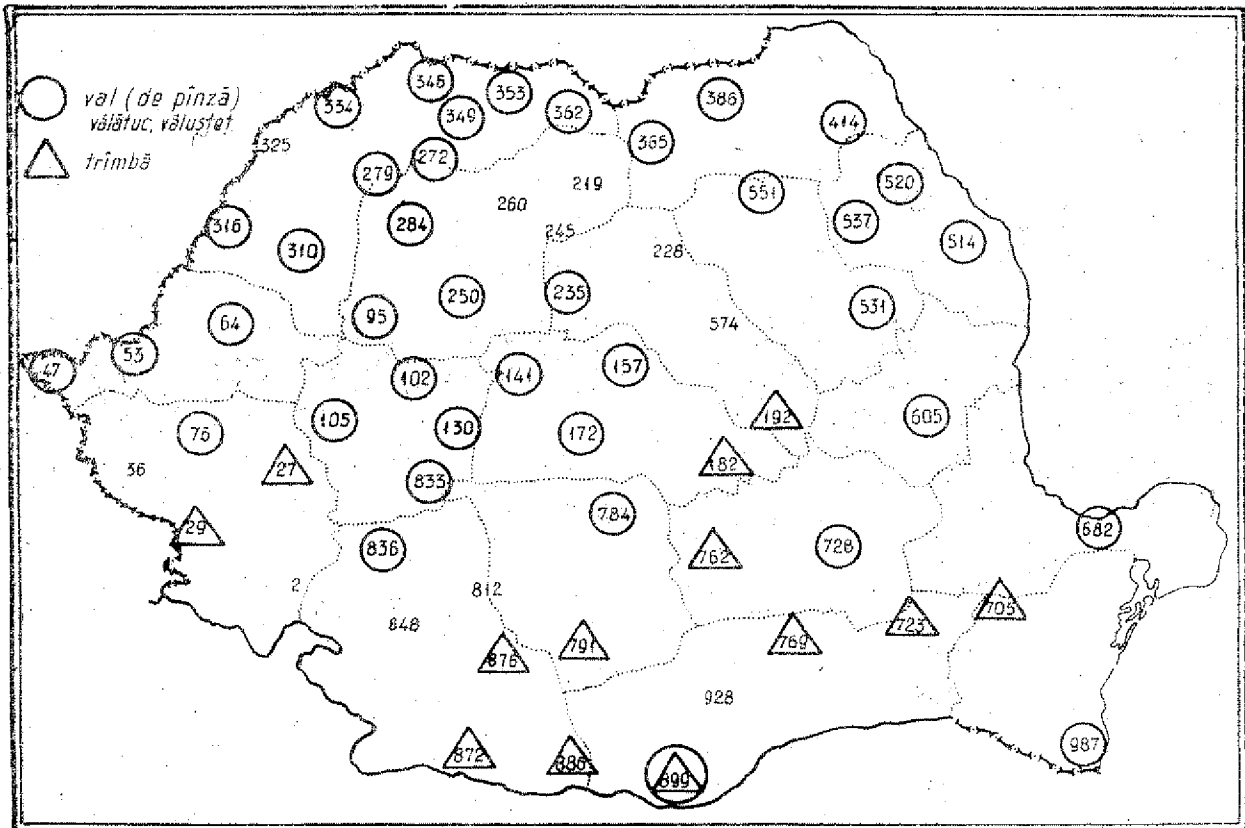
Harta 7 : *Pinteni – șpori (la cal)* (ALRM n I-182)

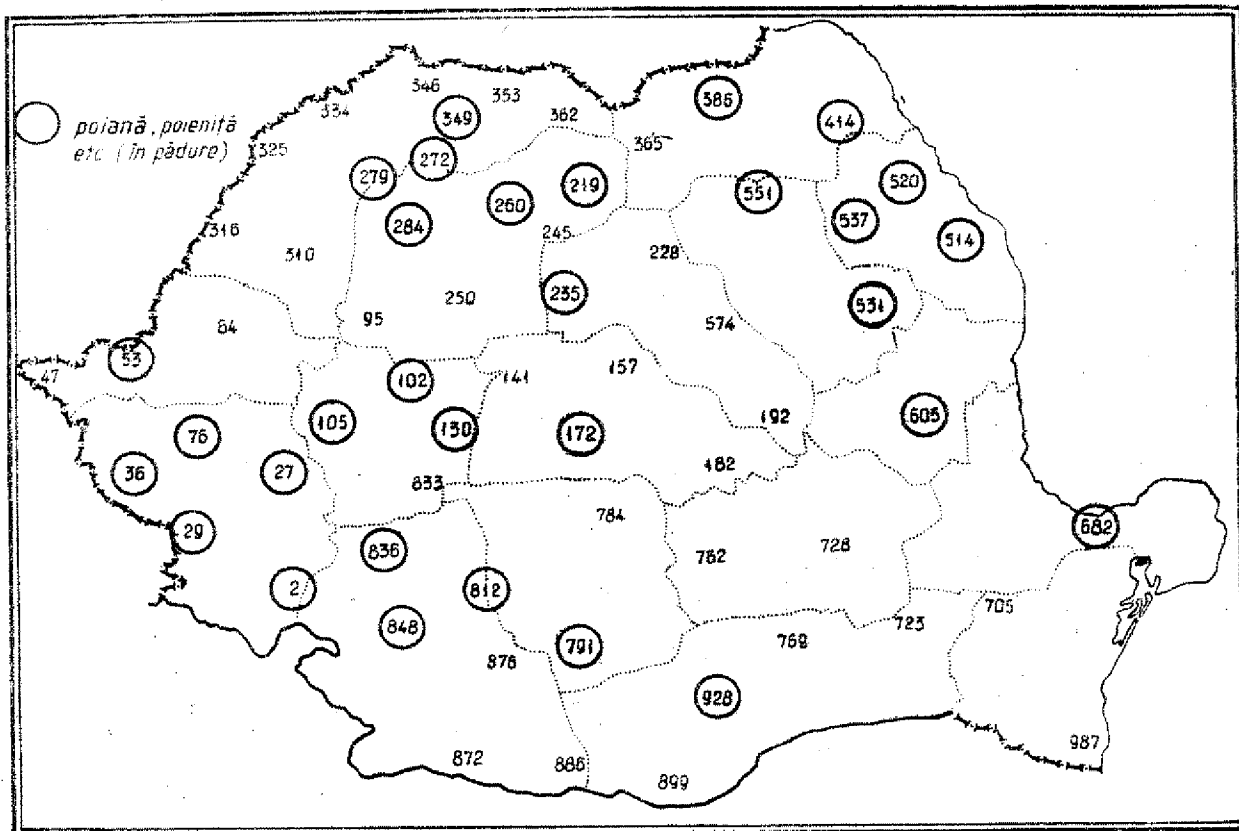
Harta 8 : *Hrean* (ALRM n I 134)

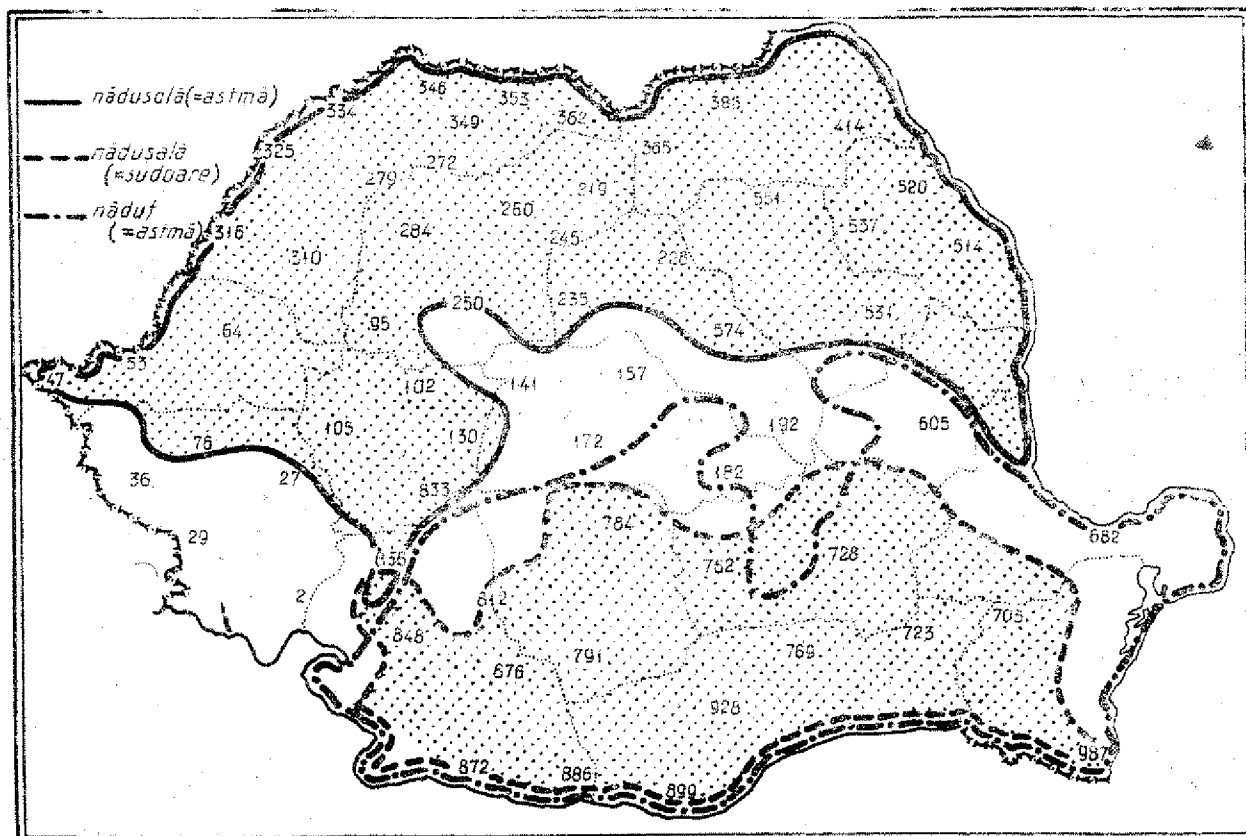
Harta 9 : Coajă (de copac) (ALRM n I 414)

Harta 10 : val-trîmbă (de pînză) (ALRM n I 316)

Harta 11 : Poiană (ALRM n I 398)

Harta 12 : Năduf, nădușală (ALRM I 9, 159)

Bulgaria), dar dovada lor nu este peremptorie, din motivul arătat mai sus. Cercetările ulterioare, atât în domeniul toponimiei istorice slavo-române, cât și în acela al geografiei lingvistice, vor aduce, fără îndoială, noi precizări în această problemă importantă a relațiilor slavo-române.

Hărțile *Atlasului lingvistic român* întocmite pînă în prezent permit stabilirea răspîndirii geografice a cîteva sute de cuvinte de origine slavă — fie „slave daco-moesice“, fie împrumuturi mai noi din bulgară, sîrbocroată, ucraineană și chiar din slavonă (medio-bulgară, rusă sau sîrbă), polonă și rusă. Cele mai multe dintre ele aparțin, așa cum s-a arătat, celui mai vechi strat lexical (prezentînd trăsături fonetice slavo-bulgare) și sînt răspîndite pe întreg teritoriul limbii române sau aproape pe întreg teritoriul (atunci cînd apar sinonime „teritoriale“ de altă origine, uneori tot slave, dar mai noi). Printre acestea pot fi menționate :

1. Cuvinte referitoare la agricultură : *plug*, *plugar* și *plugărit* (ALRM n I 7, 8)¹, *ogor* (ALRM n I 21, 22, *Împr.* h. 1, 2), *plaz* (ALRM n I 16, 240, *Împr.* h. 4), *snop* (ALRM n I 45, 81, 57, aici h. 1), *stog*, *claie* (parțial sinonime, ALRM n I 50, 91, *Împr.* h. 7,8).

2. Cuvinte referitoare la prelucrarea inului, cînepii, lînii : *război* (*de țesut*) (ALRM n I 300, *Împr.* h. 11), *sucală* (ALRM n II 456) *țevă* (ALRM n II 485).

3. Cuvinte referitoare la casă, gospodărie, așezări omenești : *grădină* (ALRM n I 141, ALRM n I 187, aici h. 2), *coteț* (ALRM II, 348, 349; *Împr.* h. 15,16); *Pîrleaz* (ALRM II 298), *zid* și *a zidi* (ALRM II 275, 276), *stîlp* (ALRM II 299), *birnă* (ALRM II 277), *polită* (ALRM II 368, ALRM n I 217, aici h. 3), *uliță* (azi numai la sate; ALRM n [2613])².

4. Nume de unelte, instrumente tehnice, obiecte casnice și diverse : *greblă* (cf. ALRM n I 42), *clește* (ALR n II 524, ALRM II 326 : *clește de foc*), *teslă* (ALRM n I 372), *daltă* (ALRM n I 366, *Împr.* h. 10), *sfredel* (ALRM n I 363, 374, aici h. 4), *țesală*, *cesală* (ALRM n I 201, *Împr.* h. 12), *strung*, *strug* (ALRM n I 362, *Împr.* h. 9), *tocilă* și *tocilar* (ALRM n I 339), *scoabă* (ALRM n I 376, aici h. 5), *pernă*, *perină* (ALRM II 364, aici h. 6), *clei* (ALRM n I 330), *gunoi* (ALRM II 12, ALRM n I 202), *vîrf* (de ex. *vîrful limbii*: ALRM I 47).

5. Cuvinte referitoare la hrană și îmbrăcăminte : *hrană* și *a hrăni* (cf. ALRM n I 199), *slănină* (ALRM n [4140]), *izmene* (ALRM n [3307]).

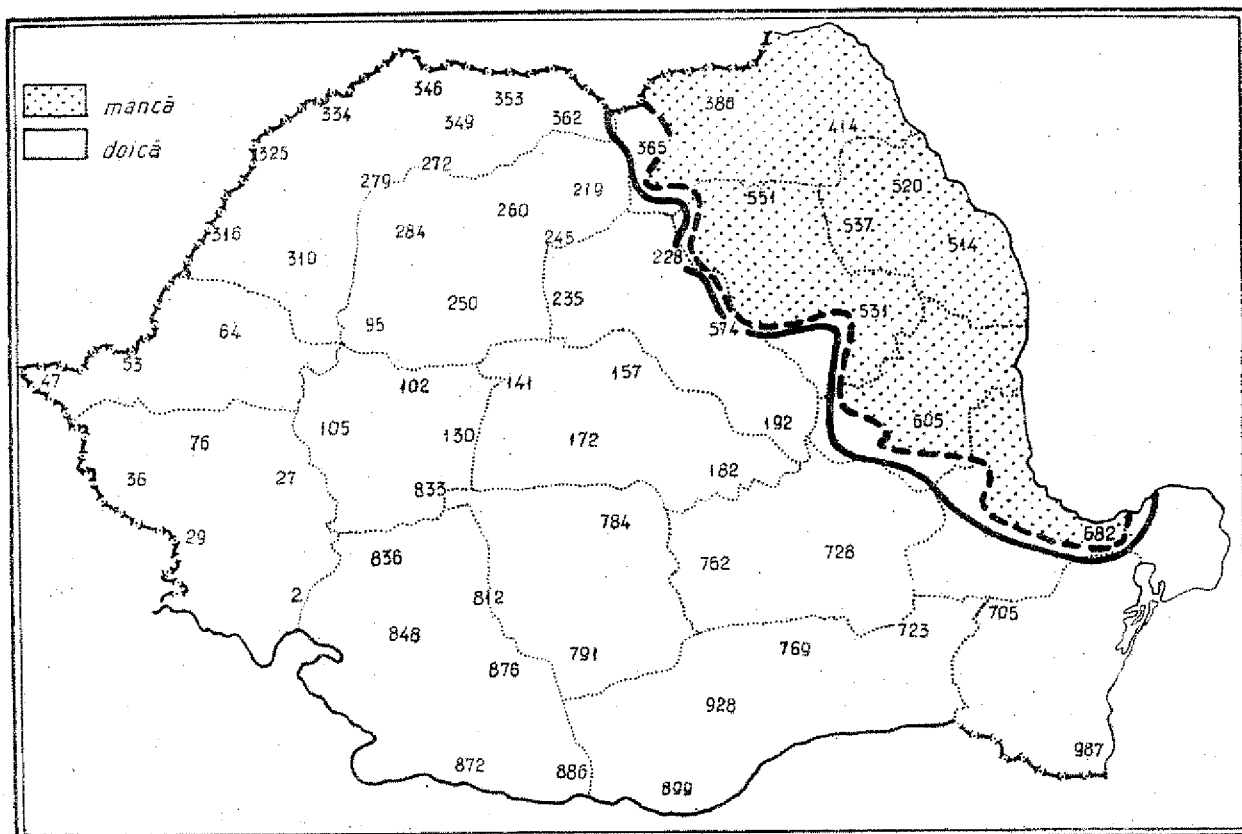
6. Nume de animale și părți ale corpului lor : *pinteni* (ALRM n I 182, aici h. 7).

7. Nume de plante și părți ale lor : *hrean*, *hirean* (ALRM n I 134, aici h. 8), *pir* (ALRM n [6283]), *șlevie* (ALRM n [6308]), *boz* (ALRM n [6326]), *buruieni*, *bureni* (ALRM n I 31), *trestie* (ALRM n [6284]), *răchită* (ALR n III 627, cf. și ALRM n I 411), *coajă* (ALRM n I 414, aici h. 9).

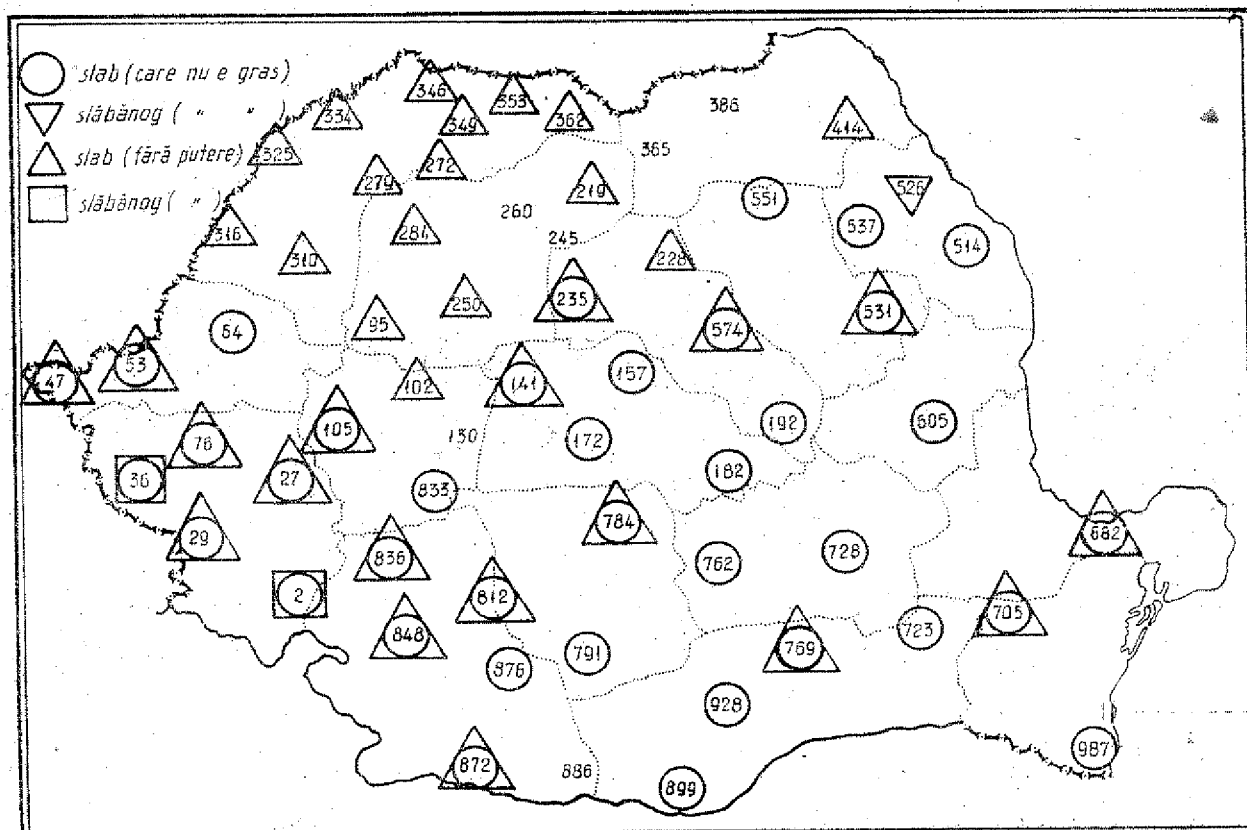
8. Cuvinte care denumesc forme de relief, ape, fenomene ale naturii, noțiuni legate de timp : *val* (cf. cu sensul 'sul de pînză': (ALRM n I 316, aici h. 10), *iezer* (mai ales în munți, cf. ALRM n [2512]), *nisip*, *năsip* (cf. ALRM I 3, *Împr.* h. 14: *nisipos*), *poiană* (ALRM n I 398, aici h. 11), *peșteră* (ALRM n [2481]), *zori* (ALRM n [2376]), *vreme* (ALR n III 776, 786), *ceas* (ALR n III 756, 754).

¹ Cităm, de regulă, hărțile ALRM, ca fiind mai clare din punct de vedere lexicologic. De asemenea, unele hărți se citează după S. Pușcașiu, *Limba română*, I, Buc., 1940, și după lucrarea noastră *Împrumuturi...*

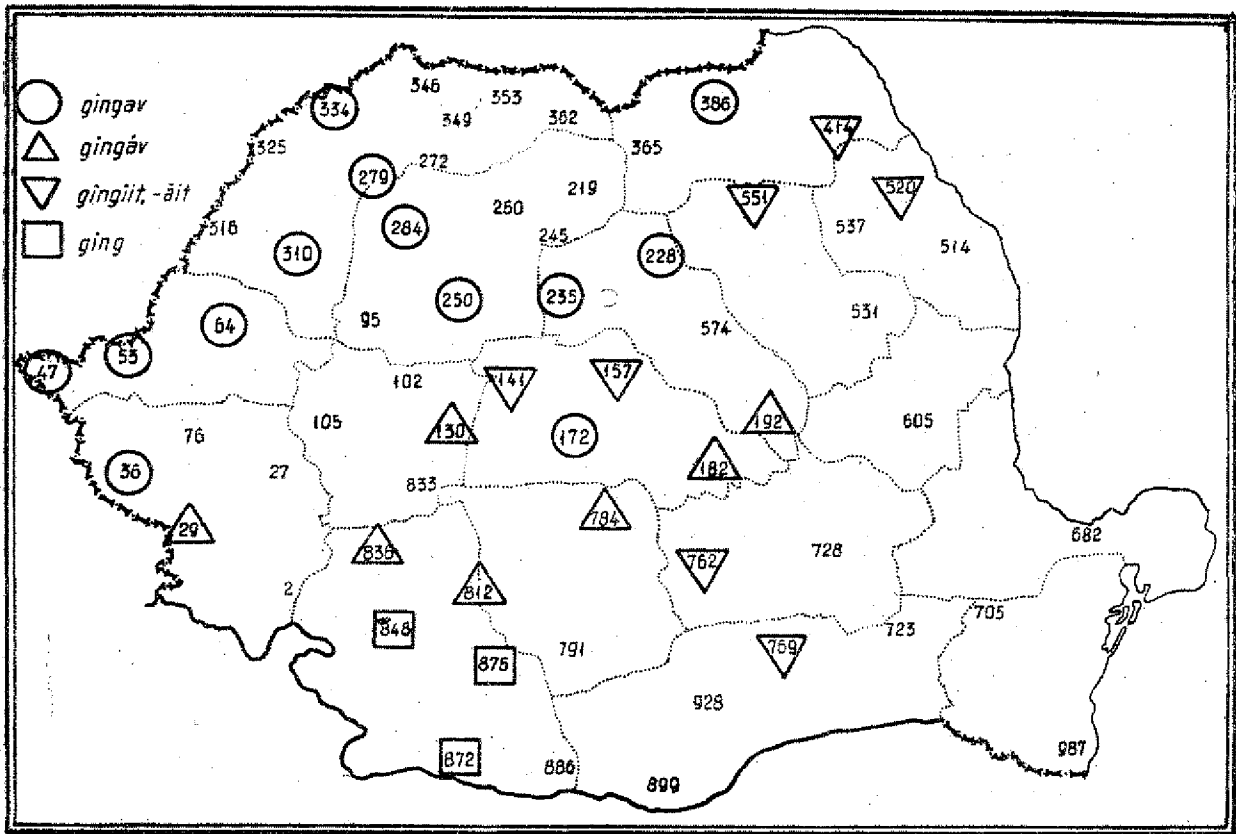
² La hărțile încă nepublicate și nenumerotate la data consultării ale ALRn și ALRMu se citează în paranteze drepte numărul întrebării din ancheta acad. E. Petrovici.

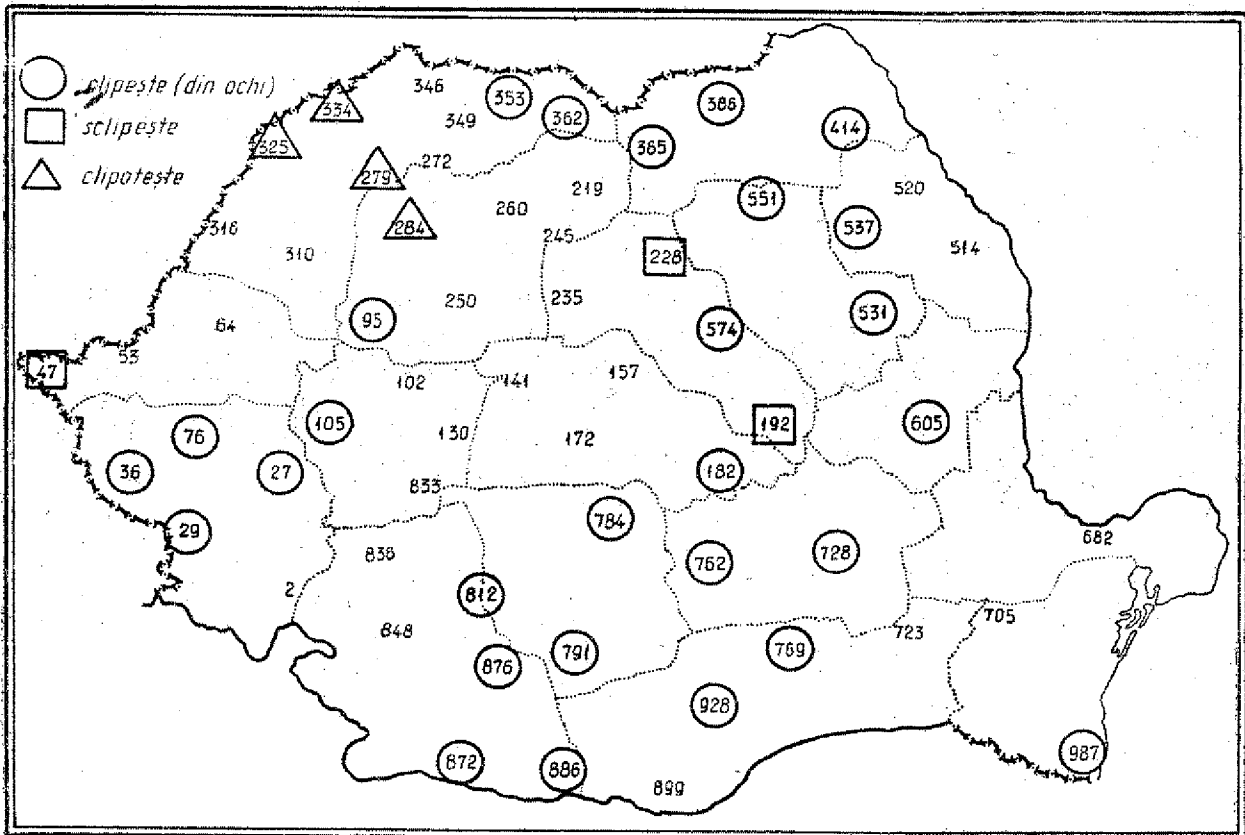
Harta 13 : *Doică-mancă* (ALRM I 307)

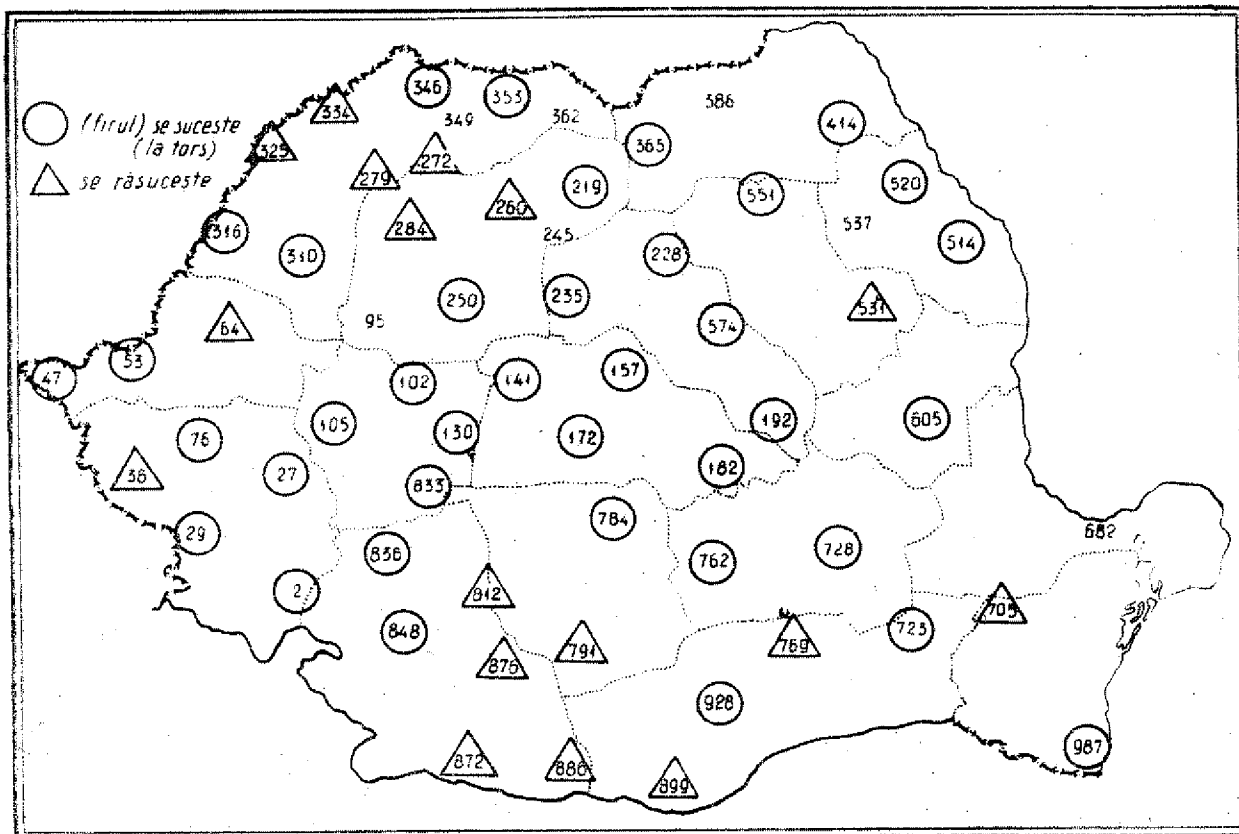
Harta 14 : *Slab* (ALRM II 141, 142)

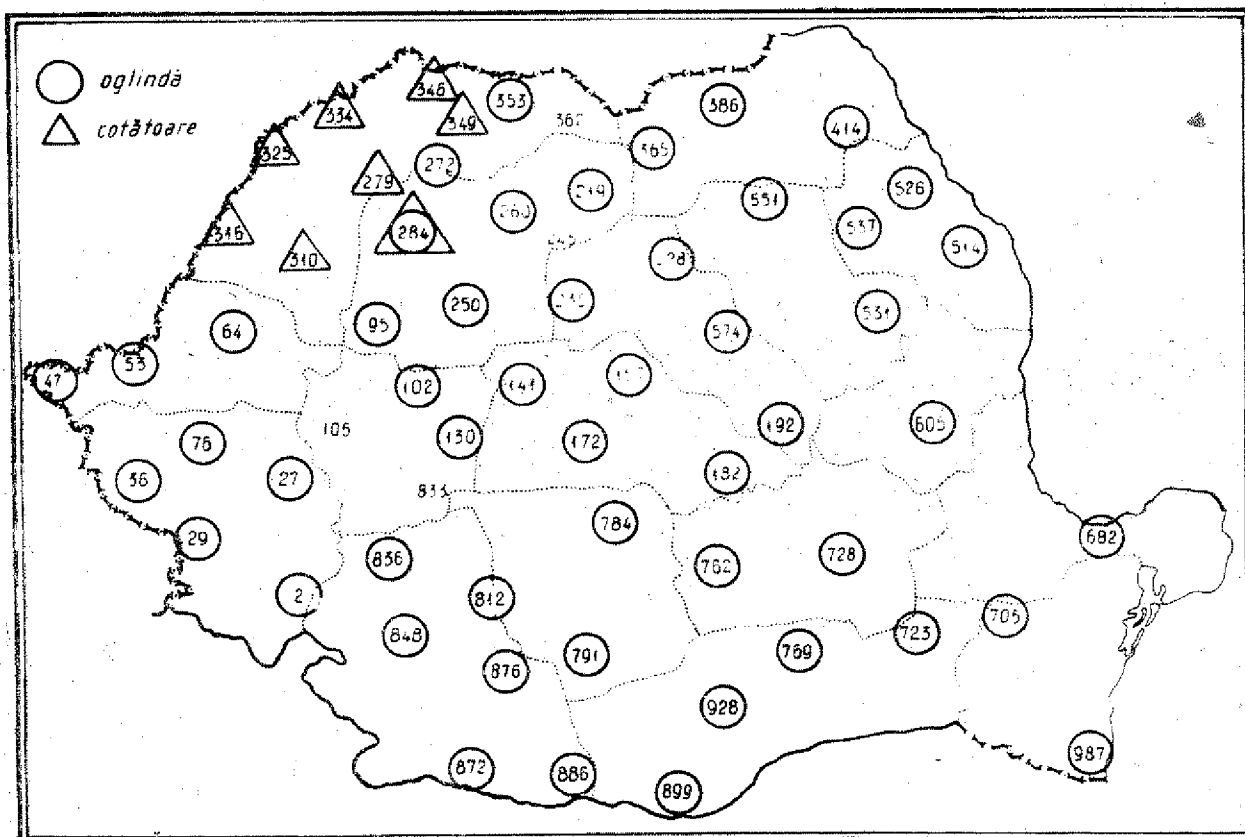
Harta 15 : *Gingav* (ALRM II 40)

Harta 16 : *A clipi* (ALRM II 11)

Harta 17: A se (ră)suci (ALRM n I 287)

Harta 18: Oglindă (ALRM II 374)

9. Cuvinte referitoare la părțile corpului și bolile lui : *trup* (ALRM I 1), *obraz* (ALRM I 35, *Împr.* h. 18), (Pușcariu, h. 7, ALRM I 52), *crac* și *a se crăci* (ALRM II 129, ALR II 67; cf. și ALRMnII [2497] : *crac* „braț de apă“), *gleznă* (Pușcariu, h. 9, cf. ALRM II 98), *rană* (ALRM I 151, *Împr.* h. 19), *nădușală* „astmă“ și „sudoare“ (ALRM I 159, 9, aici h. 12).

10. Termeni de rudenie și referitori la relațiile sociale : *nevastă* (ALRM I 359, 397, 278, ALR II 166), *babă* (ALRM I 282, 238, 293), *lele*, *leliță*, *lelică*, *lită* (ALRM I 321, 234, 286, 287, *Împr.* h. 20), *slugă* (ALRM n [2877]), *doică* (ALRM I 307, aici h. 13).

11. Cuvinte denumind noțiuni abstracte : *sfat* și *a sfătui* (ALRM n [3128]), *glumă*, *a glumi* și *glumeț* (ALRM n [3669]), *lene*, *leneș*, *alene* (ALRM n [3724], [3113]), *pagubă* (ALRM n [3623]).

12. Cuvinte care denumesc însușiri fizice și psihice (adjective) : *drag* (ALRM n [4389]), *slab* (ALRM II 141, 142, aici h. 14), *gol* și *a goli* (ALRM n [3261], [3431], [3545]), *gîngav* (ALRM II 40, aici h. 15), *știrb* (ALRM I 101).

13. Cuvinte care denumesc acțiuni fizice și psihice (verbe) : *a (se) învîrți* (ALRM n [3563]), *a (se) grăbi* (ALRM n [3441], [3552]), *a osteni* (ALRM I 140, *Împr.* h. 24), *a se odihni* (ALRM II 153, 154, 155), *a clipi* (ALRM II 12, aici h. 16), *a poști* (ALRM n [3546], [4843]), *a (se) iubi* (ALRM I 340, ALR n [4389]), *a se (ră)suci* (ALRM n I 287, aici h. 17), *a se oglindi* și *oglinďă* (ALRM II 374, aici h. 18).

14. Adverbe și particule : *iute* (cf. ALRM n I 280), *da* (*Împr.* h. 26).

Exemplele citate mai sus nu epuizează desigur numărul cuvintelor de origine veche sud-slavă (bulgară) răspîndite pe întreg teritoriul limbii române sau pe cea mai mare parte a lui (nu numai în sud), constituind uneori, împreună cu alte cuvinte, perechi sau serii de sinonime „teritoriale“.

Unele dintre aceste cuvinte domină întreg teritoriul limbii române, ca, de exemplu, *snop*, *virtelniță*, *sucală*, *țeavă*, *clește*, *țesală*, *buruieni*, *zori*, *ceas*, *trup*, *obraz*, *rană*, *nevastă*. Mai mult, ele sînt adesea polisemantice, fiind răspîndite pe anumite arii cu un sens sau altul, ca sinonime parțiale ale altor cuvinte, uneori tot de origine slavă. De exemplu, *snop* apare și ca sinonim al cuvîntului *polog* (h. 1). *Val* a fost înregistrat aproape în întreaga țară cu sensul de „sul de postav“, iar regional, în sud, apare cuvîntul *trîmbă* (h. 10). *Nădușală* (< *a năduși*) formează două arii bine distincte : în sudul țării cu sensul de 'sudoare', iar în nord cu acela de 'astmă' (în prima arie astma e denumită *năduf*, vezi h. 12). *Slab*, cuvînt polisemantic, formează două arii care se întretaie, dar totuși suficient de distincte : cu sensul 'care nu e gras' mai ales în sud și est, iar cu sensul 'fără putere' mai ales în nord-vest; evident că în unele părți (Banat, Oltenia, estul Munteniei, nordul Moldovei) cele două sensuri apar concomitent (h. 14). Alături de *ceas* '60 minute', s-a înregistrat în unele puncte din Moldova *oară* (variantă populară a cuvîntului *oră*, care e un neologism), tot așa cum alături de *trup* a fost notat în unele părți cuvîntul *corp*, probabil neologism pătruns din limba literară în graiurile populare. *Obraz* se folosește pe o mare parte a teritoriului românesc ca sinonim parțial al cuvîntului polisemantic *față*, dar cu sensul fr. 'joue', rus. 'щека' (pl. *obraji*) este unic în limba română. În sfîrșit, unul din cele mai interesante cuvinte polisemantice, *nevastă*, e răspîndit în toată țara, însă cu diverse valori concrete — 'soție (mai ales tînără)', 'soția mea', 'femeie', fiind sinonim cu cuvintele de origine latină *soție*, *femeie*, *muiere* (cf. *Împr.*, p. 123).

Pentru alte cuvinte se pot stabili anumite arii, în restul teritoriului aparînd alte cuvinte, fie moștenite din latină, fie împrumutate din limbile maghiară, turcă, greacă sau chiar din limbile slave. Ceea ce ne obligă să considerăm însă cuvintele slave respective ca fiind împrumuturi vechi de tip bulgar este faptul că le întîlnim și în nordul și estul țării. Și aici raporturile pot fi din cele mai diferite. *Război* (de țesut) este general pe teritoriul limbii romîne, cu excepția nordului Moldovei, Bucovinei și Maramureșului, unde s-a răspîndit termenul de origine ucraineană *stative*, avînd sensul inițial de 'tălpile războiului'. Față de *grădină* (*de pomi*), *livadă* (ngr. *лиβάди*, probabil prin intermediu bulgar) este un termen regional în estul Moldovei și nord-estul Munteniei (vezi h. 2). Alături de termenul *sfredel*, în sudul țării și în Banat se folosește *burghiu*, cuvînt de origine turcească, mai ales cu sensul 'sfredel mic' (în Banat și *burghie*, evident pătruns prin intermediul limbii sîrbe, vezi h. 4). Față de *strung*, *strug*, aproape general, în extremul nord-est al țării apar *estergă*, *estergal*, *estergai*, de origine maghiară. Pe lângă *pinteni*, în Moldova și Bucovina apare cuvîntul *șpori* (vezi h. 7), iar alături de *doică*, în aceeași arie s-a răspîndit *mancă* (vezi h. 13), de origine ucraineană, ca și *șpori*.

În ceea ce privește aspectul fonetic al cuvintelor citate mai sus, trebuie menționat că numai unul dintre ele pare a păstra vechiul grup **tolt : daltă* (< sl. sud. înainte de metatezei **dalto* < sl. com. **dolbto*)¹. Celelalte, la fel de răspîndite pe teritoriul țării noastre, prezintă grupurile **tort*, **toll* etc. metatezate: *grădină*, *hrană*, *drag*, *plaz*, dar și ele pot fi vechi, întrucît metateza a început în sec. II — V e.n., în perioada cînd slavii s-au răspîndit în Carpați și în Panonia, iar strămoșii cehilor și slovacilor s-au stabilit definitiv în Cehoslovacia de astăzi, aflîndu-se în strîns contact cu strămoșii slovenilor, croaților și sîrbiilor². Altele reflectă stadiul slav vechi (bulgar vechi) al nazalelor (de ex. *ogîlîndi* < *ogledati*) sau prezintă trăsături specific bulgare: *șt*, *žd*, 'a (< **tj*, **kt*, **dj*, **ě*): *clește*, *peșteră*, *hream*, *nevastă* (< *neveastă*), *sfat* (< *sveat*), precum și *îr*, *îl* = bg. *ѣр*, *ѣл*: *stîlp*, *bîrnă*, *a învîrți*.

Acestor trăsături fonetice li se poate adăuga și *i* provenit din *y* (fenomen sud-slav, care apare încă în sec. al XI-lea): *pîr*, *năsîp* (*nisîp*). Multe cuvinte însă nu au nici o trăsătură specifică bulgară sau cel puțin sud-slavă, întrucît nu cuprind acele sunete și grupuri de sunete care au suferit transformări în epoca formării limbilor slave: de ex. *rană*, *babă*, *uliță* etc. Uneori însă întîlnim cuvinte care au indici fonetici „negativi“, ca de ex. *cesală* (< bg. *чеса̀ло*), pe care-l putem caracteriza ca nefiind de origine slavă de vest (cf. slovac. *cesadlo*).

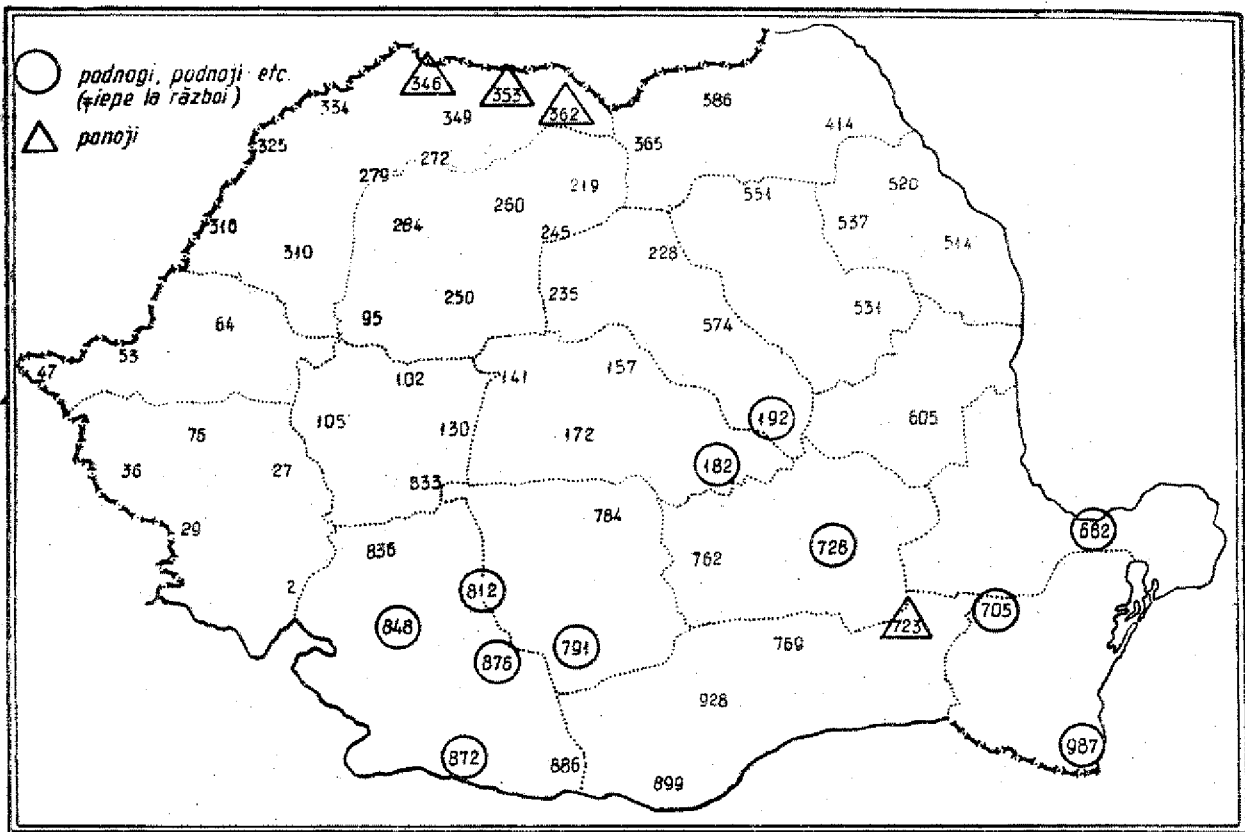
Însă, în afară de criteriul fonetic, putem apela și la cel semantic pentru a determina originea sud-slavă (mai precis bulgară) a unui număr de cuvinte: de ex. *război* (*de țesut*), *a se grăbi* etc.¹.

Așadar, dacă vom ține seama de toate cele trei criterii — fonetico-gramatical, semantic și geografic, caracterul sud-slav răsăritean (bulgar) al celor

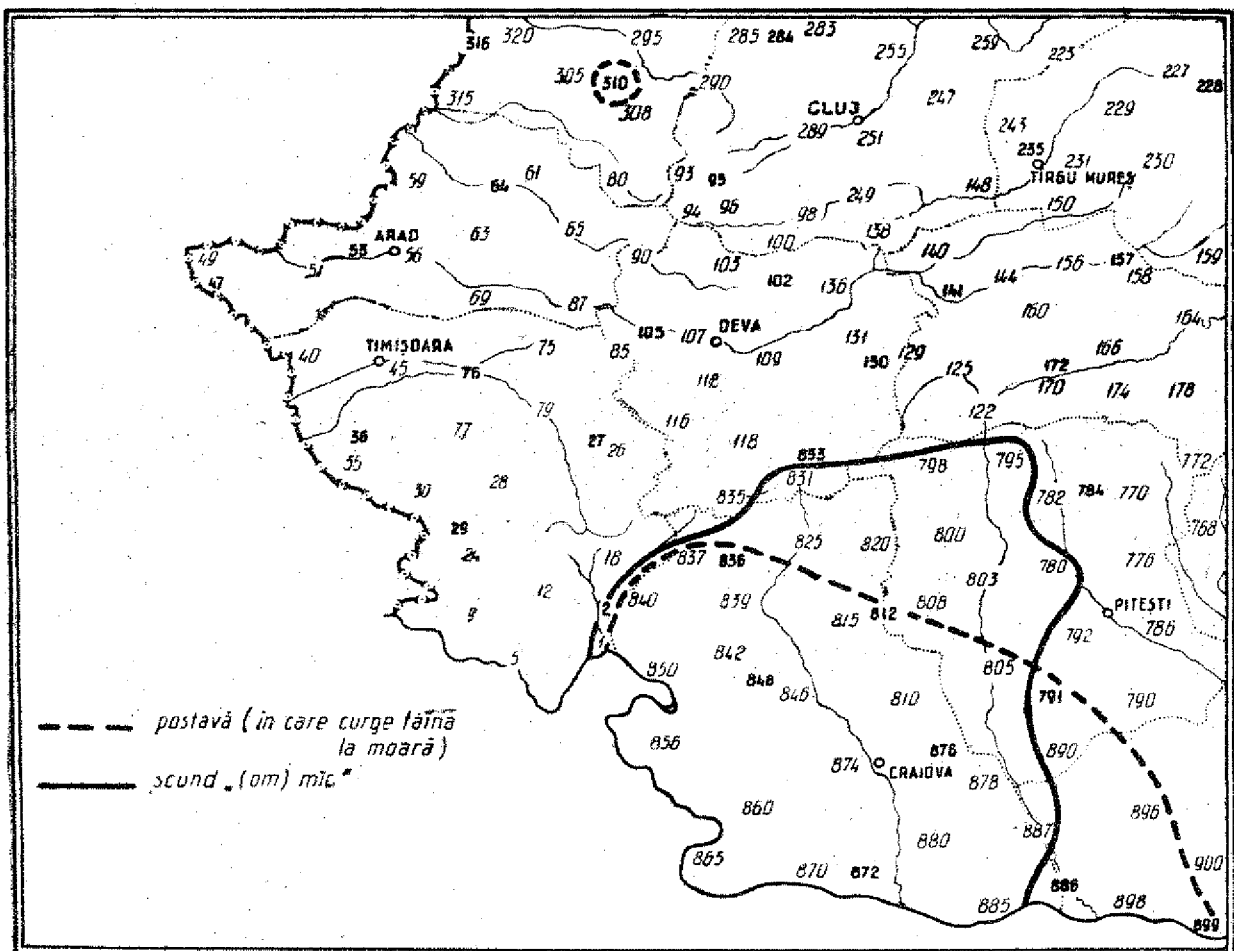
¹ Vechimea acestei forme este contestată de unii cercetători, care presupun că aici putem avea de a face cu o adaptare a grupului inițial *dl-* (bg. *dlato*), neobișnuit în limba romînă. Cf. Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*. III, București, 1962, p. 103—105, 111—113.

² Vezi S. B. Bernstein, *Очерк сравнительной грамматики славянских языков*, Moscova, 1961, p. 216.

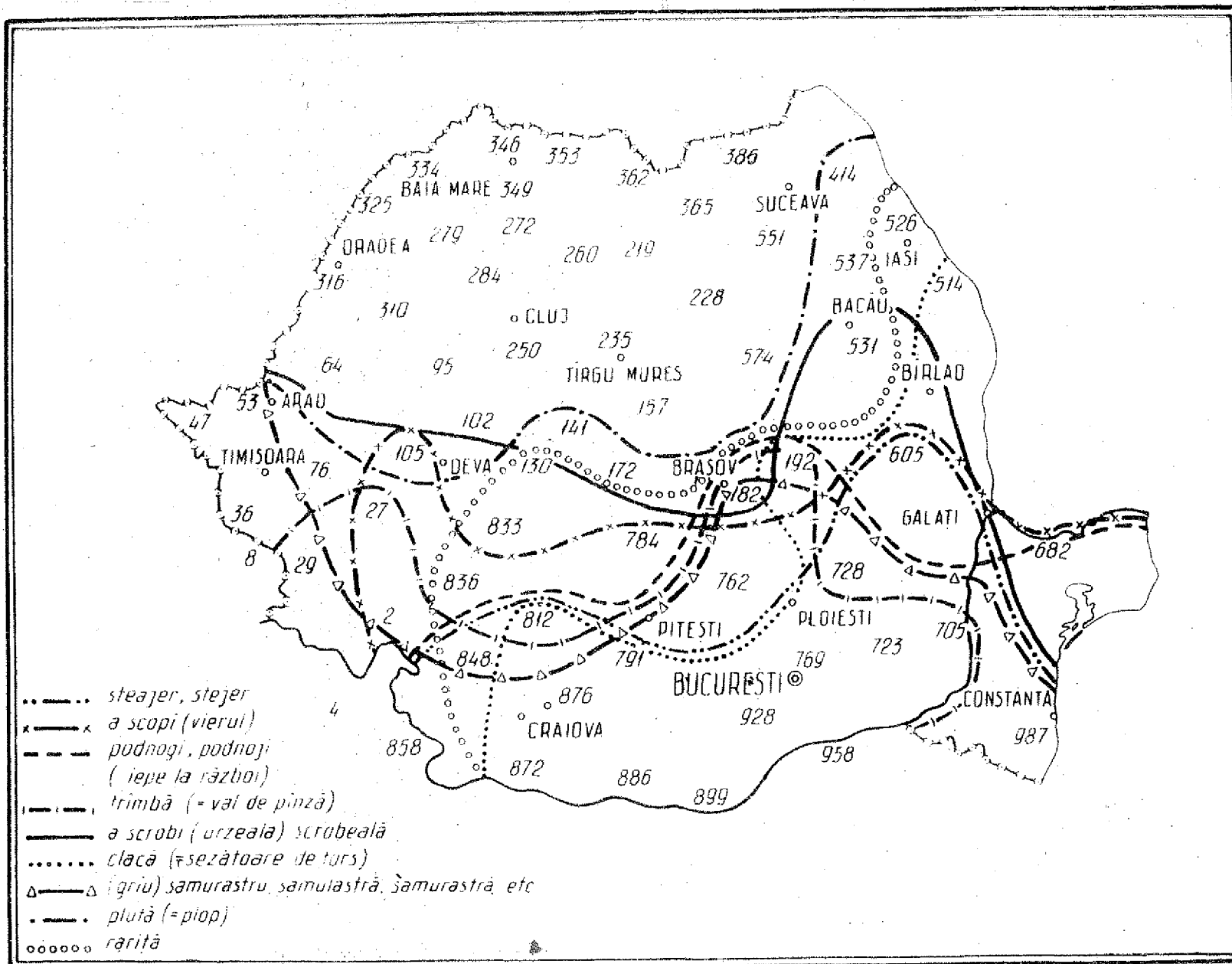
³ Cf. *Împrumuturi...*, p. 219 și urm.

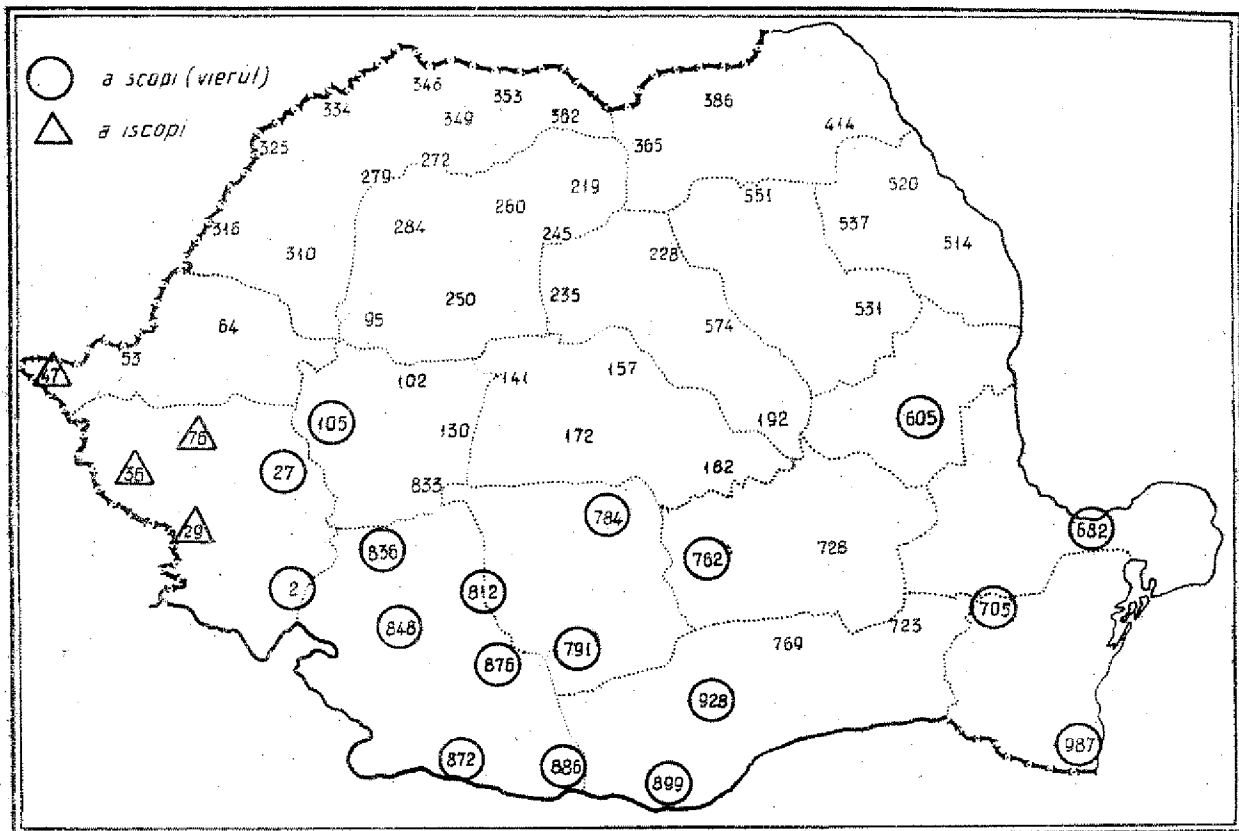
Harta 19 : Podnogi—podnoji (ALRM n I 310)

Harta 20 : (ALRM n I 119, ALRM I 95)

Harta 21 (ALRM n I 53, 66, 211, 289, 295, 296, 310, 316, 410)

Harta 22 : *A scopi* (ALRM n. I 211)

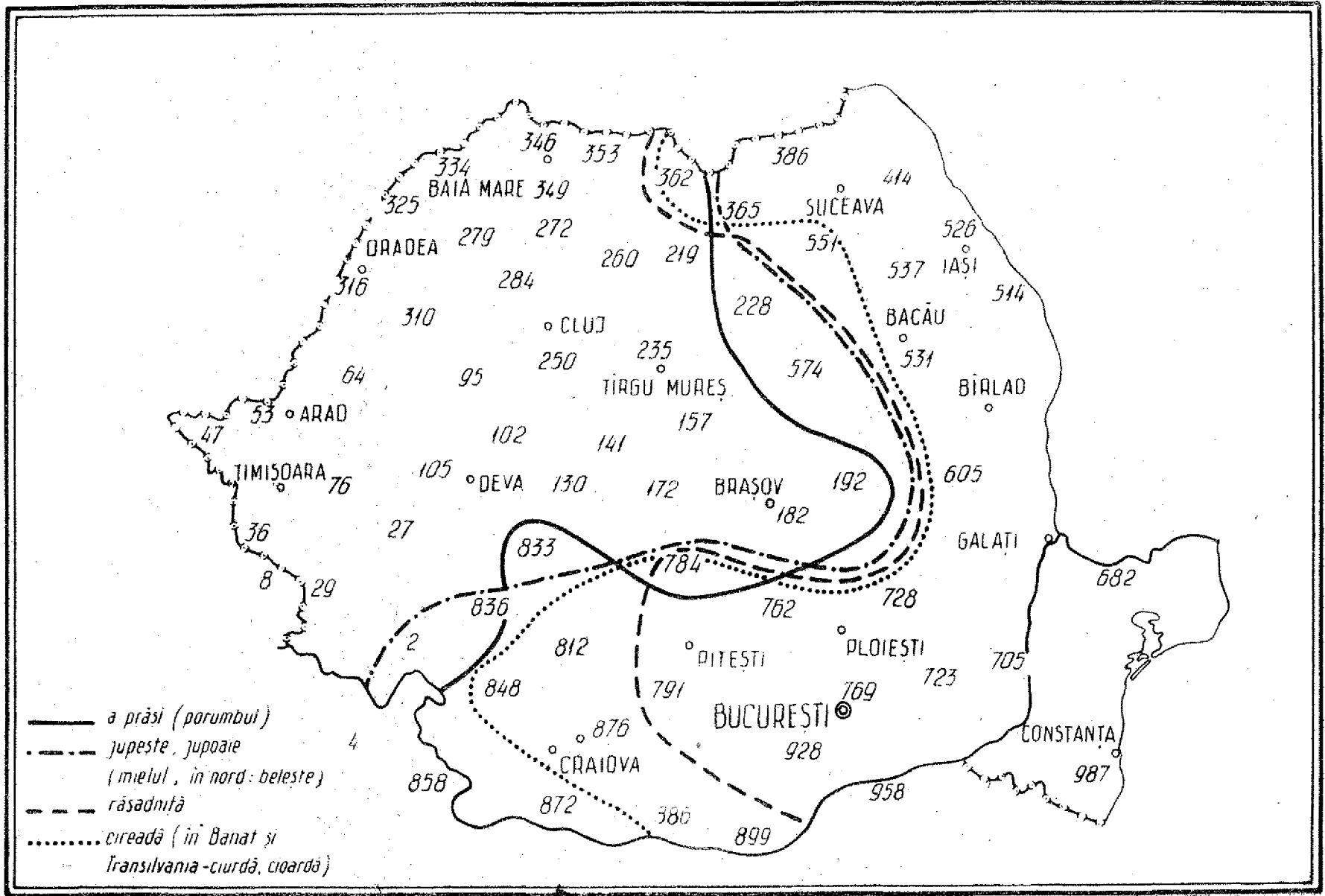
mai vechi împrumuturi slave din limba română (sec. VI—XI) devine de necontestat¹.

Dar, alături de cel mai vechi strat lexical „slav daco-moesic“ (de tip bulgar), extinse pe întreg teritoriul limbii române (sau aproape pe întreg acest teritioiu), întâlnim și un număr de cuvinte, de asemenea de tip bulgar, răspândite doar în partea sudică a țării — Muntenia, Oltenia, Dobrogea, sudul Moldovei (uneori chiar toată Moldova), sudul Transilvaniei și răsăritul Banatului. Care este explicația acestui fapt, întrucît în interiorul acestei arii cuvintele respective sînt larg folosite și par a avea o vechime destul de mare? Care este limita în timp de la care putem considera că au pătruns aceste cuvinte în graiurile sudice ale limbii române? Răspunsul îl vom putea da, cred, dacă vom ține seama de faptul că Transilvania a fost ruptă de restul teritoriului românesc, fiind ocupată de unguri, la sfîrșitul secolului al XI-lea, în timpul domniei lui Geza I (1074—1077) și a lui Ladislau I (1077—1095), și la începutul sec. al XII-lea, în timpul lui Coloman I Cărturarul (1095—1116)².

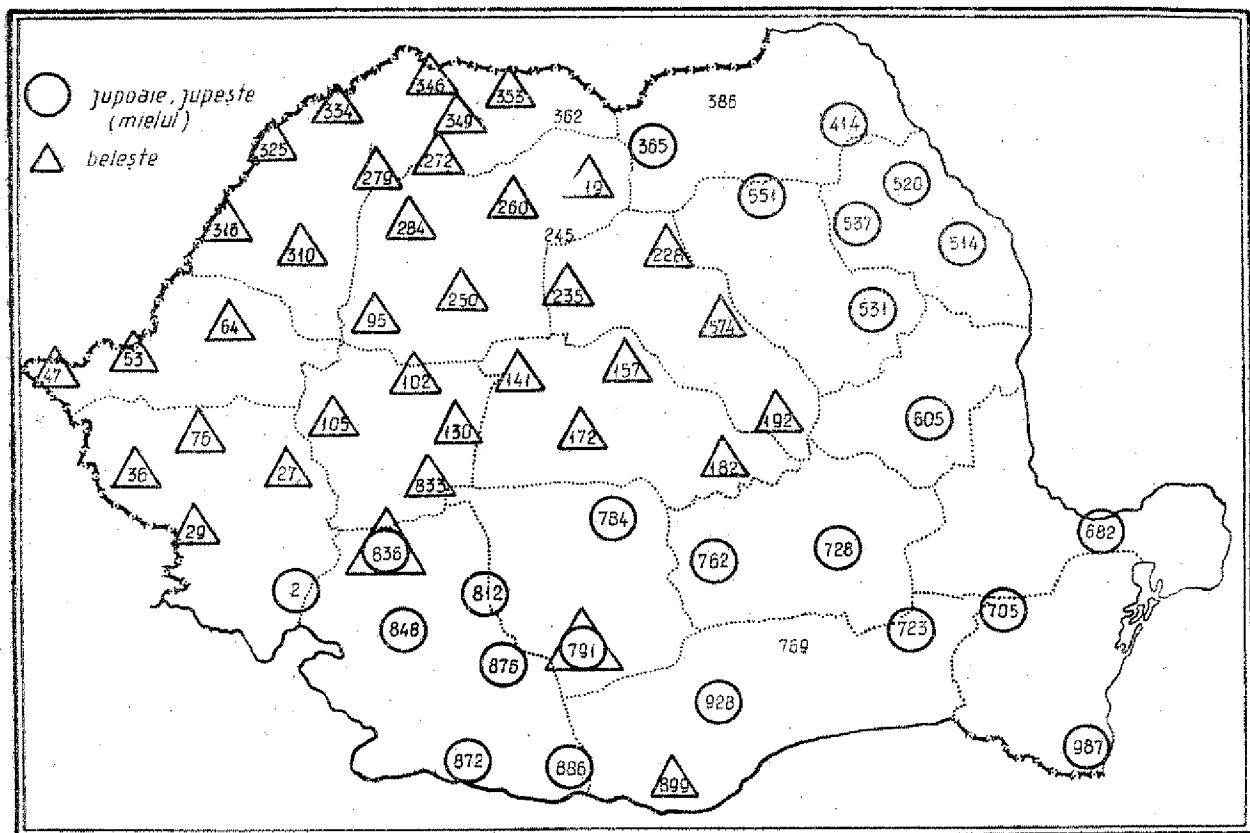
În aceste condiții, o serie de inovații lexicale — împrumuturi slavo-bulgare au putut să nu se mai extindă la nord de partea sudică a Transilvaniei,

¹ Cf., acum în urmă, precizările aduse de acad. E. Petrovici în legătură cu *Problema limitei sud-vestice a teritoriului de formare a limbii românești*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 82—83 (și harta anexată).

² *Istoria Romîniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1962, p. 72—73.

Harta 23 (ALRM n I 69, 348, 324, 327)

Harta 24 : A jupui — a beli (ALRM n. I 348)

care a rămas legată în continuare de Țara Românească, fapt îndeobște recunoscut prin consecințele sale lingvistice¹. Așadar, vom considera sfârșitul secolului al XI-lea — începutul secolului al XII-lea drept limită dintre epoca de pătrundere a celor mai vechi împrumuturi slavo-bulgare și a celor relativ mai noi, răspândite numai în sudul țării (eventual partea de sud-est).

Iată câteva exemple :

1. Cuvinte referitoare la agricultură, cultură materială : *rariță*, *raliță* (ALRM n I 10, *Împr.* h. 5), *steajer*, *stejer* (ALRM n I 53, aici h. 21), (*grîu*) *samurastru* (ALRM n I 66, aici h. 21), *răsadniță* (ALRM 324, aici h. 23, *izlaz* (ALRM n I 203), *cobilită* (ALRM n [2555]), *podnogi* ALRM n I 310, aici h. 19; *ponoși* în Maramureș e un împrumut din ucr. *поноши*), *trîmbă* 'val de pînză' (ALRM n I 316, aici h. 10), *clacă* (cu sensul 'șezătoare de tors', ALRM n I 289, aici h. 21), *postavă* (în care curge făina la moară; ALRM n 119, aici h. 20).

2. Nume de plante : *tigvă* 'curcubetă' (ALR n I 200), *plută* 'plop' (ALRM n I 410, aici h. 21).

3. Cuvinte referitoare la relief, fenomene ale naturii : *praf* (ALRM n 2573), *vîrtej* 'vînt' (ALRM n [2437]).

4. Termeni de rudenie și referitori la relațiile sociale : *rudă* (ALRM I 252), *război* 'luptă' (ALRM n [4847]).

¹ Cf. acad. E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromîne pe baza Atlasului lingvistic român. LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—17* (mai ales harta 1 de la p. 6; pp. 7,9,17).

5. Cuvinte denumind însușiri fizice și psihice (adjective) : *bolnav* (ALRM I 190, *Împr.* h. 23), *scund* (ALRM I 95, aici h. 20).

6. Cuvinte care denumesc acțiuni (verbe) : *a prăși* (ALRM n I 69, aici h. 23), *a se primeni* (ALRM n [3264]), *a scrobi* (ALRM n I 296, aici g. 21), *a risipi*, *a răsipi* (ALRM n [3464]), *a scopi* (ALRM n I 211, aici h. 33), *a jupi*, *a jupui* (ALRM n I 348, aici h. 23, 24).

Un caz aparte îl prezintă cuvântul *cireadă*, cu dubletul său dialectal *ciurdă*, *cioardă* (ALRM n I 204, *Împr.* h. 13, vezi aici h. 23) : primul e răspândit în toată Oltenia, Muntenia, Moldova, Bucovina (inclusiv punctul 362 din Maramureș), în timp ce *ciurdă*, *cioardă* cuprind Banatul și Transilvania—cele două arii fiind net separate. Faptul că *cireadă* ajunge pînă în Maramureș ne-ar putea determina să-l considerăm ca aparținînd stratului cel mai vechi, *ciurdă* fiind varianta, identică etimologic, care i-a luat ulterior locul pe teritoriul de intensă influență maghiară¹.

După cum am spus mai sus, hărțile Atlasului ne oferă un material bogat și pentru determinarea teritorială a împrumuturilor slave răsăritene (ucrainene în primul rînd, dar și rusești), precum și a celor sîrbești (în sud-vestul țării).

În ceea ce privește împrumuturile ucrainene, cele mai vechi dintre ele cuprind Bucovina, Moldova (pînă în sud, uneori chiar și nord-estul Munteniei), Maramureșul și nord-estul Transilvaniei. Altele par a fi mai noi și sînt răspîndite doar în Bucovina, Moldova de nord, Maramureș, în regiunile în care populația ucraineană se păstrează pînă astăzi, însă e greu deocamdată să se facă o demarcație netă între ele. Iată cîteva exemple dintre cuvintele înregistrate în *Atlas* :

1. Cuvinte referitoare la agricultură, cultura materială, îmbrăcăminte etc. : *hreapcă* (ex. *hreapcă la coasă* = grebluță la coasă; ALRM n I 32, aici h. 25), *boroană* și *a boroni* (ALRM n I 28, 27, aici h. 25), *podhorniță* 'policioară la jug' (ALRM n I 217, aici h. 25), *suman* (ALRM n [3330], Petrovici, *Raportul...*, h. 8), *sponcă* 'copcă pentru încheiat haina' (ALRM n 3293), *ciubote* (ALRM n [3349]), *coromîslă* (ALRM n [2555]) *leică* 'pîlnie' (ALRM n I 158, aici h. 25), *scripcă* și *scripcar* (ALRM n [4328]), *strună* (ALRM n [4325]), *cociorvă* (ALRM n [3999]), *bortă* (ALRM II 74, aici h. 25).

2. Cuvinte referitoare la regnul vegetal : *harbuz* (ALRM n I 138, aici h. 25 și 26 : în Maramureș a fost înregistrat și *dîne*, *dîie*, de asemenea de origine ucraineană, în timp ce în toată jumătatea de apus a țării se întrebunțează *lubeniță*, de origine sud-slavă, iar în sud-est — *pepene*, moștenit din latină), *loză*, *lozie* 'specie de salcie sau de răchită' (ALR n III 628, ALRM n [6341]).

3. Cuvinte referitoare la regnul animal : *buhai* (de ex. *buhai de baltă*, ALR n III 717), *hulub* (Pușcariu, h. 14; Petrovici, *Raportul...*, h. 2).

4. Nume de boli : *cori* 'pojar' (ALRM I 160, aici h. 25 și 27).

5. Termeni referitori la relații sociale : *mancă* (ALRM I 307, aici h. 13 și 25).

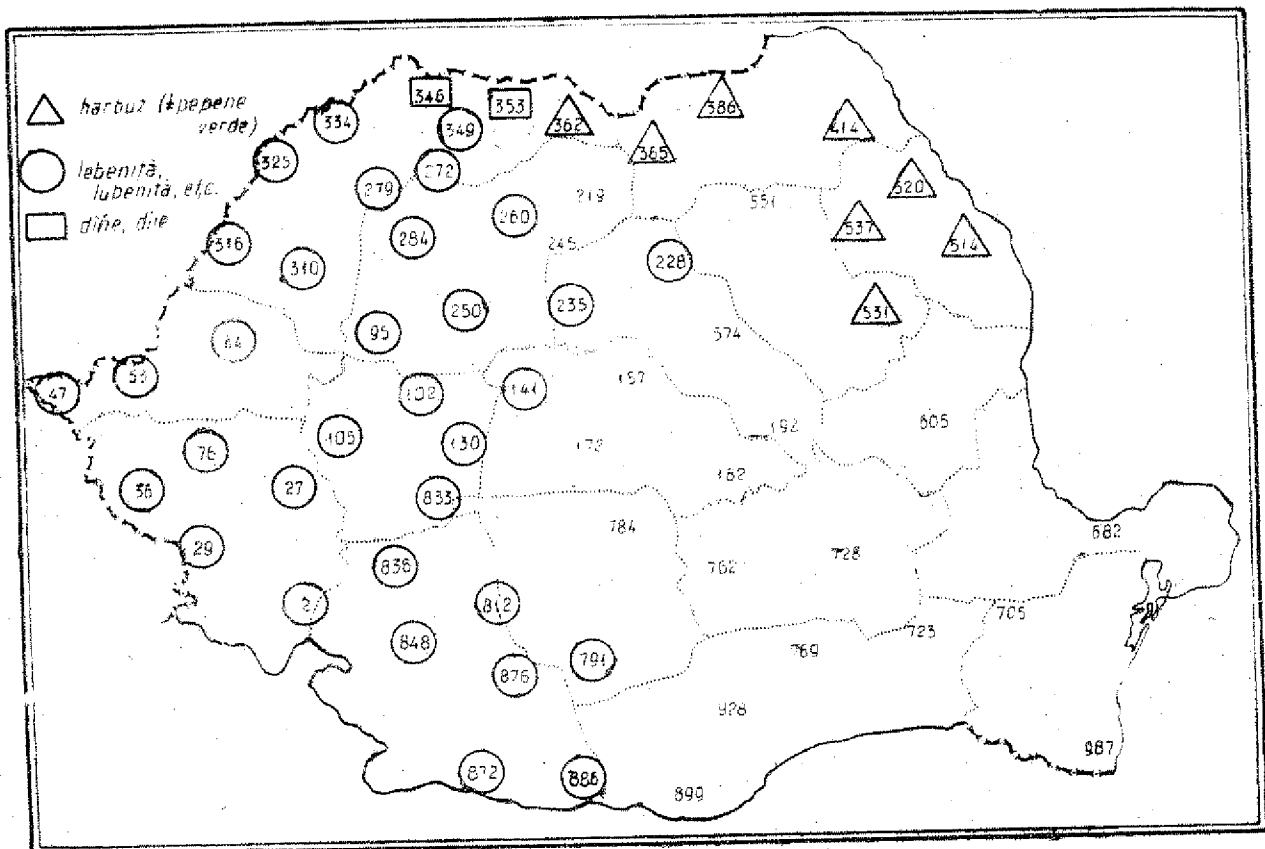
În ce măsură e nevoie să se țină seama de factorul cultural-istoric în stabilirea originii și vechimii unor cuvinte împrumutate se poate vedea din următoarele exemple. *Ceai*, cuvînt de origine rusească, pătruns în sec. al XIX-lea, odată cu obiectul respectiv adus pe cale comercială, este aproape general pe teritoriul limbii romîne, cu excepția Banatului, Crișanei, Maramureșului și nordului Transilvaniei, unde a fost înregistrat *tei*, *teie*, *teia* (din magh. și germ. ; vezi ALRM n [4159]). La fel, *raniță*, termen introdus odată

¹ Cf. și E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromîne...*, p. 9.

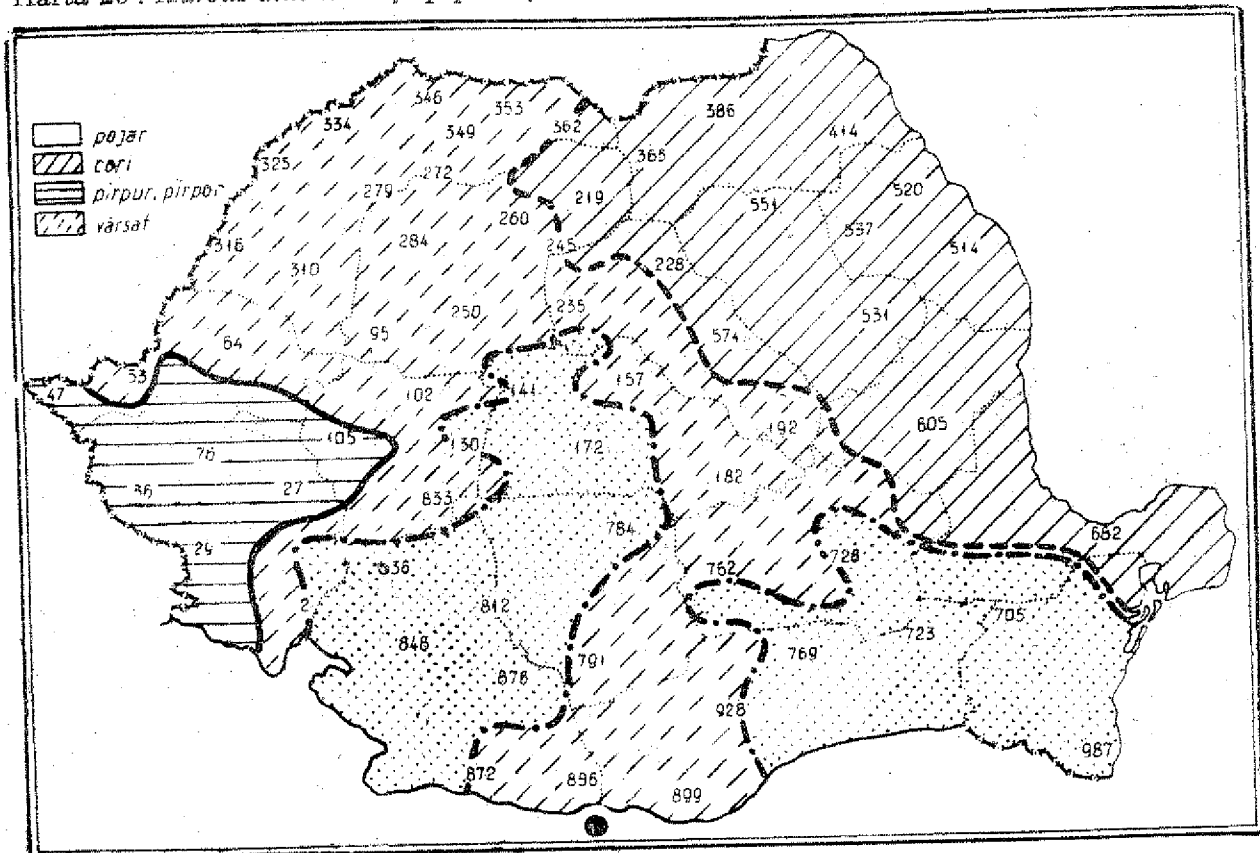
u

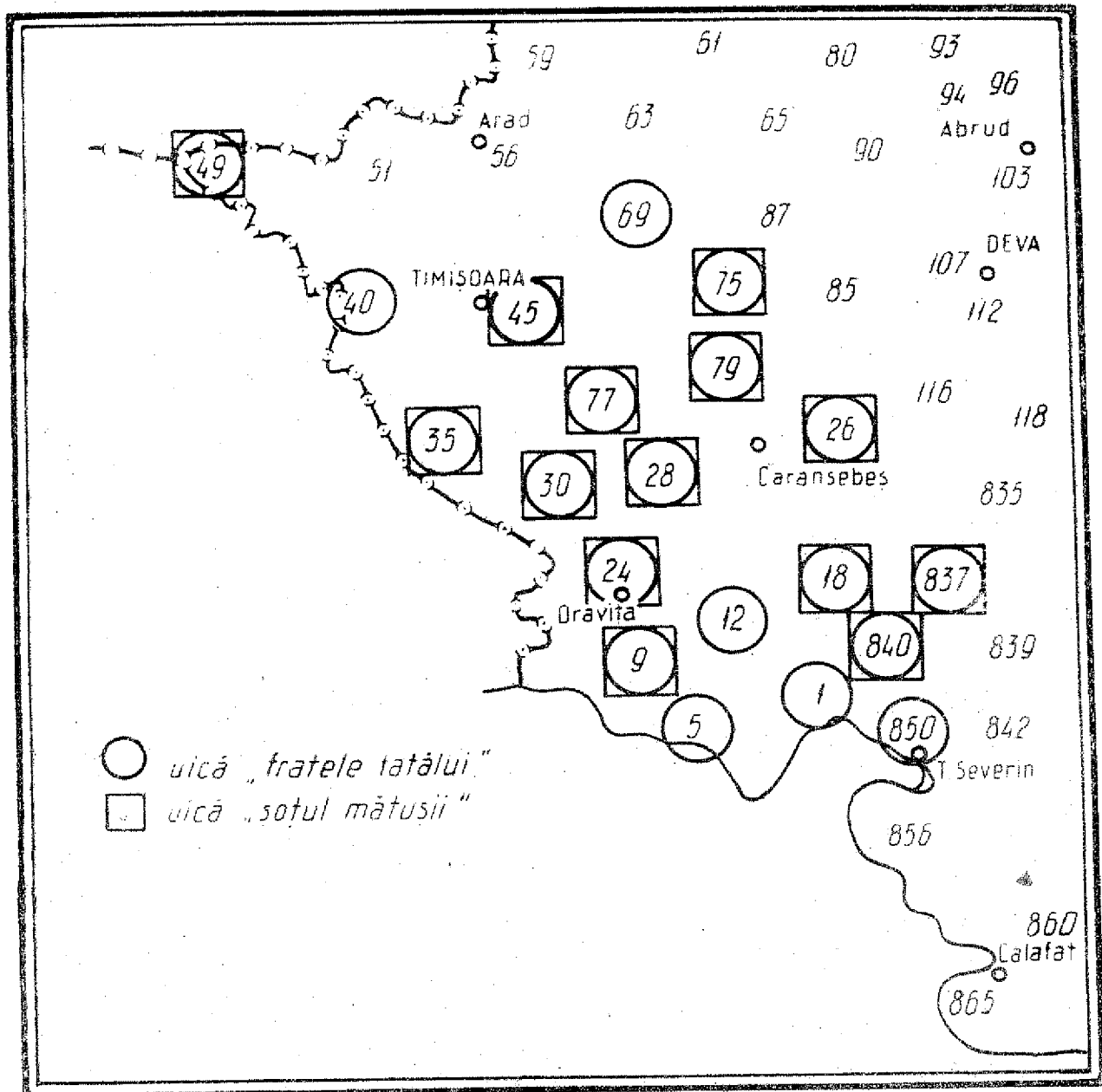
I
h
a
a
ci
in
M
de
pe
fi
de
și
in
cu
M
de
u
de
in
et
h.
la
pe
(A
ai
co
și
ne
de
'sj
Al
st
ur
X
ge
m
m
—

Harta 26 : Harbuz-dîne-lebeniță-pepene (ALRM n I 138 : în locul liber s-a înregistrat pepene)

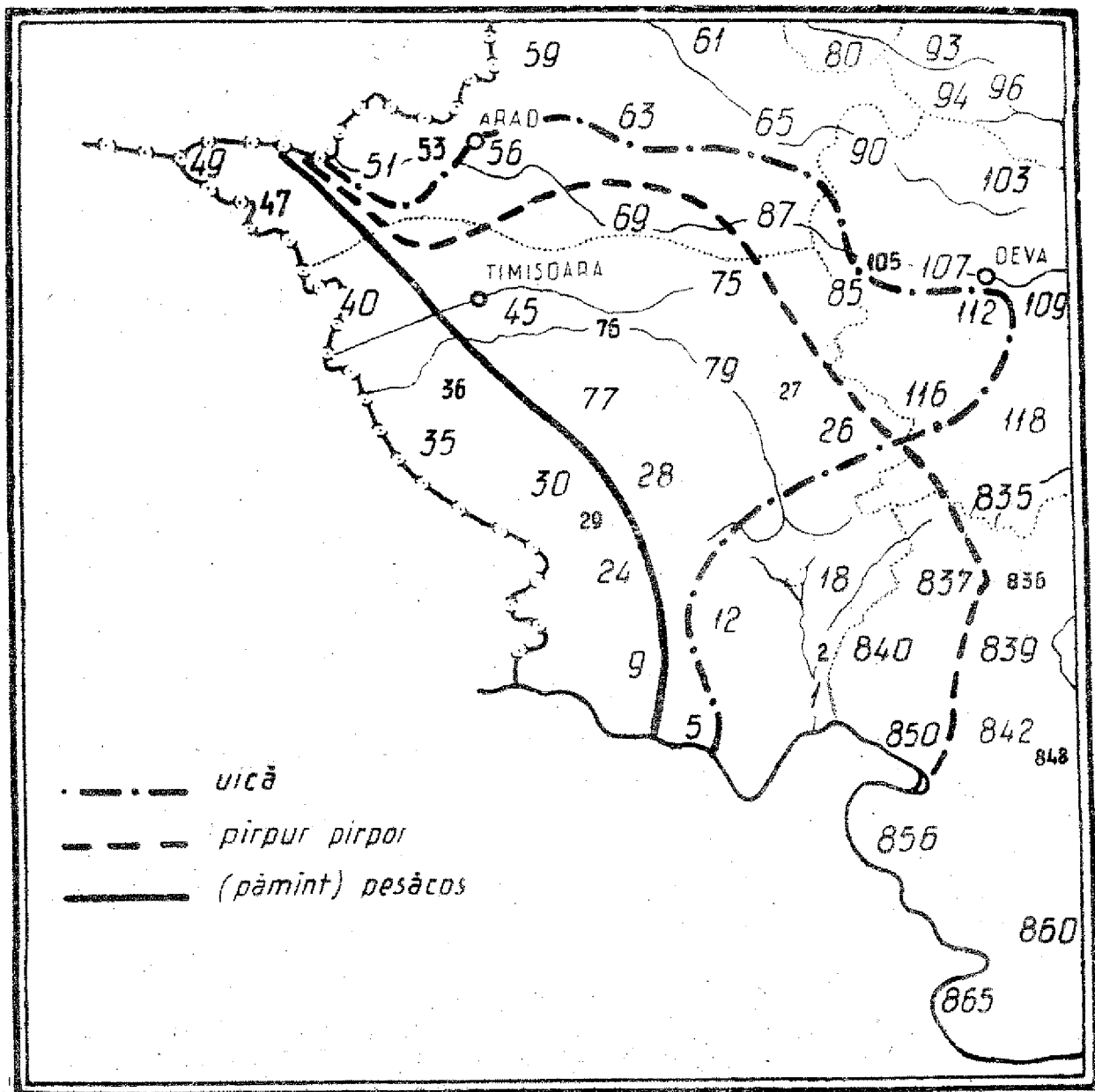
Harta 27 : pojar—cori—pîrpor—vârsat (ALRM I 160)

Harta 28 : uică (ALR I-165, 166; M. Sala, *art. cit.*, hărțile de la p. 135, 137)

cu obiectul în epoca creării armatei moderne sub influență directă rusească (prima jumătate a sec. al XIX-lea), a fost înregistrat, la câțiva ani după unirea Ardealului cu România, doar în „țara veche”, rareori în Transilvania, unde au fost notați alți termeni (ALRM n [4926]). Chiar exclamația *ura*, militară la origine (rus. *ypa*), a fost înregistrată tot în „țara veche”, în timp ce în celelalte provincii cei anchetați au răspuns *trăiască* (ALRM n [3255]).

De aici putem trage cu ușurință concluzia că datele geografiei lingvistice trebuie coroborate cu istoria cuvântului și, într-un sens mai larg, cu istoria culturii materiale și spirituale a poporului. În cercetările viitoare, datele geografiei lingvistice trebuie folosite, evident, și pentru cronologizarea împru-

Harta 29: (ALR I 165, 166, ALRM I 160, ALRM n I 3)

muturilor slave răsăritene ale limbii române, ținând seama de datele istorice și de aspectul fonetic al cuvintelor.

În sfârșit, ultima arie a unor cuvinte de origine slavă, o formează Banatul și regiunile limitrofe, unde într-o epocă relativ recentă s-au răspândit o serie de cuvinte de origine sîrbocroată. Așa, de pildă, *Atlasul* a înregistrat în Banat pentru „unchi” termenul *uică* (ALR I 165, 166, ALRM I 214, 285, 232, aici h. 28 și 29)¹. Alături de *cobiliță*, termen de origine bulgărească răspândit în sud, și de *coromîslă*, cuvînt de origine ucraineană răspândit în nord-est, în

¹ Vezi M. Sala, *Termenii pentru „unchi” după „Atlasul lingvistic român”*, SCL, VI, 1955, 1-2, p. 133-155.

Banat a fost înregistrat termenul *obranită* (< s. -cr. *òbranica, òbrannica* „idem, ceea ce se așează pe umeri“), care s-a extins și în sudul Crișanei (ALRM n [2555]). Pentru boala numită în sudul țării *pojar* (= rujeolă), iar în răsărit *cori*, în Banat se folosește cuvântul *șîrpur, șîrpor*, provenit din sîrbocroată (în restul țării — *vărsat*, derivat romîneasc; ALRM I 160, aici h. 27 și 29). În sfîrșit, alături de cuvîntul mai vechi de origine sud-slavă (bulgar) *nisip*, în partea de apus a Banatului, unde se află o populație sîrbească numeroasă, s-a notat în punctele romînești cuvîntul *șesăcos* pentru '(pămînt) nisipos' (ALRM n I 3, *Împr.* h. 14, aici h. 29). Evident că și aici se poate încerca o stratificare în timp a împrumuturilor printr-o studiere exhaustivă a lor, așa cum preconizează acad. E. Petrovici, anunțîndu-și lucrarea consacrată elementelor de origine sîrbocroată din limba romînă¹.

În concluzie, se poate spune că *Atlasul lingvistic* romîn ne permite să aducem precizări deosebit de importante la stabilirea etimologiei exacte a cuvintelor de origine slavă în limba romînă. În același timp, el este o oglindă a viabilității acestor cuvinte în graiurile romînești, permițîndu-ne să studiem „pe teren“ diversele raporturi care s-au stabilit între cuvintele de origine slavă și cele moștenite din latină sau împrumutate din alte limbi (sinonimie „slavo-romînă“, concurență între cuvinte de diverse origini etc. : cf. *bolnav* — *beteag, sfredel* — *burghiu, obraz* — *față, cireadă* — *ciurdă, cobilită* — *obranită* — *coromîslă* etc.).

Fără a ne permite stabilirea cu precizie a regiunilor în care au fost răspîndite vechile triburi slave de sud sau cele slave de răsărit pe teritoriul țării noastre, ariile cuvintelor de origine slavă ne dau totuși unele indicații în acest sens. Căci chiar dacă ele nu coincid cu ariile toponimice slave, așa cum se arată în lucrările acad. E. Petrovici, centrul lor de intensitate coincide totuși cu aceste arii. Cea mai complexă situație din acest punct de vedere o au cuvintele răspîndite pe întreg teritoriul limbii romîne. Faptul că, de multe ori, ele nu formează „arii“ pe teritoriul țării noastre se compensează însă cu posibilitatea ce-o avem de a le determina ca aparținînd celui mai vechi strat lexical slav din limba romînă. Și dacă vom adăuga la acesta argumentele de ordin fonetico-gramatical și semantic, precum și mărturia aromînei, meglenoromînei și istro-romînei, vom putea stabili cu mai multă precizie cronologia elementelor slave, fapt deosebit de important pentru istoria limbii și a poporului romîn.

În ceea ce privește *Atlasul comun al limbilor slave*, dacă nu se va urmări prin el numai stabilirea unor izoglose „protoslave“ și slave antice, ci așa cum se preconizează tot mai mult în ultima vreme, studierea unor probleme complexe istorico-dialectale slave, materialul romînesc va putea fi folosit atît în comentariile la hărțile lexico-semantică, cît și la cele consacrate derivației și foneticii. De exemplu, aria romînească *streășină* se va lega de cuvîntul dialectal bulgar *стрешина* (derivat din *стреха, стряха* cu sufixul *-ина*) și cel sloven *strešina*. Aria cuvîntului *vraf* se va lega de asemenea de cuvîntul dialectal bulgar *врѣх*, avînd corespondent în aria slavă de răsărit : rus., ucr.

¹ Vezi răspunsul său la ancheta revistei „Limba romînă“ (VIII, 1959, nr. 4, p. 60). Cercetătorul influenței sîrbești în Banat va trebui să țină seama și de materialul cules de I. A. Candrea pentru *Atlasul lingvistic al Banatului*, rămas nepublicat. Vezi articolul său *Constatări în domeniul dialectologiei*, în „Grai și suflet“, I, 2, 1924, p. 169—200, unde se dau și cîteva hărți privind răspîndirea unor cuvinte de origine slavă : la p. 194 h. 8 : *gomilă* — *mogilă* etc., la p. 198, h. 10 : *golumb-golimb* ; între p. 190—191, harta *șîrc-cocostîrc* (cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, București, 1961, p. 37—38).

ворох, bielor, vorax. *Tinjală* va apărea ca singur reprezentant al unei arii sud-slave, corespunzând cuvîntului polonez *ciezadło*. Poate că cercetări dialectale amănunțite pe teritoriul bulgar ne vor permite stabilirea unei arii slavo-romîne chiar pentru un astfel de cuvînt mult discutat ca *zăpadă*¹. Nu încapе îndoială că cele mai interesante rezultate se vor obține tocmai pentru dialectologia sud-slavă și pentru istoria limbii bulgare, în parte și pentru aceea a limbii sîrbocroate.

Va trebui ca slaviștii și dialectologii noștri, în frunte cu acad. E. Petrovici și acad. Al. Rosetti, să-și aducă partea lor de contribuție la realizarea marii acțiuni științifice internaționale legate de crearea *Atlasului comun al limbilor slave*. Se va confirma încă odată, cu această ocazie, că istoria și dialectologia limbii romîne nu pot fi studiate fără cunoașterea istoriei și dialectologiei limbilor slave vecine, tot așa cum, pentru o bună cunoaștere a istoriei și a fenomenelor dialectale ale acestora, limba romînă oferă un material prețios.

К ИЗУЧЕНИЮ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО РАСПРОСТРАНЕНИЯ СЛАВЯНСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В РУМЫНСКОМ ЯЗЫКЕ

(на материалах „Румынского лингвистического атласа“)

(РЕЗЮМЕ)

Изучение славянских элементов в румынском языке поднялось на новую ступень после опубликования *Румынского лингвистического атласа*, который позволяет уточнить территориальное распространение большого числа славянских заимствований.

Исходя из этого, автор статьи делает попытку показать значение детального исследования этой проблемы в связи с проектом будущего общеславянского атласа, который, согласно мнению ряда славистов, должен использовать как дополнительный материал и славянские элементы неславянских языков (румынского, венгерского и др.). В статье используются данные опубликованных до сих пор томов *Атласа*, а также тех, которые сданы в печать.

Территориальное распространение определенного славянского слова в румынском языке позволяет установить, имеем мы дело с древним «дако-мизийским славянским» заимствованием или с более новым заимствованием, проникшим из болгарских, сербских или украинских диалектов, даже в тех случаях, когда его фонетические черты не позволяют нам установить источник и время заимствования.

Древнейшие славянские заимствования румынского языка представляют фонетические черты болгарских диалектов эпохи, называемой старославянской (древнеболгарской, до XI в.), и ранней среднеболгарской эпохи (XII в.). Они распространены на всей (или почти на всей) территории румынского языка, как например: *plug* 'плуг', *ogor* 'черный пар', *snoș* 'сноп', *grădină* 'сад', *stîlp* 'столб', *greblă* 'грабли', *hrană* 'питание', *vreme* 'время', *obraz* 'лицо, щека', *nevastă* 'жена', *drag* 'дорогой', *slab* 'слабый', *a osteni* 'устать', *iute* 'быстро' и мн. др.

¹ Vezi articolul nostru *Някой въпроси на славянско-румънските езикови отношения*, in Известия на Института за български език», Sofia, 1942, p. 43.

Наряду с этим древнейшим пластом, в румынском языке встречаются и более новые заимствования из болгарских диалектов, распространенные на юге страны (или на юго-востоке), которые проникли вероятно после занятия Трансильвании венграми (конец XI — начало XII вв.). Например: *rariță* 'маленький плуг', *islaz* 'пастбище', *praf* 'пыль', *bolnav* 'больной', а *prăși* 'мотыжить' и др.

Ряд карт Атласа позволяет локализовать украинские заимствования на северо-востоке страны (напр. *hreașcă* 'маленькие грабли', *boroană* 'борона', *strună* 'струна', *buhai* 'бык', *hulub* 'голубь' и др.) на более или менее широких ареалах, в зависимости, чаще всего, от их древности. Наконец, Атлас отражает также распространение сербских заимствований в Банате и соседних районах (*mică* 'дядя', *obranită* 'кормысло' и др.).

Ареалы славянских заимствований не совпадают с территорией распространения славянского населения (южного или восточного) в Дакии, но их центр совпадает с этой территорией. При интерпретации распространения древнейших заимствований, мы должны иметь в виду не только и р а д и а - ц и ю слов, но и движения румынского населения на территории Дакии.

Что касается общеславянского атласа, если в его цели входит не только установление «праславянских» и древнеславянских изоглосс, а изучение комплексных исторических и диалектологических вопросов, румынский материал может использоваться как в комментариях к лексико-семантическим картам, так и в комментариях картам, посвященным словообразованию и фонетике. Наиболее интересные результаты явятся вкладом в южнославянскую историческую диалектологию.

CONTRIBUTIONS A L'ÉTUDE DE LA GEOGRAPHIE DES EMPRUNTS SLAVES EN ROUMAIN

(D'après l'„Atlas linguistique roumain“)

RÉSUMÉ

L'étude des éléments slaves de la langue roumaine est entrée dans une nouvelle phase depuis l'apparition de l'*Atlas linguistique roumain*, ouvrage qui permet de préciser la dispersion territoriale d'un grand nombre d'emprunts slaves.

C'est en partant de cette constatation que l'auteur essaye de montrer l'importance de l'étude approfondie de cette question en rapport avec le projet de l'atlas commun des langues slaves qui, selon certaines opinions, devra également utiliser comme matériel auxiliaire les éléments slaves des langues non-slaves comme le roumain, le hongrois etc. Le présent article utilise à ce propos les données que renferment les volumes déjà parus de l'Atlas, ainsi que ceux livrés à l'impression.

La diffusion territoriale d'un mot d'origine slave en roumain permet d'établir s'il s'agit d'un emprunt ancien „slave daco-mésien“ (remontant à l'époque du bilinguisme slavo-roumain sur le territoire daco-mésien), ou d'un plus récent, fait aux dialectes bulgares, serbes, ukrainiens, même si ses traits phonétiques ne permettent pas d'identifier la source et de préciser la date de l'emprunt.

Les plus anciens emprunts slaves du roumain accusent le phonétisme des dialectes bulgares de l'époque du vieux slave (ancien bulgare jusqu'au

XI siècle) et du moyen-bulgare de la haute époque (XII siècle). Ils sont répandus sur tout (ou presque tout) le territoire de la langue roumaine. Parmi les nombreux exemples on peut citer : *plug* (charrue), *ogor* (champ), *snop* (gerbe), *grădină* (jardin) *stâlp* (poteau), *greblă* (rateau), *hrană* (nourriture), *vreme* (temps), *obraz* (figure, joue), *nevastă* (épouse), *drag* (cher), *slab* (faible, maigre), *a osteni* (fatiguer) *iute* (rapide, rapidement), *da* (oui) etc.

A côté de cette couche ancienne, il apparaît encore des emprunts plus récents des dialectes bulgares, répandus, de règle, dans le sud de notre pays (éventuellement dans le sud-est) et qui ont pénétré dans la langue roumaine, probablement, après l'occupation de la Transylvanie par les Hongrois (fin du XIe siècle—début du XIIe). C'est le cas de *variță* (binot), *izlaz* (pacage), *praf* (poussière), *bolnav* (malade), *a prăși* (sarcler) etc.

Une série de cartes de l'Atlas permettent de localiser les emprunts ucrainiens dans le nord-est de la Roumanie (par exemple *hrecăpcă* „rafle de la faux“, *boroană* „ardillon de la herse“, *strună*, „gourmette“, *buhai* „taureau“, *hulub* „pigeon“ etc.), sur des aires plus ou moins vastes, en règle générale, en fonction de leur ancienneté. Enfin, l'Atlas reflète également la diffusion des mots d'origine serbe au Banat et dans les régions limitrophes (*wică* „oncle“, *obra-niță* „palanche“ etc.).

Les aires des termes empruntés aux langues slaves ne coïncident pas avec le territoire d'expansion des populations slaves (du sud ou de l'est) en Dacie, mais leur centre d'intensité coïncide avec ce territoire. Dans l'interprétation de la diffusion des emprunts les plus anciens, on doit tenir compte non seulement de l'irradiation des mots, mais aussi des mouvements démographiques roumains durant le haut moyen âge sur le territoire de la Dacie.

En ce qui concerne l'Atlas commun des langues slaves s'il ne doit pas seulement servir à déterminer certaines isoglosses „protoslaves“ et slaves antiques, mais encore à l'étude de problèmes complexes de l'histoire des dialectes slaves, le matériel roumain pourra être mis à profit tant dans les commentaires des cartes lexico-sémantiques, que dans celles consacrées à la dérivation et à la phonétique.

STADIUL ACTUAL ȘI SARCINILE CERCETĂRII GRAIURILOR SLAVE DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ*

EMIL VRABIE

Este greu de numit o țară neslavă în care să existe condiții atât de favorabile cercetărilor de slavistică generală și de istorie a diverselor limbi slave ca Republica Populară Română. Faptul se datorește, după cum se știe, atât așezării geografice a românilor în mijlocul teritoriului lingvistic slav, cât și caracterului raporturilor întreținute de români cu slavii de-a lungul timpului.

Până acum câțiva ani studiile de lingvistică ale slaviștilor români erau îndreptate, în cea mai mare parte a lor, spre trecutul îndepărtat al relațiilor lingvistice slavo-române, în primul rând spre lămurirea condițiilor formării poporului și limbii române. Este drept că paralel cu aceasta s-au făcut la noi și unele studii de lingvistică de altă natură, mai cu seamă în perioada de după 23 August 1944¹.

Există însă un cerc de probleme ale slavisticii care a atras în mod special atenția mai multor cercetători de la noi abia în ultimii 5—6 ani. Este vorba de graiurile slave actuale vorbite de unele minorități naționale din R.P.R.

I

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRIILOR DE DIALECTOLOGIE SLAVĂ DIN R.P.R.

Înviorarea și lărgirea evidentă a studiilor de dialectologie slavă din Republica Populară Română în ultimii ani nu sînt fenomene izolate și întâmplătoare, ci reprezintă o manifestare particulară, concretă și vie, a avîntului general pe care îl cunosc, nu numai lingvistica, ci și toate celelalte științe din patria noastră socialistă.

* Mulțumim pe această cale tovarășilor care ne-au trimis răspunsuri la chestionarul în legătură cu cercetarea graiurilor slave din R.P.R.: I. Chițimia, P. Olteanu, N. Pavliuc (Facultatea de filologie a Universității din București); C. Paszternák, L. Lukács, M. Nagy, Gh. Ciplea și Gr. Benedek (facultatea de filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj).

¹ Vezi Acad. E. Petrovici, *Dezvoltarea studiilor de slavistică în țara noastră în ultimii 15 ani*, SCL, anul X, 3/1959, p. 333—341; vezi și articolul lui G. Mihăilă, *Slavistica românească după 1944 și sarcinile ei actuale (Lucrările de lingvistică)*, publicat în „Romanoslavica”, IV, 1960, București, p. 5 ș.u.

Încadrându-se în activitatea *Asociației Slavistilor din R.P.R.* și a catedrelor de slavistică și de limbă rusă de la Universitățile din București, Cluj și Iași și de la Institutul „Maxim Gorki” din București, un număr însemnat de cercetători slavisti, în majoritate tineri, au pornit acum câțiva ani la cercetarea diverselor graiuri slave vorbite în țara noastră.

În cele ce urmează vom face un scurt bilanț al cercetărilor de dialectologie slavă efectuate la noi în ultimul timp, pentru a căpăta o imagine globală și, pe cât posibil, exactă asupra a ceea ce s-a realizat, și asupra cercetărilor pe care urmează să le întreprindem în această direcție, evitând pe viitor lipsurile de pînă acum, între care cea mai evidentă este fărîmițarea eforturilor în acțiuni mărunte și lipsite de o perspectivă clară.

Studiile de dialectologie slavo-romînă au fost inițiate, în România, de școala lingvistică de la Cluj, cu prilejul elaborării *Atlasului lingvistic român*, și sînt legate de numele academicianului Emil Petrovici, care, în deceniul al IV-lea, a efectuat cîteva anchete dialectale slave (sîrbești, bulgărești și ucrainene)¹. Tot acad. E. Petrovici a dat și primul studiu fundamental asupra unui grai slav de pe teritoriul țării noastre: cunoscuta monografie a graiului sîrbesc de la Carașova². De la acad. E. Petrovici au pornit în ultimii ani îndemnuri către slavistii noștri de a-și da contribuția la cercetarea diverselor graiuri slave actuale din R.P.R.³

În cele ce urmează, vom trece în revistă principalele realizări obținute de lingviștii noștri în domeniul dialectologiei slave după 23 August 1944, grupîndu-le pe limbi.

a) Graiurile ucrainene

Prima lucrare de dialectologie ucraineană (și de dialectologie slavă în genere) apărută la noi în perioada de după 23 August 1944 este studiul lui I. Pătruț asupra unui grai ucrainean (huțul) din regiunea Suceava⁴.

Folosind materialul adunat în 1936—37 de la Brodina de acad. E. Petrovici, pentru ALR, I. Pătruț stabilește fizionomia fonetică a graiului ucrainean de aici și compară faptele cu cele din alte regiuni cu graiuri ucrainene (huțule și carpatice). La aprecierile cuprinse în recenzia lui Gh. Mihăilă, menționată anterior, ar fi de adăugat că studiul lui I. Pătruț conține unele considerații și sugestii interesante cu privire la interpretarea datelor din graiurile periferice arhaice și a proceselor din perioada de bilingvism.

Graiurile ucrainene din regiunea Maramureș au constituit recent (1958) obiectul unei disertații pe care a susținut-o la Harkov N. Pavliuc⁵. Ar fi bine

¹ Vezi ALR II, p. III-IV. Graiurile sîrbești — punctele cartografice 25 și 37; graiurile bulgare — 48 și 991; graiurile ucrainene — 366.

² Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București, 1935.

³ Emil Petrovici, *Sarcinile actuale ale dialectologilor din R.P.R.*, în „Fonetică și dialectologie”, vol. I, București, 1958, p. 210; *Dezvoltarea studiilor de slavistică*, în SCL, 3/1959, p. 340; cf. și *Activitatea în domeniul slavisticii din Republica Populară Romînă în perioada 1944—1958*, în „Romanoslavica”, III/1958, p. 7 (articol redacțional).

⁴ I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din valea Sucevei*, Editura Acad. R.P.R., 1957, 80 p., cu rezumate în l. rusă și franceză. Lucrarea a fost recenzată de Gh. Mihăilă, v. SCL, 2/1958, p. 286—289.

⁵ N. Pavliuc, *Українские говоры Мараморощины*. Autoreferat al disertației pentru obținerea titlului de candidat în științe filologice, Harkov, 1958, 18 p. Cf. și articolul *Деякі лексичні особливості українських говірок Мараморощин*, în revista „Культурний порадник” 3/1958.

dacă autorul și-ar publica lucrarea, pentru ca dialectologii-slaviști de la noi s-o poată folosi în adîncirea studiilor asupra graiurilor ucrainene din țara noastră.

În anii 1960 și 1961 N. Pavliuc a prezentat la sesiunile științifice ale cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din București două comunicări asupra lexicului graiurilor ucrainene din regiunea Maramureș: una privitoare la *terminologia agricolă, legumicolă și pomicolă, terminologia țesutului, termenii și unitățile de măsură*; cea de a doua — privitoare la *denumirile obiectelor casnice*.

Cercetări dialectale asupra unui grai ucrainean (localitatea Benea rn. Cîmpulung, reg. Suceava) a întreprins în ultimul timp și A. Vraciu (Iași), care a prezentat la Conferința de dialectologie slavo-romînă din iunie 1961, organizată de Asociația Slaviștilor din R.P.R. la București, o comunicare în legătură cu unele rezultate ale anchetei făcute acolo. (Vezi volumul de față, p. 131—139).

Cu totul necercetate au rămas pînă în prezent graiurile ucrainene din Banat, din Dobrogea¹ și din cîteva raioane ale regiunii Suceava. Ținînd seama de vechimea așezărilor ucrainenilor de pe teritoriul țării noastre, precum și de caracterul relațiilor pe care le-au avut și le au aceștia cu românii din nordul țării, se poate aprecia că studiile efectuate pînă în prezent în domeniul dialectologiei ucrainene, deși însemnate, sînt deocamdată prea puține la număr. Este necesar ca în acest domeniu să fie atrași și alți cercetători.

b) Graiurile (ruse „lipovenești“)

Cele circa 40 de colonii lipovenești din țara noastră, situate, în majoritatea lor, în regiunile Suceava, Iași, Galați și Dobrogea, au fost cercetate în ultimii ani destul de asiduu. Cu totul neexplorate au rămas pînă în prezent doar cinci-șase localități.

În urma sondajelor și anchetelor întreprinse de cercetătorii graiurilor ruse de la noi s-a strîns un material însemnat, care însă a fost valorificat pînă acum doar în parte.

Primul articol care tratează probleme de limbă pe baza datelor culese de la lipoveni aparține lui V. Arvinte (Iași), care a cercetat cîteva fenomene de bilingvism ruso-romîn în satul Dumasca din raionul Vaslui².

În 1960 au apărut două articole întocmite de noi, din care unul tratează problema influenței pe care o suferă graiurile ruse actuale din țara noastră din partea limbii romîne³, iar altul reprezintă cîteva observații asupra sistemului fonetic și morfologic al graiului rus de la Lipoveni (raionul Suceava)⁴.

Alte studii ale cercetătorilor graiurilor rusești din țara noastră au fost prezentate sub formă de comunicări, în cadrul sesiunilor științifice de la universități și de la Institutul „Maxim Gorki“. Dintre acestea menționăm:

¹ În anii 1961 și 1962 membrii colectivului de slavistică de la Institutul de lingvistică din București (Gh. Bolocan, V. Rudeanu, A. Nestorescu) au întreprins cîteva deplasări în regiunea Dobrogea, unde au înregistrat pe bandă de magnetofon texte dialectale de la purtătorii graiurilor ucrainene și ruse din cîteva localități de aici.

² V. Arvinte, *Un caz de bilingvism slavo-romîn. În legătură cu elementele romînești din graiul lipovenilor din Dumasca*. SCL, 1/1958, p. 45—69.

³ E. Vrabie, *Influența limbii romîne asupra graiurilor rusești („lipovenești“) din R.P.R.*, SCL, 4/1960, p. 927—956.

⁴ E. Vrabie, *Observații asupra unui grai rus de pe teritoriul R.P.R.*, în „Romanoslavica“, IV, București, 1960, p. 107—129.

comunicarea despre graiul lipovenilor de la Sarichioi și Jurilovca (reg. Dobrogea), susținută la Facultatea de filologie din Cluj, în 1959, de colectivul alcătuit din tovarășii Paszternák Clara, L. Lukács și M. Nagy, membri ai catedrei de limbă rusă; informarea asupra anchetei-sondaj în satul cu populație lipovenească Mila 23 din reg. Dobrogea, prezentată la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Institutul „Maxim Gorki”, în 1959, de M. Dumitrescu și E. Vrabie¹. Continuând cercetarea acestui grai, M. Dumitrescu, în colaborare cu E. Novicicov, a prezentat la Conferința de dialectologie slavo-română din iunie 1961 comunicarea *Lexicul graiului rus din satul Mila 23*. (Vezi volumul de față, p. 113—130). În cadrul aceleiași Conferințe au fost prezentate încă 3 comunicări consacrate unor probleme de dialectologie rusă: una — a colectivului menționat anterior de la Cluj, despre graiul din satele Sarichioi și Jurilovca; alta, elaborată de V. Vascenco, despre graiul lipovenilor din satul Pisc (reg. Galați) și a treia, prezentată de A. Vraciu, despre graiul lipovenilor de la Tîrgu-Frumos (reg. Iași). (Vezi volumul de față, p. 131 și p. 146).

În ansamblu se poate spune că în studierea graiurilor ruse din țara noastră s-a angajat un număr suficient de cercetători și că rezultatele muncii de pînă acum sînt satisfăcătoare.

c) Graiurile bulgare

Graiurile bulgare actuale din țara noastră sînt concentrate în cîteva localități din regiunea Banat, precum și într-o serie de localități din regiunile Argeș, Ploiești și București.

Graiurile bulgare din Banat au fost pînă acum studiate de cîteva lingviști bulgari, printre care cunoscuții învățați L. Miletič și St. Stoikov. Studiile acestora, deși profunde și cuprinzătoare, nu au epuizat problemele pe care le ridică cercetarea graiurilor bulgare de aici. Cu toate acestea, dacă facem abstracție de ancheta efectuată de acad. E. Petrovici, pentru AER, la Beșenova-Veche, nici un alt slavist de la noi nu a cercetat graiurile destul de vechi ale bulgarilor de aici².

Graiurile bulgare din regiunea București sînt cercetate în ultima vreme de Gh. Bolocan, care pregătește, din cîte știm, o monografie asupra cîtorva dintre ele. Deocamdată Gh. Bolocan a publicat două articole consacrate unor probleme de fonetică³.

Graiul bulgar de la Chiajna (reg. București) este studiat de cîtva timp de Z. Iuffu, lector la catedra de limbi slave a Facultății de filologie din București, care a prezentat la Conferința de dialectologie slavo-română din iunie 1961 o comunicare asupra acestui grai. (Vezi volumul pe față, p. 147—158.

Față de numărul localităților cu graiuri bulgare din R.P.R., se poate aprecia că dialectologii-slaviști care efectuează cercetări în acest domeniu sînt, deocamdată, prea puțini.

¹ Informarea, sub titlul *Об исследовании русских говоров в Добруджской области РНР*, a apărut în „Culegere de studii” nr. 2/1961 a Inst. „M. Gorki” din București, p. 221—225.

² Demn de menționat este faptul că materialul adunat de acad. E. Petrovici în deceniul al IV-lea la Beșenova-Veche a fost prelucrat recent de prof. Stoiko Stoikov, v. *Говорът на село Бешенов в Банат*, în „Български език”, nr. 2—3/1960, p. 188—217; 4/1960, p. 320—331; 5/1960, pp. 385—401.

³ Gh. Bolocan, *Cu privire la corelația de sonoritate în graiul bulgar din comuna Brănești*, în SCL, 4/1958, p. 491—495; *Observații asupra grupurilor coosonantice în graiul bulgar din comuna Brănești*, „Fonetică și dialectologie”, II (1960), p. 105—120.

d) Graiurile sîrbocroate

După anchetele efectuate de acad. E. Petrovici pentru Atlasul lingvistic român și după apariția lucrării *Graiul carașovenilor* (1935), nimeni nu s-a mai ocupat la noi de graiurile sîrbocroate din Banat, pînă în anii din urmă. În anul 1958, un colectiv de cercetători, membri ai catedrei de limbi slave de la Facultatea de filologie din București, alcătuit din M. Jivcovici, B. Berici și V. Vescu, a decis să pornească la cercetarea sistematică a graiurilor sîrbocroate din regiunea Banat. În anii 1958, 1959 și 1960 membrii colectivului au efectuat sondaje și anchete dialectale în 24 de localități în care există vorbitori în graiuri sîrbești și croate, folosindu-se un chestionar propriu, întocmit ad-hoc.

Membrii colectivului au prezentat la sesiunea științifică din mai 1961 a cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din București o comunicare amplă, intitulată *Problemele studierii graiurilor sîrbocroate din Banat*, în care se dă și o încercare de clasificare a acestor graiuri.

Pînă acum au fost publicate două articole privitoare la graiurile sîrbocroate: unul despre influența limbii române asupra graiurilor sîrbești din Banat, de V. Vescu¹, altul, cu caracter monografic, despre graiul sîrbesc de la Sviņa, alcătuit de întregul colectiv².

În cadrul Conferinței de dialectologie slavo-română din iunie 1961 B. Berici a prezentat comunicarea *Accentul în graiul sîrbesc din Clisura*. (Vezi volumul de față, p. 203—210).

e) Graiurile slovace

De cîtiva ani în țara noastră s-au întreprins și studii de dialectologie slovacă. Pînă în prezent în acest domeniu sînt angajați mai ales doi cercetători: P. Olteanu, de la facultatea de filologie din București, și Gr. Benedek, de la facultatea de filologie din Cluj.

În ultimul timp P. Olteanu a efectuat cîteva anchete în diferite localități din vestul țării și a elaborat cîteva comunicări: una — despre graiul horniaților din satul Pereg, prezentată la o sesiune științifică de la Facultatea de filologie din București în 1956, alta — despre particularitățile graiurilor slovace din Bihor, prezentată în 1961, în același loc și, o a treia, intitulată *Particularitățile graiurilor slovace din Banat*, expusă la *Conferința de dialectologie slavo-română din iunie 1961*.

Celălalt cercetător al graiurilor slovace de la noi, Gr. Benedek, a strîns pînă cum un însemnat material de la slovacii din 11 localități situate în părțile Bihorului (Budoii, Tria, Sacalasău, Vărzari, Borumlaca, Valea-Cerului, Socet, Șinteu, Valea-Ungurului, Borod, Șeran) și a prezentat două comunicări asupra rezultatelor anchetelor sale: una — la filiala din Cluj a Asociației Slaviștilor din R.P.R., în 1960, iar alta — în cadrul Conferinței de dialectologie slavo-română din iunie 1961, la București.

¹ V. Vescu, *Румынское влияние на синтаксис сербского диалекта в Банате*, în „Romanoslavica” 1/1958, p. 63—72.

² M. Jivcovici, B. Berici, V. Vescu, *Нека запитања о свињичанском говору*, în „Novi Život” I, Timișoara, 1960.

În anul 1957 Gr. Benedek a publicat un articol despre perspectivele cercetării graiurilor slovace din nord-vestul teritoriului R.P.R.¹. (Vezi și articolul din volumul de față, p. 219—240).

f) Graiurile cehe

Graiurile cehe din țara noastră, concentrate în câteva localități din sudul regiunii Banat, au fost investigate în totalitatea lor, prin anchete-sondaj, în anii 1959 și 1960, de către Gh. Ciplea, membru al catedrei de slavistică de la Facultatea de filologie a Universității din Cluj. În prezent Gh. Ciplea intenționează să facă cercetări detaliate asupra acestor graiuri. La Conferința de dialectologie slavo-română din iunie 1961 el a prezentat o comunicare cu privire la cantitatea vocalelor dintr-un grai ceh pe care îl studiază. (Vezi volumul pe față, p. 211—218).

Unele cercetări de dialectologie cehă a făcut în 1960 și T. Pleter, asistent la catedra de limbi slave a Facultății de filologie din București.

g) Graiurile polone

Cercetarea celor citorva graiuri polone din țara noastră, concentrate în regiunea Suceava, a început recent, în 1960, când I. Chițimia și E. Deboveanu (Fac. de filologie din București) au efectuat o anchetă în satul Bulai, strângând un material interesant de limbă și de folclor. Unele rezultate ale acestei prime anchete au fost prezentate la Conferința de dialectologie slavo-română din iunie 1961, în comunicarea *Graiul polon din satul Bulai (raionul Suceava)*. (Vezi volumul de față, p. 159—180).

* * *

În afară de cele menționate pînă aici, în ultimii ani s-au făcut și cercetări cu caracter general, privind așezările slavilor actuali din R.P.R. și graiurile lor. Astfel, în 1959 E. Vrabie a prezentat la Asociația Slaviștilor din R.P.R. o comunicare, cu titlul *Date asupra limbii materne a minorităților naționale slave din R.P.R.*, iar în 1960 o comunicare, expusă la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Institutul „Maxim Gorki” din București, cu titlul *Graiurile slave actuale din R.P.R. Date statistice și istorice*.

Cu sprijinul Asociației Slaviștilor din R.P.R. și cu concursul Direcției Centrale de Statistică, E. Vrabie a întocmit *Harta graiurilor slave actuale din R.P.R.*², care dă o imagine de ansamblu asupra așezărilor din țară unde se pot efectua cercetări de dialectologie slavă.

În concluzie, se poate vorbi, în perioada de după 23 August 1944 și, mai ales, în ultimii ani, de creșterea interesului pentru problemele de dialectologie slavă. Aceasta a și făcut posibilă organizarea unei conferințe de dialectologie slavo-română, în iunie 1961, la București, prima de acest fel în istoria slavisticii românești.

¹ Gr. Benedek, *Planul studierii graiului slovac din Bihor și Sălaj*, în „Studia universitatum Babeș et Bolyai”, Cluj, 1957.

² Harta este însoțită de două anexe: *Catalogul alfabetic al localităților din R.P.R. avînd în 1930 vorbitori care au declarat ca limbă maternă o limbă slavă* și *Catalogul localităților cu graiuri slave din R.P.R. Liste descrescînde*. Anexele pot fi consultate la sediul „Asociației Slaviștilor” din București.

INSEMĂNĂTATEA CERCETĂRII GRAIURILOR SLAVE DIN R.P.R.

Studierea graiurilor slave actuale din țara noastră are o deosebită însemnătate pentru istoria limbilor slave respective, pentru slavistica generală, pentru istoria limbii române și pentru lingvistica generală. Vom aduce câteva ilustrări în această privință.

1. Graiurile slave actuale din Republica Populară Română, desprinzându-se de mult din masivele principale ale graiurilor azi convergente, dar inițial de aceeași structură, sau evoluind mult timp la periferia acestora și doar în contact sporadic cu ele, păstrează unele particularități fonetice, gramaticale și lexicale *arhaice*. În unele cazuri, arhaismele din graiurile populare slave de la noi ar putea să constituie confirmări vii, orale, ale unor fapte de limbă stabilite pînă acum în istoria limbilor slave respective numai pe bază de izvoare scrise, sau să aducă în cîmpul cercetărilor date absolut necunoscute pînă acum. Un deosebit interes prezintă particularitățile graiurilor slave actuale de la noi care evoluează pe teren lingvistic românesc de mai mult de două secole, adică dintr-o perioadă în care încă nu existau preocupări sistematice de dialectologie și nu se făceau înregistrări dialectale libere de normele ortografice tradiționale.

Astfel, după cum observă și dialectologul ucrainean F. T. Jilko, în structura gramaticală și în lexicul graiurilor ucrainene din nordul țării noastre se conservă mai multe urme ale etapelor precedente de dezvoltare ale limbii ucrainene decît în celelalte graiuri ucrainene¹. Același lucru este valabil și pentru aspectul fonetic al acestor graiuri. De pildă, în graiul ucrainean huțul din valea Sucevei se păstrează bine sonoritatea consoanelor finale: *xlib* „pîine“, *niž* „cuțit“ ș.a.² Arhaismele lexicale conservate în graiurile ucrainene din țara noastră au început în ultimul timp să atragă atenția cercetătorilor³. Prezența unor astfel de arhaisme este confirmată și de materialul adunat de la huțulii de la Brodina de acad. E. Petrovici. Observăm, de pildă, că la întrebarea 2696 „Cum ziceți averii (pămînt, vite sau bani) pe care o dau părinții fetei cînd se mărită?“ în punctul 366 din ALR II s-a răspuns cu un arhaism: *uzjéla uđ máme i' v' uino*⁴. Astăzi în limba ucraineană la „zestre“ se spune în mod curent *прідане* sau *пóсаг*⁵.

Pe baza particularităților de limbă arhaice ale graiurilor ucrainene din nordul țării se pot trage concluzii însemnate asupra perioadei de imigrare sau colonizare a acestei populații slave de răsărit pe teritoriul unde locuiește astăzi și asupra contactului timpuriu al romînilor din aceste ținuturi cu ucrainenii.

Trăsăturile arhaice ale graiului sîrbesc de la Carașova (Banat) au fost relevate și analizate la timpul său de acad. E. Petrovici, în lucrarea menționată anterior.

¹ Vezi F. T. Jilko, *Говори української мови*, Kiev, 1958, p. 48.

² Vezi, I. Pătruț, *op. cit.*, 75—77; cf. și F. T. Jilko, *op. cit.*, p. 53.

³ Vezi, de ex., despre arhaismele lexicale la huțulii, recenzia scrisă de V. M. Illici-Svitici și G. K. Venediktov la lucrarea lui I. O. Dzendzelivski *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (лексика)*, partea I-a, Ujgorod, 1958, în „Voprosi iazikoznania“, 3/1960, p. 117, nota 5.

⁴ ALR II, redactat de E. Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940, p. 84.

⁵ Vezi *Російсько-український словник*, sub red. acad. M. I. Kalinovici, Kiev, 1956, p. 507.

Ne-am convins că și alte graiuri slave de pe teritoriul țării noastre păstrează, într-o măsură mai mare sau mai mică, particularități arhaice.

2. Totodată, în condițiile izolării lor, graiurile slave din România au dezvoltat și continuă să dezvolte *inovații*, care fie că nu sînt cunoscute de loc în graiurile convergente respective, fie că sînt frînate de influența tot mai puternică a limbilor slave literare ¹.

Toate graiurile slave actuale din țara noastră oferă ilustrări numeroase și variate în ceea ce privește inovațiile și tendințele de dezvoltare ale diverselor compartimente și categorii ale limbii. De exemplu, în graiul polon de la Bulai se constată actualmente o puternică tendință de generalizare a dezinenței de genitiv plural masculin *-ów* la toate genurile. Este interesant că tendința de generalizare a dezinenței *-ov* se manifestă și în unele graiuri ruse (lipovenești) de la noi, ceea ce nu poate să nu fie pus în legătură cu tendința analoagă din graiurile polone genetic, deși în mod indirect, înrudite: în condiții normale de dezvoltare (adică fără intervenția limbii literare) purtătorii unor graiuri slave ținînd de limbi diferite ajung, în procesul simplificării structurii morfologice, la același morfem. Iată unul dintre fenomenele de interes teoretic general, pe care slaviștii le pot urmări îndeaproape în graiurile slave actuale de pe teritoriul țării noastre.

3. Studiarea sistematică și amănunțită a graiurilor slave actuale din R.P.R. poate să sugereze soluții interesante în domeniul cercetărilor *etimologice*. Considerații demne de reținut cuprinde, în acest sens, un articol relativ recent al lingvistului sovietic O. N. Trubaciiov, — *Geografia lingvistică și cercetările etimologice* ², unde, printre altele, se arată că fără studiarea graiurilor de trecere între limba ucraineană și limba română nu ar fi fost cu putință stabilirea cu precizie a etimologiei cuvîntului ucrainean *майже*. În graiurile ucrainene convergente există destule elemente lexicale care pot fi studiate în același fel ³.

4. Cercetarea structurii și istoriei graiurilor slave actuale din România oferă multe posibilități în adîncirea problemei *contactelor lingvistice inter-slave*, problemă de importanță teoretică incontestabilă.

Datorită împrejurărilor istorice concrete și specifice pentru fiecare caz în parte, unele graiuri slave de pe teritoriul țării noastre au intrat de-a lungul timpului, iar uneori continuă să fie și astăzi, în contact: fie cu alte graiuri slave aparținînd aceleiași limbi, fie cu graiuri slave aparținînd altor limbi slave. De exemplu, rușii din coloniile lipovenești de la Climăuți, Lipoveni și Suceava (regiunea Suceava), după stabilirea lor aici, au avut un contact larg și îndelungat cu purtătorii graiurilor ucrainene (așa zise „pocuto-bucovinene”) din aceste părți. Același lucru se poate spune despre purtătorii graiului polon de la Cacica (rn. Gura-Humorului, reg. Suceava), unde există și mulți vorbitori în limba ucraineană. Cehii, slovaci și bulgarii din regiunea Banat, după stabilirea lor aici, au avut și continuă să aibă un contact mai

¹ Vezi, de ex., articolul prof. St. Stoikov, *Фонетические изменения в языке*, publicat în „Краткие сообщения“ editate de Acad. de Științe a U.R.S.S. (Институт славяноведения) nr. 25, Moscova, 1958, p. 56.

² O.N. Trubaciiov, *Лингвистическая география и этимологические исследования*, publ. în „Voprosi iazikoznaniia“, nr. 1/1959, p. 25.

³ Vezi, de ex., F. T. Jilko, *op. cit.*, p. 96—97.

mult sau mai puțin intens cu purtătorii graiurilor sârbești din această regiune. Slovacia din regiunea Suceava, pînă la asimilarea lor lingvistică¹, au avut legături strînse cu purtătorii graiurilor polone de aici. Se pot aduce și alte exemple de contacte de această natură pe teritoriul R.P.R.

Cercetarea repercusiunilor pe care le au pe plan lingvistic raporturile dintre purtătorii diverselor graiuri slave izolate prezintă interes, pe de o parte, pentru slavistică, iar pe de alta, pentru lingvistica generală. Contactele lingvistice inteslave la nivelul graiurilor populare izolate duc la apariția unor forme interesante și variate de contaminări, la reetimonologizări, la împrumutului de mijloace gramaticale, la crearea unor „dublete” în lexic și la o serie de alte fenomene de interpătrundere (sau de influență unilaterală).

Iată o ilustrare, din care se vede că un cuplu sinonimic format din împrumutarea de către rușii din regiunea Suceava a cuvîntului *fibulea* din graiurile ucrainene de aici, a dus, în cele din urmă, la instalarea temeinică a acestui împrumut în vocabular, în detrimentul cuvîntului rusesc tradițional, adus aici de primii coloniști lipoveni, *luk* — „ceapă”, cf. rus. *лук*. O informatoare rusoaică (lipoveancă) în vîrstă din satul Lipoveni (reg. Suceava) ne asigura nu de mult că, dintre din doi termeni pe care ni i-a comunicat pentru a denumi ceapa, cel „curat lipovenesc” ar fi *fibulea* (pe care, de altfel, localnicii îl folosesc aproape în mod exclusiv), pe cînd *luk*, cuvînt pe care îl știe din copilărie, ar fi „puțin ucrainesc”. În realitate lucrurile stau invers: în limba ucraineană nici nu există un cuvînt *лук* cu sensul de „ceapă”². De notat este că informatoarea nu știe deloc ucrainește. Presupunem că fenomenul prezentat aici s-a produs cu concursul relațiilor de schimb, prin piață, căci în localitate nu există familii în care să se vorbească sau să se fi vorbit ucrainește. Am adus un exemplu dintre cele mai simple. Mai interesante, dar mai greu de explicat, sînt cazurile de interpătrundere sau de influențare unilaterale în domeniul foneticii sau gramaticii. De pildă, aceeași informatoare, paralel cu forma de nom. sg. masc. *șastoi* „al șaselea”, cf. rus. *шестой*, folosește și o formă *șostii*, cf. ucr. *шостий*. Numai în urma unui studiu aprofundat s-ar putea stabili dacă într-adevăr *șostii* (Lipoveni) este un rezultat al contactului cu vorbitorii în graiuri ucrainene și nu cumva o variantă proprie, explicabilă prin deplasarea accentului pe prima silabă (ca în *п'ятий* „al cincilea”). Merită, credem, toată atenția prevenirea pe care o face lingvistul sovietic B.A. Serebrennikov, care spune că nu trebuie să se exagereze rolul contactelor între limbile sau dialectele înrudite pentru explicarea inovațiilor³. Instructiv în acest sens este și exemplul la care ne-am referit ceva mai înainte (pct. 2), în legătură cu dezinențele *-ow* și *-ov*: tendințele de aceeași natură pot preexista contactului dintre limbile sau graiurile înrudite⁴.

Este de remarcat că membrii Comisiei dialectologice cehoslovace consideră problema interacțiunii dintre diversele limbi și dialecte slave drept una

¹ Vezi Ion I. Nistor, *Cehoslovacia și românii*, în revista „Codrul-Cosminului” VI 1929—1930, p. 300.

² Vezi *Російсько-український словник*, Kiev, 1956, p. 229; cf. și B.D. Hrinchenko *Словарь украинского языка*, Kiev, 1908, vol. II, p. 380.

³ Vezi B. A. Serebrennikov, *Теория волн И. Шмидта и явления языковой атракции*, în „Voprosi iazikoznaniia nr. 4/1957, p. 15.

⁴ Considerații interesante în această privință face V. M. Jirmunski, *Немецкая диалектология*, Moscova, 1956, pp. 119—120.

din problemele teoretice principale la care ar urma să răspundă proiectatul *Atlas general slav*¹.

5. O problemă legată de precedentă este studierea contactului și amestecului diverselor graiuri slave de la noi aparținând aceleiași limbi slave, dar reprezentând zone teritoriale și etape de dezvoltare independentă diferite. Ar fi, de pildă, interesant să se cerceteze în ce măsură se poate vorbi de o „*coine*“ rusească în regiunea Dobrogea, care să fi apărut pe baza amestecului graiurilor ruse („lipovenești“) de la Sarichioi, Jurilovca, Slava-Rusă, Slava-Chercheză, localități relativ apropiate, ai căror locuitori întrețin din generație în generație legături economice, religioase și de rudenie. Probleme similare ridică și alte graiuri slave din R.P.R. De un interes deosebit ar fi, de pildă, să se stabilească gradul de omogenitate al graiurilor sîrbești din satele „*carășovene*“.

6. De un anumit interes teoretic este, credem, cercetarea influenței pe care o exercită asupra graiurilor slave actuale de la noi *limbile literare* slave respective. Se știe că în Republica Populară Română este asigurat dreptul la învățatură în limba maternă tuturor minorităților naționale. Într-o serie de localități cu populație care vorbește graiuri slave s-au înființat școli în care se predă în limba slavă literară respectivă. Drept urmare a acestui fapt, se constată unele indicii de diferențiere între graiul generațiilor vîrstnice, care nu au putut învăța la școala din trecut în limba maternă, și graiul tineretului, care are astăzi această posibilitate.

De asemenea, prezintă interes urmărirea influenței pe care au avut-o și, pe alocuri, o mai au, asupra purtătorilor unor graiuri slave de la noi, limbile de cult (de pildă, slavona rusă asupra graiurilor lipovenești)².

7. *Influența limbii romîne* asupra dezvoltării graiurilor slave actuale din R.P.R. este o problemă largă și complexă, asupra căreia dialectologia slaviști din țara noastră și din alte părți au atras deja atenția³.

Compartimentul graiurilor slave de la noi în care se resimte cel mai intens influența limbii romîne este lexicul. Se observă că graiurile slave din R.P.R. împrumută aproximativ *aceleiași cuvinte* din limba romînă: termenii care denumesc raporturile și instituțiile social-politice, denumirile noi de mărfuri, termeni din procesul muncii ș.a. Limba romînă suplinește astfel, într-un anumit sens, funcția pe care o au în țările slave limbile literare respective. Iată un exemplu. În griurile cehe convergente și în limba cehă literară pentru noțiunea de „*etaj*“ există cuvintele *poschodí* și *patro*. O informatoare originară din satul cu populație cehă Eibental (raionul Orșova, reg. Banat), vorbind în graiul matern, a folosit în mod spontan, în timpul unei anchete dialectale, cuvîntul *etaž*, împrumutat din limba romînă și inexistent în ceha comună⁴. Am constatat *același* împrumut la informatori avînd ca limbă maternă graiuri ruse, ucrainene, bulgare.

¹ Comisia dialectologică cehoslovacă, *Об Общеславянском лингвистическом атласе*, în „*Voprosi iazikoznaniia*“ nr. 2/1961, p. 63.

² Vezi articolul lui R. I. Avanesov, *Вопросы методики наблюдений над говорами*, în „*Бюллетень диалектологического сектора русского языка*“, vol. 2, Moscova-Leningrad, 1948, p. 20 u.

³ V. M. Illici-Svitici și G. K. Venediktov, *recenz. cit.*, unde se vorbește de interesul pe care îl prezintă atlasul recenzat pentru caracterizarea raporturilor reciproce dintre graiurile ucrainene și cele învecinate: poloneze, slovace, maghiare și romînești.

⁴ Acest exemplu ne-a fost comunicat de tovarășul Gh. Ciplea.

Influența limbii române asupra graiurilor ucrainene de sud-vest este un fenomen cunoscut de mult și studiat în repetate rânduri¹. Totuși, pînă în prezent lipsește o lucrare de ansamblu consacrată acestei probleme. Este vorba nu numai de semnalarea împrumuturilor ca atare, ci și de aprofundarea variatelor fenomene de ordin lexicologic pe care le oferă cercetătorilor studierea atentă a efectelor contactului lingvistic dintre romînii și slavii de pe aceste locuri. Iată, în acest sens, un exemplu. În graiurile ucrainene huțule din nordul țării noastre există verbul *ловітися* cu sensul de „a se închea (despre lapte)”. Dictionarul citat al lui B.D. Hrincenko (II, 374) înregistrează acest sens laolaltă cu celelalte înțelesuri ale verbului *ловітися*. De fapt însă, nu este vorba de un sens ucrainean-comun, ci de o inovație lexicală periferică, locală, care are la bază calchierea semantică a cuvîntului romînesc „a se *prinde*, a se închea (despre lapte)”². Nu întîmplător deci acest sens al cuvîntului ucrainean *ловітися*, pe care îl menționează B.D. Hrincenko, este întîlnit în graiul huțulilor: під впливом тепла та від глягу *ловит ся* молоко „sub influența căldurii și datorită cheagului laptele se *prinde*”³. Este de remarcat că sensul romînesc apare și în alte limbi romanice. Cf., de pildă, ital. *rapprendersi*, *latte rappreso*⁴.

Limba romînă exercită o anumită influență și asupra limbilor literare locale ale unor slavi de la noi, de pildă asupra variantei scrise a bulgarei din Banat. Ziarul *Banatsci balgarsci glásnić*, care a apărut un timp la Timișoara, oferă în această direcție un bogat material de studiu. De pildă, în anul 1935, un inginer-agronom de proveniență bulgar localnic, scriind pentru acest ziar un articol despre întreținerea culturilor agricole, introduce în mod deliberat termenul *klíma*, cf. rom. „climă”, pe care, spre a-i ajuta pe cititori să asimileze mai ușor inovația sa, îl însoțește de cuvîntul maghiar corespunzător: *tukašnata klíma* (éghajlat) ij opasna „clima de pe aici e periculoasă”⁵. Dacă împrumutul s-ar fi făcut din limba bulgară literară, ar fi avut altă înfățișare: *klimat*, cf. bulg. *клімат*⁶.

În același ziar găsim împrumutul cu] valoare terminologică *putera* (< rom. *putere*), în următorul context: „Gu ij ubila elektičnata *putera*...”, „l-a omorît curentul electric”⁷. De remarcat este că *putera* are în limba literară a bulgarilor de aici și sensul de „forță”. Astfel, într-un articol comemorativ despre frații Kiril și Metodiu, citim: „... Ud gornite rêdve vidim či kolku glavna beš makata na tezi dva brajčá, vidim *puterata* na sluváta”⁸. Este interesant că și alți slavi care stau în contact cu romînii au împrumutat

¹ Vezi, de ex., D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen*, în „Balkan-Archiv”, II, Leipzig, 1926; cf. și F. T. Jilko, *op. cit.*, p. 96, 97, 105.

² Vezi I. A. Candrea, *Dicționarul limbii romîne din trecut și de astăzi*, București, 1931, p. 1004.

³ Vezi Volodimir Șuhevici, *Гуцульщина*, II, p. 213, în „Материяли до украинско-русьскої етнології”, vol. IV, L'vov, 1901.

⁴ Vezi Enrico Mestica, *Dizionario della lingua italiana*, ed. a 7-a, Torino, 1940, p. 1352.

⁵ Vezi *Banatsci balgarsci glásnić*, nr. 10 din 1 sept. 1935, p. 4, articolul *Kako da séjmi?* de ing. agr. A. Dermendžin.

⁶ Vezi St. Romanski, *Правписен речник на българския книжовен език*, Sofia 1933, p. 193.

⁷ Vezi *Banatsci balgarsci glásnić*, *ibid.*, p. 3.

⁸ *Ibid.*, nr. 4 din 1 iunie 1935, p. 1.

acest cuvânt : huțului¹ și lipovenii². Se pot aduce și alte exemple de cuvinte românești pătrunse în mai multe graiuri slave în mod independent. În asemenea cazuri e vorba, se pare, de un fel de afinitate comună a graiurilor slave pentru anumite cuvinte și îmbinări de cuvinte românești, dictată, poate, de considerente de ordin expresiv. Altfel e greu să ne explicăm de ce în cazurile de mai înainte nu s-a folosit cuvântul *sila*, existent și în bulgară, și în ucraineană, și în rusă.

Pe de altă parte, trebuie să se aibă în vedere că nu totdeauna când anumite forme, construcții sau sensuri lipsesc în limbile slave literare contemporane respective, dar există în graiurile slave izolate de la noi și în limba română, ele ar fi numai decît de proveniență românească. De pildă, astăzi în limba rusă literară exprimarea vârstei se face prin cunoscuta construcție cu subiectul logic la dativ : *мне тридцать лет*. În graiurile ruse ale lipovenilor din România se folosește însă construcția (*я*) *маю* (sau *имею*) *тридцать лет* (sau *годов*), identică cu construcțiile similare românești, adică avînd subiectul la nominativ : *я*. De fapt însă, în cazul de față nu este vorba de o influență românească asupra graiurilor ruse izolate de la noi, ci de păstrarea unui procedeu rusesc propriu, dar mai vechi, de exprimare a vârstei.

Studii interesante de tipologie slavo-română ar putea oferi cercetarea categoriilor gramaticale proprii limbii romîne și graiurilor bulgare de la noi : articolul, complementele pleonastice. ș.a..

8. Adîncirea studiilor de dialectologie slavă din țara noastră prezintă un anumit interes și pentru *istoria limbii romîne*, mai ales pentru stabilirea specificului graiurilor românești locale. Unii dintre lingviștii noștri au emis ipoteza că la constituirea particularităților unor subdialecte românești a contribuit contactul de dată mai recentă al romînilor cu ungurii, cu sîrbii, cu ucrainenii și cu bulgarii. Considerații interesante și, după cîte ni se pare, convingătoare, face în această direcție I. Pătruț³. Este limpede, de pildă, că fără cunoașterea structurii fonetice a graiurilor ucrainene din nordul țării, cărora le sînt străine fricativele dentale „tocite” *š* și *ž* și fără admiterea ipotezei că unii dintre ucrainenii din Maramureș, romînzîndu-se, au preluat aceste consoane ca *s*, resp. *z*, pe care, apoi, le-au însușit și romîinii din aceste părți, fonetismele maramureșene de tipul *sir* „fir”, *zin* „vin” nu pot fi explicate. Prin acceptarea evoluției de care vorbește I. Pătruț se răspunde implicit și la o chestiune de cronologie a faptelor : *fir* > *șir* > *sir* (iar nu : *fir* > *sir* > *șir*) ; *vin* > *žin* > *zin* (iar nu : *vin* > *zin* > *žin*)⁴.

¹ Vezi V. Șuhevici, *op. cit.*, vol. V, 1902, p. 9 : „...таку *пугершо мав...*” „...avea așa o putere...”

² În timpul unei anchete dialectale, un informator rus din satul Lipoveni, comentînd faptul că nu mai este tînăr, a adăugat : „*пугерга у нис*” „puterea e-n scădere”.

³ I. Pătruț, *Contribuții slave și maghiare la formarea subdialectelor dacormîne*, în „Cercetări de lingvistică” ale Filialei din Cluj a Institutului de lingvistică, anul III, 1958, p. 63—72.

⁴ În articolul citat al lui I. Pătruț, p. 67, se aduc fapte similare și în ceea ce privește subdialectul bănațean, asupra căruia a avut loc o influență din partea graiurilor sîrbești locale.

De altfel, explicații metodologic similare, date unor fenomene fonetice rezultate din contactul cu alte limbi, întîlnim la mai mulți lingviști. De ex., ipoteza potrivit căreia schimbările accentologice din graiurile sîrbocroate s-ar datora contactului cu limbile învecinate o întîlnim la P. Ivić în articolul *Основные пути развития сербохорватского вокализма*, în „Voprosi iazikoznaniia” nr. 1/1958, p. 20. La fel explică F. T. Jilko 1 „european” din graiurile ucrainene, vezi art. *Современное изучение диалектов украинского языка*, în „Voprosi iazikoznaniia” 5/1956 p. 94. Prof. R. I. Avanesov, în lucrarea sa *Очерки по русской диалектологии*, Moscova, 1949, pornește de cîteva ori, în explicarea unor fenomene din graiurile ruse, de la ipoteza contactului cu alte limbi. Cf. p. 51—52, 139, 171, 206, Vezi și P. S. Kuznețov, *Русская диалектология*, Moscova, 1960, p. 100.

Cunoașterea amănunțită a lexicului unora dintre graiurile slave de pe teritoriul R.P.R. poate să fie utilă în precizarea etimologiei acelor cuvinte românești, care se aseamănă ca formă și sens cu cuvintele corespunzătoare dintr-o limbă slavă anumită. De pildă, în dicționarul lui I.A. Candrea, menționat anterior, la sfârșitul articolului în care se explică sensul cuvântului *țurcă* (p. 1363) citim, în loc de indicarea etimologiei: „comp. rut., rus. *curka*.” În felul acesta indicația rămîne însă destul de vagă. După părerea noastră, se poate presupune că rom. *țurcă* provine din ucr. *цурка* (vezi dicționarul lui B. D. Hrincenko, citat anterior, IV, 437—438) și că împrumutul s-a făcut de la purtătorii graiurilor ucrainene din nordul țării, în care acest cuvînt există¹. Referirea la cuvîntul rusesc *цурка* nu ni se pare necesară.

În graiurile locale ale subdialectului maramureșean al dacoromînei există actualmente numeroase elemente lexicale de proveniență ucraineană, nesemnificate pînă acum deloc. Instructivă în acest sens este consultarea recentei culegeri de *Lexic regional*² romînesc, unde întîlnim, de pildă, cuvinte cu aspect ucrainean ca: *lézniță* „măr pădureț”, *a zărobi* „a cîștiga” (muncind), *brihán* „pîntece”, *a cușăi* „a gusta, a mînca”, *horincă* „țuică” și multe altele. Nu este, credem, suficientă constatarea acestor cuvinte cu aspect slav. Cercetătorii graiurilor slave de la noi își pot da contribuția la stabilirea cu precizie a cronologiei și căilor concrete de pătrundere și adaptare a unor asemenea cuvinte. În astfel de cazuri va fi de fapt vorba nu numai de dialectologie slavă sau romîună, ci de aspecte ale relațiilor lingvistice *slavo-romîne* (sau *romîno-slave*).

Perspective similare de studiu oferă, într-o măsură sau alta, și celelalte graiuri slave actuale din R.P.R., chiar și acelea care nu sînt concentrate laolaltă și nu formează un grup teritorial, cum ar fi graiurile bulgare izolate dintre Dunăre și Carpați. Sugestiv ni se pare următorul exemplu: elevii de la școala romînească din satul Ceacu (rn. Călărași), unde există și unele familii de bulgari, pe cale de a părăsi însă graiul bulgar matern, practică jocul numit „*cămăcele*”, cf. bulg. *кăмџе* „pietricică”, fără a cunoaște însă cîtuși de puțin limba bulgară. În exemplele de acest fel vedem o confirmare a părerii exprimate în articolul precitat al lui I. Pătruț, potrivit căreia „influența bulgară a pornit nu numai din sud, ci și din graiul bulgarilor care s-au amestecat cu romîni și s-au romînizat pe teritoriul subdialectului muntean”³. Credem că acest fapt trebuie reținut de toți cercetătorii graiurilor slave și romînești. Nu ar fi, de pildă, exclus ca numeroasele grupuri de coloniști slovaci din Transilvania, aduși aici în secolul trecut și, în bună parte, romîniizați, să fi lăsat urme interesante în graiurile romînești locale⁴.

9. Dialectologiei slaviști din țara noastră au de altfel posibilitatea să observe și să studieze în chip nemijlocit procesul de *bilingvism slavo-romîn*,

¹ Vezi V. Șuhevici, *op. cit.*, vol. IV, p. a 2-a, L'vov, 1901, p. 253.

² Vezi: *Lexic regional*. Redactor coordonator Gh. Bulgăr. Editura Acad. R.P.R., București, 1960.

³ I. Pătruț, *Contribuții...*, p. 56. Despre răspîndirea grupurilor de bulgari pe teritoriul Olteniei și Munteniei în secolul trecut v., de ex., St., Romanski, *Българите въ Влашко и Молдова. Документи*, Sofia, 1930; cf. și G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes*, harta nr. 67.

⁴ Vezi lucrarea lui Kádár József *Szolnok-Doboka-Vármegye Monográfiája*, vol. I-IV, Dés, 1898—1900, volumul al II-lea, p. 144, 273, 354, 542, unde se vorbește de coloniști slovaci romîniizați (satele *Nima* din rn. Gherla, *Bodin* din rn. Beclean, *Ceaca* din rn. Dej ș.a.).

aflat în diferite stadii la purtătorii diverselor graiuri slave actuale din R.P.R. În satul Pătrăuții-Sucevei, de pildă, numai reprezentanții generației celei mai vîrstnice vorbesc, uneori, în mediul familial în limba ucraineană, ceea ce arată clar că bilingvismul ucraineano-romîn se încheie în fața noastră.

Studierea bilingvismului, iar pe alocuri chiar a tri- și cvadrilingvismului populațiilor cu graiuri slave din țara noastră prezintă un deosebit interes și pentru lingvistica generală.

Pe alocuri se constată și cazuri de bilingvism *romîno-slav*, adică de romîni care vorbesc deopotrivă de curent în limba romînă și în graiul slav local. Se pare că nici acest fenomen nu a fost pînă în prezent studiat.

10. Cercetarea graiurilor slave actuale din țara noastră prezintă nu numai interes teoretic, așa cum am arătat pînă aici, ci și un anumit interes *practic*, legat de nevoile învățămîntului și ale culturii. Nu este nevoie să se demonstreze că de cunoașterea temeinică de către învățători și profesori a specificului graiurilor slave locale depinde, în bună măsură, îmbunătățirea predării în școli a limbilor literare slave respective, precum și a limbii romîne.

În concluzie, se poate afirma că graiurile slave actuale din R.P.R. prezintă interes pentru istoria limbilor slave, pentru slavistica generală, pentru lingvistica generală și pentru studiarea diverselor aspecte din istoria limbii romîne. Rezultatele cercetărilor de dialectologie slavă pot fi folosite totodată și în scopuri practice, în învățămînt.

III

SARCINILE ȘI PERSPECTIVELE CERCETĂRII GRAIURILOR SLAVE DIN R.P.R.

Rezultatele cercetărilor de pînă acum în domeniul dialectologiei slave din țara noastră pot fi apreciate, în ansamblu, ca *pozitive*. Important în această privință este, în primul rînd, faptul că printre slaviștii noștri tineri a fost trezit interesul pentru cercetarea graiurilor slave. (Ar fi bine dacă la catedrele de slavistică și de limbă rusă de la facultățile de filologie din București, precum și de la Cluj și Iași, s-ar întreține și s-ar cultiva și în viitor interesul pentru dialectologia slavă). Este, de asemeni, important că au fost întreprinse pînă acum un număr însemnat de deplasări pe teren, la purtătorii graiurilor slave, că s-au efectuat anchete-sondaj și că s-a strîns un volum considerabil de date concrete.

Dar, rezultatele cercetărilor din ultimii ani în domeniul dialectologiei slave din R.P.R. arată și unele *deficiențe*, inerente etapei de început în care ne găsim încă în acest domeniu.

Raportate la ansamblul cercetărilor, slăbiciunile și lipsurile principale de pînă acum sînt, așa cum rezultă din analiza informațiilor pe care ni le-au furnizat cercetătorii diverselor graiuri, cîteva.

a) S-a realizat prea puțin pe linia coordonării eforturilor celor care s-au angajat în cercetarea graiurilor slave de la noi. Este cazul graiurilor slovace și, în parte, al celor rusești. Din această cauză nu s-a făcut pretutindeni și totdeauna o planificare motivată și de perspectivă a cercetărilor, cu stabilirea precisă a obiectivelor concrete ale diverselor deplasări pe teren și cu stabilirea anumitor termene de îndeplinire a obiectivelor fixate.

b) Nu s-a realizat încă un echilibru între ritmul de strîngere a materialului brut de pe teren și prelucrarea și publicarea sa.

c) Nu s-au efectuat anchete-sondaj în toate localitățile în care există graiuri ale uneia și aceleiași limbi slave, în timp ce în alte localități s-au efectuat câte două-trei deplasări consecutive. (Fac excepție în această privință localitățile cu graiuri cehe). Credem că este bine ca mai întâi să se acopere, cu ajutorul unor anchete-sondaj, toate localitățile cu graiuri slave despre care există informații și aiba apoi să se procedeze la studii mai detaliate, în funcție de rezultatele sondajelor.

d) Până în prezent nu au fost elaborate și supuse unor discuții colective minuțioase principiile anchetării slavilor de la noi în condițiile bilingvismului. De asemeni, nu s-au elaborat și adoptat încă principii unice de transcriere pentru graiurile diverselor limbi slave.

În vederea obținerii unor noi succese în activitatea lor și în scopul ridicării nivelului cercetărilor pe o treaptă superioară, dialectologii-slaviști din țara noastră, membri ai Asociației Slaviștilor din R.P.R. și ai diverselor catedre de la facultăți, ar trebui să țină seamă, după părerea noastră, de considerentele de mai jos.

1. Problema acumulării de material dialectal

Cea mai însemnată și mai urgentă sarcină, care stă de o potrivă în fața cercetătorilor tuturor graiurilor slave de la noi, este strângerea unui volum cât mai mare de informații de limbă de pe teren. Întrucât ritmul de evoluare a diverselor stadii de bilingvism slavo-român spre unilingvism este pe alocuri accelerat, tineretul și chiar adulții ne mai practicînd activ graiul tradițional slav, se impune cercetarea cu precădere a graiurilor pe cele de dispariție.

Căile de acumulare a materialului dialectal brut sînt variate și trebuie folosite toate, ținîndu-se însă seama de specificul fiecăreia.

Cel mai important și mai sigur mijloc de acumulat sînt, se înțelege, *anchetele directe*, efectuate în mijlocul populațiilor care păstrează graiurile slave respective. O bună orientare asupra informatorilor și o organizare rațională a timpului în diversele localități trebuie să asigure acest prim obiectiv — acumularea materialului.

În afară de anchetele nemijlocite, trebuie, credem, să se extindă sistemul de strângere și de îmbunătățire a materialului brut *prin intermediari*, în primul rînd prin studenți-filologi instruiți special pentru această muncă. (Inițiativa colectivului de cercetători ai graiurilor sîrbocroate de la Facultatea de filologie din București, care a utilizat acest procedeu pentru scopuri de sondare a terenului, trebuie extinsă).

Concluzii interesante asupra particularităților graiurilor slave de la noi se pot trage și din analiza datelor pe care le oferă diverse *izvoare scrise*: corespondența de familie, corespondența personală cu informatorii, caietele de cîntece, lucrările școlare ale elevilor (analiza greșelilor) ș.a.

Prin intermediul Asociației Slaviștilor din R.P.R. s-ar putea organiza, la inițiativa cercetătorilor, corespondențe sistematice cu diverși informatori. (Prudența, absolut justificată, față de informațiile obținute pe această cale, nu trebuie să ajungă pînă la scepticism. Datele indirecte pot constitui puncte de orientare în cercetarea nemijlocită sau pot reprezenta confirmări noi ale unor observații pentru care în timpul anchetelor directe nu s-au obținut ilustrări suficiente sau suficient de clare. Cf. în acest sens experiența dialectologilor din R. S. Cehoslovacă, de exemplu inițiativele lui Vážný).

2. Despre calitatea materialului dialectal brut.

Nu este nevoie să argumentăm însemnătatea capitală pe care o prezintă, în materie de dialectologie, calitatea materialului brut strîns de la informatori. În legătură cu aceasta, se pune problema *metodelor și procedeeelor de anchetare*. Considerăm că toți cercetătorii graiurilor slave (ca, de altfel, și ai celorlalte graiuri) de la noi pot cîștiga imens în această privință din studierea experienței acumulate în elaborarea *Atlasului lingvistic român*. (În trecut fie zis, există o bogată literatură consacrată, direct sau indirect, problemelor de metodă în cercetarea graiurilor populare, atît la noi, cît și în alte țări).

În orice caz, socotim că cercetătorii graiurilor slave de la noi trebuie să studieze aprofundat experiențe strîngerii și interpretării materialului dialectal cules și prelucrat în țările slave respective, unde în ultimii ani s-au efectuat și s-au publicat lucrări însemnate de dialectologie.

Întrucît o bună parte dintre graiurile slave actuale din țara noastră sînt izolate complet și de mult timp de limbile slave respective, iar purtătorii lor trăiesc din generație în generație în mediu lingvistic românesc și, parțial, unguresc, devenind bilingvi (iar în unele cazuri trilingvi și cvadrilingvi), se impune sarcina elaborării unor procedee de anchetare speciale, care să țină seamă de acest fapt. Experiența din ultimii ani în domeniul dialectologiei slave din R.P.R. arată clar că aplicarea automată a procedeeelor de anchetare a monolingvilor în condițiile unor informatori bilingvi poate să se răsfrîngă în mod negativ asupra calității materialului adunat. Va fi, de asemenea, necesar să se poarte discuții asupra problemelor pe care le ridică interpretarea datelor dialectale culese de la slavii bilingvi de la noi.

3. Despre programul cercetărilor

Din informațiile primite de la diverși cercetători ai graiurilor slave actuale de la noi rezultă că pînă în prezent nu s-au purtat discuții în vederea stabilirii unor programe minime de cercetare pentru graiurile fiecărei limbi slave în parte și, tot în legătură cu aceasta, nu au fost încă elaborate și adoptate chestionarele corespunzătoare. Orientarea spre programele de cercetare a graiurilor populare elaborate în țările slave, unde se alcătuiesc actualmente atlase dialectale naționale sau regionale, fie că s-a făcut în mod spontan (graiurile lipovenești, bulgare, ucrainene), fie că nu s-a făcut de loc, procedîndu-se la întocmirea unor chestionare proprii.

Pe de altă parte, chiar cercetătorii graiurilor slave de la noi aparținînd uneia și aceleiași limbi slave nu au stabilit încă cerințele minime unice pe care le impune studierea graiurilor respective în ceea ce privește programul cercetărilor, chestionarele și transcrierea fonetică.

Sarcinile care ar reveni pe această linie dialectologilor-slaviști din țara noastră sînt următoarele.

a) Să se adopte, pentru graiurile slave de la noi aparținînd diverselor limbi slave, programe și chestionare minime obligatorii, suficient de largi, pentru a se putea obține în toate compartimentele limbii *date comparabile*.

b) În țările slave unde s-au elaborat sau se elaborează atlase lingvistice naționale există, după cum se știe, programe de anchetare stabilite cu preci-

ziune (de pildă pentru graiurile ruse, ucrainene, bulgare, polone ș.a.). Acestea trebuie să fie aplicate neapărat și purtătorilor graiurilor slave de la noi, pentru a se putea apoi raporta rezultatele obținute de pe teren la ansamblul graiurilor de aceeași structură ale limbii slave respective, ceea ce va ușura mult *localizarea* graiului divergent cercetat.

c) Notația fonetică, gradul de detalizare a acesteia, trebuie să corespundă cu cea preconizată de programele pentru strângerea de material în vederea alcătuirii atlaselor lingvistice naționale din țările slave, pentru studiile monografice putându-se însă proceda la adâncirea detalizării. La nevoie, de pildă, pentru notarea împrumuturilor din limba română care conțin sunete aparte, se va putea recurge la preluarea unor semne din ALR.

Problemele pe care le ridică delimitarea volumului și caracterului chestionarelor-sondaj, chestionarele pentru studierea efectelor bilingvismului și a altor aspecte ale realității lingvistice din localitățile cu graiuri slave din R.P.R. ar urma să constituie obiectul unor dezbateri restrânse, fie în cadrul Asociației Slaviștilor, fie la nivelul catedrelor sau chiar al colectivelor restrânse de cercetători, de la caz la caz.

4. Despre oportunitatea elaborării unor atlase, a unor monografii și a altor studii de dialectologie slavă din R.P.R.

Este cunoscut faptul că unele dintre graiurile slave actuale de la noi sînt practicate de vorbitori care trăiesc din generație în generație într-un număr apreciabil de localități. Avem de pildă, peste 90 de localități cu populație stabilă vorbind graiuri ucrainene, peste o sută de localități cu graiuri sîrbocroate circa 40 de localități cu graiuri ruse (lipovenești), peste 40 de localități cu graiuri slovace și destul de multe localități cu graiuri bulgare, active sau în dispariție. (Graiurile cehe și polone sînt concentrate într-un număr mai mic de localități).

Pornind de la această stare de fapt, cîțiva dintre cercetătorii noștri s-au întrebat dacă n-ar fi oportun să se procedeze la întocmirea unor atlase dialectale pentru acele graiuri slave de la noi, care sînt mai bine reprezentate din punct de vedere numeric.

Sîntem de părere că graiurile ucrainene din nordul țării, ca și graiurile sîrbești din Banat, ar putea fi studiate și pe baza alcătuirii unor atlase dialectale : în decursul timpului purtătorii lor au avut legături strînse cu purtătorii graiurilor slave vecine din țările slave respective. În aceste cazuri, dată fiind apropierea teritorială, s-ar ajunge, poate, la obținerea unor izoglose comune sau în prelungirea celor din atlase lingvistice naționale slave respective, ceea ce nu ar fi de loc lipsit de interes, nu numai pentru dialectologie, ci și pentru alte discipline, filologice și istorice.

Cît privește celelalte graiuri slave actuale din țara noastră, apărute la noi mai tîrziu, prin imigrări sporadice și intermitente și prin colonizări, socotim că cele nu oferă condiții pentru alcătuirea unor atlase lingvistice¹.

¹ Vezi, de pildă, în această problemă, observațiile lui Fr. Sławski cu privire la *Atlasul graiurilor bulgare din U.R.S.S.*, Moscova, 1958, în „Voprosi iazikonaniia” nr. 3/1960, pp. 121 – 125

Aceste graiuri trebuie să fie cercetate prin *monografiile și studii speciale*. Un exemplu de studiu de această natură, aplicabil și pentru unele situații din țara noastră, ar fi cercetarea comparativă, de către prof. St. Stoikov, a unui grai bulgar din U.R.S.S. și a graiului convergent din Bulgaria din care acesta s-a desprins în prima jumătate a secolului trecut². Astfel, se poate efectua un studiu comparativ al graiului rusesc (lipovenesc) din satul Ghindărești (rn. Hîrșova) și al celui din care acesta s-a desprins, acum circa 90 de ani, aflat pe teritoriul regiunii Odesa : Bol'șoie-Ploskoie. În același fel ar putea fi studiate graiurile ucrainene din raioanele Caransebeș și Lugoj (reg. Banat), desprinse la începutul secolului nostru din masivul graiurilor ucrainene carpatice.

O altă sarcină a dialectologilor noștri slaviști este strângerea de material corespunzător pentru întocmirea unor *dicționare dialectale*. În această direcție se poate aduce o contribuție însemnată și originală la istoria lexicului limbilor slave reprezentate pe teritoriul țării noastre de purtătorii graiurilor slave din R.P.R. Ca o etapă premergătoare elaborării unor asemenea dicționare se pot publica *glosare dialectale*. Se știe, de pildă, că actualmente în R. P. Polonă se lucrează intens la alcătuirea unui *Dicționar al graiurilor polone*³ (la Kraków), în care scop are loc strângerea de materiale din cele mai diverse izvoare. Este de presupus (iar în parte s-a și dovedit acest lucru)⁴ că graiurile polone de la noi, deși puține și nu prea vechi, ar putea oferi în această direcție unele materiale interesante. Cu atât mai mult, bineînțeles, celelalte graiuri slave din R.P.R., dintre care unele se află în stare de izolare față de graiurile convergente, de secole. De altfel, problema alcătuirii unor dicționare dialectale și istorice este la ordinea zilei și în alte țări slave, unde, în legătură cu aceasta, au apărut și continuă să apară studii privitoare la principiile de alcătuire a unor astfel de lucrări⁵.

* * *

Există suficiente premize să sperăm că pînă la cel de al V-lea Congres internațional al slaviștilor, care se va ține la Sofia în 1963, slaviștii din Republica Populară Română vor da contribuții însemnate în domeniul atât de important și de interesant al cercetării graiurilor slave de pe teritoriul Patriei noastre.

¹ Cf. V. M. Jirmunski, *op. cit.*, p. 142; R. I. Avanesov și V. G. Orlova, *К очередным задачам русской диалектологии*, articol publicat în culegerea „Материалы и исследования по русской диалектологии”, vol. I, Moscova, 1959, p. 4, 5.

² Vezi: St. Stoikov *Говор села Твирдницы (Сливенской околии в Болгарии) и села Твардицы, МССР*, în „Статьи и материалы по болгарской диалектологии”, vol. 8/1958, p. 3—63.

³ Vezi: M. Karas, *Польская диалектология после второй мировой войны*, în „Вопросы языкознания” nr. 2/1960, p. 114.

⁴ Vezi: I. Chițimia și E. Deboveanu, *Graiul polon din satul Bulai (rn. Suceava)*, în volumul de față.

⁵ Vezi: B. O. Larin, *Принципи укладання обласних словників української мови*, articol publicat în culegerea „Діалектологічний бюлетень”, vol. VI, Kiev, 1956; F. T. Jilko, *Запис говіркової лексики і діалектологічна лексикографія*, în „Укр. мова в шк”, 3/1957; cf. și R. I. Avanesov și V. G. Orlova, *art. cit.*, p. 5.

СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАП И ЗАДАЧИ ИЗУЧЕНИЯ СЛАВЯНСКИХ ГОВОРОВ НА ТЕРРИТОРИИ РНР

(РЕЗЮМЕ)

Статья состоит из трёх разделов.

В разделе *Современный этап изучения славянских говоров на территории РНР* автор подводит итог научным исследованиям в области славянской диалектологии, уделяя основное внимание периоду после 1944 года.

Во втором разделе, *Значение изучения славянских говоров на территории РНР*, указывается, что современные славянские говоры следует изучать, исходя из того, что: 1. *архаизмы*, сохранившиеся в них, дают интересный материал для истории соответствующих славянских языков; 2. славянским говорам РНР свойственны *инновации*; 3. часть диалектного материала можно использовать при *этимологических исследованиях*; 4. диалектный материал проливает свет на *межславянские языковые связи* в условиях обособленного существования отдельных славянских говоров; 5. славянские говоры РНР могут служить иллюстрацией того, как, в результате смешения первоначально различных говоров одного и того же языка, формируется «*койнэ*»; 6. славянские говоры дают возможность изучать вопрос о влиянии соответствующих литературных языков в условиях, отличных от тех, в которых находятся народные говоры в славянских странах; 7. современные славянские говоры на территории РНР предоставляют широкое поле для изучения *влияния румынского языка на славянские говоры, различных этапов и форм билингвизма* (9). Одновременно автор показывает (8), что изучение современных славянских говоров на территории РНР представляет интерес и для *исторической диалектологии румынского языка*. Наконец, он считает что систематическое изучение современных славянских диалектов на территории РНР может и должно содействовать улучшению преподавания родного и румынского языков в школах славянских национальных меньшинств в РНР.

В третьем разделе, *Задачи и перспективы изучения современных славянских говоров на территории РНР*, автор указывает на круг основных задач, стоящих перед исследователями славянских говоров на территории РНР, а именно: ускорение накопления доброкачественного конкретного материала, выработка программ-минимумов, создание монографий, диалектных словарей и словников и т.д.

L'ÉTAT ACTUEL ET LES TÂCHES DE L'ÉTUDE DES PARLERS SLAVES DE LA RÉPUBLIQUE POPULIARE ROUMAINE

(RÉSUMÉ)

La présente étude renferme trois chapitres.

Le premier est intitulé *L'état actuel des recherches de dialectologie slave en R.P.R.* L'auteur y fait le bilan des recherches de dialectologie slave effectuées en Roumaine ces dernières années, en insistant notamment sur la période d'après 1944.

Le second chapitre — *L'importance de l'étude des parlars slaves de la R.P.R.* — montre que les parlars slaves actuels de notre pays présentent de l'intérêt tout au moins pour les raisons suivantes : 1) Ils conservent des *archaïsmes* intéressants pour l'histoire des langues slaves considérées. 2) Ils offrent de nombreux cas d'*innovations*. 3) Ils peuvent fournir un matériel intéressant pour les recherches sur l'*étymologie*. 4) Ils permettent l'étude des effets des *contacts linguistiques inter slaves* dans les conditions de leur isolement des principaux noyaux des parlars slaves en question. 5) Ils peuvent illustrer les voies de formation de certains *κοινή* du mélange des parlars initialement différents d'une seule et même langue. 6) Ils permettent d'étudier l'influence des langues slaves littéraires respectives dans des conditions différentes de celles où se trouvent, à ce point de vue, les parlars slaves convergents. 7) L'auteur montre que les parlars slaves actuels de la R.P.R. offrent un vaste champ d'activité à l'étude de l'*influence du roumain* sur les parlars slaves de la R.P.R. et 9) à celle des divers stades et formes de *bilinguisme*. De même, au paragraphe 8, l'auteur insiste sur l'intérêt que l'étude des parlars slaves actuels de la R.P.R. présente aussi pour la *dialectologie historique de la langue roumaine*. Enfin, il est d'avis que la recherche systématique des parlars slaves actuels de la R.P.R. peut et doit contribuer à améliorer l'enseignement dans les écoles des minorités slaves de la R.P.R.

Quant au troisième chapitre — *Les tâches et les perspectives de l'étude des parlars slaves actuels de la R.P.R.* — il fait connaître les principales obligations qui incombent dorénavant et directement aux chercheurs dans le domaine des parlars slaves de la R.P.R., à savoir : de réunir un nombre aussi grand que possible de faits précis, une préoccupation accure pour perfectionner les méthodes en vue de rassembler sur le terrain les données concernant le sujet, la détermination de programmes minimums de recherche, l'élaboration de monographies, de dictionnaires et de glossaires dialectaux etc. ♣

PRIVIRE ASUPRA LOCALITĂȚILOR CU GRAIURI SLAVE DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

EMIL VRABIE

Pînă în prezent nu există, din cîte știm, o lucrare de ansamblu privitoare la răspîndirea graiurilor slave actuale din țara noastră. De aceea, cu sprijinul Asociației Slaviștilor din R.P.R., am procedat, începînd din anul 1958, la strîngerea unor informații din diferite izvoare (lingvistice, istorice, demografice, etnografice, turistice și de altă natură) în vederea întocmirii unei evidențe cît se poate mai precise asupra localităților din țară în care se păstrează graiuri slave și care, prin urmare, prezintă interes pentru slaviști. Dăm în cele ce urmează cîteva rezultate ale cercetărilor noastre.

* * *

O imagine de ansamblu asupra graiurilor slave actuale din R.P.R. ne-o oferă rezultatele recensămîntului general al populației R.P.R. din anul 1956, publicate în anul 1959¹.

În subsidiar vom menționa că în instrucțiunile de înregistrare s-a prevăzut că pentru fiecare persoană „se înregistrează ca limbă maternă limba declarată de cel recenzat”, prin termenul de limbă maternă înțelegîndu-se „limba pe care o persoană o vorbește în cadrul familiei sale, indiferent de naționalitatea pe care o are”².

Prima concluzie generală, ce se desprinde pentru filologii slaviști din analiza rezultatelor Recensămîntului la indicele „limba maternă”, este că pe teritoriul Republicii Populare Romîne trăiește actualmente un număr important de vorbitori în limbi slave. Astfel, din totalul de 17.489.450 de persoane, reprezentînd populația țării la data recensămîntului, 200.152 au declarat ca limbă maternă o limbă slavă.

¹ Recensămîntul populației din 21 februarie 1956. Rezultate generale. București, 1959.

² Întrebări și răspunsuri în legătură cu recensămîntul populației din 21/II/1956, editate de Comisia Centrală de Recensămînt. București, 1956, p. 10.

Grupînd limbile slave din R.P.R. în ordinea descrescîndă a numărului vorbitorilor, căpătăm următorul tablou¹:

1) limba ucraineană	68.252
2) limba rusă	45.029
3) limba sîrbocroată	43.057
4) limba slovacă	18.935
5) limba bulgară	13.189
6) limba cehă	6.196
7) limba polonă	5.494

Așadar, în țara noastră există condiții de cercetare nemijlocită a unor graiuri reprezentînd principalele limbi slave. Prin studii în acest domeniu, dialectologii-slaviști de la noi pot să aducă o contribuție personală și originală la îmbogățirea patrimoniului general al slavisticii.

Remarcabile prin valoarea lor științifică, lucrările de pînă acum privitoare la unele graiuri slave din România sînt, deocamdată, prea puține la număr.

Pe baza consultării unor izvoare scrise și orale variate, precum și prin contact nemijlocit cu realitatea lingvistică de pe teren, am procedat la stabilirea nominală a localităților din Republica Populară Romînă în care se pot efectua actualmente cercetări în domeniul dialectologiei slave și am întocmit o *Hartă a graiurilor slave actuale din R.P.R.*².

1. Graiurile ucrainene

Purtătorii graiurilor ucrainene din R.P.R. sînt concentrați, în majoritatea lor, în nordul țării (regiunile Maramureș și Suceava), în apropiere de masivul graiurilor ucrainene carpatice. După cum rezultă din izvoarele istorice, ucrainenii existau deja în Maramureș, de pildă în satele Poienile-de-sub-Munte, Repedea, Ruscova, încă acum cel puțin cinci secole și jumătate³. După unii istorici, slavii de est au pătruns în aceste regiuni mult mai înainte⁴. O vechime remarcabilă au și graiurile ucrainene din Moldova⁵.

Localitățile din regiunea Maramureș în care se pot face în prezent studii de dialectologie ucraineană se cifrează la circa 25: *Poienile-de-sub-Munte, Ruscova, Crasna, Bistra, Petrova, Leordina, Repedea, Valea-Vișeuului, Vișeu-de-Sus, Borșa* (raionul Vișeu); *Sighet, Lunca-la-Tisa, Rona-de-Sus, Remeți, Bocicoiul-Mare, Cîmpulung-la-Tisa, Crăciunești, Teceul-Mic, Viriș-mort* (raionul Sighet) *Tîrna-Mare* (raionul Oaș), *Săvăuad* (raionul Tășnad) ș.a.

¹ *Recensămîntul populației din 21 februarie 1956*, p. 562.

² *Harta* poate fi consultată la sediul Asociației Slaviștilor din R.P.R. (București).

³ Despre o populație ucraineană în nordul teritoriului RPR în a doua jumătate a secolului al XIV-lea vezi *Очерку Истории СССР, sec. XIV—XVI*, Moscova, 1953, p. 520—521. Vezi și Ioan Mihályi, *Istoria comitatului Maramureș. Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, adunate și comentate de Ioan Mihályi de Apșa, Sziget, 1900, p. 65—67 și 315. Cf. și lucrarea lui K. Czoernig *Etnographie d. Oesterreichischen Monarchie*, Wien, 1855, vol. II, p. 293. Pentru unele indicații bibliografice v. broșura lui M. P. Șesan: *Teodor Koriatovici în Rusia subcarpatică ctitor al mănăstirii Sf. Nicolae din Munkacs la 1360?*, Cernăuți, 1936, p. 13, 14, 20.

⁴ Vezi P. Olteanu, *Numiri slave în Transilvania de Nord*. Extras din culegerea „Limbă și literatură”, vol. III, editată de „Societatea de Științe Istorice și Filologice din R.P.R.”, București, 1957, p. 190.

⁵ Vezi acad. E. Petrovici, *Elementele slave din limba romînă — mărturie a legăturii istorice dintre poporul nostru și poporul rus.* „Limba romînă”, I (1952), nr. 1, p. 23.

În regiunea Suceava se pot efectua anchete dialectale ucrainene în primul rând în următoarele localități : *Argel, Moldova, Sicrieș-Putna, Valea-Boului, Breaza, Ciumărna, Moldova-Sulița, Pîriul-Berzei, Izvoarele-Sucevii, Lucina, Demăcușa, Măgura, Gemenea, Porocescu* (raionul Cîmpulung); *Cirlibaba, Edu, Fluturica, Vatra-Dornei* (raionul Vatra Dornei); *Bălcăuți, Sinăuți, Șerbăuți, Vășcăuți, Călineștii-lui-Cuparencu, Negostina, Rogojești, Gropeni, Botoșenița-Mare, Cîndești-Unu, Siret* (raionul Siret); *Brodina* (cu cătunele *Ehriște, Kilometrul 14, Sadău, Hepa, Cununșchi, Ulma*, (cu cătunele *Lupcina, Măgura, Nisipitu, Costileava, Milișeuți, Rădăuți* (raionul Rădăuți); *Dăr-mănești, Ipotești, Dămila, Călineștii-lui-Vasilache, Călineștii-lui-Enache, Mări-teia-Mare, Măriștea-Mică, Găureni, Siminicea, Huțani, Todirești, Pătrăuți, Suceava*, (raionul Suceava); *Soloneț, Cacica* (raionul Gura-Humorului).

Cu totul izolate de graiurile ucrainene din nordul țării, concentrate în localitățile menționate mai sus, sînt graiurile ucrainenilor din Banat : *Copăcele, Ruginos, Zorile* (raionul Caransebeș); *Cireșul, Criciova, Paniova, Honorici, Secaș* (raionul Lugoj).

Așezarea ucrainenilor în aceste locuri este de dată mai recent. Ei s-au strămutat aici din Ucraina Transcarpatică și din zonele învecinate, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea ¹.

Se pare că existența grupului dialectal ucrainean din regiunea Banat nu este prea bine cunoscută. Observăm, de pildă, că în lucrarea sa relativ recentă, despre graiurile ucrainene F. T. Jilko nu menționează coloniile ucrainene din Banat, deși semnalează asemenea colonii în Voivodina (Novi-Sad) ².

Studii de dialectologie ucraineană se pot efectua în Republica Populară Română și în regiunea Dobrogea, și anume în următoarele localități : *Dunavățu, Sfîntul-Gheorghe, Murighiol, Crișan, Ceatalchioi, Ilgani-de-Sus, Letea, Pardina, Pîrlita, Poșta, Lascăr-Catargiu, Telița, Uzblina* (raionul Tulcea); *Balabancea, Geaferca-Rusă, Hamcearca* (raionul Măcin); *Ciucurova, Lunca* (raionul Istria) ș.a.

Cele mai vechi colonii ucrainene din Dobrogea în care populația și-a păstrat pînă astăzi graiul, datează, se pare, din secolul al XVIII-lea ³.

2. Graiurile ruse (velicoruse)

Purtătorii graiurilor ruse din țara noastră, „lipovenii” ⁴, sînt concentrați în peste 30 de localități rurale și urbane din regiunile Suceava, Iași, Bacău, Galați și Dobrogea.

În regiunea Suceava lipovenii care și-au păstrat pînă astăzi graiul rus pe care l-au adus cu ei primii imigranți, trăiesc în următoarele localități : *Socolinți* (Lipoveni), *Suceava* (raionul Suceava); *Climăuți* (raionul Siret) și *Manolea* (raionul Fălticeni); orașul *Botoșani*, (mahalaua lipovenească).

¹ Vezi I. Pereni, *Из истории закарпатских украинцев* (1849—1914), publicat în „Studia historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 14, Budapesta, 1947, p. 39.

² Vezi F. T. Jilko, *Говори української мови*, Kiev, 1958, p. 48.

³ Vezi A. P. Arbore, *Așezările lipovenilor și rușilor din Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. III, nr. 1/1920, București, p. 5, 8 ș.u. Cf. și articolul *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX*, în „Analele Dobrogei”, anul X/1959, Cernăuți, 1929, p. 26—28.

⁴ Despre termenul „lipovean” v. Wiktor Jakubowski, *Z historii kolonij staroobrzędowców wosyjskich na Mazurach*, publ. în „Slavia Orientalis”, X, nr. 1/1961, Warszawa, p. 83, nota 7.

În regiunea Iași principalele localități în care se pot studia la fața locului graiuri ruse sînt : *Brătești, Bălușești, Lespezi* (raionul Pașcani); *Focuri* (raionul Vlădeni); *Tîrgu-Frumos* (raionul Tîrgu-Frumos); *Dumasca* (raionul Vaslui). De asemeni, se păstrează graiuri ruse la lipovenii din cartierele lipovenești ale orașelor *Iași* și *Vaslui*.

În regiunea Bacău se pot întreprinde anchete dialectale la rușii din satul *Plopana* (raionul Bacău) și în cartierele lipovenești ale orașelor *Piatra-Neamț* și *Roman*¹.

În regiunea Galați localitățile în care se păstrează graiuri ruse sînt *Brăila* (cartierul Brăilița) și *Piscu*.

Cele mai numeroase colonii lipovenești din R.P.R. sînt concentrate în regiunea Dobrogea : *Jurilovca, Sarichioi, Slava-Rusă* și *Slava-Cercheză* (raionul Istria); *Periprava, Sfiștofca, Chilia-Veche, Mila 23, Mahmudia, Sulina, Tulcea* (raionul Tulcea); *Carcaliu, Isaccea, Măcin* (raionul Măcin); *Ghindaștești* (raionul Hirșova); *Năvodari* (raionul Medgidia); *Două-Mai* (raionul Negru-Vodă).

Este, de asemeni, de menționat satul *Bordușani*, situat pe malul stîng al Dunării, între Fetești și Hirșova.

Împrejurările istorice care au dus la așezarea rușilor din localitățile menționate pe teritoriul țării noastre sînt cunoscute. Cercetătorii istoricului populației lipovenești din România au scos însă prea mult în relief motivele de ordin religios care au provocat emigrările „staroverților” din Rusia² și au trecut sub tăcere faptul că aceste emigrări s-au datorat și unor cauze de ordin social-economic³.

Izvoarele scrise pe care le-am consultat arată că cea mai veche localitate cu populație lipovenească din R.P.R. ar fi satul Lipoveni (denumirea mai veche — Socolinți) din raionul Suceava, unde s-ar fi așezat emigranți din Rusia încă de la 1724⁴. Colonia de la Dumasca datează cel puțin din anul 1730⁵, cea de la Manolea — din 1743⁶, cea de la Sarichioi — dinainte de

¹ Informații demografice de acum un secol despre lipovenii din Moldova găsim în *Lucrările statistice făcute pe anii 1859—1860, Iași, 1861, p. 125—137.*

² Printre aceștia se numără : Melchisedek, *Lipovenismul, adică schismaticii sau răscolnicii și ereticii rusești după autori ruși și izvoare naționale române*, București, 1871; I. I. Nistor, *Cercetări asupra cultului lipovenească din România*, în *Analele Acad. Romîne. Mem. sect. ist. Seria III, tom. XXIX, mem. 9, București, 1947.*

³ Vezi expunerea acestor cauze în *Очерки истории СССР. XVII век* (Perioada feudalismului), editată de Institutul de istorie al Acad. de Științe a URSS, Moscova, 1955, p. 312—317 ș.u.; *XVIII век*, Moscova, 1957, p. 202, 206. Cf. și articolul *Raskol* din *Большая советская энциклопедия*, ed. a II-a, Moscova, 1955.

⁴ Vezi *Enciclopedia română*, vol. I, p. 441, unde se arată că lipovenii au pătruns în Bucovina în anul 1724. Pe de altă parte, Isidor Vorobkevici, în articolul *Раскол и липованы или старообрядцы в Буковине и Румынии*, publicat, în revista „Candela”, anul II, nr. 7 din 1883, Cernăuți, p. 420, scrie că cea mai veche localitate lipovenească din Bucovina este Mitocul-Dragomirnei, adică, mai precis, satul Socolinți (Lipoveni) din comuna Mitocul-Dragomirnei. De aceeași părere este și Demetriu Dan, în articolul *Lipovenii din Bucovina*, „Candela”, 1894, p. 315 ș.u.

⁵ I. I. Nistor, *lucr. cit.*, p. 4.

⁶ Vezi *Marele dicționar geografic al României* (abrev. DG), vol. IV, p. 232—234. (Mențiunea că lipovenii de aici și din celelalte sate lipovenești din județ ar fi „descendenți din cei 100.000 de robi descălcați de Ștefan cel Mare după prădăciunile făcute în Polonia în urma luptei de la Codrul-Cozminului” nu poate însă fi acceptată, dat fiind anacronismul pe care îl presupune).

anul 1761¹. Colonia de la Climăuți datează din anul 1783, când, la îndemnul ofițerului austriac Redange, un grup însemnat de lipoveni emigrează de la gurile Dunării (pe atunci în Imperiul Otoman) în Bucovina (pe atunci sub stăpînirea Austriei)². Tot din secolul al XVIII-lea datează Sfiștofca și Periprava, care ar fi fost fondate de lipoveni veniți de la Vîlcov³. Probabil că tot din secolul al XVIII-lea datează și coloniile Jurilovca⁴ și Slava-Rusă⁵. Pentru celelalte colonii lipovenești nu dispunem decît de atestări din secolul al XIX-lea.

Este de menționat însă că în unele cazuri vechimea reală a unui grai poate fi considerabil mai mare decît aceea care rezultă din calcularea timpului ce s-a scurs de la prima atestare în documentele istorice a populației respective pe teritoriul R.P.R. O ilustrare în acest sens este, de pildă, colonia lipovenească de la Ghindărești. Acum un secol această localitate încă nu exista : ea a fost înființată în deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea, de emigranți din Rusia. Dar, cu toate că satul are la noi o vechime de numai vreo nouă decenii, graiul rus de aici este cu mult mai vechi : întemeietorii localității au venit aici din satul Ploskoie, raionul Velikomihailovsk, regiunea Odesa, unde populația, formată din starovierți, s-a stabilit, la rîndul ei, acum mai bine de două secole. Așadar, vechimea graiului rus de la Ghindărești trebuie stabilită în funcție de momentul cînd întemeietorii satului Ploskoie au emigrat din guberniile centrale ale Rusiei în regiunea Odesa⁶.

3. Graiurile sîrbocroate

Graiurile sîrbocroate din Republica Populară Romîna sînt concentrate în regiunea Banat.

De cel mai mare interes pentru dialectologia sîrbocroată și pentru slavistică în genere este, fără îndoială, grupul de localități cunoscut sub numele de „satele carașovene” : *Carașova, Nermet, Clocotici, Lupac, Vodnic, Rafnic*, — toate în raionul Reșița. Acad. Emil Petrovici a scris în 1935 cunoscuta monografie „Graiul Carașovenilor”, pe baza unei anchete efectuate în localitatea Carașova.

Intrucît nu dispunem de date din izvoare mai noi, vom arăta, în ordinea descrescîndă a populației, care sînt principalele localități din Banat în care localnicii, cu prilejul primului recensămînt general al populației din Romînia (1930), au declarat că au ca limbă maternă un grai sîrbocroat : *Timișoara, Moldova-Veche, Sîmpetru-Mare, Dinaș, Sînmartinul-Sîrbesc, Variaș, Socol*,

¹ Al. P. Arbore în *Așezările...* se referă la cartea lui Joseph Boscovici *Voyage de Constantinople en Pologne* (p. 161), unde se menționează că la Sarichioi erau în acel timp 150 de creștini care par a fi fost lipoveni. (Călătoria a avut loc în anii 1761—1762). Cf. și DG, vol. V, p. 314.

² Vezi N. Docan, *Explorațiuni austriace pe Dunăre*, București, 1914, p. 42 : „... în octombrie 1783 trecută prin Iași la Cernăuți doi delegați care arătau generalului Enzemberg că 2000 de familii lipovenești ar fi gata să se mute în Austria; împăratul le primi rugămîntea, încuviințîndu-le felurite înlesniri”.

³ Vezi DG, vol. IV, p. 679.

⁴ Vezi DG, vol. IV, p. 19.

⁵ Vezi DG, vol. V., p. 423. De altfel, în *Marele dicționar geografic al Romîniei* se dau informațiuni sumare și despre lipovenii din aproape toate celelalte localități menționate aici.

⁶ Vezi, despre graiul rus al populației din Ploskoie, M. Tihomirova, *Южновеликорусский говор на территории Одесской области*, Autoreferat, Kremenet, 1955, p. 3, 5.

*Svinița, Cenei, Cenadul-Mare, Liubcova, Gelu, Arad, Belobreșca, Saravale, Ivanda, Rudna, Stanciova, Cîmpia, Soca, Beregsăul-Mic, Satu-Mare (rn. Pecica) Sînnicolaul-Mare, Măcești, Petrovaselo, Radimna, Checea, Recaş, Cralovăț, Denta, Lescovița, Divici, Zlatița, Percosova, Gađ, Pojejena-de-Sus, Beciche-recul-Mic și altele*¹.

Pentru orientare, vom menționa că la Timișoara se declaraseră atunci cu limbă maternă sîrbocroată 1820 de persoane, la Moldova Veche — 1814 și așa mai departe, descrescînd, pînă la Beichcerecul-Mic, unde au declarat ca limbă maternă sîrbocroată 491 de persoane. Într-o serie de alte localități din Banat numărul celor care au declarat în 1930 ca limbă maternă sîrba e mai mic.

Graiuri croate au fost descoperite pînă în prezent numai la *Recaș*² și la *Checea*.

Sub raportul *vechimei*, cele mai vechi graiuri sîrbocroate actuale din RPR sînt graiurile carașovene: cel puțin patru secole și jumătate de dezvoltare independentă³.

Despre vechimea celorlalte graiuri sîrbocroate actuale din R.P.R. există mai multe indicații globale, în care se menționează însă doar trecerea din Serbia în Banat și în Țara Romînească a unor grupuri mai mici sau mai mari de emigranți, fără a se preciza și numele localităților pe care aceștia le-au întemeiat. Astfel, sînt cunoscute din izvoarele istorice strămutările în masă ale sîrbilor, care încep în Banat încă în prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Prima strămutare de proporții mari ar fi cea de pe la 1440, cînd Gheorghe Brancovici, venind din Ungaria, aduce pe moșiile sale o mulțime de sîrbi. Strămutarea în aceeași direcție a mereu altor grupuri de sîrbi, dintre care de menționat este cea a lui Pavel Chinezul cu circa 50.000 de inși, continuă și în secolele următoare.

În anul 1690 circa 80.000 de sîrbi, în frunte cu patriarhul Cernojevici, se strămută în Banat și în alte ținuturi stăpînite pe atunci de imperiul habsburgic⁴.

Strămutările sîrbilor în Banat continuă în perioada preiosefină (1703—1740) și în epoca iosefină (1743—1792)⁵.

Prin urmare, faptul că graiurile sîrbești din Banat nu sînt omogene se explică prin aceea că în decursul timpului imigranții și coloniștii au venit aici din cele mai diferite părți ale Serbiei, iar uneori și din zone cu graiuri croate.

4. Graiurile slovace

Populația vorbind graiuri slovace din Republica Populară Romîină trăiește într-o serie de localități din cele trei regiuni apusene ale țării: Maramureș, Crișana și Banat. Cîteva localități rurale cu graiuri slovace se află și în vestul regiunii Cluj.

¹ Vezi *Rezultatele recensămîntului general al populației Romîniei din 29/II/1930*. Volumul al II-lea, secțiunea „limba maternă”.

² Vezi: Acad. E. Petrovici, *Elementele slave...*, „Limba romîină”, I/1952.

³ E. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, București, 1935, p. 15.

⁴ Vezi articolul *Сербия* din *Большая советская энциклопедия*, ed. a II-a, vol. 38, p. 45, semnat de I. S. Dostean, V. G. Karasev, și V. A. Upenik.

⁵ Indicații asupra localităților din Banat colonizate cu sîrbi dă Nicolae M. Popp în lucrarea *Populația Banatului în timpul lui Iosif II*, publicată în volumul VII din 1942 al „*Lucrărilor Institutului de geografie al Universității din Cluj la Timișoara*”, p. 19.

Vom indica, pe regiuni și raioane, *principalele localități* în care se pot face în prezent studii de dialectologie slovacă.

Regiunea Maramureș : *Certeze, Negrești, Vama, Boinești* (rn. Oaș) ; *Chegea* (rn. Tășnad).

Regiunea Crișana : *Budoii, Borumlaca, Săcălășău, Cuzap, Fegernic, Suplacul-de-Barcău, Valea-Cerului, Vărzari, Chioag, Brusturi, Ciutelec, Pătal, Săliște, Trie, Margita* și alte câteva (rn. Marghita), *Valea-Ungurului, Halmășd, Plopiș, Ip, Iaz, Tusa, Zalnoc, Aleuș, Camăr* și alte câteva (rn. Șimleu) ; *Borod, Șinteu, Huta-Voivozi, Valea-Tîrnei, Socet, Peștiș, Groși, Lugaș, Țigăneștii-de-Criș, Cuiășd, Luncoșoara, Pădurea-Neagră, Aleșd, Aușeu* și alte câteva (rn. Aleșd) ; *Bicaci, Tăut* (rn. Salonta) ; *Țipar*, (rn. Criș) ; *Chereluș, Mocrea* (rn. Ireu) ; *Buteni, Prunișor, Sebiș* (rn. Gurahonț).

Regiunea Banat : *Nădlac, Pecica, Semlac, Șeitin, Felnac, Peregul-Mare* (rn. Pecica) ; *Brestovăț, Scăiuș, Teș* (rn. Lugoj) ; *Lovrin*, (rn. Sînnicolau-Mare) ; *Bulgăruș, Gottlob* (rn. Jimbolia) ; *Herneacova, Recaș* (rn. Timișoara) ; *Jupa, Oțelu-Roșu* (rn. Caransebeș) ; *Pîncota* (rn. Iliia), *Surducul-Mare, Mercina, Vrani* (rn. Oravița) ; *Tomești* (rn. Făget) și alte câteva localități ¹.

Din toate acestea, la sfîrșitul primului pătrar al secolului al XX-lea erau considerate comune slovace *majoritare* următoarele ² (în ordine alfabetică) : Borod, p. 72 ; Borumlaca, p. 73, Budoii, p. 76 ; (Socet-) Fordulău, p. 108 ; Huta-Voivozi, p. 118 ; Nădlac, p. 139 ; Peregul-Mare, p. 149 ; Săcălășău, p. 161 ; Țipar, p. 187 ; Valea-Termei (azi : Valea-Tîrnei), p. 193 ; Valea-Ungurului, p. 193 ; Vărzari, p. 194.

În secolul al XIX-lea existau câteva colonii slovace și pe teritoriul regiunii Suceava ³.

Localitățile din R.P.R. în care sînt semnalati cel mai devreme slovacii se află în Banat. După cum informează Karl von Czoernig, slovacii ar fi fost colonizați aici precum urmează : la *Czakovar* (districtul Torontal) — în 1724 ; la *Bakovar* (districtul Temes) — în 1783 ; la *Ebendorf* (azi com. Știuca din raionul Lugoj) — în 1786 ; la *Vecshása* (districtul Krassó) — în 1791 ⁴.

Cea mai mare localitate slovacă și totodată centrul cultural al slovacilor din R.P.R. — *Nădlac*, datează de peste două secole (1749), iar graiul de aici prezintă identități cu graiurile slovace centrale ⁵.

Coloniștii slovaci stabiliți în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea pe teritoriul Crișanei, Ardealului și Banatului reprezintă nu un singur, ci diverse graiuri slovace. Aceasta atrage necesitatea de a se studia graiurile actuale din fiecare localitate în parte.

5. Graiurile bulgare

Purtătorii graiurilor bulgare actuale din țara noastră sînt concentrați în câteva localități din regiunea Banat : *Vinga* (rn. Arad), *Denta, Ceacova, Breștea*, (rn. Ceacova) ; *Beșenova-Veche, Colonia-Bulgară* sau *Telep* (rn. Sînnicolau-Mare).

¹ Vezi I. St. Ioachimescu și A. Kudrnak, *Republica Cehoslovacă*, București, 1924, p. 116.

² N. Istrate, *Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat*, Cluj, 1925.

³ Vezi Ion I. Nistor, *Cehoslovaci și romîni*, în revista „Codrul Cosminului“ VI, 1929—1930, p. 300.

⁴ Vezi N. M. Popp, *op. cit.*, p. 49—53.

⁵ Vezi P. Olteanu, *op. cit.*, p. 214, nota 208.

Date mai amănunțite despre coloniile bulgarilor din Banat se găsesc într-o lucrare ocazională, apărută la Timișoara, în 1938, cu prilejul împlinirii a două secole (1738—1938) de la stabilirea bulgarilor aici ¹.

Din lucrarea lui Nicolae M. Popp, citată anterior, rezultă că la Beșenova bulgarii s-ar fi stabilit și mai devreme, și anume în anul 1728 ².

Împrejurările istorice care au dus în cele din urmă la înființarea coloniilor bulgare din Banat sînt cunoscute. Este vorba de eșecul răscoalei de la Ciproveț din 1688, îndreptată împotriva Turcilor. Istoricul Ivan Dujčev scrie: „Dopo la distruzione di Ciprovec, in seguito all'infelice ribellione, Knežević (episcop, E.V.)... fuggì in Valacchia, con una moltitudine dei suoi fedeli...” ³ și, mai departe: „...i turchi incominciarono una terribile persecuzione. Una parte dei cattolici potè foggire in Ungheria ed in Valacchia. Una parte di quelli che si salvarono si stabilì definitivamente nelle parti di Siebenbürgen e del Banato” ⁴. Aici bulgarii s-au bucurat de privilegii foarte întinse din partea austriacilor, ca și sîrbii ⁵. Informații bogate asupra coloniilor bulgare de aici și asupra limbii și modului de viață al coloniștilor dă învățatul bulgar L. Miletič ⁶.

În afară de graiurile bulgare din Banat, în țara noastră se păstrează graiuri bulgare într-o serie de localități rurale dintre Dunăre și Carpați ⁷. În unele părți, în urma încheierii procesului de bilingvism bulgaro-romîn și

¹ Titlul lucrării: *200 gudinî u Banata (1738—1938). Života i običaja na banatscite bulgare*, Timișoara, 1938, 159 p. Editarea s-a făcut de „Banatsci balgarsci glasnič”, ziar al bulgarilor din Banat. Despre Vinga v. p. 23, 25—45; despre Beșenova — p. 23, 47—65. Despre celelalte localități v. p. 67—83.

² Vezi N. M. Popp, *op. cit.*, p. 49.

³ Dr. Ivan Dujčev: *Il cattolicesimo in Bulgaria nel secolo XVII*. Secondo i processi informativi sulla nomina dei vescovi cattolici, Roma, 1937, p. 67.

⁴ *Ibid.*, p. 73. Vezi și Stoiko Stoikov, *Българска диалектология* Sofia, 1954, p. 107.

⁵ Vezi N. Iorga, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Valenii de Munte, 1913, p. 104.

⁶ L. Miletič: *Заселението на католишките Българи въ Семиградско и Банат*, studiu, publicat în „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина”, tomul XIV, Sofia, 1897, p. 284—543 și în studiul *Книжнината и езикът на Банатските българи*, publ. în „Сборник...” 1900, p. 339—482.

⁷ În 1898—1899 G. Weigand, autorul cunoscutei lucrări *Linguistischer Atlas des daco-rumänischen Sprachgebietes*, călătorind prin țară pentru efectuarea anchetelor, a întilnit în multe localități bulgari. După cum rezultă din harta nr. 67 a Atlasului menționat aici, aceste localități erau următoarele (de la vest spre est): *Băilești, Urzicuța, Tîrnava* (pe Desnățui, la s.-v. de Craiova); *Ciutura, Mirza, Runcul* (la sud de Drăgășani); *Piatra-Olt, Corlătești-Sîrbi, Boanta, Frăsinet, Grădinile, Stoinești, Gostavăț, Seliștioara* (îngă Corabia); *Vătânești, Sîrbi-Măgura* (la confluența Cotmaniei cu Vedele); *Balta-Lungă* (la s.-e. de Roșiori); *Caravanești* (DG II, 194—195), *Butculești* (v. DG II, 89); *Licurici* (v. DG IV, 165), *Săptărei, Calomfirești, Mărzănești, Atîrnași* (v. DG I, 135); *Starobăneasa, Găurici* (v. DG III, 489); *Frumoasa* — în jurul Alexandriei și spre Zimnicea; *Turnu-Măgurele, Puntea-cu-Greci* (pe Neajlov, la sud de Găiești); *Sîrbenii-de-Sus, Sîrbenii-de-Jos* (v. DG III, 190), *Gratia* (v. DG III, 141) — pe râul Dîmbovița; *Băleni-Sîrbi* (pe Ialomița, v. DG I, 295), *Tîrgoviște, Ploești*; în jurul Bucureștilor: *Copaci, Bila, Epurești* (v. DG IV, 36), *Domnești, Ciorogîrla, Chiajna* (v. DG II, 359); *Jilava* (v. DG IV, 105), *Băneasa, Tunari, Cioplea* (v. DG II, 427), *Popești-Leordeni, Sîrbi, Brănești* (v. DG I, 624—625), *Fundulea, Șeinouu, Pîrlila, Codreni, Plătărești, Frumușani, Oltenița, Surlari, Mărgineni, Ceacu* (îngă Călărași); *Giurgiu, Brăila, Buzău, Tecuci, Vaslui, Huși*.

Despre numărul apreciabil al imigranților bulgari care se stabilesc după pacea de la Iași (1791) și cea de la Adrianopol (1829) în Moldova, v. Nicolas Soutzo, *Notions statistiques sur la Moldavie*, Jassy 1849, p. 52.

Despre bulgarii numiți „grebenți” din satele *Ceacu* și *Ciocănești* vezi L. Miletič, *Старото българско население в северната България*, Sofia, 1902, p. 161.

de trecere la unilingvism, aceste graiuri sînt pe cale de dispariție ¹. Dar și localitățile în care procesul de bilingvism s-a încheiat prezintă interes pentru lingviști, deoarece, după cum se știe, în asemenea cazuri graiul ieșit din uz își poate lăsa amprenta asupra celui adoptat în noua ambianță lingvistică. De asemeni, abandonînd graiul tradițional, populația imigrată poate păstra în continuare alte elemente specifice ale trecutului, oglindite în producțiunile folclorice, în onomastică, toponimică, în cultura materială ².

Cercetătorii graiurilor bulgare din Muntenia (regiunile București, Ploiești, Argeș) pot găsi informații utile despre populația de origine bulgară la nordul Dunării la sfîrșitul secolului al XIX-lea în lucrarea deja menționată aici — *Marele dicționar geografic al Romîniei*, vol. I—V, 1898—1902.

O lucrare mai nouă, bazată însă nu pe cercetări de teren, ci numai pe documente aflate la Arhivele Statului din București, a întocmit învățatul bulgar Stoian Romanski, în 1930 ³.

Ocupîndu-se de istoricul orașului Alexandria (reg. București), un cercetător român din deceniul al IV-lea al sec. al XX-lea constată că întemeietorii acestui oraș (1834) au fost bulgari refugiați din calea turcilor și că proveneau de la Șiștov. Ulterior populația a început să se împestrițeze, iar în cele din urmă vestigiile trecutului au rămas numai în onomastică ⁴.

Destul de bine cunoscut este și istoricul emigranților bulgari care s-au stabilit în 1832 la Slivenul-Nou în apropiere de Ploiești ⁵.

6. Graiurile cehe

Purtătorii graiurilor cehe din țara noastră sînt grupați în cîteva localități din regiunea Banat: *Berzasca*, *Cozla*, *Bigăr*, *Sintelena*, *Gîrnic*, *Șumița* ⁶, *Zlatița* (rn. Moldova-Nouă); *Ravensca*, *Bozovici* (rn. Bozovici); *Eibental*, *Baia-Nouă*, *Ogradena-Nouă*, *Mehadia*, *Orșova* (rn. Orșova); *Vucova*, *Clopodia* (rn. Gătaia); *Peregul-Mare* (rn. Pecica); *Jupa* (rn. Caransebeș); *Scăiuș* (rn. Lugoj).

Purtătorii graiurilor cehe actuale din R.P.R. sînt descendenți ai coloniștilor aduși aici în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, în

¹ Procesul de trecere la unilingvism este menționat încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Astfel, în *DG* IV, 165 citim: „Licuriciul, jud. Teleorman... 986 suflete... Cea mai mare parte din locuitori sînt Bulgari, stabiliți aici de pe timpul răzmerițelor și pribegiilor. Ei își păstrează încă limba, portul și obiceiurile. De cîțiva ani asimilarea cu elementul român a început să fie mai vădită“.

² Vezi, în această privință, *DG* I, 624: „*Bvănesteși și Vadul Anei* cu o populație de 1511 loc., în 276 de case. Cea mai mare parte sînt bulgari... Populația e... formată din bulgari emigrați din Bulgaria prin sec. al XVIII-lea. Obiceiurile lor diferă de ale romînilor; *DG* II, 89: „...Populațiunea unei părți din cătunul *Sîrbi-Sfințești este de origină bulgară*; ea își păstrează încă limba, portul și obiceiurile“; *DG*, II, 695: „...mulți dintre locuitori (e vorba *Brebenii-Sîrbi* rn. Slatina *E.V.*) păstrează costumele naționale bulgare“; *DG* II, 241: „*Gratia-Drăghinești* (pe valea Drîmbovnicului)... locuitorii sînt în cea mai mare parte sîrbi (citește: bulgari, *E. V.*)... poartă chiar acum costumele lor“.

³ Vezi Stoian Romanski: *Българите въ Влашко и Молдова*, Sofia, 1930, 863 p. Viitorii, cercetători pe teren ai graiurilor bulgare dintre Dunăre și Carpați se vor putea orienta și după localitățile menționate de St. Romanski în această culegere de documente.

⁴ Vezi Ilie Catalina: *Orașul Alexandria. Monografie (1834—1934)*, București, p. 78—87

⁵ Vezi Gh. Zagoriț, *Tîrguri și orașe între Buzău, Tîrgoviște și București*, București, 1915, pp. 67 ș.u. Cf. și M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, București, 1937, p. 40—41; 379—383; 728—729.

⁶ Vezi Emil Petrovici, *Folclor din Valea Almăjului*, Buc., 1935, p. 37.

anul 1778 au fost aduși coloniști din Boemia la Moldova-Nouă, iar în anul 1791 — la Orșova ¹.

Este de menționat că la recensământul din 1956 s-au declarat de naționalitate cehă 11.821 persoane, pe cînd limba maternă cehă au declarat-o numai 5.935 de persoane ². Explicația acestui fenomen o găsim în studiul introductiv al Recensământului populației din 21 februarie 1956 :

„Diferența între structura populației pe naționalitate și structura după limba maternă este mai accentuată în mediul urban, unde procesul obiectiv de asimilare este mai intens, datorită schimburilor economice și relațiilor culturale mai dezvoltate între naționalități“ ³.

7. Graiurile polone

În Republica Populară Romînă există cîteva localități în care se pot efectua cercetări de dialectologie polonă. Majoritatea acestor localități sînt situate în regiunea Suceava : *Soloneț-Maidan*, *Poiana-Micului*, *Pleșa*, ⁴ *Părteștii-de-Sus* (rn. Gura-Humorului); *Vicșani* (rn. Siret); *Moara*, *Bulai*, *Bosanci*, *Teodorești*, *Mihoveni*, *Buniți* (rn. Suceava); *Putna* (rn. Rădăuți); *Moldovița* (rn. Cîmpulung).

Din izvoarele istorice rezultă că graiurile polone de la noi nu sînt mai vechi de 15—16 decenii. Imigrarea în Bucovina și Moldova a unor grupuri de poloni și stabilirea unei părți dintre aceștia pe teritoriul R.P.R. începe din 1795 (consecință a luptei de la Macejowce, 10.X.1794) și continuă pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ⁵.

CONCLUZII

1. În țara noastră există un număr însemnat de localități în care se pot efectua cercetări de dialectologie ucraineană, rusă, sîrbocroată, slovacă, bulgară, cehă și polonă.

2. Unele dintre graiurile slave actuale din R.P.R. au o vechime remarcabilă și de aceea prezintă un interes deosebit pentru istoria limbilor slave respective și pentru slavistica generală.

3. Întrucît purtătorii graiurilor slave actuale din țara noastră sînt, în genere, bilingvi, iar bilingvismul evoluează întotdeauna spre unilingvism, se impune cercetarea acestor graiuri într-un ritm cît mai susținut.

¹ Vezi Nicolae M. Popp. *op. cit.*, p. 49—53.

² *Recensământul...*, București, 1959, p. 562.

³ *Ibid.*, p. XVIII. Pentru aspectul teoretic al problemei v. V. I. Lenin, *Opere*, vol. XX, p. 4 și urm., articolul „*Note critice în problema națională*“. Ediția în limba romînă, Ed. P.M.R., București, 1951.

⁴ Vezi I. Nistor, *Cehoslovacii și romînii*, în revista „*Codrul Cosminului*“, VI, 1929—1930, p. 302.

⁵ Unele informații despre apariția imigranților poloni pe teritoriul R.P.R. se găsesc în următoarele izvoare : T. Bălan, *Emigranții poloni în Bucovina și Moldova în sec. al XIX-lea*. Cernăuți, f.a., 25 p., la p. 4, 11—14, 16, 21—23; P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția romînă de la 1848. Studiu și documente*. București, 1929, p. 4—6; Stanislas Lukasik, *Pologne et Roumanie*, Paris, 1938, p. 85, unde se arată că după insuccesul lui T. Kosciuszko o parte dintre poloni „remplirent la Moldavie et même la Valachie“; la p. 94 autorul spune că după eșecul revoltei din 1863 „bon nombre d'émigrés trouvèrent un refuge et s'établirent définitivement en Moldavie et en Valachie“.

Folosind condițiile optime de studiu pe care le-a creat regimul democrat popular pentru dezvoltarea tuturor științelor, slaviștii din Republica Populară Română au pornit în ultimul timp la cercetarea sistematică a graiurilor slave actuale de pe teritoriul R.P.R.

ОБЗОР НАСЕЛЁННЫХ ПУНКТОВ СО СЛАВЯНСКИМИ ГОВОРАМИ НА ТЕРРИТОРИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

(РЕЗЮМЕ)

С помощью лингвистического, исторического, статистического, этнографического, туристического и др. материала, а также диалектальных данных, автор номинально перечисляет населённые пункты РНР, подлежащие обследованию. В ряде случаев приводятся данные из истории носителей славянских говоров, проживающих в обозначенных населённых пунктах.

Как свидетельствует собранный материал, на территории Румынской Народной Республики можно изучать *украинские, русские, сербохорватские, словацкие, болгарские, чешские и польские* говоры.

COUP D'OEIL SUR LES LOCALITÉS À PARLERS SLAVES DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

(Résumé)

L'auteur se fonde sur des informations d'ordre linguistique, historique, démographique, ethnographique, touristique et d'autre nature, ainsi que sur certaines recherches effectuées sur les lieux, afin de présenter la liste nominale des localités de la R.P.R. où l'on peut actuellement se livrer à des études de dialectologie slave. Le cas échéant, il fournit aussi certaines données portant sur la provenance des slavophones des diverses localités qu'il a enregistrées.

Les dites localités permettent d'entreprendre des travaux de dialectologie *ucrainienne, russe, serbo-croate, slovaque, bulgare, tchéque et polonaise*.

CONSIDERAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU VOCATIVUL ROMÎNESC ÎN -o

I. PĂTRUȚ

Originea slavă a desinenței -o de vocativ singular, la substantivele feminine și la unele masculine (*soro, Ano; popo, Tomo*), este acum unanim acceptată¹. Într-adevăr proveniența slavă a acestei desinențe nu se poate contesta². Pot fi însă aduse precizări referitoare la originea și vechimea acestei influențe.

* * *

Vom arăta întâi răspîndirea vocativului în -o.

Pe baza materialului *Atlasului lingvistic român*, a unor lucrări de dialectologie și a informațiilor personale, am încercat să stabilim aria vocativului în -o.

În materialul *Atlasului lingvistic român* (ALR I și ALR II) nu există nici o hartă și, în materialul nepublicat, nici răspunsuri la vreo chestiune din care să se vadă exact răspîndirea formelor de vocativ în -o. În chestionarul ALR I figurează câteva întrebări prin care se urmărea înregistrarea acestor forme de vocativ, așa cum se vede din unele hărți ale volumului al II-lea: harta 152, *Tată* (cu întrebarea: „La tatăl d-tale, cînd vrei să vorbești cu el, cum îi zici?“); h. 153, *Tată (vitreg)*, (întrebarea: „Dacă, Doamne ferește, ți-a murit tata, cum îi zici la «acela» care s-a căsătorit cu mama d-tale, atunci cînd vrei să vorbești cu el?“); h. 155, *Mamă*³; h. 156, *Mamă (vitregă)*; h. 162, *Nene (bade)* (cf. formele⁴ *náno*/1, *bášo*/10; *áčo*/75; *bădižo*/395 etc.);

¹ Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 299—300.

Cf. O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901, p. 244; E. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, ed. III, Paris, 1930, p. 578; Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 147; acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române. III. Limbile slave meridionale*, București, 1940, p. 66; id., *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române (sec. VI—XII)*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, [1954], p. 32; E. Seidel, *Éléments syntaxiques slave în limba română*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1958, p. 16; D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 22.

Părerăa lui Fr. Miklosich, susținută și de Al. Philippide, nu e nevoie să mai fie discutată (vezi acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 299, notă).

² În slavă au vocativ în -o substantivele feminine și masculine cu tema în -a-: *Ženo, slugo*.

³ A se vedea și întrebările hărților următoare.

⁴ Cifrele, sub formă de numitor, de după răspunsuri reprezintă numerele cartografice ale localităților.

Unele răspunsuri le reproducem într-o transcriere simplificată.

h. 164, *Țață (lele)*; h. 165, *Unchiu* ⁽¹⁾ (cf. *úico/1*); h. 166, *Unchiu* ⁽²⁾; h. 167, *Mătușă* ⁽¹⁾; h. 168, *Mătușă* ⁽²⁾; h. 170, *Bunică*; h. 196, *Babă*; h. 196, *Coto-roanță*; h. 199, *Fă*; h. 202, *Bade* (cf. *náno/1*, *djeđo/10*, *báđjo/398* etc.).

În majoritatea cazurilor, la întrebările respective informatorii au răspuns, la singular, prin forme de nominativ¹.

E posibil, de asemenea, ca pe alocuri, chiar în regiunile în care vocativul în *-o* este obișnuit, informatorii să fi răspuns prin forme de vocativ egal cu nominativul. În legătură cu aceasta, să subliniem un fapt, de altfel cunoscut. Vocativele în *-e* sînt obligatorii, în graiurile populare, — cel puțin la unele substantive, comune sau proprii —, ele deci nu pot fi înlocuite prin formele de nominativ (cf. *vecine, cuscre, Ioane*). Se pare însă că alături de vocativele în *-o*, care sînt caracteristice stilului familiar — unele au și nuanță peiorativă —, coexistă și formele egale cu nominativul². Situația aceasta este confirmată și de răspunsurile înregistrate la trei întrebări din ALR II: pe cînd pentru vocativul substantivelor care înseamnă „naș” și „cumătru” s-a răspuns regulat prin forme în *-e* (*nașule, nănașule* etc.³, *cumetre* etc.⁴), femininele corespondente au totdeauna vocative egale cu nominativul (*nașă, nănașă* etc.⁵, *cumătră* etc.).

Materialul ALR — cu inconvenientul semnalat — ne permite totuși să cunoaștem destul de bine răspîndirea vocativului în *-o*. Utilizînd și alte lucrări de dialectologie, am stabilit că el apare în două arii: una mare, compactă, care cuprinde Dobrogea, Muntenia, o mică regiune din sudul Moldovei, Oltenia, Banatul și sudul Ardealului⁶, și alta, mai mică, în nordul țării, în regiunea Maramureș⁷.

¹ Cauzele pot fi diferite: felul în care a fost pusă întrebarea sau, de asemenea, răspunsul de nominativ a fost provocat de partea a II-a a întrebării precedente („la doi — sau două — cum le ziceți?”), care, evident, vizează un nominativ plural. De altfel anchetatorul însuși nu a fost sigur uneori asupra cazului răspunsurilor: „Potrivit felului cum am pus întrebarea, răspunsurile cu forma de singular par a fi toate în vocativ. Din această pricină am pus întotdeauna după singular semnul!” (ALR I, vol. II, h. 152, legendă, sub III).

² Asupra valorii stilistice a formelor de vocativ a se vedea articolul Laurei Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, în „Studii de gramatică”, vol. I (1956), p. 5 și urm., unde se găsesc și indicații bibliografice. Cf. și cele spuse de noi asupra vocativului numelor proprii în limba literară, în SCL, VII (1956), p. 116.

³ ALR II, vol. I, pag. 79, MN, întrebarea [2682].

⁴ *Ibid.*, vol. I, pag. 70, MN, întrebarea [2644]. Cf. forma *cumătro* la I. Creangă, în *Capra cu trei iezi*.

⁵ ALR II, vol. I, pag. 79, MN, întrebarea [2683].

⁶ Harta nr. 1, alăturată, ne dă o imagine destul de clară și, cred, exactă a ariei mari, sudice, în care se întrebuițează formele de vocativ în *-o*. Harta e întocmită pe baza materialului din ALR I și ALR II. Formele de vocativ din ALR I le-am găsit în mai multe hărți, mai ales în cele amintite mai sus (p. 87—88); cele din ALR II sînt din câteva hărți publicate, din materialul nepublicat și din *Texte dialectale. Supplement la Atlasul lingvistic român II* (ALRT II), Sibiu-Leipzig, 1942.

În cuprinsul ariei indicate sînt mai multe localități anchetate pentru ALR din care nu am găsit forme în *-o*, ceea ce, evident, nu înseamnă că asemenea forme nu există.

⁷ Forme de vocativ în *-o* din nordul țării am găsit la T. Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului* (București, 1925): *mîndro* (p. 5, 8, 10, 98), *dado* (p. 155), *Petro* (p. 78), *Pinteo* (p. 91), *Florico* (p. 135). Ele însă sînt mult mai rare decît cele în *-ă*: *mamă* (*ibid.*, p. 7), *mămucă* (p. 4), *păsăruică* (p. 6, 7), *mînevlă* (p. 6) etc. etc.

Vocative în *-o* apar, rar, și în Țara Oașului: *fetișo, mîndro* (I. Mușlea, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, I [1932], p. 165), alături de forme în *-ă*, mult mai dese: *soacră* (*id.*, *ibid.*, p. 157), *nevastă* (*ibid.*, p. 163), *mîndrucă, mîndră* (*ibid.*, p. 164) etc.

lo,
2;

ca-
ru

ste
te
si-
tă
pe-
tiv

be
să,
și
ăs-

isă
ino
10;
ire

eci-
ma-

pro-
id.,

278.
id.,

278.
area

icat,
nctc

821]
late
951,

ino

el",
eute,
ă că
and
rma

89

h.
Mă
roa

la

în
nor
Vo
sul
de
în-
coe
și
voc
pri
dei
etc

cui
de
car
Oli
în
—

de
cun
a fe
pu
du

vaf
unc
pro

cu

în
din
în c
rial
Sib

nu

Ma
Pin
p.

în
mu
p.

88

Vocative în -o există și în dialectele sud-dunărene. În aromână : *dado*, *mamo*¹; în meglenoromână (în -u < -o) : *mamu* „mamo“, *suăru* „soro“²; în istroromână : *svădvižo* „cumătro“, *feto*, *măico*, *maio*, *mămo*³.

Dacă ALR nu ne oferă informații complete privitoare la răspîndirea vocativului în -o, în schimb el ne dă indicații mult mai precise, cel puțin pentru dialectul dacoromîn, asupra formelor de imperativ în -o.

Fără îndoială că, așa cum s-a arătat, desinența -o a imperativului este împrumutată de la vocativ⁴. Legătura sintactică dintre vocativ, care poate fi subiectul unui imperativ — în felul acesta se înțelege ușor trecerea desinenței -o de la o formă la alta (cf. *soro*, *mamo*, *Ano*, *vino*) —, a fost arătată în ultimul timp de M. Zdrenghea⁵. De fapt răspîndirea formelor de imperativ în -o este aproape identică, în dialectul dacoromîn, cu a celor de vocativ în -o.

În dacoromînă, după informațiile pe care le avem, numai două verbe au forme de imperativ în -o : *vino* și *ado*⁶. Prima apare într-o arie întinsă, care cuprinde estul Banatului, Oltenia, Muntenia, sud-estul Ardealului și Dobrogea⁷; *ado* nu formează o arie compactă; forma e destul de puțin răspîndită, în cadrul ariei lui *vino*⁸.

Și dialectele transdanubiene au imperative în -o, fără să putem însă arăta (mai ales în dialectul aromîn) răspîndirea lor : la aromîni forma *yino* „vino“, rostită azi *yinu* (-u < -o)⁹, menționată și de Th. Capidan¹⁰; și de la maglenoromîni avem atestată forma *vinu* (< *vino*), despre care

¹ Th. Capidan, *Aromîni. Dialectul aromîn*, București, 1932, p. 394, 395. Autorul precizează că formele în -o se întrebunțează rar. Obișnuit vocativul are aceeași formă ca nominativul (*ibid.*, p. 394).

² Id., *Meglenoromîni. I. Istoria și graiul lor*, București, 1925, p. 149. Și la meglenoromîni sînt foarte dese formele de vocativ egale cu nominativul : *soră*, *il'ă* (< lat. *filia*) (*ibid.*, p. 49).

³ S. Pușcariu, *Studii istroromîne*, II, București, 1926, p. 149.

⁴ Cf. Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, vol. I, 1954, p. 278.

⁵ În legătură cu vocativul, în „Limba romînă“, V (1956), nr. 6, p. 59, și, mai ales, id., *Este vocativul un caz?*, în SCL, XI (1960), nr. 3, p. 800—801.

⁶ Cf. Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, vol. I, 1954, p. 278.

⁷ Vezi în harta noastră aria trasată după materialul nepublicat al ALR II, întrebarea [4783].

Forma *vino*, notată pentru ALR I, la întrebarea [331] „Vino pe aici“, material nepublicat, are aproape aceeași întindere, cu deosebirea că apare în întreagă Dobrogea, în cîteva puncte din nordul Banatului (56, 69, 87) și în două puncte izolate din Moldova (424, 512).

⁸ Imperativul verbului *a aduce* a fost notat tot pentru ALR II, la întrebarea [4821] (material nepublicat). Alături de *ado*, mai apar, în aria lui *vino*, formele *adú* și *ádu*, modelate după *du* (cf. Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, vol. I, 1951, p. 278).

⁹ Vezi harta noastră, punctul 010.

¹⁰ *Aromîni. Dialectul aromîn*, București, 1932, p. 451; cf. și forma negativă *nu yino* (*ibid.*, p. 450).

De la aromîni din Olimp G. Weigand ne dă, pe lângă *vino*, și formele *bago* „stelle“, *lasso* „laß los!“ (*Die Sprache der Olympo-Walachen nebst einer Einleitung über Land und Leute*, Leipzig, 1888, p. 91), acceptate ca atare și de Th. Capidan (*Aromîni*, p. 451). Se pare însă că -o din „*bago*, *lasso*“ este complement direct (deci : *bag-o*, *las-o*). „*Bago*“ apare la G. Weigand în contextul *bago pre trapăză*, tradus „stelle es auf den Tisch“ (*op. cit.*, p. 124); cf. și forma de imperativ cu -ă, *bagă* (*ibid.*, p. 118).

Th. Capidan spune că e aproape dispărută¹; în ALR II sînt notate de la istroromîni formele *viro*² și *oădo*, singurele existente, după afirmația lui S. Pușcariu³.

Deci, după cum se vede și din harta alăturată, ariile vocativului și imperativului în -o, foarte asemănătoare, nu cuprind cea mai mare parte a Ardealului, cu Crișana, și aproape întreaga Moldovă cu Bucovina. În aceste regiuni apar numai forme de vocativ egale cu nominativul (*soră*, *Ană*)⁴.

S-a spus că vocativul romînesc în -o este anterior despărțirii dialectelor romînești⁵, deci a existat în așa-numita romînă comună. Acad. Iorgu Iordan afirmă chiar că vocativul în -o a pătruns din „limba veche slavă” în latina „adusă de romani prin cuceriri în părțile de răsărit ale imperiului lor”⁶.

Pătrunderea vocativului în -o încă în latina răsăriteană nu credem că poate fi susținută. Ne îndoim, de asemenea, de existența lui în perioada veche a romînei comune.

Mai întîi trebuie precizat că -o al vocativului din nordul țării — a cărui arie nu o putem precis delimita deocamdată, însă existența acestor forme e neîndoielnică⁷ — nu are nici o legătură, ca origine directă, cu cel din aria mare sudică. Desinența -o din aria nordică, în zona influenței ucrainene, trebuie să fie și ea de proveniență ucraineană⁸. Apariția vocativelor în -o, în această regiune, poate fi destul de veche, căci toponimice cu caracter slav de est sînt atestate aici din secolul al XIV-lea⁹.

Vocativul din sudul țării s-ar părea, la prima vedere, că trebuie împărțit în două arii: una mai mare, care coincide aproximativ cu subdialectul muntean, unde s-ar crede că e vorba de o influență bulgară mai nouă¹⁰, și o arie mai mică, în vest, în limitele subdialectului bănățean, unde ar trebui să ne gîndim la o influență sîrbească¹¹. În cazul acesta -o al vocativului în dialectele aromîn și maglenoromîn ar fi tot din bulgară, iar în dialectul

¹ Meglenoromînii. I. Istoria și graiul lor, București, 1925, p. 162.

² Vezi harta alăturată, punctul 02.

³ Studii istroromîne, București, 1926, p. 178.

⁴ Vocativele în -o la scriitorii originari din aceste părți sînt de proveniență literară. Cf. în articolul citat al Laurei Vasiliu forme în -o (alternînd cu cele în -ă) la Creangă (*noros*), Coșbuc (*copilo*) (la p. 19); cf. la Alecsandri: *Aristișo* (*ibid.*, p. 21).

⁵ S. Pușcariu, *Limba romînă*, I, București, 1940, p. 285; cf. O. Densusianu, *op. cit.*, I, p. 244.

⁶ *Op. cit.*, p. 325, cf. nota 1.

⁷ Cf. exemplele citate la p. 88, nota 7. L-am găsit și în textele noastre vechi, din secolul al XVI-lea, scrise în această regiune: *fio* (de la *fie* < lat. *filia* „fîcă”), în Psaltirea Hurmuzachi (I.—A. Candrea, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, [vol. I], *Introducere*, București, 1916, p. CLXXXIII).

⁸ Ucraineana a avut și are desinența -o la vocativul singular. Pentru graiurile ucrainene transcarpatice, vezi I. Pańkevyc̣, *Ukrajinski hovory Pidkarpatškoji Rusy i sumižnych oblastej*, I, Praga, 1938, p. 216.

⁹ Acad. E. Petrovici, *Toponimice slave de est pe teritoriul Republicii Populare Romîne. I. Toponimice prezentînd h provenit din g*, în „Romanoslavica” (RSI), IV (1960): *Rozavlea*, rn. Sighet, atestată la 1390 sub forma *Hroz(a)wla* (p. 52) (< ucr. *Hrozavlja*).

¹⁰ Pentru influența bulgară mai nouă din subdialectul muntean, cf. I. Pătruț, *Influences slaves et magyares sur les parlars roumains*, în RSI I (1958), p. 34 și urm.; cf. id., în „Cercetări de lingvistică” (CL), III (1958), p. 66 și urm.

¹¹ Cf. id., *art. cit.*, în RSI, I, p. 36 și urm.; id., în CL, III, p. 66 și urm.

E greu de acceptat că desinența -o în Banat să fie de proveniență sîrbească și din motivul că ea nu apare în vestul Banatului, regiunea cea mai expusă influenței sîrbești.

istoromîn ar proveni din croată ¹. Această explicație însă nu poate fi acceptată, din cauza imperativului în -o.

Evident că imperativul în -o este o creație romînească ². Deoarece există în toate patru dialectele și la aceleași verbe, e neverosimil ca el să fi apărut independent în fiecare dialect. Deci sîntem constrînși să acceptăm că această inovație a apărut înaintea separării dialectelor. Așadar și vocativul în -o, cu excepția celui din nordul țării, este tot romîn comun, prin urmare desinența -o provine de la slavii care vorbeau graiuri bulgărești.

Influența bulgărească cea mai veche este însă generală în dialectul dacoromîn sau, în tot cazul, ea apare și în nordul țării. Astfel, cuvintele care prezintă trăsături bulgărești, ca metateza în grupurile slave comune *or, *ol, *er, *el : drag, grădină, prag etc.; *a < sl. ě : leac, nevastă (< ne-veastă); št, jd (< sl. com. *tj, *kt', *dj) : grajd etc. ³. Să amintim că numerele 11—19 și zecile 20, 30...90, decalcate după model slav, sînt de asemenea general răspîndite în dacoromînă (și în dialectele sud-dunărene; aromîna însă a păstrat pe yingîiț „douăzeci“ < lat. viginti).

Se știe că romîna comună nu era unitară, ci avea unele deosebiri regionale de grai, considerate inovații, care nu ajunseseră să se generalizeze ⁴. O asemenea inovație este și vocativul și imperativul în -o din aria mare, sudică.

Să încercăm totuși să aducem cîteva completări referitoare la răspîndirea și vechimea acestei inovații. Credem că toponimia ne poate da unele indicații prețioase.

După cum s-a spus mai sus, cuvintele vechi de origine slavă de sud, care au trăsături specifice bulgărești, sînt general răspîndite în dacoromînă. Numele topice însă se găsesc în altă situație. Acad. E. Petrovici a arătat că nume de loc care prezintă št, jd (< sl. *tj, *kt', *dj). (Coșuștea < sl. košutja; Medvejde < sl. medvědja, Zlaști < sl. *Zlatji), *a (a) (< sl. ě) (Cleanov < sl. klěnovu, Doft(e)ana < sl. degūtěna) sau care au vocală + nazală în locul vechiului *o (Glîmboaca, Glîmboca, Glimboca < sl. gl̥boka, Dîmbova < sl. d̥bova) apar numai în sudul țării, în Muntenia, Oltenia, estul Banatului și sudul Ardealului ⁵. Aproape numai în aceeași arie apar și numele de loc care prezintă metateza grupurilor slave comune *or, *ol, *er, *el (ca Bălgrad < sl. *Bělggradŭ, Gladna < sl. *gladina ⁶, Prahova etc.

¹ Atît în graiurile bulgărești, cît și în cele sîrbocroate vocativul în -o este o formă vie.

² În slavă nu există un astfel de imperativ.

³ Th. Capidan a întocmit o listă de cuvinte, de origine slavă, care sînt comune dialectelor dacoromîn, aromîn și meglenoromîn (*Elementul slav în dialectul aromîn*, București, 1925, p.125—126). Unele dintre ele apar și în istoromînă.

Raportarea vocativului în -o, fenomen gramatical, la influența slavă lexicală își găsește justificare, întrucît romîni vor fi luat de la slavi mai întîi unele forme de vocativ, nume proprii (ca Ano), sau comune (babo, nev(e)asto < sl. babo, nevěsto), și apoi au detașat desinența -o, care s-a aplicat și la substantive neslave (fato, soro).

⁴ S. Pușcariu, *Limba romînă*, I, București, 1940, p. 249 și urm.

⁵ Acad. E. Petrovici, *Toponimice de origine slavo-bulgară pe teritoriul R. P. R.*, în CL, II (1957), p. 23 și urm.; cf. id., în RSI, I (1958), p. 9 și urm.; id., *Toponymes roumains d'origine slave présentant le groupe „voyelle + nasale“ pour sl. comm. *o*, în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 Août 1958*, Bucarest, 1958, p. 33 și urm. (cf. harta de la p. 42—43).

⁶ Vezi acad. E. Petrovici, *Daco-slava*, în „Dacoromania“, X/2 (1943), p. 242.

Asmenea toponimice mărturisesc existența în trecut a unei populații slave-bulgărești în aceste regiuni. Deci în această parte a țării noastre au existat relații directe și strânse între slavii care vorbeau graiuri bulgărești și români, ceea ce și explică toponimia românească cu caractere specific bulgărești și, de asemenea, vocativul în -o. Desigur că teritoriul pe care românii conviețuiau cu slavii-bulgari se întindea și la sud de Dunăre, unde se găseau și strămoșii arcmînilor, meglenorcmînilor și istorcmînilor.

Contactul între românii din nordul și sudul Dunării era înlesnit și de ocupația primordială a românilor: păstoritul.

Din datele toponimiei putem scoate și o indicație de ordin cronologic. Se știe că în cuvintele vechi românești de origine slavă *o este reprezentat prin două reflexe, *un (um)* sau *în (im)*: *scump* < sl. *skopŭ*, însă *mîndru* < sl. *mŏdrŭ*. Acceptăm părerea celor care susțin că împrumuturile cu *un (um)* sînt mai vechi, din perioada cînd *o se rostea în graiurile bulgărești respective ca un *o* nazal ($\bar{o}$)¹, pe cînd cele cu *în (im)* au pătruns în romînă în stadiul cînd în bulgară se rostea $\bar{a}$ nazal ($\bar{a}$, de unde s-a ajuns la faza de astăzi, $\bar{a} = \bar{a}$, proprie celor mai multe graiuri și limbii literare bulgare).

Acad. E. Petrovici a arătat că toponimicele românești au numai reflexul *în (im)*². Prin urmare ele au fost împrumutate de romîni mai tîrziu decît cuvinte ca *scump*, *muncă*, *luncă* (cu *un — um*). Din perioada împrumuturilor care prezintă reflexul *în (im)* poate data și vocativul în -o.

Din cele văzute pînă acum poate fi trasă încă o concluzie: o parte a dacorcmînilor — strămoșii celor care nu cunosc acest vocativ — trebuie să fi fost din vechime așezați la nordul arici în care au apărut și s-au răspîndit vocativul și imperativul în -o.

Se afirmă că există o legătură între vocativul românesc în -e (*cumtore*, *cuscre*, *vere*) — cunoscut și în dialectele sud-dunărene — și cel în -o. Unii au susținut că desinența -e a vocativului românesc ar putea fi de origine slavă, așa ca și -o³; alții, că vocativul în -e, de origine latină, s-a menținut și consolidat datorită mediului slav în care au trăit românii⁴.

Nici una nici cealaltă dintre aceste păreri nu poate fi acceptată. Vocativul în -o există, cum s-a arătat, numai într-o parte a teritoriului dacorcmîn și este o influență slavă relativ mai nouă. Vocativul în -e este general răspîndit în dacorcmînă⁵, deci el nu poate fi explicat decît din limba latină.

¹ Vezi O. Densusianu, *op. cit.*, I, p. 270.

² *Contributions onomastiques...*, citat, p. 37 și urm.

³ Cf. Kr. Sandfeld, *op. cit.*, p. 147; E. Bourciez, *op. cit.*, p. 579.

În slavă aveau și au (în bulgară, sîrbocroată etc.) vocativ în -o substantivele masculine cu tema în -o-: cf. v. sl. *ělověče*, *rabe*.

⁴ Cf. Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, III, *op. cit.*, p. 66—67; acad. Iorgu Iordan, *op. cit.* p. 298; cf. E. Seidel, *op. cit.*, p. 98.

Raportarea vocativului în -e la cel în -o și deci la influența slavă a fost determinată fără îndoială și de faptul că nici o altă limbă romanică, în afara romînei, nu a păstrat vocativul latin în -e.

⁵ Vezi ALR I, vol. I, h. 205 (*Bărbate!*), h. 201 (*Bătrînule!*), cf. h. 202 (*Bade*); ALR II, vol. I, pag. 79, MN [2682] (*Nănașule!*).

НАБЛЮДЕНИЯ НАД РУМЫНСКИМ ВОКАТИВОМ НА -o (РЕЗЮМЕ)

Автор настоящей статьи, используя данные «Румынского лингвистического атласа» и другие работы по диалектологии, устанавливает ареал румынского вокатива на -o (*soro, Aно; ꙗopo, Томo*), южнославянское (болгарское) происхождение которого в настоящее время является общепринятым. Вокатив на -o представлен в двух ареалах: в большом, сравнительном, охватывающем Добруджу, Мунтению, небольшую область южной Молдовы, Олтению, Банат и южный Ардял, и в другом, меньшем, на севере страны, в Мара-мурешской области. Этот вокатив появляется также и в южно-дунайских диалектах: арумынском, мегленорумынском, исторорумынском (см. карту).

Параллельно автор устанавливает и ареал форм императива на -o, заимствованное из вокатива в глаголах *vino* и *ado*. *Vino* представлен в широком ареале, охватывающем западный Банат, Олтению, Мунтению, юго-западный Ардял и Добруджу (*ado* не образует компактного ареала; он распространен в ареале *vino*). Подобного рода императив появляется и в арумынском, мегленорумынском, исторорумынском диалектах. На карте видно, что эти два ареала очень сходны.

Автор приходит к заключению, что на севере страны вокатив на -o является украинским влиянием. В южном ареале вокатив на -o проник в румынский язык из болгарских говоров в период, когда в него вошли и слова с *in (im)* при общеслав. *o (ср. ареал соответствующих топонимий, установленный акад. Э. Петровичем).

CONSIDERATIONS SUR LE VOCATIF ROUMAIN EN -o (RÉSUMÉ)

Mettant à profit les indications de l'„Atlas linguistique roumain“ et d'autres travaux de dialectologie, l'auteur du présent article détermine l'aire d'expansion du vocatif roumain en -o (*soro, Aно; ꙗopo, Томo*), dont l'origine sud-slave (bulgare) est à présent reconnue unanimement. Le vocatif en -o apparaît à l'intérieur de deux aires: l'une, vaste et compacte, embrasse la Dobroudja, la Munténie, une petite partie de la Moldavie méridionale, l'Olténie, le Banat et le sud de la Transylvanie, et l'autre, plus réduite, dans le nord de notre pays, dans la région du Maramureş. Ce vocatif apparaît également dans les dialectes sud-danubiens: aroumain, mégléno-roumain et istro-roumain (voir la carte).

Parallèlement, l'auteur fixe aussi l'aire d'expansion de la forme de l'imperatif en -o, empruntée au vocatif, pour les verbes *vino* et *ado*. *Vino* apparaît dans une vaste aire qui comprend l'est du Banat, l'Olténie, la Munténie, le sud-est de la Transylvanie et la Dobroudja (*ado* ne constitue pas une aire compacte et est disséminé à travers l'aire de *vino*). De semblables impératifs apparaissent aussi dans les dialectes aroumain, mégléno-roumain et istro-roumain. La carte montre que les deux aires en question sont très ressemblantes entre elles.

En conclusion l'auteur considère que dans le nord du pays le vocatif en -o est une influence ukrainienne. Dans la grande aire du sud du pays le vocatif en o provient des parlers bulgares et pénètre en roumain à la même époque que les mots en *in (im)* pour le slave commun *o (cf. l'aire des toponymes respectifs identifiée par le professeur Emil Petrovici).

OBSERVAȚII ASUPRA GRAIULUI RUSESC AL LIPOVENILOR DIN SATUL PISC, RAIONUL BRĂILA

VICTOR VASCENCO

Adunarea materialului. Studiarea graiului velicorus al populației lipovenești din Pisc s-a făcut prin anchete directe, efectuate pe teren de autorul acestui articol, ajutat de asist. R. Chivescu, în vara anului 1960. Pentru o mai bună orientare, de ansamblu, asupra particularităților limbii ruse vorbite de lipoveni, adunarea materialului a fost precedată de o anchetă de sondaj, efectuată în iulie 1959 în localitățile dobrogene Carcaliu, Slava Rusă și Sulina.

Anchetatorii și-au propus drept scop precizarea, pe plan sincron, a principalelor trăsături (fonetice, morfologice, lexicale și — într-o măsură mai mică — sintactice) ale structurii graiului velicorus din Pisc, sprijinindu-se în studiul lor pe datele geografiei lingvistice privind graiurile velicoruse din U.R.S.S. Studiul de față nu pretinde să examineze exhaustiv fenomenele amintite. Am considerat că este necesar să relevăm, în primul rând, cele mai caracteristice particularități ale graiului, urmînd ca ulterior să extindem cercetările noastre într-un plan mai larg (studierea detaliată a fenomenelor de sintaxă, a raportului dintre grai și limba literară etc.).

Strîngerea materialului s-a făcut pe baza *Chestionarului general slav pentru studiarea lexicului dialectal*¹, întocmit sub formă de proiect de Secția I-a de dialectologie a Institutului de lingvistică al Academiei Poloneze de Științe (Varșovia, 1958)². Cele aproape 1700 de întrebări grupate în jurul a 25 de teme centrale (regnul animal; pescuit; păstorit; creșterea animalelor; regnul vegetal; livada, grădina de flori și zarzavat; agricultura etc.) au permis o explorare destul de largă a lexicului. Întrucît, însă, chestionarul

¹ Chestionarul ne-a fost pus la îndemînă în traducere romînească de către Asociația slaviștilor din R.P.R. Verificarea și lărgirea materialului cules pe baza acestui chestionar va avea loc în cursul anilor 1961—1962.

² Problema structurii chestionarului general slav și, implicit, a atlasului comun al limbilor slave depășește, evident, limitele articolului de față. Despre aceasta vezi: R. I. Avanesov și S. B. Bernștein, *Лингвистическая география и структура языка. О принципах общеславянского лингвистического атласа* (IV Международный съезд славистов. Доклады), Moscova, 1958; Z. Stieber, *O projekcie ogólnosłowiańskiego atlasu dialektologicznego*, „Славянская филология. Сб. статей”, Moscova, 1958, p. 129—135; G. Mihăilă, *Problemele atlasului comun al limbilor slave la al IV-lea Congres al slaviștilor* (Moscova, 1—10 sept. 1958), SCL, 4, 1958, p. 537—541.

Institutului de lingvistică din Varșovia, în forma în care ne-a parvenit, nu prevede întrebări pentru fenomenele fonetice, morfologice și sintactice, ne-am folosit parțial și de *Chestionarul Atlasului lingvistic al limbii ruse*¹.

Ținând seama de experiența anchetelor de probă din anul precedent, am căutat — în vederea unei notări cât mai fidele a fenomenelor lingvistice — să aplicăm o gamă variată de metode și procedee de chestionare și înregistrare a răspunsurilor. Ne-am folosit, bunăoară, de întrebări directe, indicînd obiectul în natură sau pe desen (după formula: „Как это называется?“, „Cum se numește la dumneavoastră obiectul cutare?“), de întrebări indirecte bazate pe răspunsul anterior (de regulă, pentru a întregi un răspuns deja primit sau pentru a preciza eventualele variante ale fenomenului dat), urmărirea discuțiilor libere între cetățeni sau provocarea de către anchetator a unor convorbiri menite să facă lumină în jurul fenomenului studiat (îndeosebi, pentru materialul fonetic), folosirea gesturilor și a mimicii (pentru indicarea, de pildă, a unei acțiuni), repetarea întrebării (cînd informatorul ezita în a da răspunsul sau în cazul unor îndoieli din partea anchetatorului)². În general, atunci cînd ne-am îndoit de exactitatea notării unor anumite sunete sau forme gramaticale, chiar dacă primeam răspunsuri repetate, am preferat să subliniem fenomenul în dubiu, revenind asupra lui a doua zi sub forma unor întrebări indirecte.

Trebuie remarcat că în procesul anchetării sarcina noastră a fost mult ușurată de faptul că informatorii sînt bilingvi, stăpînind în egală măsură limbile maternă și romînă. De aceea, am recurs, de regulă, la întrebări în limba romînă (după formula: „Cum se numește în limba dumneavoastră cutare obiect?“), ceea ce a contribuit, în același timp, la o mai mare obiectivitate și fidelitate în obținerea și notarea răspunsurilor. În adunarea materialului am ținut seama adeseori și de observațiile marginale ale informatorilor, pe care le-am fixat în fișe sub formă de comentarii. Astfel, la întrebarea „Cum se numește în limba dumneavoastră vulturul?“ (pct. 67, cap. I din chestionarul lexical), subiectul anchetat a răspuns „ap'ól“, adăugînd după aceea: слыхали, но не видали. Asemenea cazuri de cunoaștere „pasivă“ a unor cuvinte ne-au ajutat să facem precizări atît asupra circulației lor în vocabularul sătenilor, cît și cu privire la condițiile de mediu (geografic, regn animal etc.) din localitățile și regiunile învecinate. Au existat, firește, și întrebări din chestionar la care n-am primit nici un răspuns (am folosit în asemenea cazuri un semn convențional în notare), întrucît ele erau legate de realitățile improprie populației din sat (de pildă, o parte din întrebările privind prelucrarea inului și țesutul pînzei).

Materialul dialectal, în primul rînd lexical, pe care încercăm să-l prezentăm aici, a fost cules de un grup mic de cercetători (2 anchetatori) care au participat simultan la notarea tuturor răspunsurilor primite de la unul și

¹ Academia de Științe a U.R.S.S., *Программа собирания сведений для составления Дialectологического атласа русского языка*, Moscova — Leningrad, 1947.

² Cu privire la varierea procedeelelor de anchetă și a metodelor geografiei lingvistice vezi, în ultimul timp: *Методические указания к «Программе собирания сведений для составления Дialectологического атласа русского языка»*, Moscova, 1957, p. 6—12, 21—22; R. I. Avanesov și S. B. Bernștein, *op. cit.*, p. 27—28; R. I. Udler, *Приемы регистрации ответов и методы их картографирования в региональном атласе*, «Тезисы докладов на V всесоюзном координационном совещании, посвященном вопросам изучения диалектов и говоров на территории СССР», Chișinău, 1959, p. 8—9; *Кестionarioл Atlasулуй лингвистик ал лимбий молдовенить*, Chișinău, 1960, p. 7—13.

același informator. În timp ce anchetatorul principal pune întrebarea sau dirija convorbirea în sensul dorit, anchetatorul secund nota, în afara răspunsului la întrebare, și date privitoare la vîrsta, profesia și gradul de instruire al informatorului, istoricul localității, preocupările populației etc. O asemenea practică este justificată de faptul că subiectele fac, de regulă, în timpul anchetei numeroase digresiuni care oferă un interesant material informativ. În afară de aceasta, este mai indicată aflarea și consemnarea datelor cu privire la vîrstă, profesie etc. în procesul firesc al discuțiilor pe o temă dată, întrucît informatorii se simt stingheriți, de obicei, cînd li se pun întrebări directe care vizează persoana lor.

Materialul pe care îl folosim este adunat de la cinci informatori, dintre care doi sînt exponenți tipici ai graiului: Pricop Ecaterina, 50 ani, și Kiprianov Olga, 30 ani. Atît primul, cît și al doilea subiect sînt puțin știutori de carte, trăiesc permanent în sat, pe care nu-l părăsesc decît rareori pentru a face cumpărături la Brăila. Pentru anumite întrebări din chestionar, mai dificile sau care depășeau sfera de preocupări a informatorilor, au fost atrași în anchetă și membrii familiei. Înainte de a începe strîngerea sistematică a materialului pe baza întrebărilor pregătite, informatorilor li s-a explicat în cîteva cuvinte scopul și utilitatea anchetei. Este de remarcat faptul că cu acest prilej cetățenii și-au exprimat dorința ca materialul pe care ni-l furnizează să fie folosit pentru întocmirea unor „cărți de limbă lipovenească” care îi interesează în mod deosebit.

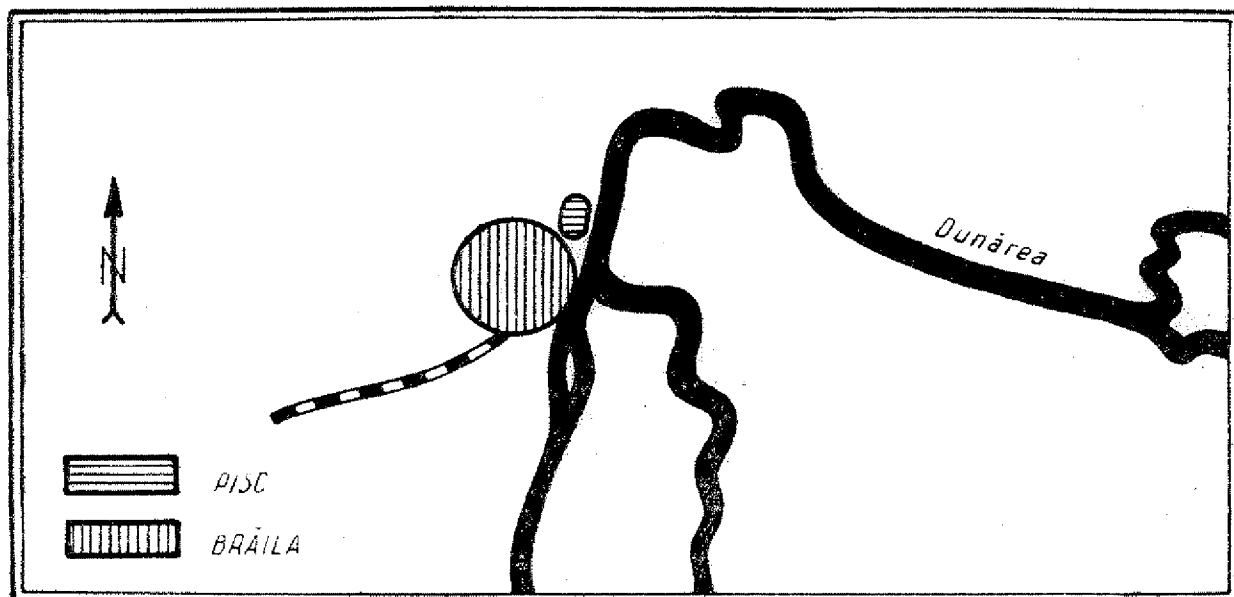
În notarea răspunsurilor ne-am ghidat, în principiu, după normele transcrierii fonetice folosite de școala fonologică de la Leningrad, adăugînd numai cîteva semne pentru a reda anumite sunete romînești (în împrumuturi) ¹. În traducerea romînească a cuvintelor din graiul lipovenilor este dat numai sensul prevăzut în chestionar sau sensul înregistrat de anchetatori.

Cadrul geografic, istoric și social. Satul Pisc este așezat într-o regiune de șes pe malul stîng al Dunării, la liziera de N—E a Brăilei, în prezent făcînd joncțiune cu acest oraș prin intermediul cartierului Brăilița (vezi schița). Localitatea este cunoscută și sub denumirea *Satul lipovenesc*, care putea fi întîlnită, în deosebi mai demult, în limbajul locuitorilor romîni din comunele învecinate. Cît îi privește pe săteni, în exclusivitate lipoveni, ei își numesc localitatea *Hutor* (adeseori cu pronunțarea unui *f* în loc de *h*), dînd valoare de toponimic unui apelativ, folosit curent pentru denumirea cătunelor din Ucraina, regiunea Donului și a Kubanului. Înainte, satul ținea administrativ de comuna Islazul, situată spre S—V la aproximativ 3 km, deși Piscul este mai aproape de Brăila și legăturile oamenilor sînt mult mai strînse cu acest oraș.

La începutul veacului satul avea o populație de 1602 suflete,² astăzi numărul locuitorilor fiind de aproximativ 2000 de oameni. Piscul este locuit

¹ În transcrierea fonetică pe care o folosim în articolul de față am recurs, pentru a ușura redarea grafică a sunetelor, la alfabetul latin. Am menținut, însă, cîteva semne folosite inițial: *ɔ* (variantă fonetică, din seria vocalelor medii neutre, a fonemelor *o*, *a*), *ɛ* (variantă fonetică a fonemelor *e*, *a*, întîlnită după consoane moi în a doua silabă protonică sau în prima silabă post-tonică), *ɣ* (*g* fricativ), *j* (medio-linguala *yod*), *ɨ* (variantă fonetică a sunetului *yod*, întîlnită înaintea vocalelor neaccentuate, înaintea consoanelor și la sfîrșitul cuvintelor) ș. a. Cît privește cuvintele din limba rusă comună, la care apelăm uneori pentru exemplificări comparative, ele sînt redată prin transliterare.

² *Marele Dicționar Geografic al Romîniei*, vol. IV, fasc. I, București, 1901, p. 726.

Schița 1

în întregime de coloniști velicoruși, ai căror strămoși s-au așezat pe aceste meleaguri cu câteva generații în urmă. Se știe că după sinodul convocat la Moscova în deceniul șase al secolului al XVII-lea de către patriarhul Nikon, o parte din credincioșii ruși au refuzat să se supună hotărârilor sinodale și pentru a scăpa de persecuții din partea bisericii oficiale, au luat drumul pribegiei ¹. O ramură a acestor băjenari, anume adeptii sectei lui Filip (de unde și denumirea de *lipoveni*), s-au răspândit în țările de la frontiera de sud a Rusiei, unde s-au bucurat de toleranță religioasă din partea Poartei și a autorităților austro-ungare. Fiind sectanți desprinși de biserica pravoslavnică, era și firesc să caute protecție în deosebi din partea unei administrații neortodoxe.

În Principate, un punct de atracție pentru ei l-a constituit și fostul județ Brăila, supus turcilor pînă la 1828. Orașul Brăila ², de pildă, datorită tradiției sale lipovenesti (un cartier al orașului, Comorovca, este locuit în cea

¹ Amănunte cu privire la istoricul lipovenilor pot fi găsite la : I. V. Goehlert, *Die Lippowaner in der Bukovina*, „Sitzungsberichte der phil. - hist. Klasse der K. Akademie der Wissenschaft”, 41 Band, Viena, 1863, p. 478; Episcopul Melchisedec, *Lipovenismul, adică schismaticii sau răscolnicii și ereticii rusești*, București, 1871, p. 21; I. Polek, *Die Lippowaner-Colonien in der Bukovina*, „Mitteilungen der K. Königs. Geographischen Cesellschaft”, t. XXVIII, Viena, p. 301; D. Demitriu, *Lipovenii din Bucovina*, „Candela”, Cernăuți, 1894, R. F. Keindl, *Das Entstehen und die Entwicklung der Lippowaner - Colonien in der Bukovina*, „Archiv für oester. Geschichte”, Bd. LXXXIII, II Häfte, Viena, 1896, p. 237—305; Al. P. Arbore, *Așezările lipovenilor și rușilor din Dobrogea*, „Arhiva Dobrogei”, vol. III, nr.1, București, 1920, p. 1—23; I. I. Nistor, *Cercetări asupra cultului lipovenesc din România*, „Analele Academiei Romîne”, Memoriile sect. ist., seria III, t. XXIX, mem. 9, București, 1947, p. 355 urm.; V. Arvinte, *Un caz de bilingvism slavo-romîn. În legătură cu elementele romînești din graiul lipovenilor din Dumasca*, SCL, 1, 1958, p. 46—50.

² Potrivit datelor recensămîntului din februarie 1956, în Brăila există 2730 de vorbitori de limbă rusă (după limba maternă). Rubrica „după naționalități” indică, însă, numai 241 de ruși. Diferența se explică prin aceea că majoritatea vorbitorilor de limbă rusă sînt lipoveni care sînt considerați, după cum socot ei înșiși, ca fiind de „naționalitate lipovenească”.

mai mare parte de lipoveni) a devenit cu timpul reședință mitropolitană a starovierților. În aceste împrejurări a luat ființă și așezarea lipovenească de care ne ocupăm. Despre trecutul lor istoric sătenii din Pisc nu pot da, însă, decât lămuriri foarte vagi. Limba lor maternă este rusa, cei mai mulți dintre ei stăpînind destul de bine și limba romînă. Este demn de remarcat că rusa — sau limba „lipovenească”, cum o numesc deobicei sătenii — exercită o influență tot mai mare asupra slavonei care este folosită ca limbă de cult în cele două biserici din Pisc, una a *popovților*, iar cealaltă a *bezpopovților*. Restricțiile de ordin religios, printre care și acelea cu privire la căsătoria cu persoane de alte confesiuni, tradițiile și obiceiurile patriarhale — ce-i drept, tot mai puțin respectate de generațiile tinere — explică în mare măsură menținerea nealterată a specificului lor etnic, rezistența față de asimilarea firească la care ne-am fi așteptat din partea mediului național înconjurător. Cu toate acestea, contactul cu realitatea romînească care are loc permanent prin intermediul instituțiilor de stat, a serviciului militar, a organizațiilor economice etc. nu poate să nu-și pună pecetea pe diversele aspecte ale vieții lor. Aceasta se reflectă concludent în limba lipovenilor, în primul rînd în vocabularul lor, împestrițat cu numeroase elemente romînești.

Ocupația principală a oamenilor este pomicultura, legumăritul și creșterea vitelor. De aceasta se ocupă în special femeile. Bărbații sînt în cea mai mare parte lucrători terasieri, săpători de canale și muncitori zilieri la lucrările de îndiguire. Aceste munci sînt efectuate atît în diferitele comune din raion, cît și mai ales în Brăila, orașul înspre care se dirijează în general interesele economice ale locuitorilor din sat. La lipovenii din Pisc pescuitul e mai puțin dezvoltat ca în alte regiuni. În trecut, producția agricolă se găsea la un nivel scăzut, iar productivitatea muncii era redusă. Majoritatea oamenilor duceau o viață destul de anevoioasă. Din cauza lipsei mijloacelor de trai, țărani săraci se angajau ca zilieri la chiaburii din sat sau la agricultorii de prin alte părți.

În anii regimului de democrație populară, îngrădirea și lichidarea exploataării, avîntul economic și impetuoasa dezvoltare culturală au schimbat, ca și în alte regiuni, viața satului. Astăzi funcționează o școală elementară cu 7 clase, copiii lipovenilor avînd posibilitatea să învețe și în limba lor maternă. Analfabetismul a fost lichidat în întregime. Culturalizarea maselor se află în plină desfășurare. Electrificarea și rețeaua de radioficare se extind tot mai mult, risipind superstițiile și prejudecățile trecutului retrograd. Lipovenilor, ca și celorlalte minorități naționale, le sînt asigurate acum drepturi largi de participare la viața politică, economică și culturală a țării noastre. Din cuprinsul satului iau naștere și se afirmă în ultima vreme o serie de intelectuali și meșteșugari iscusiți, învățători, medici, ingineri, ofițeri — mărturie grăitoare a grijii partidului și statului nostru democrat-popular pentru ridicarea bunăstării materiale și a nivelului cultural al maselor de oameni ai muncii.

Împrejurările istorice, în primul rînd desprinderea din trunchiul slav răsăritean și pierderea contactului cu mediul lingvistic velicorus, configurația etnică a regiunilor înconjurătoare formate din așezări romînești, bilingvismul populației — toate acestea n-au putut să nu exercite o anumită influență asupra graiului din Pisc, cît și, de altfel, asupra limbii lipovenilor de la noi, în genere. În această ordine de idei putem aminti, ca fiind pe deplin aplicabile și în cazul de față, observațiile făcute la vremea lor de acad. E. Petro-

vici în cunoscutul său studiu cu privire la graiul carașovenilor : „În urma poziției lui izolate, acest grai a păstrat, pe de o parte, o seamă de trăsături arhaice, pe de altă parte a creat o seamă de inovațiuni, toate prezentînd un interes deosebit pentru dialectologia slavă...“¹. Faptul că graiul acestor coloniști velicoruși a avut o evoluție aparte, sustrăgîndu-se influenței nivelatoare a limbii ruse literare și încorporînd în structura sa, îndeosebi lexicală, o serie de elemente lingvistice străine, neîntîlnite în graiurile velicoruse din URSS, ne și îndreptățește să-i consacram acest studiu modest².

Observații asupra graiului. Vom încerca să sistematizăm mai jos cîteva trăsături fonomorfologice, sintactice și lexicosemantice ale graiului în discuție, oprindu-ne atenția îndeosebi asupra fenomenelor diferențiale.

PARTICULARITĂȚI FONETICE

Vocalism:

Akanie de tip nedisimilativ (o în prima silabă protonică > a)³ : |a|r'ól „vultur“, v|a|rónɔ „cioară“, bl|a|há „purice“, mɔl|a|dóŋ kon' „cîrlan“, dv|a|r'náŋɔ p'í'cɔ „păsări domestice“, k|a|rá „scoarță“, sm|a|ród'vɔ „coacăze“, mɔi|a|tók „ciocan“, t|a|pór „topor“, kɔr|a|bók „ladă“, mɔi|a|kó „lapte“, k|a|l'có „verighetă“, p|a|lá „pulpane.e hainei“, v|a|lós'i „păr“, p|a|dóšvɔ „talpă“, v|a|dá „apă“, s|a|l'ánkɔ „solniță“, p|a|uóskɔ „căruță cu gratii“, k|a|sá „coasă“, sk|a|t'vɔ „animale de casă“, k|a|már' „țînțar“.

Ikanie (e sau a neaccentuat proton, după consoane palatale > i) : ě|v|r' éšn'ə „cireasă“, ě|v|snók „usturoi“, p'|i|tušók „lalea“, |v|čm'én' „orz“, z'|v|i'ónyĭ cv'et „culoare verde“, kɔč'|i|ryá „vătrai“, p'ər'|v|dók „partea din față a căruții“, „st'|v|kló „geam“, γr'|əb'|i|šók „coama acoperișului“, m'|i|h|i „foale“, s'|v|ló „sat“, p'|v|r'vɔ „pilotă“, ad'|i|jálɔ „plapumă“, v'|v|dró „găleată“, l'|i|žánkɔ „cuptor“, m'|v|s'it' „a frămînta aluatul“, sm'|i|tánɔ „smîntînă“, st'|v|klúškɔ „sticlă de lampă“, b'|i|lók „albuș de ou“, v'|v|č'érɔ „cină“, p'|i|l'ónkɔ „scuteț“, p'|i|rč'átk'i „mănuși“.

o sau a neaccentuat post-ton > y (inconsecvent) : akat'íl|y|s'ə „a fătat vaca“, výt|y|š':it' „a scoate“, lúst|y|čkɔ hl'ébɔ „felie de piine“, on d'él|y|ĭət' us'ó sam „el face totul singur“, sýt|y|st' „grăsime“. Comp. însă : záp'ɔn „șorț“, r'ámč'k'i „tablouri“ etc.

o neaccentuat, de regulă în prima silabă protonică > u (inconsecvent) : s|u|šávɔ „șosea“, š|u|s'éty „șosete“, had'it' ná_b|u|su „a umbla desculț“. În cele mai multe cazuri are loc, însă, fenomenul obișnuit (akanie).

Consonantism :

Tratamentul fonetic g oclusiv > γ fricativ : a|γ|ur'éc „castravete“, adna|γ|ótk'i „gălbinele“, |γ|arnúškɔ „vatră“, kɔč'v|γ|á „vătrai“, stru|γ|át' „a ciopli cu toporul“, |γ|l'vɔ „lut“, daró|γ|ɔ „drum“ |γ|ar'iš':ə „podul casei“,

¹ E. Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București, 1935, p. XI.

² În sistematizarea materialului ne-am ghidat, în parte, după modelul folosit de cercetătorii clujeni. V., de pildă: Romulus Todoran, *Material dialectal II. Graiul din Vîlcele (raionul Turda)*, „Materiale și cercetări dialectale“, Academia R.P.R., Filiala Cluj, Institutul de lingvistică, 1960, p. 29—126.

³ Vezi P. S. Kuznețov, *Русская диалектология*, Moscova, 1954, p. 41—42.

ǫó|ɣ|r'əp „pivniță“, *|ɣ|as* „gaz“, *a|ɣ|ón'* „foc“, *tar'élkə |ɣ|lubókəiə* „farfurie adîncă“, *|ɣ|atóv'it'* „a găti de mîncare“, *|ɣ|ór'kə* „amar“, *s'ér|ɣ'|i* „cercei“, *|ɣ|álstuk* „cravată“, *|ɣ|ɔlavá* „cap“, *|ɣ|orɔp* „cocoașă“, *|ɣ|lád'it'* „a călca“, *kn'i|ɣ|ɔ* „carte“ ș.a.

Tratamentul fonetic $v > u$ (u nesilabic), de regulă, înaintea unei consoane sau în poziție finală : *ras':ázɣ|u|ɔt'* „a răsădi“, *pa|u|óskə* „căruță“, *ruká|u|* „mîncă“, *padóš|u|ɔ* „talpa piciorului“, *kro|u|* „sînge“, *kladó|u|kə* „magazie de lemne“, *zdaró|u|y'i* „sănătos“, *pč'əla|u|ót* „apicultor“, *nó|u|y'i yot* „Anul nou“. La începutul cuvintelor se aude, însă, un u obișnuit, silabic : *uólny* „fire“, *uóž':i* „hățuri“, *udavá* „văduvă“ *uór* „hoț“, *u_sát* „în grădină“.

Diferențierea clară a sunetelor $\check{c}$ și c (absența fenomenului $\check{c}$ okanie) : *|č|ai* „ceai“, *|č|áškə* „ceașcă“, *r'ámə|č|k'i* „tablouri“, *|č|ərnabróuy'i kon'* „cal corbiu“, *kó|č|kə* „cloșcă“, *p|č|ilá* „albină“, *l'isó|č|ək* „pădurice“; *aɣu-r'é|c|* „castravete“, *|c|ar'í|c|ɔ* „regină la albine“, *aká|c|y'iɔ* „salcîm“, *|c|ybúl'ə* „ceapă“, *zup|c|ý* „dinți de greblă“, *|c|v'et* „culoare“, *sp'í|c|y* „spîțe la roată“, *ruč'í|c|y* „gratiile de la căruță“.

Prezența fricativelor palatale lungi $ž'$: *š': dró|ž':|i* „drojdie“, *uó|ž':|i* „hățuri“, *kl'í|š':|úh* „căpușă“, *|š':|úkə* „știucă“, *|š':|it'ínə* „păr la porci“, *|š':|ók'i* „obraji“, *kl'é|š':|i* „clește“, *rubál'|š':|ik* „tăietor de lemne“, *ɣar'í|š':|ə* „podul casei“, *prəday|š':|icə* „vînzătoare“, *kəraúl'|š':|ik načnóž'* „paznic de noapte“, *žén|š':|inə* „femeie“.

Accentul. Se accentuează altfel ca în limba rusă comună : *puɣóuk'i* „nasturi“, *valós'i* „păr“, *úsy* „mustăți“, *čúmə* „ciumă“, *parván:y'iə ž'ýl'i* „varice“, *nay'í* „picioare“, *ɣlázy* „ochi“, *rəduɣá* „curcubeu“, *s'al'iz'én'* „rățoi“.

Deplasarea accentului pe cuvîntul ajutător (potrivit legii lui Șahmatov) : *had'it' ná_busu* „a umbla desculț“, *s'éjəm ná_z'imu* „facem semănături de toamnă“, *upál ná_pəl* „a căzut pe podea“, *udár'itə s'ynə pó_bəku* „l-a lovit pe copil pe șold“.

Metateză : *k'irb'ity*, *k'irb'itk'i* „chibrituri“ (comp. tc. *kibrit*, rom. *chibrit*), *m'iz'én'əc* „degetul mic“ (rus. com. *mezinec*).

Proteză : *iɣrúšy* „pere“ (rus. com. *grušy*), *vakóškə* „fereastră“ (rus. com. *okoško*), *sklədaváitə*¹ „magazie“ (rus. com. *kladovaia*).

Anaptixă : *asvá* „viespe“ (rus. com. *osa*), *šarám* „cicatrice“ (rus. com. *šram*), *uɣál'i* „cărbuni“ (rus. com. *ugli*).

Afereză, sincopă : *spórt'ənəiə j'icə* „ou stricat“ (rus. com. *isporčennoe iaičko*), *patr'éty* „portrete“ (rus. com. *portrety*), *fan'él'kə* (rus. com. *flanel'*).

Fonetica împrumuturilor romînești :

Reducerea diftongului oa la $ó$: *abl'ó|n'i* (< obloane), *rəsuč'it|ó|r'ə* (> răsucitoare). Comp., însă : *ž|á|ɣər* (< joagăr).

Vocalele o , $ă$ în prima silabă protonică > a : *kən|a|p'idə* (< conopidă), *ɣər|a|f'icə* (< garofiță), *š|a|prón* (< șopron), *m|a|kán* (< mocan), *k|a|pš'ím'ə* (< căpșună), *ɣr|a|tár'* (< grătar), *b|a|r'hán* (< borcan), *kər|a|m'idə* (< cărămidă). În anumite cazuri, însă, întîlnim și tratamentul fonetic o neaccentuat > u , propriu graiurilor velicoruse din aria fenomenului akanie. Comp. : *b|u|kánč* (< bocanci), *š|u|f'ér* (< șofer) *s|u|šávə* (< șosea).

Vocalele neaccentuate o , $ă$ din silabele premergătoare celei protonice sau din silabele care urmează după silaba accentuată > $ɔ$ (variantă fonetică din seria vocalelor medii neutre) : *k|ɔ|nap'id|ɔ|* (< conopidă), *k|ɔ|ram'id|ɔ|*

¹ Posibil, însă, și prin analogie cu *sklat* „depozit“.

(< cărămidă), *batóz/ɔ/* (< batoză), *b'ic'ikl'ét/ɔ/* (< bicicletă), *lám̃b/ɔ/* (> lambă), *lum'in/ɔ/* (< lumină), *g/ɔ/raf'ic/ɔ/* (< garofiță), *k/ɔ/l'imár/ɔ/* (< călămară), *k/ɔ/tarám/ɔ/* (> cătăramă).

Vocala românească *i* este redată inconsecvent în silabele neaccentuate (cînd prin *y*, cînd prin *a*): *t/y/mplár'* (< tîmplar), *č'álav'ék b/y/lb/y/|ít'yí* (semicalc lingvistic după rom. *om bílbít*); *b/a/llán* (< bítlan), *k/a/rpáč* (< círpaci).

Afonizarea consoanelor sonore: *bandá/š/* (< bandaj), *pra/s/* (< praz), *po/t/* (< pod „podul cuptorului“), *ga/s/* (< gaz „petrol“), *furá/š/* (< furaj).

Prin bilingvismul populației lipovenești se explică prezența în anumite împrumuturi lexicale din limba romînă a unor sunete improprii sistemului fonetic al limbii ruse comune: *o* în silabe neaccentuate (*p/ó/štár'* < poștar, *šk/ó/lár'* < școlar), *ă* (*p/ă/turɔ* < pătură), *ș'* (*š'/íp̃kɔ* < șipcă), *ğ'* (*r'ə/ğ'/im'ént* < regiment, *i'in'ik'i/ğ'/iú* < tinichigiu, *ma/ğ'/ín* < magiu). Prin aceeași pauză se explică și prezența în unele împrumuturi a oclusivei *g* care în cuvintele rusești din graiul lipovenilor lipsește, avînd drept echivalent un *h* laringal fonic (*y*). Comp.: *g/ɔ/raf'icɔ* < garofiță, *g/úm̃ɔ* < gumă „radieră“, *u/g/ór* < ogor, *g/um'in'ijá sapayí'* (semicalc după rom. *cisme de cauciuc, de gumă*). Oclusiva *g* este redată, însă, uneori în împrumuturi și prin fricativa *ɣ*, proprie bazei de articulație a lipovenilor. Comp.: *ɣ/ár̃ɔ* < gară, *ma/ɣ/ár'* < măgar, *ɣ/ratár'* < grătar.

PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ȘI DE FORMARE A CUVINTELOR

Substantivul. Genul neutru este o categorie gramaticală, parțial, pe cale de dispariție. Substantivele neutre cu desinențe neaccentuate în nominativ singular trec în categoria substantivelor feminine terminate în *-a* (declinarea a II-a), lucru ce se poate deduce ușor, în primul rînd, din felul în care se acordă ele cu respectivele atribute adjectivale: *kras'ivɔis plát'ə* „rochie frumoasă“, *čístɔis n'óbɔ* „cer senin“, *bal'sáiɔ d'ér'əvɔ* „pom mare“. Aceeași tendință se remarcă, cu totul neașteptat, și la unele Substantive masculine cu desinență zero (*par* „abur“, *stul* „scaun“ *grip* „gripă“ în limba literară) care în graiul lipovenilor din Pisc au desinența *-a* (fonetic *-ɔ*): *pár̃ɔ*, *stú̃lɔ*, *ɣr'íp̃ɔ*¹. Desinența genului feminin se observă uneori și în flexiune, de pildă, în instrumental: *s-pár̃ɔi* „cu abur“. Însă atît primele, cît și ultimele substantive în discuție se comportă ca feminine de cele mai multe ori numai la nominativ singular. Declinarea lor prezintă, în general, forme cazuale oblice normale (de neutru sau masculin). Comp. *b'es-plát'ə b'es-kras'ivɔis* „fără rochie frumoasă“, *ja kup'ílɔ kras'ivɔis plát'ə* „am cumpărat o rochie frumoasă“, *zəval'it' d'ér'əvɔ* „a doborî un copac“, *iz n'óbɔ* „din cer“, *tr'i stú̃lɔ* „trei scaune“, *s'em stul'iu* „șapte scaune“ etc.

La plural, substantivele prezintă o tendință pronunțată de unificare a formelor de gen. Astfel, desinența cazului genetiv *-ov* (fonetic *-óy -ɔy*), proprie substantivelor masculine (comp. *d'idóy* „a bunicilor“), apare și la substantivele neutre și feminine care în limba literară au desinență zero. Comp. *prauóy*, *lóškɔy*, *jáblɔkɔy* ș.a. în construcții de felul: *č'álav'ék b'as-prauóy* „braconier“, *jáš'ik di'i-óškɔy* „sertar pentru linguri“, *mnóɣ jábɔkɔy* „multe mere“.

¹. Forma gramaticală, de femenin, a substantivului *ɣr'íp̃ɔ* s-ar putea explica prin influența limbii romine.

La substantivele de declinare a III-a se observă unele forme cazuale proprii declinării a II-a¹. Astfel, substantivele de tipul *st'ep'* „cîmp“ au la singular în dativ și prepozițional desinența *-e* (în loc de *-i*): *had'it' p̣o st'ip'é* „a umbla pe cîmp“, *adb'it' kasú n̄o st'ip'é* „a bate coasa pe cîmp“.

Se observă, surprinzător, prezența desinenței *y* neaccentuat la nominativul plural al unor substantive masculine și neutre care în limba comună au terminația *-a*. Comp. *dróuy* „lemn“, *γάζy* „ochi“, *r'óbry* „coaste“.

Se întrebunțează numai ca substantive „pluralia tantum“: *mózy'i* „creier“, *γar'áčk'i* „friguri“, *uyáv'i* „cărboni“ *si'ún'i* „salivă“, *tšbar'ětk'i* „taburet“.

Ne întîmpină în grai numeroase diminutive dezmierdătoare formate cu ajutorul sufixelor substantivele - *očk(a)*, - *očk(o)*, - *ičk(a)*, - *ečk(a)*, - *ik*, - *k(a)*, dintre care unele au numai aspect, nu și sens diminutival: *v'ílččk* „furculiță“, *r'amččk* „tablou“, *pólččk* „poliță“, *m̄lačkó* „lapte“, *l'ěsn'ičk'i* „scară“, *mýšččk* „șoarece“, *nóžyk* „cuțit“ *iapátk* „lopată“, *r'ěčk* „rîu“, *may'ilk* „mormînt“, *p̄harónk'i* „înmormîntare“. Menționăm că în întrebările puse informatorilor, cuvintele romînești la care s-au obținut aceste răspunsuri (cu excepția lui *furculiță*) nu aveau nici aspect și nici sens diminutival.

Verbul. Spre deosebire de limba comună, toate verbele, atît de conjugarea I cît și de conjugarea a II-a, formează prezentul și viitorul simplu la persoana a III-a, singular și plural, prin adăugarea unor desinențe în *-t* muiat: *došt' id' /ót' /* „plouă“, *báby id' /út' /* „femeile merg“ (conjug. I-a, timpul prezent), *dóšt' paid' /ót' /* „va ploua“, *báby paid' /út' /* „femeile vor merge“ (conjug. I-a, viitorul simplu), *sónčs ushód' /it' /* „răsare soarele“ (conjug. a II-a, prezent) etc.

Pronumele. Pronumele personal de persoana a III-a plural este *an'é*. Se poate auzi, însă, îndeosebi la tineri, și rostirea *an'í*, explicabilă la aceștia prin influența limbii literare învățate în școală.

Pronumele demonstrativ de apropiere este *jétyi* (*jétyi yot* „anul acesta“). Pentru depărtare se întrebunțează pronumele *toi* (*toi p̄or'ep* „pivnița aceea“).

Interjecția. Printre aceste cuvinte unele sînt de origine romînească. Este vorba de interjecțiile cu care se cheamă animalele domestice: *kúcu-kúcu* (pentru chemarea cînelui), *p'is-p'is-p'is* (pentru chemarea pisicii), *zyt* (pentru gonirea pisicii), *pui-pui-pui* (pentru chemarea găinilor), *bóc'i-bóc'i* (pentru chemarea găștelor).

Morfologia și derivarea împrumuturilor lexicale romînești:

Adaptarea împrumuturilor substantivele romînești la sistemul morfologic al graiului are loc în felul următor. Substantivele romînești de declinare I (dominante sînt cele terminate în *-ă*) se încadrează în declinarea a II-a rusească (unde domină substantivele terminate în *-a* neaccentuat, fonetic - *o*). Comp. *kónap'idz* (< conopidă), *savátz* (< salată), *kram'idz* (< cărămidă), *v'íšynz* (< vișină). Substantivele romînești de declinare a II-a (terminate în consoană dură sau *-i* semivocalic)² se încadrează

¹ Aici, ca și mai departe, ținem seama de gruparea pe declinări din *Грамматика русского языка* (I), Academia de științe a U.R.S.S., Moscova, 1953, p. 133—134.

² Împrumuturile substantivele terminate în consoană muiată, *u* silabic și *u* nesilabic sînt numerice cu totul neînsemnate.

drează în declinarea I rusească. Tot aici se încadrează și substantivele românești a căror consoană finală, dură, devine palatalizată în grai¹. Comp. *p'itpalák* (< pitpalac), *kastán* (< castan), *batán* (< bitlan); *plugar'* (< plugar), *gratar'* (< grătar), *tymplár'* (< tîmplar); *tr'ifóï* (< trifoi), *susái* (< susai). Substantivele românești de declinarea a III-a (terminate în -e se încadrează în categoria substantivelor rusești din declinarea a II-a (de tipul rus. *dól'ə*, *mól'ar'íjə*): *fasól'ə* (< fasole) *rəsuč' itór'ə* (< răsucitoare), *sp'icari'ijə* (< spițarie). Cele mai multe împrumuturi substantivele intră, așadar, în declinarea a II-a. Se înțelege de la sine că în procesul flexiunii nominale toate aceste cuvinte adoptă paradigmele respectivelor declinări rusești. Comp., de pildă: *kəram'idə* (nom.), *kəram'idy* (gen.), *kəram'id'ə* (dat.), *kəram'idu* (acuz.), *kəram'idəj* (instr.) etc.

Adaptîndu-se specificului fonomorfologic al limbii ruse, împrumuturile românești nume de agent în -ar capătă în grai o terminație palatalizată: *tymplár'* (< tîmplar), *paštár'* (< poștar), *gratar'* (< grătar), *škaiár'əj* (< școlar), *sp'icár'* (< spițer). Comp. formații asemănătoare în limba rusă comună: *pekar'* „brutar“, *ekar'* „vraci, medic“ *bondar'* „dogar“, *sesar'* „lăcătuș“, *tokar'* „strungar“ ș.a.

Substantivele de origine românească sînt folosite adeseori drept cuvinte primitive pentru formarea unor derivate cu sufixe rusești: -š': *ik* (*aierap'ánš':ik* „aviator“, *grəd'inárš':ik* „grădinar“), -očn' *ik* (*kəram'idəčn'ik* „cărămidar“), -k(a)³ (*pəpušójkə* „păpușoi“, *t'iyájkə* „cratiță“, *kánkə* „cană“), -očk(a) *kánəčkə* „cească“, *r'áməčkə* „tablou“), -onok (*kurkan'ónək* „pui de curcă“, -ih (a) (*kurkan'ihə* „curcă“), -atk'(i) (*kəcel'át'ik'i* „căței“).

Adaptarea împrumuturilor verbale din limba română la sistemul morfologic al graiului arată că cele mai multe verbe românești folosite de lipoveni aparțin, după cum este și firesc, conjugărilor productive, I-a și a IV-a. Verbele românești care formează infinitivul cu sufixul -a (conj. I) se încadrează în conjugarea I rusească, iar cele care formează infinitivul cu sufixul -i sau -î (conj. a IV-a) se încadrează în conjugarea a II-a rusească. Comp. *tr'əierát'* „a treiere“ (conj. I-a), *karpác'it'* „a cîrpăci“, *kutkudáč'it'* „a cotcodăci“ (conj. a II-a). În flexiunea verbală a acestor împrumuturi apar, evident, desinențele personale ale respectivelor conjugări rusești. Singura deosebire față de limba comună constă în palatalizarea consecventă a finalei -t la persoana a III-a singular și plural. Comp., de pildă: *tr'əieráj|u|*, *tr'əieráj|əš|*, *tr'əieráj|ət'|*, *tr'əieráj|əm|*, *tr'əieráj|ət'ə|*, *tr'əieráj|ut'|*.

PARTICULARITĂȚI SINTACTICE

Atributul adjectival este așezat de cele mai multe ori după substantivul determinat: *brýnzə av'éc'ijə* „caș“, *m'ásə av'éc'ijə* „carne de oaie“, *sáə tapl'ónəjə* „untură“, *lámə yəzavájə* „lampă de gaz“.

Se inversează uneori și ordinea subiectului și a predicatului, fără ca accentul să cadă, după cum ne-am așteptat, pe primul cuvînt: *došt' id'ót'* „plouă“ (comp. în limba literară: *id'ot došt'*).

¹ Vezi despre aceasta în alineatul următor.

² Substantivele *paštár'*, *škaiár'* sînt rostite uneori și cu o în locul primului a, adică aproape ca în romînește.

³ Acest sufix (probabil, însă, nu numai acesta) poate fi întîlnit și la lipovenii din Dumasca. Vezi V. Arvinte, *art. cit.*, p. 56.

Verbul tranzitiv *znat'* „a ști, a avea cunoștință de ceva“ care în limba comună se întrebuițează ca predicat simplu urmat de un complement, direct sau indirect, exprimat printr-un substantiv sau prin substitutul unui substantiv (comp. *znat' namereniia protivnika* „a ști intențiile dușmanului“, *znat' o bolezni kogo-libo* „a avea cunoștință de boala cuiva“) se folosește în grai ca echivalent al verbului *um'ët'* „a ști, a putea“, pentru a forma predicatul verbal compus: *tóï č'ilav'ék n'i znájet' d'élst' lóškvy* „omul acela nu știe să confecționeze linguri“.

Pentru a comunica unele idei ce se exprimă în limba comună printr-un singur predicat, vorbitorii din Pisc folosesc uneori două verbe care capătă unul și același înțeles și joacă rol de predicat simplu (folosite izolat, în propoziții diferite, fiecare din ele își are sensul său de sine stătător). Astfel, *il'i* „a merge“ și *hramát'* „a schiopăta“, deși luate izolat au înțelesuri diferite, în propoziția *č'ilav'ék id'ót' hramájet'* exprimă o singură idee: *omul schiopătează*.

Ne întâmpină în grai numeroase sintagme calchiate după clișee românești, cele mai multe din acestea avînd în componența lor împrumuturi lexicale din limba română: *kár bal'sóï* „carul-mare“, *lámbo γεζαυάις* „lampă de gaz“, *gum'inýiə sɔpav'i* „cisme de cauciuc, de gumă“, *mɔγar'inýi kášol'* „tuse măgărească“, *d'íkvi trəndaf'ir* „trandafir sălbatic“, *čarčaf nɔ ad'ijálɔ* „cearceaf de plapomă“, *č'nav'ék bylbyityi* „om bîlbîit“. Comp. echivalentele lor în limba rusă comună: *Bol'suia medvedica* „carul-mare“, *kerosinovaia lampá* „lampă de gaz“, *rezinovyie sapog'i* „cisme de cauciuc“, *kokluš* „tuse măgărească“, *dikaia roza* „trandafir sălbatic“, *pododeial'nik* „cearceaf de plapomă“, *zaika* „om bîlbîit“.

Îmbinări de cuvinte sau propoziții folosite curent în loc de post-verbale sau derivate abstracte: *str'ič av'éc* „tunsul oilor“, *rəzd'irát' uólnu* „dărăcitul lînei“, *zəval'it' d'er'avɔ* „doborîrea copacilor“, *kačájuť* „legănatul copilului“, *pr̃iasn'íkɔ bal'it'* „sciatică“, *ja bl'ijú* „vărsături“, *s'éiəm ná z'imu* „semănături de toamnă“, *udár udár'il* „paralizie“, *nabór d'élviut'* „recrutare“, *nýnč'ə búduť ub'irát'* „alegeri“.

Lexicul

Elemente și variante rusești dialectale: *ad'óžɔ* „îmbrăcămintă“, *tɔ-pal'inɔ* „plop tremurător“, *pr'idaróžn'ik* „pătlagină“, *burák* „sticlă“, *cybúl'ə* „ceapă“, *róžɔ* „nalbă“, *páhətn'ik* „cosaș“, *pr'idúhɔ* „torcătoare“, *v'irt'inó* „fus“, *zalóuyi cv'ét* „culoare cenușie“, *d'éškɔ* „butoi“, *n'is* „vad“, *babáikɔ* „vislă“, *r'éik'i* „șină de tren“, *l'ésn'ičk'i* „scară“, *γar'is'ə* „podul casei“, *kacý* „preșuri“, *kr'in'icɔ* „fîntînă“, *dv'orkɔ* „ușă la sobă“, *kružók* „copac“, *rýnkɔ* „cratiță“, *sn'idánk'i* „micul dejun“, *v'ičérɔ* „cină“, *zápɔn* „șorț“, *nóžn'i* „foarfecă“, *man'isty* „mărgele“, *próimɔ* „bretele“, *kɔnapl'i* „pistrui“, *šur'ák* „fratele soției“, *rəznakósnyi* „șașiu“, *γəlavátyi* „încăpățînat“, *krav'éc* „croitor“, *r'izn'ik* „măcelar“, *dúžɔ* „foarte“, *skakún* „dansator“, *čubatár'* „cismar“. Dintre acestea unele sînt împrumuturi din ucraineană: *burák*, *cybúl'ə*, *babáikɔ*, *γar'is'ə*, *krav'éc*, *dúžɔ*, *skakún*, *čubatár'*¹.

¹ Comp. ucr. *бурак, цибуля, бабайка, горіще, криниця, кравець, дуже, скакун, чоботарь* (B. D. Hrinčenko, *Словарь украинского языка*, I–IV, Kiev, 1907–1909, s.v.).

Semnalăm câteva cuvinte cu sensuri interesante, diferite de cele din limba literară: *m'és'əčn'ik* „lună (astru)“, *n'óbə* „boltă cerească“, *ub'irát'* „a alege, a vota“, *nabóikə* „bătătură“, *plot'* „mătreață“, *kružók* „capac“, *krýl'i* (în sintagma *krýl'i at_šl'ápy*) „boruri“.

O trăsătură pregnantă a graiului o constituie, după cum am amintit deja, prezența unor numeroase împrumuturi lexicale românești. Vom încerca mai jos să le clasificăm semantic, folosindu-ne de unele rubrici tematice din chestionarul polonez:

Regnul animal: *p'itpalák* (< pitpalac), *batlán* (< bitlan), *mərmaiók'i* (< mormoloci), *maýár'* (< măgar), *kəcei'átk'i* (< căței), *kurkán* (< curcan)¹, *kurkan'ihə* (< curcă), *kurkan'ónək* (după rom. *pui de curcă*), *kutkudác'it'* (< a cotecădăci), *kukur'iyəjət'* (după rom. *cucurigu*), *mákət'* (< a măcăi), *stup* (< stup). Interjecții: *kúcu-kúcu* (< cuțu - cuțu), *p'is-p'is-p'is* (< pis-pis-pis), *zyl* (< zît), *pui-pui-pui* (< pui-pui-pui) *bóč'i-bóč'i* (după rom. *boboci*).

Regnul vegetal: *suk* (< suc), *kastán* (< castan), *trəndaf'ir* (< trandafir), *pəpušá* (< păpușă „rodul porumbului în timpul formării știuletelui“), *pəpu-šóikə* (după rom. *păpușoi*), *g'iač'él*² (< ghiocel), *č'imbru* (< cimbru), *g'erg'i-nə* (< gherghină), *v'išynə* (< vișină), *kapšún'ə* (< căpșună), *kənap'idə* (< conopidă), *salátə* (< salată), *fasól'ə* (< fasole), *prás* (< praz).

Agricultură: *pluýár'*³ (< plugar), *susái* (< susai), *tr'ifóji* (< trifoi), *tr'əjerát'* (< a treiera), *rəsuč'itór'ə* (< răsucitoare), *bumbák* (< bumbac).

Prelucrarea inului și țesutul pînzei: *păturə* (< pătură), *maróuyi* (< maro „castaniu“), *bl'imar'inəuyi* (< bleumarin).

Prelucrarea fierului, lemnului și olăritul: *kajél'i* (< caiele), *žayər* (< joagăr), *kəram'idə* (< cărămidă), *kəram'idəčn'ik* (după rom. *cărămidar*).

Transport și comunicații: *plútə* (< plută); *in'imə* (< inimă „o anumită parte din fața căruței“), *butúk* (< butuc), *kar* (< car), *zabál'ə* (< zăbală), *yárə* (< gară), *b'ič'ikl'étə* (< bicicletă), *mətəč'iki'étə*⁴ (< motocicletă), *aštrə-pián* (< aeroplan).

Construcții: *fundacyiə* (< fundație), *grýndə* (< grindă), *š'ipkə* (< șipcă), *šəprón* (< șopron).

Obiecte casnice: *č'irčáf* (< cearceaf), *val'izə* (< valiză), *ablón'i* (< obloane), *tablóuy* (< tablou), *yás* (< gaz „petrol“), *lum'inə* „lampă electrică, bec electric“ (< lumină), *k'irb'ity* (< chibrituri) *yrátár'*⁵ (< grătar), *t'iyáikə* (după rom. *tigai*), *barkán* (< borcan), *kánkə* (după rom. cană), *pot* (< pod „o parte a cuptorului de pîine“).

Alimente și pregătirea mîncării: *karástə*⁶ (< corastă), *kaf'á* (< cafea), *mağ'ún* (< magiun).

Imbrăcăminte: *kopč* (< copci), *s'iguráncə* (< siguranță „ac de siguranță“), *iyl'icə* (< igliță), *kətarámə* (< cătaramă), *šus'él'i* (< șosete), *bukánč* (< bocanci), *kr'émə* (< cremă de ghet), *šyrétur'*⁷ (< șireturi).

¹ Circulă alături de rus. *ind'uk*.

² Rostit uneori și *g'ioč'él*.

³ Cuvîntul ar trebui interpretat mai de grabă ca element arhaic al lexicului rus autohton, întărit în graiul lipovenilor datorită rom. *plugar*, identic ca sens și asemănător ca rostire cu v. rus. *pluýár'*.

⁴ Primele două vocale sînt pronunțate și ca *o*.

⁵ Se pronunță și *yrátár'*.

⁶ Se pronunță și *korástə*.

⁷ Circulă alături de cuvîntul *šnurk'i*.

Corpul omenesc : *fálk'i* (< fálci), *gýl'icõ* (< gitiță „gitlej“), *fr'ézõ* (< freză „pieptănătură“).

Termeni medicali : *šp'itái'* (< spital), *r'icétõ* (< rețetă), *sp'icár'* (< spițer), *sp'icar'iiõ* (< spițerie), *t'ormam'étru* (< termometru), *bandáš* (< bandaj).

Profesii și viața socială : *karpáč* (< cîrpaci), *karpáč'il'* (< a cîrpăci), *grád'inárš':ik* (după rom. *grădinar*), *makán* (< mocan), *tymplár'*¹ (< tîmplar), *šuf'ér* (< șofer), *palmáš* (< pâlmaș), *funkeyanár'* (< funcționar), *lukratór'*² (< lucrător), *škalár'*³ (< școlar), *paštár'* (< poștar), *m'il'icyiõ* (< miliție), *r'õg'im'ént* (< regiment).

Termeni legați de procesul de învățămînt : *táblõ* (< tablă), *č'ern'álõ* (< cerneală), *kõl'imárõ* (< călimară), *tok* (< toc), *p'en'icõ* (< peniță), *gúmõ* (< gumă), *ab'õč'idár* (< abecedar), *z'ar* (< ziar); *t'imbru* (< timbru).

Forme de relief și meteorologie : *rýpõ* (< rîpă), *lák* (< lac⁴), *furtúnõ* (< furtună), *brumá* (< brumă), *kar bal'sõi* (după rom. *carul-mare*).

* * *

Se impune, sub formă de concluzie, precizarea apartenenței graiului vorbit de lipovenii din Pisc la una din ariile dialectale ale limbii ruse. Din analiza structurii fonomorfologice a graiului în discuție se desprind trei categorii de particularități : prima categorie, dominantă, cuprinde o serie de trăsături proprii exclusiv graiurilor sud-velicoruse ; a doua categorie înglobează unele trăsături comune graiurilor sud-velicoruse și graiurilor de tranziție ; în sfîrșit, a treia categorie, cu totul neînsemnată, constă din cîteva particularități velicoruse de nord.

Aspectele dominante ale graiului (prima categorie) : tratamentul fonetic *g* oclusiv > *ɣ* fricativ, transformarea consoanei *v* în *u* nesilabic (*υ*), de regulă, înaintea unei consoane sau în poziție finală, diferențierea clară a sunetelor *č* și *c* (absența fenomenului *čokanie*), prezența unor desinențe verbale la persoana a III-a, singular și plural, în *-t* muiat⁵ neîndreptățesc să-i atribuim o origine sudică.

Printre trăsăturile care pot fi întîlnite atît în fișia de tranziție, cît și în sud, amintim : fenomenele fonetice *akanie* (în cazul nostru, de tip nedisimilativ) și *ikanie*, dispariția parțială a genului neutru, tendința spre unificarea formelor de gen a substantivelor la plural.

Graiul prezintă, sporadic, și unele particularități nordice : transformarea lui *o*, de regulă în prima silabă protonică, în *u* (fenomenul se întîlnește, de obicei, în vestul ariei nord-velicoruse)⁶, rostirea unor cuvinte, cum ar fi *hutor*, cu *f* în loc de *h* (n-am înregistrat decît o singură dată acest fonetism), prezența unor forme cazuale, proprii substantivelor de declinare a II-a, în procesul flexiunii nominale a substantivelor de declinare a III-a (ca, de pildă, în graiurile din regiunea Vologda)⁷.

Prezența ultimelor două categorii de particularități, mai puțin importante în determinarea originii graiului, alături de unele trăsături dominante

¹ Există, însă, și cuvîntul *plótn'ik*.

² Poate fi întîlnită și rostirea *lukratór*.

³ Se rotește și *školár'*.

⁴ E folosit, însă, și *õs'arõ*.

⁵ Cu privire la aceste trăsături, tipice, ale graiurilor velicoruse de sud vezi, de pildă, P. S. Kuznetov, *op. cit.*, p. 57, 59, 63, 84, 124.

⁶ *Ibidem*, p. 41.

⁷ *Ibidem*, p. 72.

care-l leagă genetic de aria dialectală sud-velicorusă, nu trebuie să ne surprindă, întrucît „...graiurile sud-velicoruse se caracterizează printr-un aspect deosebit de pestriț. Pe teritoriul dialectului sud-velicorus s-au deplasat în diferite perioade istorice tîrzii numeroase grupuri de populație din alte regiuni ale țării. Această populație a adus cu sine pe noile teritorii unde s-a statornicit nu numai obiceiurile, ci și particularitățile limbii sale”¹.

Trăsăturile dialectale tipice, de care am amintit ceva mai înainte, ne permit, așadar, să tragem concluzia încadrării structurale a graiului locuitorilor din Pisc în aria graiurilor rusești de tip meridional. Patria de origine (vatra) lipovenilor din acest sat o constituie deci, în linii mari, teritoriul de sud al R. S. F. S. R. de care este legat prin isoglose comune și Caucazul de Nord². Cecetările ulterioare, de detaliu, vor putea duce, firește, la o delimitare și mai precisă.

Cît privește împrumuturile romînești din acest grai, însemnate sub raport cantitativ și ca circulație sînt numai cele lexicale, întîlnite, după cum am arătat mai sus, sub forma unor adevărate straturi semantice. Prezența, în cazuri cu totul răzlețe, a oclusivei *g*, a fricativei palatale *ș'*, a africategi *ș'* și a vocalei *ă* sau rostirea unor sunete ca în limba romînă — fenomene întîlnite exclusiv în cuvintele împrumutate — n-au alterat sistemul fonetic, sud-velicorus, al graiului. Dimpotrivă, adaptarea în întregime a celor mai multe împrumuturi lexicale la sistemul fonologic și morfologic al graiului dovedește deosebita putere de asimilare a limbii ruse vorbite de lipoveni.

GLOSAR DIALECTAL *

A

ab'əč'idár, s.m. Abecedar.
 aby'r, interj. Abír (pentru gonirea oilor).
 ablón'i, s. pl. Obloane.
 abrótkъ, s.f. Frîu.
 ađukát, s. m. Advocat.
 așeraplánš'ik, s.m. Aviator.
 al'éj, s.m. Ulei. ráp'išnyj
 al'éj. Ulei de rapiță.

B

babájkъ, s.f. Vislă.
 bandáš, s.m. Bandaj.
 barkán, s.m. Borcan. z'iml'inóij
 barkán. Vas de pămînt.
 báskъ, s.f. Fustă.
 bastón, s.m. Baston.
 batlán, s.m. Bitlan.
 bič'ikl'éťъ, s.f. Bicicletă.
 bl'imar'ínъuyj, adj. Bleumarin. bl'imar'ínъuyj
 cv'et. Culoare bleumarin.
 bóc'i - bóc'i, interj. Boci-boci (pentru chemarea gîștelor).
 bryžý, s. pl. Volane (fișii de dantelă).
 brumá, s.f. Brumă.

bukánč, s.pl. Bocanci.
 bumbák, s.m. Bumbac.
 burák, s.m. Sfeclă, b'élyj burák. Sfeclă de zahăr.
 burav'éc, s.m. Bormașină.
 butúk, s.m. Butuc.

C

č'ern'alъ, s.f. Cerneală.
 č'imbru, s.m. Cimbrușor.
 č'irč'áf, s.m. Cearceaf. č'irč'áf nъ ad'ijálъ.
 Idem.
 č'ubatár', s.m. Cismar.
 č'ubъtar'ihъ, s.f. Soția cismarului.
 č'úmъ, s.f. Ciumă.

D

d'éškъ, s.f. Butoi.
 d'isn'i, s.pl. Gingie.
 d'it'ónъk, s.m. Copil.
 dužъ, adv. Foarte. dužъ yiatkыj.
 Foarte gras.
 d'v'órkъ, s. f. Ușă de sobă.

¹ V. V. Ivanov, *Русские народные говоры*, Moscova, 1956, p. 40 — 41.

² Vezi harta anexată la sfîrșitul lucrării lui P. S. Kuznețov.

³ Sînt inserate cuvintele dialectale velicoruse și împrumuturile lexicale romînești pe care le-am înregistrat potrivit întrebărilor din chestionar.

F

fálk'i, s. pl. Fálci.
 fasól'ò, s.f. Fasole.
 f'it'íl', s.f. Fitol.
 fr'ézъ, s.f. Freză (pieptănătură).
 fundácyiъ, s.f. Fundație.
 funkcyaná'r', s.m. Funcționar.
 furtúnъ, s.f. Furtună.

G

garaf'ícъ, s.f. Garofiță.
 g'iač'él, s.m. Ghiocel.
 g'erg'inъ, s.f. Gherghină.
 gýt'ícъ, s.f. Gitiță.
 gúmъ, s.f. Gumă.

Г — H

ǵalúškъ, s.f. Gălușcă.
 ǵblavátyj, adj. Încăpăținat.
 ǵárgъ, s.f. Gară.
 ǵar'áčk'i, s.pl. Friguri.
 ǵar'ís'è, s.n. Podul casei.
 ǵas, s.m. Gaz lampant.
 h'lébušn'ik, s.m. Brutar.
 hoc, s.m. Hoț.
 ǵrǵd'inárš'ik, s.m. Grădinar.
 ǵr'ipъ, s.f. Gripă.
 ǵr'ipt'inъ, s.f. Șira spinării.
 ǵrup, s.m. Ciupercă.
 ǵrýndъ, s.f. Grindă.

I

jábl'ek, s.m. Măr.
 il'ák, s.m. Liliac, il'ikóuyj
 il'ák. Liliac albastru.
 ín'imъ s.f. Inima căruței.
 iy'ícъ, s.f. Croșetă.
 iy'úšъ, s.f. Pară.
 iy'úšynъ, s.f. Păr.

J

záǵъr, s.m. Joagăr.

K

kad'él'i, s.pl. Bomboane.
 kaf'á, s.f. Cafea.
 kajél'i, s.pl. Căiele.
 kы'ímárgъ s.f. Călimară.
 kыnar'idъ, s.f. Conopidă.
 kánъč'kъ, s.f. Căniță.
 kánkъ, s.f. Cană.
 kыnar'l'i, s.pl. Pistrui.
 kыnar'istyj, adj. Pistruiat.

kapšún'ò, s.f. Căpșună.
 kar, s.m. Car. kar bal'sój. Carul-mare.
 kыram'idъ, s.f. Cărămidă.
 kыram'idъč'n'ik, s.m. Cărămidar.
 karpáč', s.m. Cîrpaci.
 karpáč'it', v. II. A repara.
 kas'ínkъ, s.f. Batistă.
 kastán, s.m. Castan.
 kыtarámъ s.f. Cataramă.
 kacápš'ik, s.m. Măcelar.
 kыcel'átk'i, s. pl. Căței.
 kacý, s.pl. Preșuri.
 kavádlъ, s.f. Nicovală.
 k'irb'ity, s. pl. Chibrituri.
 kl'ópki, s.f. Doage la butoi.
 kopč', s. pl. Copci.
 korástâ, s.f. Corastă.
 krav'éc, s.m. Croitor.
 kr'éмъ, s.f. Cremă de ghetete.
 kr'in'ícъ, s.f. Fintină.
 kruževl'á, s.pl. Dantelă.
 kružók, s.m. Capac.
 kryl'i, s.pl. Boruri. kryl'i at šl'ápy. Borurile
 de la pălărie.
 kukur'iyъjët', v.I. Cintă (despre cocoș).
 kurkán, s.m. Curcan.
 kurkan'fhъ, s.f. Curcă (femela curcanului).
 kurkan'ónъk, s.m. Pui de curcan.
 kušárkъ, s.f. Moașă.
 kutkudáč'it', v. II. Cotcodăcește (despre
 găină).
 kúcu-kúcu, interj. Cuțu-cuțu (pentru che-
 marea cînelui).

L

lapúhъ, s.f. Nufăr.
 lazá, s.f. Salcie.
 l'ésn'ič'k'i, s. pl. Scară.
 l'eušák, s.m. Stîngaci.
 lukrátór, s.m. Lucrător.
 lum'inъ, s.f. Lumină.

M

mağ'ún, s.f. Marmeladă.
 makán, s.m. Mocan.
 makъjët', v. I. Măcăie (despre rață).
 man'isty, s.pl. Măgele.
 maróvyj, adj. Maro. maróvyj cv'et. Culoare
 maro.
 mašýnъ, s.f. mašýnъ at lámby. Mașină de
 lampă de gaz.
 mašýnъ, s.f. mašýnъ bal'sáiъ. Autobuz.
 mayár', s.m. Măgar.
 m'il'icyjè, s.f. Miliție.
 mórkvъ, s.f. Morcov.
 mužýk, s.m. Soț.
 mыrmalók'i, s. pl. Mormoloci.
 mыǵar'inyj, adj. Măgăresc. mыǵar'inyj kášъl'.
 Tuse măgărească.

N

n'is, s.m. Vad.
nózn'i, s.pl. Foarfecă.

P

páh'yt'n'ik, s.m. Cosaș.
pál'ec, s.m. Deget, p'érvyĭ
(pál'ec) at bal'sónv. Degetul arătător. ftaróĭ
(pál'ec) at bal'sónv. Degetul mijlociu.
tr'ét'ij at bal'sónv. Degetul inelar.
pal'ót', v.I. A plivi.
pal'tó, s.n. Haină, În expresia : pal'tó karót-
kĭjə.
p'ǎd'baródn'ik, s.m. Bărbie.
padmýškĭ, s.f. Subțioară.
p'ǎjasn'íkĭ, s.f. Șale. p'ǎjasn'íkĭ bal'it'. Durere
în șale, sciatică.
palmáš, s.m. Pălmaș.
p'ǎpad'á, s.f. Păpădie.
p'ǎpušá, s.f. Păpușă (rodul porumbului).
p'ǎpušóĭkĭ, s.f. Păpușoi.
patr'ét, s.m. Portret.
páturĭ, s.f. Pătură.
p'en'icĭ, s.f. Peniță.
p'is-p'is-p'is. Interj. Pis-Pis-pis (pentru che-
marea pisicii).
p'itpalák, s.m. Pitpalac.
plot', s.f. Mătreață.
pluýár', s.m. Plugar.
plútĭ, s.f. Plută (ambarcație din trunchiuri
de copac).
poštár', s.m. Poștar.
pot, s.m. Pod (fundul cuptorului de piine).
p'rǎdaýš'ik, s.m. Vinzător.
p'rǎst'iná, s.f. Cuvertură de pat. În expresia :
p'rǎst'iná d'ínĭjĭ.
p'r'idaróžn'ik, s.m. Pătlagină.
p'r'idúhĭ, s.f. Torcătoare.
p'róĭmy, s.pl. Bretele.
puĭ-puĭ-puĭ. interj. Pui-pui-pui (pentru che-
marea puilor).

R

rǎsuc'itór'ə, s.f. Răsucitoare.
rǎznakósnyĭ, adj. Sașiu.
raspáryvĭt', v.I.A descoase.
r'ǎg'im'ént, s.m. Regiment.
r'éĭkĭ, s.f. Șină de tren.
r'icétĭ, s.f. Rețetă.
rýpĭ, s.f. Ripă.
rózĭ, s.f. Nalbă.

S

salátĭ, s.f. Salată.
skǎrlant'ínĭ, s.f. Scarlatină.
skǎdavájĭ, s.f. Magazie.
s'iguráncĭ, s.f. Ac de siguranță.
sn'edánk'i, s.pl. Micul dejun.
sp'icár', s.m. Farmacist.

110

sp'icar'ijə, s.f. Farmacie.
stup, s.m. Stup de albine.
susáj s.m. Susai.
svat'á, s.f. Socri.

Ș

șapron, s.m. Șopron.
ș'ipkĭ, s.f. Șipcă.
șyr'étur' s.pl. Șireturi.
șkolar', s.m. Școlar.
șp'ital' s.m. Spital.
șuf'éř, s.m. Șofer.
șur'ák, s.m. Fratele soției.
șus'éř'i, s.pl. Șosete.

T

táblĭ, s.f. Tablă (de școală).
tablóy, s.m. Tablou.
tǎpal'ínĭ, s.f. Plop.
t'ormam'étru, s.m. Termometru.
t'iyáĭkĭ, s.f. Tigaie.
t'iyáic'kĭ, s.f. Tigăiță.
t'imbru, s.m. Timbru (postal).
trǎndaf'ir, s.m. Trandafir. d'íkĭ trǎndaf'ir.
Trandafir sălbatic.
tr'ojerát', v.I.A treiera.
tr'ifóĭ, s.m. Trifoi.
t'ul', s.m. Perdele.
tymplár', s.m. Timplar.
tok, s.m. Toc de scris.

Ț

cybúl'ə, s.f. Ceapă.

U

uómĕřĕk, s.m. Leșin. uómĕřĕk uz'ái. A leșinat.
upat'éř', v. I. A transpira
uspal'éniĭjə, s.n. Aprindere. uspal'éniĭjə l'oh-
kym. Aprindere la plămîni.
úškĭ, s.f. Urechea acului. În expresia :
úškĭ at yýólk'i.

V

vakóškĭ, s.f. Fereastră.
val'izĭ, s.f. Valiză.
valós'i, s.pl. Păr.
var, s.m. Var.
vǎřayúšĭ, s.f. Malarie.
v'ic'éřĭ, s.f. Cină.
v'entúzĭ s.f. Ventuză.
v'išyn, s.f. Vișin. Vișină.

Z

zabál'ə, s.f. Zăbală.
zalóvyĭ, adj. Cenușiu. zalóvyĭ cv'et. Culoare
cenușie.
zápĕn, s.m. Șorț.
z'ar, s.m. Ziar.
zyt, interj. Zit (pentru gonirea pisicii).

НАБЛЮДЕНИЯ НАД РУССКИМ ГОВОРом ЛИПОВАН СЕЛА ПИСК, БРАИЛЬСКОГО РАЙОНА

(РЕЗЮМЕ)

Статья посвящена изучению великорусского говора липованского (старообрядческого) населения села Писк, расположенного на берегу Дуная к северо-востоку от города Браила. Задача автора заключалась в том, чтобы определить в синхроническом плане наиболее важные фонетические, морфологические и — в меньшей степени — синтаксические особенности говора, опираясь при этом на данные лингвистической географии, касающиеся основных наречий русского языка, на котором говорят в СССР.

При собирании материалов был использован в основном *Общеславянский вопросник по изучению диалектной лексики*, составленный в 1958 г. в виде проекта диалектологическим отделом Варшавского института языкознания Польской Академии наук.

Работа состоит из следующих частей: *Собирание материалов* (изложение методов и приемов проведения опроса), *Сведения о селе и жителях села* (данные географического, исторического и социального порядка), *Наблюдения над говором* (основная часть, где рассматривается ряд вопросов, связанных с вокализмом, консонантизмом, морфологией, словообразованием и лексикой говора) и *Глоссарий*, в котором перечислено свыше 200 слов диалектного характера или заимствованных из румынского языка.

Из анализа собранного материала вытекает, что изучаемый говор, лексика которого пестрит множеством румынских элементов, относится к южно-великорусскому наречию русского языка. Таким образом, местом происхождения липован села Писк является — в общих чертах — южная часть РСФСР, с которой связан общими изоглоссами Северный Кавказ.

Что касается влияния со стороны румынского языка, то значительными с точки зрения количества и употребительности являются лишь лексические заимствования, встречающиеся в виде семантических пластов. Наличие отдельных звуков, чуждых русскому языку (притом исключительно в заимствованных словах), не привело к изменению южно-великорусской фонетической системы говора.

OBSERVATIONS SUR LE PARLER GRAND-RUSSE DES LIPOVÈNES DU VILLAGE DE PISC, DISTRICT DE BRAILA

Cet article est consacré à l'étude du parler grand-russe de la population lipovène du village de Pisc, localité de la rive gauche du Danube, au nord-ouest de Brăila. Son but est de préciser, sur le plan synchrone, les principaux traits phonétiques, morphologiques, et — dans une moindre mesure — syntaxiques de ce parler, en ce fondant pour cela sur les données de la géographie linguistique des parlers grand-russes de l'U.R.S.S.

Le matériel a été recueilli principalement à l'aide du *Questionnaire général slave pour l'étude du lexique dialectal*, établi sous forme de projet par la 1ère section de dialectologie de l'Institut de linguistique de l'Académie Polonaise des Sciences (Varsovie, 1958).

Le présent travail comprend les parties suivantes : *La récolte de la documentation* (exposé des méthodes et procédés d'enquête); *Le cadre géographique, historique et social* (données démographiques et données concernant le milieu ambiant); *Observations sur le parler* (c'est la partie essentielle de la présente étude : on y examine une série de questions se rapportent au vocabulisme, au consonantisme, à la morphologie, à la formation des mots, à la syntaxe, au lexique) et *Glossaire dialectal* (mots dialectaux sud-grand-russes et emprunts lexicaux faits au roumain).

L'analyse de tout ce matériel permet d'affirmer que ce parler, bigarré de maints éléments lexicaux roumains, rentre dans l'aire des parlers russes du type méridional. La patrie d'origine des Lipovènes de Pisc est donc, dans ses grandes lignes, le sud de la R.S.F.S.R., à laquelle se rattache aussi par des isoglosses communes la Caucase du Nord.

En ce qui concerne les emprunts roumains faits à ce parler, importants sous le rapport de la quantité et de la circulation sont seulement ceux d'ordre lexical que l'on rencontre sous la forme de véritables couches sémantiques. La présence de certains sons étrangers à la langue russe (phénomène que l'on rencontre exclusivement dans les mots empruntés) n'a pas altéré le système phonétique grand-russe de ce parler.

LEXICUL GRAIULUI RUSESC DIN SATUL MILA 23 (REGIUNEA DOBROGEA)

M. DUMITRESCU și E. NOVICICOV

Bogăția lexicului unui dialect poate fi relevată doar printr-un studiu atent al elementelor componente. Studiul dialectelor limbii ruse de pe teritoriul U.R.S.S. urmărește să determine 3 categorii de elemente :

1. elemente dialectale care lipsesc în limba literară.
2. elemente comune dialectului și limbii literare,
3. elemente care în trecut n-au aparținut lexicului dialectal¹, dar care pătrund treptat într-însul din limba literară, în perioada actuală. În cazul nostru — ca și în cazul altor graiuri velicoruse de pe teritoriul R.P.R. — cea de a treia categorie își schimbă oarecum conținutul date fiind condițiile de izolare teritorială în care ele se dezvoltă. În schimb, avem de a face cu o categorie nouă de elemente, aceea a împrumuturilor, apărute pe diverse căi și în majoritatea cazurilor din limba română.

În materialul pe care-l prezentăm ne-am străduit să separăm, pe cât a fost posibil, elementul rusesc de cel ucrainean și să determinăm elementul propriu, specific graiului.

Menționăm că n-am avut la dispoziție nici o lucrare similară care să ne fi ajutat în analiza materialului lexical pe care l-am înregistrat cu ocazia a două anchete organizate în vara anului 1959 și 1960 în satul Mila 23. Graiul lipovenilor din acest sat n-a fost încă cercetat² și lexicul pe care-l analizăm aci este supus pentru prima dată unor observații de această natură.

Pentru anchetarea informatorilor ne-am folosit de chestionarul polonez, de cel românesc, precum și de alte mijloace care ne-au stat la dispoziție ca : fotografii, cărți, desene, pe care le-am folosit în cazul în care chestionarele au fost insuficiente și informatorii nu erau bilingvi.

Disponem de peste o mie de unități lexicale de valori diferite pe care le supunem analizei fără a le include pe toate în material³.

¹ v. R. I. Avanesov, *Очерки русской диалектологии*, Moscova, 1949 și *Проблемы лингвистической географии русского языка*, „Атлас русских народных говоров“ Moscova, 1957, p. 29—30.

² Dealtfel, cum remarcă V.V. Ivanov, nici lexicul graiurilor rusești de pe teritoriul U.R.S.S. n-a fost studiat în suficientă măsură (vezi V.V. Ivanov, *Русские народные говоры*, Moscova, 1956, p. 50. și urm.)

³ Se analizează substantivele.

Sarcina noastră constă în relevarea trăsăturilor principale ale lexicului graiului amintit : în ce măsură s-a păstrat fondul lexical rusesc ; în ce raport se găsesc împrumuturile, fie ele ucrainene, românești sau de altă proveniență, față de elementul rus ; ce inovații prezintă graiul pe plan lexical și care este tendința lui de dezvoltare.

Materialul pe care l-am avut a fost grupat sub titlurile :

- I. Cuvinte referitoare la regnul animal
- II. Cuvinte referitoare la regnul vegetal.
- III. Cuvinte referitoare la viața materială și culturală.
- IV. Cuvinte referitoare la corpul omenesc, boli, tratament popular și igienă.
- V. Cuvinte referitoare la relațiile sociale ale oamenilor.
- VI. Din terminologia pescuitului.

CUVINTE REFERITOARE LA REGNUL ANIMAL.

Numele de animale, mai ales ale celor domestice sau bine cunoscute omului, fac parte din fondul relativ stabil al unei limbi și deci acestea vor fi comune limbii ruse literare contemporane și graiului lipovenesc cercetat de noi. Informatorii ne-au dat următoarele denumiri¹ : [yus'], [sʲlav'éj], [l'é'b'ýt'], [vórɐn], [varónɐ], [savá], [kukúškɐ], [baklán], (-Dal', I.40 — pasăre marină ; P., 13 — împr. din greacă), cunoscute, de altfel, și multor altor graiuri rusești de pe teritoriul U.R.S.S. Alături de acestea graiul cunoaște o serie de denumiri care se întâlnesc și în limba ucraineană ca [žurav'él'], [vʲrab'écs], [vútɕkɐ], [~ d'íkɐjɐ], [mart'in), [lástɕukɐ] (hirundo urbico) și ucr. ластівка (H. II 346). rus. ласточка

Considerăm că sînt specifice graiului denumiri ca : [dɐlbunók] (m.) — 'ghionoaie (ciocănitoe)'; ucr. дятел (H.I. 462), rus. дятел ; celelalte limbi slave au denumirea respectivă apropiată de cea cunoscută de ucr. și rusă. În graiul nostru cuvîntul s-a format de la tema verbală долб — (rus. долбить) cu sens de „a ciocăni“, „a lovi“, similar denumirii din limbile germanice (v. P. 211).

[šúl'ik] — 'uliu, vultan' (v. ucr. шулик — dial. și rus. шуляк (P. 110).

[nos] — 'cioc' (v. rus. клюв), reprezentînd un omonim.

[kukuválkɐ] — 'cucuvea' — împrumut din limba romînă, reprezentînd în grai un derivat cu sufix și o schimbare de ordin fonetic (voc. > I) existentă și în romînă pentru plural — cucuvéle (v. D. 203).

I N S E C T E

Fondul rus (est-slav) este reprezentat prin cuvintele [bábɐč'kɐ], [múškɐ], [múxɐ], [mol'], [tʲrakán], [blɐxá], [kamár] și [kamár'] (graiul cunoaște pentru *întar*, atît denumirea rus. cît și pe cea ucr. (H. II 275 комáрь), respectîndu-se pentru ambele cazuri schimbările în paradigmă (adică g.s. [kɐmaróu] și [kɐmaréj] fără să reținem aici frecvența unei forme sau a alteia).

Denumirile de proveniență ucraineană din această categorie sînt : [žurav'él'], [pavúk] (v. H. III 85), dar pentru 'păienjeniş, pînză de păianjen'am notat [paut'ínɐ] ca și în limba rusă contemporană.

Prezintă un oarecare interes denumirile [šm'il'] (v. rus. шмель), cu vocalism ucrainean, dar consoana inițială este identică formei rusești; [vašvá] (v. rus. вошь, ucr. вош, воша (cf. H. I 257) și împrumutul românesc [buxáj] pentru „buhai de baltă“.

Mai amintim aci și denumirea viespei [asvá] (v. rus, și ucr. oca), care la Dal' (693) și P. (660) figurează cu indicația „cunoscut în reg. Pskov, Orlov, Kursk“.

Tăunul, foarte răspândit prin aceste locuri, se numește [vad'én'] (indicat la P. 635 ca specific pentru localitatea Sevsk; localitatea se găsește în apropierea Ucrainei, nu departe de Kursk).

ANIMALE

În această categorie deosebim următoarele denumiri comune graiului și limbii ruse literare: [záľc], [król'ik], [l'óžyk] (derivat format prin sufixare — procedeu caracteristic graiului în general), [krýsъ], [krot], [kun'ícъ] [xor'], [mýškъ] (de aici și mýškъ l'e'túč'ь — 'liliac'), [kazá], [v'e'dm'et'] (ucr. ve'dme't' — H, I 130) — denumirea este cunoscută deși animalul lipsește cu desăvîrșire în aceea parte a teritoriului R.P.R. Din aceeași serie fac parte și denumirile păstrate de grai ca: [volk], [l'is'ícъ]; este interesant de semnalat faptul că în grai găsim și denumirea cerbului [al'én'] în absența totală a animalului.

Unii informatori după explicațiile necesare, după ce le-a fost arătată imaginea respectivă a cocoșului de munte, deci fără să fi cunoscut pasărea, ne-au indicat denumirea lucru care ni se pare cu totul întâmplător.

Neobișnuite sînt denumirile cunoscute de locuitori pentru un animal nou în deltă și pentru vidră: [b'ežán — bužán], [par'éšn'ъ].

Apartine graiului denumirea melcului — [l'e'zún] formată, probabil, de la tema verbală (v. rus. лезет — și în grai) cu ajutorul sufixului — *ин* după modelul cunoscut de limba rusă și graiurile acesteia — крикун, болтун, бегун, хвастун (și în grai — [č'irkún]). Celelalte limbi slave cunosc: rus. — улитка, ceh. — slimak, pol. — *suimak* (în ultimele este vorba de un împrumut lat. limax < gr. λειμαξ). La Dal' această denumire lipsește, găsim citat doar nom. sg. лазун, лазунья — охотник лазить, взбираться куда напр. на деревья, по горам (II, 234).

Menționăm ca ucraineană denumirea șopîrlei [l'áš'č'erкъ] (H.IV 546), rus. ящерица folosește alt sufix.

Binecunoscută vorbitorilor este și denumirea lipitorii [p'áukъ] (*Hirudo officinalis*) care păstrează elementul fonetic specific graiului v > џ (v. rus. cont. пиявка, ucr. пиявка v. rus. пьявка).

Pentru „păsări domestice“ în grai se folosește o singură denumire generală [pt'icy]. Dintre acestea în cadrul anchetei am notat următoarele denumiri comune rusei și altor limbi slave ca: [γólup'] 'porumbel', [kúr'ícъ] 'găină'; [p'e'túx] 'cocoș' (ca în dialectele nordice: pentru cele de sud avem în general кочет, кокот, кокошь ș.a.); [kóč'къ] 'găina care a scos pui sau care clocește' (< ucr. квочка, H. II, 230) în care avem o schimbare fonetică; γus'] — 'gîscă' alături de [γusak] (cf. ucr. H I 342) și [vútkъ] (ucr.), s'e'l' ezén' (rus. селезень) — 'rață' și 'rațoi' (v. ucr. качур).

Rețin atenția denumirile folosite pentru curcan : [γ'ind'úk] și [kurkán]. Cea de a doua este românească, fapt indicat atât de fonetică, cât și de înșiși informatori. Prima, spre deosebire de alte dialecte și limbi slave prezintă un [γ] inițial pe care îl mai întâlnim în polabă (v. P., 271 — hańdyki; 271 — mai găsim pentru ucr. индык și гындык; Dal' dă курун, курух cu indicația „cunoscute în reg. Riazan..., sau „курухан“ cu indicația — estic — III, 44).

Prin sufixarea m. *kurkan* avem fem. [kurkánkъ] — unic în grai.

Fondul lexical al graiului menține și denumiri ca : [stádъ], [barán], [afcá], [karónъ], [sv'in'á], [kazá], [kaz'ól], [kon'], [stre'ýún] (cal tânăr, ucr. voc. i, cf. H, IV 215), [kabyľъ], [as'ól], [kot], [kóš'kъ], [súkъ], [sabákъ], [lóš'ýt'], care se întâlnesc și în celelalte graiuri ale limbii ruse.

Proprie graiului este denumirea bouului [-val], întâlnită încă în polabă (cf. P. pg. 94—95) și pentru care în dicționarul lui Dal' avem indicația „incorect pentru вол în reg. Novgorod și Pskov“ (pg. 162).

Includem aci și diminutivele : [cypl'ónъk] 'pui de găină' (v. rus. цыплёнок), [γus'ónъk] (v. rus. гусёнок, în grai γ — specific) 'boboc de găscă', [p'bras'ónъk] 'purceluș', [ɟaγn'ónъk] 'miel', [t'eɟ'ónъk] 'vițel', cunoscute și multor altor graiuri rusești. Caracteristice și specifice rămân totuși pentru graiul cercetat unele diminutive de ex. : [kač'in'ónъk] 'boboc de rață' (rus. утёнок, ucr. каченя, ~ няти (cf. H, II 228) și каченятко, каченятчко), format prin sufixare conform modelului existent pentru alte diminutive.

Interesant este faptul că pentru „pui de curcă“ graiul nu are decît un diminutiv cu totul nou [kurkan'ónъk], format tot după un model mai vechi prin sufixarea unui împrumut. Același model este urmat de [kat'in'ónъk] 'pisicuț' (v. rus. котёнок, ucr. котя, ~ тяти (cf. H, II 294) și кит, кота (cf. H, II 246).

Apartin în aceeași măsură graiului și diminutivele : [laš'ónъk] 'mînz' (v. ucr. лошак, лошачок (cf. H, III 378), întâlnit doar la Dal' — лошеңок (II 270) cu indicația „sudic“; [szbač'ónъk] (m.) — 'cățeluș' (alături de [sabákъ]) care indică o inovație morfologică.

Pentru domeniul apiculturii dispunem doar de cîteva denumiri, ocupația nefiind specifică regiunii și mai ales locuitorilor satului Mila. 23. Cităm pe cele comune rusei și graiurilor ei : [pč'elá] — 'albină', [mátkъ] — 'regină', [trýntor] (v. rus. трутень, ucr. трут), reprezentînd un nou împrumut românesc (cu păstrarea vocalismului și accentului specific cuvîntului în limba romînă). Vocala posterioară se reduce conform legilor graiului.

Pentru apicultor avem două denumiri : [pč'elavót] — mai puțin frecventă și [m'edóun'ik] — specifică graiului. Ultima formată, probabil, conform modelului existent prin adăugarea suf. — *nik*. Denumirea nu figurează la Dal' (Srezn., II 121 — dă медовары — „cel ce se ocupă cu pregătirea mierii, idem O. — 304 și Uș., 2,171), iar în ucr. este cunoscut cuvîntul cu alt sufix — медовчик (H, II 415). Pentru *stup* am reținut [k'rabók] de origine foarte veche (vrus. коробъ pe care o găsim la Dal' cu sensul de „cutie, cutie mică“ (II, 166) fără însă ca în graiul nostru să mai păstreze sensul de diminutiv (v. rus. коробка și коробочка). Acesta din urmă e reprezentat de [k'rabóc'ik] notat de asemenea la Dal' (II, 166). Cuvîntul acesta nu-l mai întâlnim în alte graiuri rusești cu sensul pe care-l are aci.

Printre alte denumiri legate de regnul animal cităm ca existente în grai : [vým'ъ] 'uger'; [fost] — 'coadă', [γr'ivъ] — 'coamă', [š'é'ét'ínъ] —

'păr (la porc)', [vólъs] — 'păr (la alte animale)', [kapýтъ] — 'copită (de cal)', [naγá] — 'picior'; [žyvót]. [púzъ], [br'úxъ] — 'abdomen, burtă (la animale)'; [xr'eib'ót] — 'coloana vertebrală' (v. rus. позвоночник, хребет -por.), [i'ezýk] — 'limbă', [γubá, — y 'buză, — e, [nózdr'ъ] — 'nară' (v. rus. ноздря sg., accentul trece de pe ultima pe prima silabă¹), [rylъ] — 'rît (la porc)', [rot] — 'bot (la vacă, cal)', [króu] — 'sînge', [žolč'] — 'fiere', [p'eičónkъ] — 'ficat'; [l'ókkyǔ] — 'plămîni', [k'išmaný] — 'intestine'. Ultima denumire pare a fi specifică graiului. La Dal' și P. ea nu figurează; H. dă pentru intestine denumirea cunoscută și rusei — *кишка* (242), [γlas, — zy] — 'ochi', [rox] — 'corn', [lys'ínъ] — 'semn alb în frunte la cal, steluță' (aceiași sens notat la Dal', II 276, avînd accentuată prima silabă).

Am înregistrat și cîteva verbe: [žuiót'] — 'rumegă (se spune doar despre vacă)'; [vóiyt'] — 'urlă', [lájet'] — 'latră', [xarč'ít'] — 'mîrîie (despre cîine)'; [m'aúkyǔyt'] — 'miaună', [r'eiv'ót'] — 'muge (vaca)'; [i'rž'ot'] — 'nechează fon. cunoscută pentru limba ucr. cu *i* prot.)'; [vzdóx] — 'a pierit (despre acă)'.

II. CUVINTE REFERITOARE LA REGNUL VEGETAL

Denumirile referitoare la regnul vegetal: livadă, grădină de legume, flori, cît și unii termeni din agricultură vor fi analizați în cadrul unei singure categorii². Numărul cuvintelor ce aparțin acestei categorii este redus, dat fiind specificul teritoriului. Locuitorii se bucură de puțin teren arabil, majoritatea spațiului e ocupată de apă. Satul este așezat pe un grind și foarte aproape trece vechiul braț al Dunării.

În majoritatea cazurilor locul de lîngă casă, redus ca întindere, este folosit atît pentru grădina de zarzavat și pentru cîteva pomi fructiferi foarte răspîndiți aici ca gutuiul, caisul, mărul, cît și pentru flori.

Am reținut ca deosebit de prețioase pentru istoria graiului două denumiri din domeniul agriculturii și anume verbul [arát'] (III sing. [ar'ót']) pentru 'a ara' și substantivul [pluy] (-x?) — plug — ca denumiri care s-au păstrat în grai din cele mai vechi timpuri, cînd vorbitorii, înainte de așezarea în aceste locuri, se ocupau, probabil, mai intens cu agricultura. În genere, uneltele agricole lipsesc, cu atît mai mult mijloacele mecanizate, moderne, foarte cunoscute în alte regiuni ale țării și chiar în alte raioane ale acestei regiuni. Excepție fac doar cele mai necesare ca [lařátъ] — 'lopată', [bъraná] — 'grapă', [s'erp], [v'eǔkъ], [γrábl'i].

Obișnuite sînt denumirile [kamýš] — 'stuf', [pařušá] — 'porumb'; [žýtъ], secară'; grîul de toamnă păstrează vechea denumire [azímкъ] (fem.) (v. rus. озимь, ucr. озимина), care nu mai poate fi considerată ca derivat în absența cuvîntului [ózim'] (v. rus. пучка), deci ca diminutiv. Denumirea nu figurează la Dal' în această formă. Deși grîul se cultivă în cantități reduse și pîinea și făina sînt procurate de la magazinul alimentar din sat în orice perioadă a anului, denumirea amintită este cunoscută bine și de copii.

¹ Accentul va fi studiat într-un paragraf separat în cadrul foneticii graiului. Menționăm că graiul oferă numeroase exemple de schimbare a accentului. Are loc schimbarea în ambele direcții: de la început către sfîrșit și invers.

² Flora deltei urmează a fi cercetată separat.

Pentru „pământ arabil“ se cunoaște cuvîntul [n'ivъ]m cunoscut și în limba rusă literară contemporană și care în *Dictionarul etimologic al limbii ruse* (P. 605) figurează cu indicația „loc. Sevsk“.

Locul de pe care s-a secerat grîul, ca și cel de pe care s-a recoltat stuful se numește [st'e'rn'á], la P. găsim стернь, ~ á — ucr. bielorus, pg. 385). Aria pentru treierat este denumită ca și în alte graiuri rus. de sud și în ucr. [γarmán] (cf. H. I 274); verbul va fi [γarmán'it']¹.

Pentru grăunțe în general (de grîu, secară ș.a.) folosesc [z'ernó].

Este interesant faptul că o suprafață de pământ cultivabilă (cca. 2000 m.) se numește [lan] sau [plan]; la Dal' primul cuvînt figurează cu indicația „sudic“, cunoscut în regiunea Tula ș.a, suprafață egală cu 10 deseatine; La P. găsim indicația „dial.“ — măsură de pământ ca și în alte limbi slave (433); ucr. лан, pol. lan. Cea de a doua denumire rămîne neclară, nu e atestată de dicționarele care ne-au stat la dispoziție.

Dintre denumirile de plante alimentare am notat; [γaróx] — mazăre, cunoscută în limbile est-slave; [kapústъ] 'varză', [ayur'éc] 'castravete'; [baklažán'e] — 'tomate', sau [krásnyъ] — 'roșii'; [ukróp] — 'mărar'; [p'etrúškъ] — 'pătrunjel'; [č'isnók] — 'usturoi' [xr'en] — 'hrean'; [cybúl'a] — 'ceapă' (v. ucr., rus. — sudic); [mórkvъ] (ucr.) — 'morcov'; [kabák] 'dovleac', probabil sub influența denumirii romînești avem flex. -a în [fasól'a] (v. rus. фасоль) — 'fasole'. Aci amintim și denumirea [str'uk] 'păstaie', în care deocamdată ne apare inexplicabilă palatalizarea lui r. Fonetismul nu este cunoscut altor graiuri sau limbi slave.

Pentru „zarzavaturi“ în general vorbitorii folosesc cuvîntul „z'éi'en“ dar graiul cunoaște și sinonimul romînesc *zarzavat*, ca și împrumutul *praz* (în grai apare și *praza*, probabil prin analogie cu [cybúl'a]).

Pentru fructe am notat denumiri comune și altor graiuri rusești ca: [klubn'íkъ], [sl'ivъ], [č'ir'éš'n'ъ], [v'íš'n'ъ], [d'áblъkъ] și [d'áblъn'ъ] — pentru copac.

Altoirea — [kъл'iróukъ] cunoaște o reducere a vocalei primei silabe, înlocuind și [u-] cu [-ъ-], iar v > u; rus. окулировать — înlocuirea este evidentă.

Ne oprim asupra denumirii [γutúlkъ] — 'gutuie'; 'gutui' [γutúl'ъ], dintre care prima este un derivat obținut prin sufixarea unui împrumut romînesc². Cuvîntul cunoscut în grai nu e atestat de dicționare, rusa cunoaște alt cuvînt — *aișá*. Nu există nici o îndoială asupra faptului că denumirea a fost adoptată de vorbitori doar după stabilirea lor în aceste locuri.

Mai includem aci două denumiri, aceea a dudului și a trandafirului: [šalkóv'icъ] (semnalăm schimbarea accentului (cf. Dal' 627 — шекловица); [rózik] — 'tufa și floarea' — denumirea specifică graiului (Dal' dá — розовик — 'de culoare roz', la H. nu figurează, iar în ucr. avem ca și în rusă *póza*), fără să fie percepută ca derivat — diminutiv în absența cuvîntului *роза* în grai.

Păduri prin apropiere nu sînt. Pentru încălzit iarna se folosește stuful. Cea mai cunoscută și mai apropiată este pădurea de la Letea care se găsește totuși la o distanță apreciabilă. Vorbitorii folosesc pentru „pădure“ cuvîntul

¹ 'a armăni' — comun pentru Dobrogea (v. ALR).

² *Dicționarul limbii romîne moderne*, București, 1958, DLRM (vezi prescurtări) (cydonia vulgaris) — lat. cotoneus (malus) + sb. gdunja, p. 351.

general — slav — [l'es] și pentru „lemne“ de asemenea [dróvy] (ucr. *дрова* rus. *дрова*). Cei mai cunoscuți copaci sînt : [akáciya] — salcîmul și [v'erbá] — salcia (ni s-a părut interesantă construcția *u v'erbý*, pe care ne-au relatat-o unii dintre informatorii care au trecut în vara anului 1959 prin București și au văzut Cișmigiul cu renumitul restaurant „Buturuga“). Pentru *frunză* folosesc la sing. [l'ist] și pl. — i, ca și [suk], ~ i 'ramură'; scoarța copacului are denumirea [kóžb] — denumire ce s-a generalizat (v. pentru 'piele' și 'coajă de ou' — *kóžb*) prin sensul de „înveliș“. Rădăcina are denumirea comună multor graiuri rusești și limbii literare *kór'en'*.

III. CUVINTE REFERITOARE LA VIAȚA MATERIALĂ ȘI CULTURALĂ

(*casa și curtea, hrana și obiectele casnice, îmbrăcămintea*)

Satele lipovenești pe care le-am cunoscut în 1959—1960 ne-au oferit un singur fel de construcție, casa de locuit, care are, cu mici excepții, un plan unic atît pentru cele vechi, cît și pentru cele noi¹.

Materialul din care se fac este același — [lampác] — 'cărămidă din pămînt amestecat cu stuf sau paie tocate'. Planul casei este următorul : două camere : una pentru membrii familiei și alta pentru oaspeți, sau, în cazul în care în familie există tineri, la căsătorie li se dă lor această cameră de oaspeți. Între aceste două camere se găsește un spațiu mult mai îngust care se desparte în două : partea din față reprezintă un antreu, cealaltă este o bucătărie mică, folosită de familiile mai puțin numeroase și, numai în iernile foarte grele, ca dormitor. Fiecare cameră are cîte două ferestre și cîte o ușă.

Să ne oprim asupra denumirilor mai importante : *casa* păstrează denumirea larg răspîndită în graiurile rusești de sud și în limba ucraineană — *xápъ*. Camera are aceeași denumire însoțită de un atribut care determină poziția acesteia față de restul casei — [p'e'r'édn'ыb] — 'din față' și [zádn'ыb].

Prispa casei, element arhitectural obligatoriu, mai mică sau mai mare, după posibilități, are o unică denumire — [zavál'e'inkb] și care față de sol se găsește la o înălțime de 20—25 cm.

Obiceiul locului spune că un gospodar așezat este obligat să construiască în decursul vieții trei case, mai precis să reconstruiască aceeași casă de 2—3 ori (*xto tr'i xáty n'epastróil, toj n'e locuitór*). De ce se întîmplă așa? Apa fiind foarte aproape pereții nu rezistă vreme îndelungată, se înmoaie și casa se dărîmă, înălțîndu-se astfel locul. În acest fel a doua și a treia casă construită ajung să fie cu un metru, și chiar mai mult, mai sus decît prima construcție. Curtea și casa la un loc sînt cunoscute sub denumirea [dvor].

În curte se mai găsește o construcție ușoară din stuf împletit, reprezentînd un acoperiș și trei perți, folosind ca bucătărie sau loc de odihnă, pentru care există doar denumirea de [pav'étkb] (v. ucr. *повітка* = rus. *сарай*, magazie).

Podul casei menține denumirea cunoscută în ucr. [yar'íš'š'ь], iar acoperișul pe cea rus. [krýš'ь]. Partea de jos a acoperișului se numește [str'éxь, — éx'i] (v. rus. *стреха*, ucr. *стриха* și rom. streășină (< slav.) În interior *tavanu* [p'ьtalók], cf. lit. e despărțit de o grindă solidă cu numele de [mát'icb]

¹ Mila 23, Svistovca, Periprava.

(Dal' 307) de care se sprijină perpendicular alte câteva grinzi [bálkъ, — ki], care în grai definesc o anumită parte a construcției și se prezintă ca termeni speciali.

Colțul camerei, [casei] se numește aci [kut] (u[~] kutú dar și u[~] kut'é 'în colț'). Într-unul din colțurile camerei a doua se găsește soba [p'éč'kъ] care încălzește și pe care hrana se prepară doar în perioada rece a anului. Ferestrele, care pe măsură ce casa e de construcție mai recentă se măresc, au denumirea [vókny] cu sg. [vaknó], denumirea slavă adaptată folosirii graiului prin proteza inițială cea mai frecventă. Sticla ferestrei, la origine un diminutiv (vakoškъ), în grai nu mai e percepută ca derivat: de la acest cuvânt s-a format ulterior [vakóš'eč'kъ]. Virful casei — [γr'e^{ib}'ešók]. Casele mai noi sînt pardosite și podeaua din scînduri are denumirea cunoscută limbii literare și majorității graiurilor rusești [pol], în cele mai vechi aceasta lipsește și atunci avem denumirea [z'ém] (v. la Dal', 678 denumirea are sens de podea).

Treptele scării, dacă este o casă construită la un nivel mai ridicat, păstrează denumirea ucr. [pr'ístúp'k'i] (H. 443), iar tinda — [s'éncy] și bucătăria — [kúxn'a]. Ca și acestea din urmă cămara poartă denumirea rusească [kamórъ] (v. Dal' 82, îl dă ca sudic cu sensul de cămară).

Ușa — dv'éri (pluralia tantum în grai [adn'i dv'éri], v. rus. ворота) are *cianta* [kl'ámkъ] (ucr.) alături de care întîlnim și cuvîntul rusesc [š'é'ikóldъ] și *cîrligele* în care se prind balamalele [zav'ésy].

Pe lîngă casă, dacă sînt flori plantate, se face un gard împletit din nuiete sau stuf, cu o înălțime de 20—25 cm. care poartă denumirea rus. [pal'isádn'ik] (v. rus. палисадник O.441). Pentru soba de gătit construită în curte sub șopron (pav'etkъ) sau pe loc liber, deschis, există o altă denumire decît pentru cea din casă — [γarnúskъ] (v. Dal', I 380 indică doar cu sens de „parte a sobei“ și anume aceea în care se aprinde focul, se pune jarul) în grai nefiind un derivat. La această sobă se deosebesc încă trei părți cu denumiri separate: [trubá] — 'coșul sobei', [sv'in'á] pe care o considerăm specifică graiului și adoptată pentru partea voluminoasă a cuptorului, dată fiind forma acestuia; cuptorul poartă denumirea [p'éč'kъ] care în grai nu mai este un derivat; [zaslónkъ] — 'capacul cuptorului', poate fi din lemn, tablă sau pămînt. De cele mai multe ori sub cuptor sînt adăpostiți puii mici de găină, sau acest loc este folosit drept cuibar al găinii și atunci poartă denumirea de [kur'átn'ik] cunoscută graiurilor și limbii literare. Pentru „deschizătura cuptorului“ folosesc un ucrainism [d'irkъ] (H. 392; v. și omonimul дiрка — deschizătură, ruptură, tăietură).

Menționăm că sobele în general sînt construite de femei și că aspectul exterior al sobei sugerează și aprecierea care poate fi dată gospodăriei, conform obiceiului locului. Cu cît soba este mai corect construită și are liniile mai drepte, este mai netedă, cu atît mai bun poate fi acest calificativ.

La Mila 23 se întîlnește, dar mai rar, și fîntîna — [kr'in'ícъ] (H. 306 ~ ця), care este nelipsită, de exemplu, la Svistovca, unde o parte a satului este aproape lipsită de apă¹ potabilă. Aceasta este o groapă adîncă, acoperită, de unde se scoate apa cu ajutorul căldării [v'edró].

¹ Locurile respective au fost în timpuri îndepărtate fund al mării și apa într-o jumătate a satului este foarte sărată. Această parte a satului, cît și pămîntul sînt denumite cu cuvîntul general [s'olan'éc]

Vitele stau în [saš] (cf. rus *саж*) și acesta este reconstruit din doi în doi ani. Casa, curtea și toate construcțiile anexe sînt îngrădite cu un gard care se întîlnește numai în aceste locuri și este împletit artistic din stof. Denumirea folosită pentru acesta este [pl'e't'én'] — împletitură¹. Cîțiva informatori ne-au relatat faptul că este cunoscută și denumirea rusească [tyn], dar nu se folosește.

Satul are denumirea rus. și ucr. — [slabadá].

Denumirile referitoare la viața materială sînt foarte numeroase și pentru cele ce privesc obiecte casnice sau produse alimentare am înregistrat unele asupra cărora nu ne vom opri: [vadá], [xl'e'p], [v'inó], [p'ivъ], [butylkъ], [própкъ], [kanféty], [sol'], [sáxar], [č'a'n'ik], [muká], [sálъ], [m'ásъ], [jeicó], [syɽ], [kaš], [mъlakó], [sm'etánъ], [dróžž'i], [t'éstъ], [nóžyk] [v'ilkъ], [loškъ], [stakán], [tar'élkъ], [skavъradá], [aγón'], [iskrъ], [s'č'épkъ], [syɽn'ik'i], [kač'álkъ], [t'órkъ], [krájuškъ], (fig. la Dal' 184«, [kúxl'ik] (nu e perceput ca diminutiv) v. [kuxl'ič'ók], [časkъ], [tabur'étkъ], [tavá], [γaršók], [č'e'r'epók], [lámpъ], [st'e'kló], [sv'éč'kъ], z'érkъ, [zanav'éskъ], [sundúk], [~č'ók], [stul], [ad'e'ialъ], [kravát'], [paduškъ], [nap'érn'ik] (v. H, 508 ~ í ~ < e), [pras-t'iná] — 'cuvertură' (P. 135 — indică aci loc. Sevsk, Dal' idem III 513).

Ne oprim asupra unor denumiri ca: [žórny] — 'rîșniță' comun unor graiuri rus. din reg. Pskow și ucr. (cf. H. 491; Dal' indică doar „piatră de moară“, 835); [pasl'ánkъ] — 'zer', cuvînt format, probabil, de la prep. *pósi'e* cu sensul inițial „ceea ce rămîne după...“ și pe care-l considerăm ca specific graiului (la Dal' nu figurează); [kvašn'á] — 'vas pentru aluat' (fig. la Dal', 103; lipsește în ucr.), (vezi și [prastъkvášъ]) pe lîngă care am înregistrat, ca fiind mai frecvent, sinonimul [d'éškъ] (— ž > — š —, comp. mnóγъ d'éžъk). Cu aceeași valoare se întîlnește și împrumutul romînesc l'id'eán (lighean).

[ubór xátnyi] în sens de „podoabe în casă“ are ca sinonim la unii informatori [móbyl'], care se întrebuițează și pentru rom. „mobilă“ și care pare a fi împrumut deși aspectul fonetic este oarecum straniu.

[patr'ét] cu sens de: 1. portret, 2. tablou, 3. fotografie (aci am înregistrat și sinonimul [kártъč'kъ], reprezentînd în grai un împrumut diformat din punct de vedere fonetic.

[mašynъ] — (fier de călcat electric) fier de călcat cu cărbuni;

[mašynkъ] — 'mașina de lampă'; denumirea în grai nu reprezintă un derivat — diminutiv.

[bl'óstъukъ] — 'scînteie', inexistent în alte limbi slave, neatestat de dicționare și probabil specific graiului (v. și verbul rus. блестять subst. блеск).

Este cunoscut faptul că termenii referitori la obiectele de îmbrăcăminte și încălțăminte suportă de-a lungul timpului, în toate limbile, modificări simți-toare datorite schimbării modei și apariției unor sortimente noi. Pe lîngă acestea sînt însă denumiri care nu s-au schimbat de secole întregi și pe care graiul le păstrează. Vom trece în revistă aceste denumiri și vom indica și corelația existentă față de limba literară, dialecte sau limbi slave. Nu ne vom opri asupra unor denumiri ca: [b'e'l'jó] 'lenjerie', [p'e'l'ónk'i] — 'scutece',

¹ v. P., II 74; *изгородь* Dal', III 125 — idem; Srez. II 963; *баше бо плетением оплетено то мѣсто и названо колья*. Сузд. л. 6724 г. (по Ак. сп.) reprezintă o denumire foarte veche în rusă.

pl., [platók] — 'basma' și diminutivul [kas'íněčkъ], [póly] și [palá] — pl. 'poalele hainei', [kužuč'ók], 'cojocel', [přtštán'ík'í] pl. tantum (Dal', 217 ca și O., 496 — indică „pop“ 'indispensabili'; [pat'ásk'í] — 'bretele', pl. tantum (Dal', 212 și cont. lit. O., 494 — idem); [pr'áškъ] — 'curea', [štany] 'pantaloni', [čalstuk] 'cravată' (probabil nou împrumut ucrainean), [žyl'étkъ] — 'vestă', [karmán], buzunar' [rukáf] 'mîncă', [šl'árъ], pălărie, șapcă [lúpкъ] — fustă, [kóxtъ] 'bluză' (ucr. koxta, rus. кофта) și sinonimul rom. [blúza]; [rubáxъ], [zárъn] — 'șorț' (fig. la Dal'615 ca „pînză“ și „șorț“; la H. nu fig.), [knórkъ] 'capsă'; se păstrează și denumirea veche pentru 'agățătoare' [móč'kъ] (Dal' 354; v. lit. петлица).

Se mai păstrează un element de podoabă a capului pentru femeile căsătorite, cunoscut sub două denumiri (zbórn'ík], [k'ič'kъ] (menționat la O., 241); prima denumire are în vedere obiectul folosit în zile de sărbătoare și confecționat din mătase, a doua denumire este pentru același obiect folosit din zilele de lucru. Este important de amintit că l-am întâlnit mai mult la femeile din satele Periprava și Svistovca și mai puțin la Mîla 23, unde vechile obiceiuri sînt părăsite și moda își spune mai intens cuvîntul. Acesta însă este singurul detaliu pe care l-au mai păstrat din vechiul costum.

Ca obiecte de podoabă mai au [s'éry'i] — 'cerceii' și [man'ísk'í] pl. t. — 'mărgelile', ultimul avînd un aspect fonetic deosebit de cel cunoscut în rusa lit. монисто (Dal' indică doar монисто).

Mai adăugăm aci denumiri ca: [pal'tó] care se folosește cu sensul de „haină“, [plát'a] 'rochie' (aci fem.), [kalóšъ] denumire folosită pentru 'jumătate de pantalon' și neclară (la Dal' nu figurează); [púyъkъ] — 'nasture' (lit. пуковица, ucr. ~ ця), care după părerea noastră este specifică graiului și nu e percepută ca diminutiv (Dal' nu o dă).

Pentru încălțăminte am notat: [sapay'í] 'cisme' [padm'ótkъ] 'pingea' (și sin. rom. [tálpъ] < talpă), [šnurók] 'șiret', [anúč'kъ] 'obială', [karp'étkъ] — 'șosetă'; [č'ulók] — 'ciorap' și o denumire nouă, de origine romînească, [bukánc'] 'bocanci, ghete'.

Mai amintim denumirea unui accesoriu, a bastonului care poate fi în grai: [tróstěčkъ], [kastyl'] (se folosește și cu sensul inițial de „cîrjă“) și împrumutul romînesc [bastón] (prima denumire nu e percepută ca diminutiv, lipsește „гпрост“).

IV. CUVINTE REFERITOARE LA CORPUL OMENESC,¹ BOLI, TRATAMENT POPULAR ȘI IGIENĂ¹

Termenii referitori la corpul omenesc îi vom întâlni în graiul cercetat ca și în limba rusă literară ei alcătuiind, împreună cu alte elemente, fondul cel mai stabil. Totuși și în acest sector mai puțin „penetrabil“ al lexicului au pătruns cîteva elemente romînești asupra cărora ne vom opri mai jos. Cităm denumirile obișnuite: [čalavá], [šəiъ], [mazγ'í] (pl. t.) — 'creieri', [zatyľk], [v'isk'í], [z'e'rók] — 'pupilă', [ɣlas], ~ zy, -a 'ochi' (belorus. [z'erk'í] — 'ochi'; Dal' (694) dă [zér'it'] 'a vedea', [r'e'n'icy], [d'ísn'ъ], [s'č'ótkъ] — 'gingie' (O., 138 — десна, дёсны, [sl'ún'í] pl. t. — 'salivă' (v. Dal'221 — слина — sing.), [maš'č'iny], [vúsy] (cu proteză și schimbare de accent) [padmyš'kъ],

¹ v. și G. Nefedov, *Говор сел Пустыни и Белыни* în «Материалы и исследования по русской диалектологии» „vol. II, Leningrad, 1949.

[lókьt'], [kulák], [ladón'ъ] lit. ладонь, în grai avem generalizarea flexiunii fem. — a, comp. plát'a < plát'ie), [noųt'], [ikry] (cf. Dal' 40 — икра, ѝкра). [stup'éń'] — 'pas' (D. 349 regionalism — Pskov, urmă de picior și pas); [p'átkъ] — 'călcii', [γorp] — 'cocoasă', [zyvót] — 'stomac, abdomen'; [[xr'e'ib'ót] și [xr'e'ib'ét] — 'șira spinării', [kost'] — 'os'; [r'óbry] — 'coaste', și cel mai vechi [kúdry] — cu adoptarea unei noi flexiuni (v. lit. — i). Ne mai oprim asupra cuvintelor [lys'inъ] — 'chelic', omonim (analizat mai sus pentru „pată albă în frunte la cal“), [kal'éńkъ — 'genunchi' (pe care vorbitorii nu-l percep ca diminutiv și nu cunosc kal'éńъ, lit.), [klup], pl. [klúpy] — 'sold', ~ uri (comp. 0, 271 care dă doar *kруп* ca parte posterioară la cal) interesantă ni se pare denumirea „mărului lui Adam“ — [gylkъ] ca nou împrumut.

Printre denumiri de boli și stări bolnăvicioase găsim : [prastúďъ], [nášmъrk (lit. насморк), [kášьl] (și cu un atribut format prin sufixarea unui împrumut avem [maųar'inyi~] — tuse convulsivă, calc din rom.), [č'ixotkъ], [t'ífъ] f. (lit. m.) [xal'érgъ], [l'ixarátkъ] alături de care găsim și [ųar'áč'kъ] tot în sens de „friguri“ și temperatură ridicată' [škarlat'inъ] (al doilea caz ș < s); [s'in'ák, [bal'áč'kъ] — 'rană mică' — față de [ranъ] 'rană'; [plót'] — mătreață' (cf. Dal', III 121); [apt'ékъ] — termen mai puțin cunoscut pentru 'farmacie' alături de frecventa denumire [sp'icъriъ], [áč'k'i], [bápkъ]; [brítvъ], [rašč'óskъ], [ųr'e'b'ešók] (sinonim), [rušn'ík] — 'prosop' (Dal' ручник — nord); cu un fonetism necunoscut altor graiuri rusești se prezintă [muzyl'], pl. ~ í (ucr. мозоля, мозыль — H. 439) m. față de lit. rus. мозоль — fem).

Acestui domeniu îi aparțin și câteva denumiri de origine românească cum sînt [dóxtъr] — 'medic, doctor', [šp'ítál'] (cu varianta fonetică [sp'ítál]; [v'entúzy], [bandáš] și [d'ikalón] — odecolon (cu reducerea primei vocale, v. mai sus un caz similar) — cuvinte care fac parte din inventarul lexical activ al vorbitorilor din satul Mila 23. Elementele amintite aci pot fi urmate de altele care vor confirma odată mai mult stabilitatea lor în cadrul lexicului dialectal.

V. CUVINTE REFERITOARE LA RELAȚIILE SOCIALE ALE OAMENILOR

(gradele de rudenie)

Principalii termeni de rudenie sînt identici aceluia pe care-i cunoaștem din limba literară și ei n-au suportat schimbări în grai. Printre aceștia se numără : [mat'] și [mámk], [t'át'ъ] și [bát'kъ] — [at'éc] — ultimul folosit și pentru „preot“; primele se deosebesc prin frecvența care o au în dependență de vîrsta celor care se adresează în acest fel; [s'e'strá], [brat], [doč'], [dóč'kъ] — fiică; [syn], [rad'ít'ųъ]; graiul posedă pentru „copil“ denumirea [xlópč'ík] (Dal', 551, dă *хлопец* ca sudic; *хлоп, холон*) în absența cuvîntului мальчик, cunoscut limbii literare și majorității graiurilor rusești de pe teritoriul U.R.S.S. ca și limbii ucrainene (H. 403); 'fiu vitreg' [baųstrúk] (ucr. idem — fiu nelegitim). Denumirea a căpătat în grai și sensul de „fiu rău“, „neascultător“, pe care locuitorii o folosesc foarte frecvent pentru a-și exprima nemulțumirea față de purtarea copiilor lor; [s'iratá] este folosit ca și în limba literară cu sensul cunoscut de 'orfan de unul sau ambii părinți'; pentru „gemeni“ găsim o denumire specifică graiului [dvaın'átъ] și sinonimul [bl'ič'n'

отъ] (ambele denumiri lipsesc la H. și Dal'). Presupunem că [dvaɪn'átъ] s-a format după modelul cunoscut de limba literară близнята — folosit tot în acest sens. Pentru „bunic“, „bunică“ folosesc [d'et], [bápkъ] (omonim cu bápkъ — moașa). Alți termeni de rudenie : [prad'ét] (și fem. ~ tkъ), [t'óš'č'ъ]' soacră (mama soției)', [sv'e'krúxъ]' soacra (mama soțului)', [sv'okr] — 'socru' și [t'est'] — 'tatăl soției'; ['z'at'], [t'ótkъ], [d'atkъ] 'cumătru — fratele soției' (v. lit. дядька) [svat]' [pl'ém'an'ik] — 'nepot de frate, soră' etc. ; [udav'éc], [udavá] 'văduv, -ă, Urmează aceeași linie denumirile folosite pentru mamă, tată vitregi [n'e'ródnyia mat'], [~ yi atéc] în absența cuvintelor speciale cunoscute limbii literare — *мачеха* și *отчим*.

Dintre acestea se desprinde [n'e'v'éskъ] — 'noră', care în grai își păstrează vechiul sens în timp ce în limba literară acesta și-a pierdut sensul inițial fiind utilizat nu numai pentru noră, ci în aceeași măsură și pentru cumnată ¹.

VI. DIN TERMINOLOGIA PESCUITULUI

Date relativ sigure despre așezările lipovenilor din Dobrogea avem doar către sfârșitul sec. XVIII (vezi discuția la Alex. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei, Așezările lipovenilor și rușilor*, Buc., 1920) însă numai din sec. al XIX-lea avem precizări în legătură cu locul de frunte pe care-l ocupau pescăriile lipovenești la gurile Dunării.

Deși în sursele de informare nu există informații cu privire la ocupațiile pe care le-au avut lipovenii înainte de a veni în Dobrogea, din felul în care s-au răspândit în acest ținut — unii spre țărmul mării, alții în deltă de-a lungul firului apei, un grup destul de numeros pe limbile de pământ care ofereau posibilități de a se ocupa cu agricultura sau creșterea vitelor — putem conchide că, într-o mare măsură, ei și-au păstrat vechile ocupații. Așa s-ar putea explica și înflorirea pescăriilor lipovenești la începutul secolului al XIX-lea, înflorire care nu ar fi fost posibilă fără o anumită tradiție în această îndeletnicire. La progresul pescuitului au contribuit din plin și coloniștii lipoveni aduși ca specialiști de la gurile râului Volga, fapt care, după cum vom vedea, se va reflecta în terminologia pescuitului. Amestecul lor cu ucrainenii — pescari și ei în cea mai mare parte — precum și cu pescarii turci și tătari (la mare — greci) s-a făcut pe diferite planuri și intensități astfel că și limba a înregistrat în mod diferențiat influența acestora.

Fiind supuși turcilor și intrând în relații comerciale cu aceștia, lipovenii fac câteva împrumuturi existente, de altfel, și în limba română : [k'eryán (á)], tc. kerhane; [katran] tc. katran; [avъ], tc. av. În ceea ce privește *katran*, singurul semnalat în lucrările lexicografice urmărite, doar Dal' îl notează pentru Caucaz ca „pământ îmbibat cu păcură, smoală“.

Pentru *avă* Antipa dă o etimologie rusească. Sîntem însă de părere că etimologia turcă indicată în DLRM este mai verosimilă. În sprijinul acestei presupuneri vin și faptul că pescarii noștri au împrumutat de la turci câteva unelte de pescuit, printre care chiar avă de pescuit calcani (v. Antipa, 507). Probabil că în momentul în care pescarii din Dobrogea au început să pescuiască calcani cu instrumentul nou turcesc (pescarii turci veneau de la Constantinopol și de pe coastele Asiei mici pînă în apele noastre pentru a pescui calcan — în

¹ v. V. V. Ivanov, *Русские народные говоры*, Moscova, 1956, p. 54.

² Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București, 1916, p. 742.

mare cerere la Constantinopol) termenul era deja împreumutat și s-a extins și asupra variantei de avă specială pentru acest soi de pește (тс. tihoni). Cît despre *liman*, deși turcesc la origine, el era deja cunoscut de lipoveni înainte de venirea lor, fiind atestat (v. P. 454 : широкое устье реки, диол. нвгд. небольшое озеро среди болота, мр. лымаЕ, др. лимень (~ь) б. лиман, гавань, порт, пристань; п. liman, с. лиман водоворот; в дррусск. < ~ ср. гр. λιμένας...; O., 285, H. II 359 -idem; Dal', 252, nindică „чрнм“).

Același lucru se poate spune despre [kantar'] (D, II, 85 — ; кантары D, II 152, контарь) ca și despre (h) *ambar* (D. I 14 — амбар, анбар).

Din marele număr de cuvinte care denumesc obiectele necesare pescuitului, cele mai multe sînt rusești și nu vom opri decît asupra cîtorva mai interesante. Cuvintele care datorită asemănării prin formă sau folosire și-au extins sensul lor primar și asupra unor părți de unelte (ruč'къ) — mînerul undiței, cuțitului' [nóšk'i], [kal'esó], [kal'eč'къ] [zúby], [trúp'къ], [kruč'ók], [kól'ík], [padús'къ] ș.a.) nu vor intra în sfera observațiilor noastre. Ne oprim asupra următoarelor :

[p'e'r'it'ašk'ъ] — priponul, format din 3 perimete de cîte 25 — 30 de cîrlige fiecare (v. descr. A). Dal' (III 93) dă „перетяга“, dar posibil și перетяжка: funie întinsă pe pari de-a curmetișul rîului cu petile cu cîrlige. Tot Dal' (I 440) la длинник aduce următoarele explicații : la pescarii din Astrahan' — unealtă de pescuit formată dintr-o frînghie (hreibtină) la care se agață pe petile 50 de cîrlige...; trei instrumente de acest gen formează o перетяга. Aici se confirmă afirmația lui Antipa după care orice inovație practică ce se face la pescăriile de pe țărmul Caspicei ajunge în scurt timp și la gurile Dunării. În aceeași lucrare (p. 358) Gr. Antipa notează termenii *teag* sau *periteag*. Se vede că *perit'ašk'ъ* s-a format în conformitate cu tendința deosebit de pronunțată în acest grai de a forma cuvinte cu ajutorul sufixului — k — . Notăm că la P., Uș., H, nu figurează, iar la O. nu figurează cu acest sens.

(xr'ipt'inъ) — ' firul central al priponului, trupul cîrligelor, la pescarii romîni. Și acesta mărturisește locul de unde se aduceau uneltele necesare pescuitului. Dal' (IX 565) notează : хребтина, хребетина, Astrh. — frînghie, lir de care se leagă prin petile cîrlige de prins pește. La O. și P. nu figurează ; fa H. nu figurează cu acest sens.

(pavadók) — ' firul care leagă cîrligul de hreibtină, petila'.

Împrumutat, probabil odată cu uneltele respective. Cuvîntul s-a format de la tema verbală (водить; v. O., 479, поводок — curelușă pentru plîmbat cîinii). La Dal', P. și H. nu figurează.

[karmák], — carmacul'. Descriind această unealtă Antipa¹ notează : „Carmacele perfecționate întrebuintate astăzi pentru pescăriile mari de moruni de la gurile Dunării sînt o importațiune relativ nouă din Rusia. Ele au fost aduse aici înainte de mijlocul secolului trecut de la Caspica și Marea de Azov împreună cu pescarii ruși și lipoveni cu care se urmărea colonizarea Deltei Dunării“. Și mai jos : „Odată cu aceste instrumente nouă a fost nevoie să se aducă din Rusia și toate aparatele și materialele care servesc la facerea lor — cîrlige, sfori și frînghii, plute... — așa că Nijni-Novgorod, Astrahan etc. sînt și azi localitățile principale de unde se furnizează toate aceste obiecte“. La Dal' (II 93) fig. Astrh. și N.-Novg. кармак și кармакан cu același sens.

¹ Antipa, *Op. cit.*, p. 322.

[kar'áx] — 'mănușchi de stuf legat cu sfoară și tăiat destul de scurt folosit pentru a arăta la suprafață poziția priponului' (v. descr. A.); [kar'e'x'i v'áz'ym s kamysú, ét'yt búdit' plút'ít' sv'érxu — šest' kar'axou na adnú p'eir'it'ášku]. Termenul derivă din *коряга* < *копа* atestat la Dal' (II 160—161) cu indicația „Astrh. : frînghie albă de grosimea degetului mic pentru năvoade și alte unelte pescărești“. După cum se vede avem transformarea kor'ága < kor'ág < kor'áh odată cu extinderea numelui sforii, care lega semnul indicator dela suprafața apei de pripon. La H. nu fig.; O. (262) dă *копяга* — 'copac înecat sau parte din acesta'.

[ba'ór] — 'cîrligul cu coadă sau ghegherița'. Se folosește în diverse ocazii pentru a apuca și a trage peștele. Pentru pescuit, îndeosebi iarna la corcă. Deasupra apei se ține o luminiță [sv'et'ílkъ] pentru ca umbra ei să facă posibilă vederea în apă. Prin tragere bruscă în sus se prinde peștele în cîrlig (la Dal' I 35 *рыболовный багор* — același sens; P. 44-idem; O.26; la H. nu fig. cu acest sens).

Din accesoriile prostovolului notăm : [starazók] și [baránč'ik].

[starazók] — 'strejele' (sfiori lungi de aprox. 2 m. care leagă partea de jos a prostovolului (poalele — [spady] de inelul cu belciug (*калечко, баранчик*). Termenul derivă din v. sl. *стража* — împrumutat de romîni (Dal', IV 3344 confirmă existența termenului *стрóжек* la pescarii din Astrh. și Caspica; la O. nu figurează; la H. nu figurează cu acest sens). Graiul nu-l percepe ca diminutiv, [straža] lipsind în grai.

[baránč'ik] — 'belciugul prostovolului, care ține inelul cu capetele strejelor'. Proveniența e neclară (la O. și P. nu figurează; la Dal' și H. nu figurează cu acest sens).

În ceea ce privește locul unde se aruncă năvodul [tón'a]—toana, termenul este comun atît rușilor cît și ucrainenilor în sensul lui principal : locul unde se pescuiește. La ruși însă (și de aici și la noi) mai denuște și întreaga operație sau pregătirea năvodului pentru pescuit (v. Dal', IV 445, 0.741, DLRM, 865). La ucrainenii prin *ton'a* se denuște și un loc primejdios unde există posibilități de înec (H. IV 273). Se pare însă că în prezent în limba rusă *тoня* denuște cu precădere locul (amenajat special în acest scop) de pe cursul rîului unde se face pescuitul¹. Interesant în numărarea peștilor prinși este termenul [baš] provenit din tătară [baška] 'cap' și rămas în rusește doar în proverbul *менять баш на баш* (Dal' I 56). P., îl notează ca turcesc baš — cap, dînd însă și *baška-cap*, cap de pește, cap deștept; la H. și O. nu figurează. Vîrbind despre pescuitul cu capacul, un informator ne spune : [po 30 baš lóv'íš... usamóm bu'í'bn'ík'ъ yd'e kamys na dn'é].

Împrumaturile ucrainene în terminologia pescuitului sînt destul de rare. Am notat doar două, dintre care unul [sandól'ъ] (H.IV, 101), este cunoscut sub acest nume și de pescarii romîni : sandole sau țăpoaie (ostii) de Dunăre'. E un instrument format dintr-o prăjină lungă la capătul căreia se găsește un fel de furcă prevăzută cu 2—3 dinți [zúby] bine ascuțiți. Cu această unealtă se vînează crapul în stufării și ape mici și limpezi unde peștele se poate vedea. Se poate folosi în tot timpul anului, dar lipovenii o folosesc în special toamna și iarna : [va-vr'ém'ъ zimy-ós' bn'i rybъ s'il'nъ xaváđ'sъ]. (la O., P. și Dal' nu figurează). Un caz particular îl prezintă [matúl'ъ] — termen ucr. denumind

¹ v. A. F. Leskutkin și V. G. Andreev, *Лов рыбы речными закидными неводами в дельте Волги*, Пищепромиздат, Moscova, 1951.

întreaga rețea a năvodului în afară de matică (H., II 411). Antipa (op. cit., 491), vorbind despre năvoade, spune că rușii (adică ucrainenii — M.D. și E.N.) le numesc *matua*, iar lipovenii *nevod*. În momentul de față, lipovenii folosesc *matulă* pentru a indica întregul ansamblu de operațiuni legate de o formă specială de pescuit cu năvoadele: [matúly paidút' sp'érvъъ]. Probabil că termenul a fost împrumutat odată cu aceeași formă de organizare a pescuitului cu năvodul.

Din aceeași categorie face parte și *kazulka* — 'cazulcă, o undiță specială' (H. II 266 — козуля și dim. козулька). În nord, un instrument asemănător se numește [ragulka]. De remarcat că și în poloneză există un fel de undiță care se numește kozulka (Br. 262).

Neclară este însă proveniența termenului *matica* — sacul la năvod. La Dal', O. și P., nu figurează. Ucrainenii folosesc *матня* (H., II 411). S-ar putea să fie o formație proprie.

Formații proprii par a fi și alte cuvinte: [sač'má], [l'iš'č'ótkъ], [sv'et'ílka], [brandúšká].

[sač'má] — 'prostovolul sau sașmau' nu este atestat în niciuna din lucrările lexicografice consultate. Dal' (IV, 129) și P. (245) notează *сак* ca unealtă de pescuit. În ucr. aceeași unealtă poartă numele de *сакуля* (H., IV 97).

Un semn de întrebare îl constituie [l'iš'č'ótkъ] — lișciotka, cleștele de cîrlige, cîscîci' — un instrument scurt cu două brațe apropiate pentru așezarea cîrligelor (la O.D.P. și H. nu figurează). Prezintă pentru aceasta o etimologie probabilă: [dl'iš'č'óta] < l'iš'č'óta < ~ka < l'iš'č'ótkъ.

[sv'et'ílka] — 'luminiță — scîndurică pentru a face umbră în apă în timpul pescuitului la copcă' (nu figurează la Dal', O, Uș. H). Pare a fi o formație proprie de la *светить*.

[brandúškъ] — 'capul acului de undiță', lățit, de unde se leagă firul [d'e zav'azyvaish bambák]. Nu figurează la Dal', O, P., și H. O singură referire găsim la Srezn. (I 163) бранды — брандьвь — секира, ascia, deci un obiect ascuțit, lățit. Forma să fi condiționat apariția acestui termen?

În ceea ce privește peștii, lipovenii păstrează numele rusești¹, doar câteva dintre ele fiind împrumutate de la români datorită faptului că acolo unde își plasau peștele, acesta era cerut în limba română. Astfel, pe lângă [vı'ún], [b'el'izná] [sudák], [s'č'úkъ] ș.a. găsim rom. — sau intrate prin intermediul limbii romîne — krap (șărán), ghiban, plătică, șalău.

De altfel, pătrunderea elementului românesc în sfera lexicului pescuitului se face din ce în ce mai simțită. Se înregistrează destul de frecvent forme ca: [n'emasurenъia rybъ] (pește a cărui măsură nu corespunde normelor fixate), [rybъ na procap] (specialitate de pește prăjit), [l'ipsa ryby], [rybъ n'e máikt' č'irkuláciiu], [etu plásu d'éřiš], [nailón — xarošъib pasudъ], [mom'ental'ny slam'ilъ funzu] ș.a. Lista împrumuturilor ar putea continua, dar asupra acestor elemente nu ne vom opri acum.

* * *

Materialul analizat aci, deși incomplet, ne permite să tragem unele concluzii parțiale.

¹ Pentru terminologia pescuitului v. și V. V. Vakurov, *Из истории рыболовного промысла в русском языке (на материале деловых памятников XIV—XVI вв. в «Вопросы истории русского языка»*, Moscova, 1959.

1. Condițiile în care s-a dezvoltat graiul în ultimele două secole au dus, pe plan lexical, la schimbări mai mult sau mai puțin vizibile, dar în linii generale, fondul lexical rusec s-a păstrat foarte bine. Aceasta o confirmă denumirile ce aparțin regnului animal, vegetal, relațiilor sociale ale oamenilor ș.a.m.d.

2. În lexic se constată, pe lângă fondul rusec, prezența unui număr mare de ucrainisme, ceea ce arată că vorbitorii fie că au fost în relații strânse cu ucrainenii, fie că au locuit vreme îndelungată pe teritoriu ucrainean.

3. Îmbogățirea, lărgirea lexicului a avut loc în trecut (avem în vedere perioada care a trecut de la desprinderea graiului de masivul dialectal din care a făcut parte și pînă în 1944) pe baza „preluării”, „adoptării” unor termeni, denumiri noi, pentru obiectele pe care le importau (de ex. uneltele pentru pescuit de la Astrahan și Nijni-Novgorod), pe baza împrumuturilor făcute mai ales din limba română și pe baza unor inovații locale, dialectale.

4. Problema împrumuturilor rămîne deschisă, dar menționăm că ele au putut fi făcute în diverse perioade, că s-au putut face pe diferite căi și că ele la un loc cu fondul rusec, reprezintă o bază pentru derivare în cadrul graiului. Împrumuturile existente s-au adaptat sistemului fonetic și morfologic al graiului.

5. Inovațiile constatate nu sînt prea numeroase, ele însă reprezintă elemente stabile, create conform legilor interne ale graiului.

6. În cadrul graiului se constată o nouă dezvoltare a sinonimiei care are loc mai ales pe baza împrumuturilor și inovațiilor realizate prin derivare.

7. Derivarea se realizează frecvent prin sufixare cu ajutorul elementului-k

8. Limba română exercită asupra graiului o puternică influență prin radio, presă, turism, prin relațiile existente între acest sat și orașul Tulcea pe calea apei. Aceasta se reflectă în numărul mare de cuvinte românești folosite frecvent de vorbitori fie că ele coexistă cu echivalentele rusești sau, fiind denumiri ale unor elemente noi, nu au aceste echivalente.

9. Schimbările de sens constatate sînt normale, fără a fi prea frecvente

10. Majoritatea elementelor (atestate în lucrările lexicografice principale însoțite de indicația „cunoscut pentru localitatea Sevsk” sugerează ipoteza originii graiului și a apartenenței acestuia la masivul dialectal care cuprinde și graiul cunoscut în localitatea amintită sau în apropierea acesteia.

* * *

Considerăm că n-am epuizat toate problemele pe care le ridică lexicul graiului din satul Mila 23; materialul mai are nevoie să fie îmbogățit și completat, dar pentru aceasta sînt necesare :

1. deplasarea suplimentară în localitatea respectivă pentru verificarea și completarea unor date de care dispunem, și

2. deplasarea în localitățile de la nord de Dunăre (eventual la Vilково în R.S.S. Ucraineană) pentru confruntarea materialului, aceasta pentru că vorbitorii de graiul cărora ne cocupăm au locuit (înainte de a se stabili în aceste părți) multă vreme în acele locuri.

ABREVIERI

- Br.* — Aleksander Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa, 1957
Dał' — Владимир Даль, Толковый, словарь живого великорусского языка, т. I—IV Москва, 1955.
DLRM — Dicționarul limbii romine moderne, Buc. 1958.

- H.* — Словарь украинского языка, собранный редакцией журнала «Киевская старина» Редактировалъ, съ добавленіемъ собственныхъ матеріаловъ Б. Д. Гринченко т. I—IV, Киевъ, 1907—1909.
- M.* — Václav Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, Praha 1957.
- O.* — С. И. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1952.
- P.* — А. Преображенский, Этимологический словарь русского языка, Москва 1910—1914.
- Srezn.* — И. И. Срезневский, Материалы для словаря древнерусского языка, т. I—III Москва 1958.
- Uš.* — Толковый словарь русского языка, под ред. проф. Д. Н. Ушакова, т. I—IV, Москва 1935.
- A.* — Antipa, Dr. Gr., Pescăria și pescuitul în România, Buc. 1916.
- ALRM* — Micul atlas lingvistic româna, Serie nouă, vol. I, 1956.

ЛЕКСИКА РУССКОГО ГОВОРА СЕЛА „Mila 23“ ДОБРУДЖАНСКОЙ ОБЛАСТИ

(Р Е З Ю М Е)

В данной статье авторы анализируют лексику русского говора села «Mila 23». Материал, собранный в экспедициях 1959 и 1960 гг., распределяется по 6 группам: I. слова, относящиеся к животному миру; II. слова, относящиеся к растительному миру; III. слова, относящиеся к материальной культуре; IV. слова, относящиеся к человеческому телу, болезням, народной медицине, гигиене; V. слова, связанные с общественными отношениями людей; VI. слова, относящиеся к терминологии рыболовства (рыболовство — основное занятие жителей этого села).

В пределах этих разделов авторы стараются а) установить русский лексический фонд, влияние украинского языка, возникшее в результате совместной прошлой жизни липован с украинцами и влияние румынского языка на данный говор с лексической точки зрения; б) выделить специфические лексические элементы только для данного говора и возникшие, в условиях отдельной жизни его носителей, в отрыве от других русских говоров; в) установить, насколько это возможно, к какому говору, или группе русских говоров, относится, или относился в прошлом, изучаемый говор.

В результате внимательного изучения имеющегося материала авторы приходят к выводу о том, что 1. русский лексический фонд сохранился исключительно хорошо; 2. влияние украинского языка представлено широко; 3. влияние румынского языка особенно усилилось после 1944 года; 4. те немногочисленные новые лексические элементы, возникшие за период отдельного существования этого говора, образованы согласно его внутренним законам, и в них выделяется в качестве самого продуктивного словообразовательного элемента суффикс -к-; 5. многие лексические элементы были (согласно данным словарей Даля и Преображенского) характерными для Севска. Это ведёт к частичному выводу о том, что говор этих липован, в значительной степени приближается к тому говору, который был известен для Севска и его соседних местностей. Вопрос остается открытым и может быть окончательно разрешен только после всестороннего изучения данного говора.

LE LEXIQUE DU PARLER RUSSE DU VILLAGE DE MILA 23

(Région de Dobroudja)

(Résumé)

Les auteurs de cet article présentent le lexique du parler russe en usage dans le village de Mila 23. Le matériel, enregistré lors de deux enquêtes effectuées en 1959 et en 1960 est classé en 6 groupes : I) Mots relatifs au règne animal ; II) Mots relatifs au règne végétal ; III) Mots relatifs à la vie matérielle et culturelle ; IV) Mots relatifs au corps, human, maladies traitement populaire, hygiène ; V) Mots relatifs aux relations sociales entre individus ; VI) La terminologie de la pêche.

Ils s'efforcent d'y déterminer le fonds lexical russe ; l'influence ukrainienne résultant du contact que les individus utilisant ce parler ont eu avec les ukrainiens avant de se fixer dans les localités qu'ils occupent aujourd'hui ; l'influence du roumain sur ce lexique. Ils essayent également de délimiter les éléments propres à ce parler, ceux apparus dans le lexique dans les conditions d'isolement de son développement. Ils tentent aussi de préciser sur le plan lexical pareillement et dans la mesure du possible, le parler ou le groupe de parlers auquel ce parler a appartenu par le passé, durant la période qui a précédé la séparation.

L'étude du matériel dont ils disposent leur permet d'aboutir à la conclusion que : 1) le fonds lexical russe s'est excellemment conservé ; 2) l'influence ukrainienne s'est fait sentir très fortement ; 3) l'influence de la langue roumaine s'est particulièrement intensifiée depuis 1944 ; 4) les éléments lexicaux qui sont apparus au sein de ce parler et qui lui sont propres ne sont pas très nombreux, mais se sont formés conformément aux lois de développement du dit parler, notamment par suffixation, l'élément le plus fréquent étant —k— ; 5) de nombreux éléments lexicaux de ce parler, à en juger d'après les indications fournies par les dictionnaires du Dal' et de Preobrajenski, caractéristiques pour la localité de Sevsk. Ceci même a la conclusion partielle que le parler de ces Lipovènes s'approche dans une mesure appréciable de celui qui était en usage dans cette dernière localité et ses environs immédiats. Il appartient maintenant à l'étude phonétique et morphologique de le confirmer.

NOTE DE DIALECTOLOGIE SLAVO-ROMÂNĂ

(Observații asupra unui grai ucrainean și asupra unui grai rusesc din R.P.R.)

A. VRACIU

I. INTRODUCERE

§ 1. Notele de față au la bază două sondaje dialectale efectuate la populațiile de limbă ucraineană și rusă din R.P.R. De aceea, menționăm de la început că faptele pe care le-am avut la îndemână n-au fost suficiente pentru a întocmi, pe baza lor, un studiu complet¹. Deplasările pe teren fiind de foarte scurtă durată, n-am reușit să surprindem toate particularitățile — poate nu le-am notat nici pe cele esențiale — specifice graiurilor respective. În viitor intenționăm a continua cercetările pe teren în scopul de a realiza o descriere și o analiză cât mai cuprinzătoare a graiurilor de care ne-am ocupat. De altfel, pentru a pune în lumină întreaga complexitate a structurii graiurilor slave de la noi, sînt necesare cercetări monografice sau studii speciale de felul celor întreprinse de acad. E. Petrovici pentru graiul carașovenilor², de I. Pătruț pentru graiul huțulilor din valea Sucevei³ și de E. Vrabie pentru graiurile rusești⁴. Rezolvarea acestor sarcini este strîns legată de intensificarea studiilor de dialectologie slavo-română preconizată de Asociația Slaviștilor din R.P.R. la conferința din 27-28 iunie 1961⁵.

§ 2. Comentariile de mai jos pornesc de la două anchete dialectale — prima asupra unui grai ucrainean, cealaltă, asupra unui rusesc (lipovenesc) efectuate în anii 1956 și 1960 în regiunile Suceava și Iași. Ambele anchete au fost organizate de cadre didactice de la Catedra de limbă și literatură rusă și sovietică a Universității „Al. I. Cuza”. La prima au participat

¹ Cf. și mărturia lui I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, Editura Academiei R.P.R., 1957, p. 3, care a studiat numai partea fonetică, lăsînd la o parte celelalte compartimente ale limbii pentru care n-a avut material suficient.

² *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București, 1935.

³ Lucrarea lui I. Pătruț a fost recenzată de G. Mihăilă, în SCL, IX (1958), nr. 2, p. 286—289 și de A. Zacordonet, în „Studii și cercetări științifice”, Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, IX (1958), fasc. 1—2, p. 195—201.

⁴ Vezi *Observații asupra unui grai rus de pe teritoriul R.P.R.*, „Romanoslavica”, IV (1960), p. 107—129.

⁵ Vezi și G. Mihăilă, *Slavistica românească după 1944 și sarcinile ei actuale* (Lucrările de lingvistică), „Romanoslavica”, IV, p. 30—31.

tovarășii lect. R. Priscornic și lect. A. Vraciu, iar la cea de-a doua, inițiată cu sprijinul material al Asociației Slaviștilor din R.P.R., conf. V. Harea, R. Priscornic, lect. P. Popa, lect. N. Costin și A. Vraciu.

Atît în primul, cît și în cel de-al doilea caz am căutat să stabilim ce fapte, care ar interesa deopotrivă istoria și dialectologia slavă sau problema influențelor exercitate de limba romînă asupra graiurilor respective, pot fi scoase la iveală în urma cercetărilor pe teren¹. Trebuie să spunem însă că n-au lipsit nici preocupările teoretice, de lingvistică generală, care apar în procesul de studiere a limbilor și dialectelor în contact.²

Cu prilejul acestor anchete subsemnatul a folosit din experiența cîștigată în vara anului 1953, cînd a participat, ca student, la o expediție dialectologică organizată de Catedra de limbă rusă a Universității „A.A. Jdanov” din Leningrad asupra graiurilor rusești de tranziție în vederea strîngerii materialului pentru Atlasul graiurilor rusești. De asemenea, am profitat de pe urma cercetărilor pe teren întreprinse în anul 1956 la Dumasca, împreună cu R. Priscornic și V. Arvinte, de unde am cules unele materiale discutate în studiul deja pomenit al lui V. Arvinte.

II. GRAIUL UCRAINEAN DIN BENEĂ, RAIONUL CÎMPULUNG, REGIUNEA SUCEAVA

§3. Prima anchetă dialectală am întreprins-o în toamna anului 1956 în rîndul populației ucrainene din satul Benea, com. Moldova-Sulița, raionul Cîmpulung, regiunea Suceava³.

Satul Benea, cu anexa sa, cătunul Porcescu, e așezat pe rîul Moldova, la o depărtare de 34 de km. de Cîmpulung. La nord se află Moldova-Sulița, la sud — Breaza, la est — Moldovița, iar la apus — Cîrlibaba și Lucina. Benea este înconjurată de munții Răchitiș, Cocoșul, Găina, Mînăilă, Glodu, Prislop, Dere — Moxa (Dermoxa), Feredeul, Porcescul, Petrișul și Vijul Mare (Vejii). Afară de rîul Moldova, sînt de menționat pîraiele Benea, Tătaica, Tătăruța, Pașcanu, Jecalo și pîraul Dronenilor.

La întrebarea noastră de ce satul se numește *Benea*, am primit următorul răspuns: „În Benea a fost o baie de argint, s-a săpat. De aceea Benea, c-o fost baie”. Din informațiile culese de la oamenii mai în vîrstă se confirmă existența unei mine de argint⁴.

§ 4. Cei mai vechi locuitori ai Benei se crede ă ar fi familiile Droniuc și Serghie. În ordine cronologică au venit familiile: Voučuk și Rotariuk. Pe moșia fostului boier Guber s-au stabilit familiile Čornei, Poljak, Polan-

¹ Pentru influența limbii romine asupra graiurilor lipovenești, vezi V. Arvinte, *Un caz de bilingvism slavo-romîn. În legătură cu elementele romînești din graiul lipovenilor din Dumasca*, SCL, IX (1958), nr. 1, p. 46 — 69, articol reprodus, în versiunea rusească, în „Revue de linguistique”, IV (1959), nr. 1, p. 71—94. E. Vrabie, *Influența limbii romine asupra graiurilor rusești („lipovenești”) din R.P.R.*, SCL, XI (1960), nr. 4, p. 927—956.

² Vezi și E. Stankewicz, *Towards a phonemic typology of the slavic languages*, 's-Gravenhage, 1958. H. Kučera, *Inquiry into coexistent phonemic systems in slavic languages*, 's — Gravenhage, 1958. Vezi și articolul acad. E. Petrovici, *Dezvoltarea studiilor de slavistică în țara noastră, în ultimii 15 ani*, SCL, X (1959), nr. 3, p. 340, unde se arată că cercetarea graiurilor slave din R.P.R. constituie o problemă de lingvistică generală.

³ Paragrafele 3—9 (p. 132—134) se sprijină pe datele cuprinse în comunicarea *Observații asupra graiului ucrainean din Benea*, prezentată de A. Vraciu și R. Priscornic la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, în anul 1957.

⁴ Vezi mai jos.

ski, Maročku, Cenkaľuk, Šetriuk, Motriuk și Prokopiuk. Din Cîmpulung au venit familiile Ursache, din Pătrăuți-Turturenii, din Galiția-Iecek și Nikiforeak, din Moldova-Sulița: Șerafescu (originar din Maramureș), apoi Boľhar, Žekalo, Harasenjuk, Rebenčuk, Špetko; din Putila — Kobelica, Kočerhan, Rozvadovski, Maciopa; din Breaza—Ungurean, Polohan, Macovei și Bodnar; din Sadova—Chirilă; din Pojorita — Prundean; din Rădăuți — Hurjui; din Fundul Moldovei — Lițu, iar din Cîrlibaba — Hilbert. În fine, poate fi semnalată prezența în Benea a unor familii originare din Pașcani și părțile Iașilor.

§ 5. În timpul dominației austriece numeroși galițieni pătrundeau pînă în Benea, unde erau angajați la diferite munci sezoniere, mai ales la cosit¹. Iarna nu rare sînt cazurile cînd o parte din populația băștinașă — tîmplari pricepuți din Benea — pleacă la lucru prin Pojorita, Cîrlibaba, Cîmpulung și Rădăuți.

§ 6. Pînă în anul 1816 Benea a fost o anexă a comunei Fundul Moldovei; din 1816 pînă în 1930 — a comunei Breaza; din 1930 pînă în 1931 — a comunei Moldova — Sulița. Din mai pînă în august 1931 satul Benea formează, împreună cu cătunul Porcescu, o comună de sine stătătoare, apoi trece din nou la Moldova — Sulița, în cadrul căreia continuă să figureze pînă în prezent.

§ 7. Într-o condică parohială, pe care am consultat-o, se spune că satul Benea datează de dinainte de 1224. În continuare, este citat numele profesorului cernăuțean Victor Prelici, care consideră Benea — pentru perioada de timp cuprinsă între secolele XIII și XIV — un appendice al minelor de argint din Rodna.

Condica parohială din Breaza (satul vecin) conține, între altele, o notă cu privire la trecutul istoric al punctului cercetat. Potrivit acestei informații, în anul 1565 o ceată de tătari călări, năvălind în Benea, a incendiat satul și a exterminat populația. De pe urma acestui pîrjol ar fi scăpat doar paznicul rămas de veghe la mină. Sursa informației de mai sus ar fi constituit-o un document adus în 1841 stăpînului minelor din Iacobeni — Venzeug, cavalier de Manz. Aflînd de existența unor zăcăminte de argint în Benea, proprietarul minelor din Iacobeni trimise în același an un grup de 10 oameni, sub conducerea unui oarecare Johan Eder, să facă prospecțiuni la fața locului. Însă săpăturile efectuate pe pîrăul Benea au dat greș. N-ar fi exclus ca aceste zăcăminte să existe între Tătarcă și Tătarcuța, unde pămîntul pare surpat în urma prăbușirii unor galerii.

§ 8. În documentele bucovinene n-am găsit atestat numele satului Benea înainte de 1647. Într-un act dat la curtea lui Vasile Lupu, în anul 1647, prin care se întărea Mănăstirii Putna braniștea primită de la Ștefan cel Mare este pomenit *pîrăul* Benea. S-ar putea presupune că la această dată *satul* încă nu se repopulase. Mina de argint părăsită n-a favorizat — pentru o perioadă de timp — apariția de noi așezări omenesti. Trebuie însă cercetate arhivele pentru a se urmări, pe bază de documente, existența satului Benea înainte de anul 1565, dacă, bineînțeles, invazia cetei de tătari, pomenită mai sus, nu este cumva o legendă.

¹ I. Pătruț menționează, *op. cit.*, p. 11, că fonetismul amestecat al graiului huțul din Valea Sucevei a fost pricinuit „și de adaosul continuu al elementului etnic nou din Galiția“.

Din relatările informatorilor mai vîrstnici (Ion Serghie, Gavrylo Pin-tjuk) reiese că la sfirşitul secolului trecut (pe la 1875) comuna era slab populat ¹:

  9. Ocupa ia de bază a locuitorilor din Benea a fost  i este creşterea vitelor  i exploatarea lemnului. După 23 August 1944 unii dintre ei  ndep-linesc diverse func ii administrative  i culturale în viața satului. Mai ad u-g m că at t Moldova — Sulița, c t  i Benea au şcoli cu limba de predare ucraineană.

  10. Av nd în vedere că populația din Benea este eterogenă, că, pe de altă parte, aici s-au manifestat influen e multiple, mai ales lexicale, rom -neşti, germane, ruseşti, polone  i că, în fine, graiul acesta a venit mereu în contact cu alte graiuri huțule, la care mai trebuie adăugată infiltrarea, permanentă în trecut, a elementului etnic nou din Gali ia, este de aşteptat ca structura lui să fie în multe privin e mixtă. Fonetismul amestecat al gra-iului hu ul din Valea Sucevei a fost relevat mai ales de I. Pătruț în opera cita-t , care, alături de monografia acad. E. Petrovici, *Graiul caraşovenilor*, au deschis drumuri noi în dialectologia slavo-rom n .

Observa iile care urmează se referă : a) la unele fapte mai caracte-ristice din sistemul consonatic  i b) la vocabularul graiului ucrainean din Benea. Ele vor fi precedate de o scurtă caracterizare generală a acestui grai.

¹ Ion Serghie, în vîrstă de 88 de ani, re ine de la tatăl său, care murise la 106 ani, că bunicul (care ar fi trăit 150 de ani) pomenea adeseori de existen a, în Benea, a unei mine de argint.

² în privința stadiului actual al cercetării dialectelor ucrainene vezi F. T. Jilko, *Діалек-тологічний атлас української мови* (Прспект), Kiev, Editura Academiei de Ştiin e a R.S.S. Ucrainene, 1952, p. 5—19. Id., *Надриси з діалектології української мови*, Kiev, 1955. *О неко-торых особенностях современного изучения диалектов украинского языка*, «Вопросы языкознания», nr. 5/1957, p. 93—97. P. I. Gore ki, *Изучение украинского языка в до-советский период*, «Изучение украинского и белорусского языков», Moscova, 1958, p. 5—43. I. K. Beloded, *Изучение украинского языка в советский период*, ibidem, p. 44—108. I. Panke-vici, *Закарпатський діалектний варіант української літературної мови XVII—XVIII вв.*, „Slavia“, XXVII (1958), fasc. 2, p. 171—181. Unele articole de dialectologie ucraineană au fost publicate în volumul *Питання історії і діалектології східнослов'янських мов*, Editura Universităţii de Stat din Cernăuți, 1958. O cercetare monografică a graiurilor ucrainene din Maramureş a întreprins N. Pavliuc în diserta ia sa pentru obținerea titlului de candidat în stiin e filologice. Vezi autoreferatul *Українские говоры Мараморщини (область Бая-Маре Румынской Народной Республики)*, *Нарков*, 1958. Pentru bibliografia mai veche, vezi I. Pătruț, *op. cit.* Asupra stadiului actual al studierii graiurilor slave de pe teritoriul R.P.R., vezi articolul lui E. Vrabie în prezentul volum. Unele date statistice  i istorice în legătură cu istoria graiurilor slave din  ara noastră sînt cuprinse în comunicarea lui E. Vrabie,  inut  la cea de-a II-a sesiune a cadrelor didactice de la Institutul Pedagogic „M. Gorki” în zilele de 26—27 martie 1960. Vezi tezele referatului în *programul* sesiunii, p. 12. De istoria „lipovenilor” vorbeşte V. Arvinte, în lucrarea citată.

³ Pentru materialul ucrainean am folosit nota ia adoptată în *Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласа української мови*, ed. a II-a, Kiev, Editura Acade-miei de Ştiin e a R.S.S. Ucrainene, 1949, p. 94—101. Vezi  i indica iile cuprinse în broşura lui F.T. Jilko, *Діалектологічний атлас української мови* (Прспект), Kiev, 1952, p. 24—25. Pentru graiul lipovenilor am utilizat transcriptia din *Программа собиранія свєдений для составления диалектологического атласа русского языка*, Editura Academiei de Ştiin e a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1947, p. 185—218 cu precizările din *Методические указания к «Программе собиранія свєдений для составления диалектологического атласа русского языка»*, Moscova, Editura Academiei de Ştiin e a U.R.S.S., 1957, p. 14—18. Unele cazuri speciale de transcriere vor fi  nso ite de explicații.

§11. Dintre particularitățile fonetice și morfologice proprii graiului ucrainean din Benea menționăm:

1. trecerea lui *ѣ* la *i*, indiferent de locul accentului: *л'іто* „vară“, *с'іно* „fîn“, *ц'ілий* „tot, întreg“, *у кл'ун'і* „în șură“;
2. trecerea vocalelor *o* și *e*, în silabă închisă, la *i*: *в'із* „căruță, telegă“, *дв'ір* „curte“, *к'ін'* „cal“, *н'іч'* „noapte“, *пор'іх*¹;
3. păstrarea vechiului *e* după șuierătoare și
4. afonizarea lui *r*: *м'ор'я* (sau *м'ора*) „mare“, *б'ур'я* „furtună“, *зор'я* „zori“, *на зор'я́х* „în zori de zi“, *пор'ядок* „ordine“ etc.;
5. la pers. I a verbelor de conjugarea a II-a consoanele *d*, *t*, *z* și *s* nu alternează cu *ž* (*dž*), *č*, *š*: *х'од'у*, *с'ід'у*, *кр'ут'у* (*кр'ук'у*), *в'оз'у* etc.²;
6. când accentul cade pe temă, verbele au, la prezent indicativ pers. III sg., forme trunchiate: *в'озе*, *к'осе*, *н'осе*, *р'обе*³;
7. *t* la prez. ind. pers. III sg. și pl. este dur: *р'обл'ут*, *говор'ат*, *прац'у́ють*, *сп'іа́ють*, *чит'а́ють* etc.;
8. utilizarea cu precădere a desinențelor *-ов'і*, *-ев'і* la dat. sg. al substantivelor de declinarea a II-a: *б'атков'і*, *б'ратов'і*, *зуб'ов'і*, *нож'ов'і*, *кон'ев'і*⁴ ș.a.

§ 12. La consoane relevăm ceva mai pe larg unele aspecte specifice:

1. Sub influența vocalelor din seria anterioară dentala surdă (*t*) trece la *k*: *к'істо*, *к'існий*, *ск'іна*, *к'іло* „corp, trup“, *к'е́жко*, *к'е́гнут.и*. După părerea lui I. Pătruț, acest fenomen nu s-a produs sub influența românească⁵.
2. La fel, dentala sonoră (*d*), trece uneori la *z* sub influența lui *i* următor: *з'іло* „treabă“, *з'і́ука* „fată“.
3. Înaintea consoanelor sau în poziție finală *v* trece la *u*: *во́ук*, *по́уней*, *сказ'а́у* etc.
4. În mod inconsecvent se observă prezența lui *v* protetic: *в'улець'а*, *на в'улець'у*, dar și *улиц'а*, *во́реу* „vultur“, *во́риз* „orez“, *во́рате*, *вох'ота*, *вод'ен*, „unu“ etc.
5. Fonemul *ф* apare foarte des (uneori chiar în locul grupului *хв*): *ф'іст*, *ф'іртка*, *фасол'і*, *фат'ати*, *фарт'ух* ș.a.
6. Am notat la Benea două feluri de *r* vibrant: *r* dur (*град*, *ра́на*, *границ'а* etc.) și *r* moale: *б'ур'а* (*б'ур'е*), *пор'ядок* (*пор'едок*) (dar și: *б'ур'я*, *пор'ядок*), *кос'ар'*, *чобот'ар'*, *секрет'ар'* etc.
7. Ca și *r*, laterala *л* se prezintă sub două aspecte: un *l* dur (de regulă, înaintea vocalelor, în locul vechiului *l* velar: *вал*, *мельник* etc.) și un *l* palatal (înaintea vocalelor *i*, *a*, *o*, *y*, *e* în locul vechiului *l* moale). De observat că, înaintea consoanelor apare când *l*, când *l'*, fără a se putea stabili în această privință vreo lege. Cf. *мельник*, *т'ілки*, *пилно*, dar *стибил'ц'е*; *м'ел'ник*, *к'ил'ко*, *т'іл'ки*, dar *б'іли*, *д'алше*, *п'алцим*, *с'ільний*, *стибил'ц'е*, *д'ал'ше*,

¹ În poziție finală prin *x* (ort. *z*) redăm fricativa velară surdă (variantea laringalei sonore *h*).

² Am notat însă și forme de tipul *х'ожу*, *с'ежу* și *в'ожу*.

³ Trebuie însă să menționez, că am înregistrat atât forme în *-і* (*н'оси*, *пр'оси*, *х'оди*) cât și forme în *-ит* (*н'осит*, *пр'осит*, *х'одит*). Această instabilitate (variație) de la un vorbitor la altul ne-a frapat și la Tg. Frumos.

⁴ Fenomenul este și vechi, și caracteristic. Vezi și F. T. Jilko, *О некоторых особенностях современного изучения диалектов украинского языка*, «Вопросы языкознания», 1957, nr. 5, p. 97.

⁵ *Op. cit.*, p. 53. La fel, pentru *n* velar. Cf. p. 56: „originea românească a sunetului *ɲ* din unele regiuni huțule este posibilă. Însă atita timp cât proveniența lui străină din alte graiuri ucrainene nu este dovedită, ținând seama și de faptul că la huțulii cei mai apropiați de români *n* velar este o raritate, nu putem considera decît ca îndoielnică această influență românească“.

пільно, пільцэм etc. Spre deosebire de limba literară și de alte graiuri ucrainene, adeseori *l* epentetic lipsește la Benea: *лѡв'ѡа (лѡв'ѡе), л'ѡб'ѡа (л'ѡб'ѡе), лѡм'ѡа (лѡм'ѡе)*. În schimb, uneori *l* epentetic apare în cuvinte care în limba literară nu cunosc fenomenul: *голѡбл'ѡта, здѡрѡвл'ѡа* ș.a.

N-am putut identifica prezența lui *l* semipalatal, despre care vorbesc J. Ziłyński și I. Pătruț.

§ 13. După cum s-a putut vedea din analiza rapidă a unor consoane din graiul ucrainean de la Benea, influența limbii române în acest compartiment este neînsemnată. Ca și în alte graiuri slave de pe teritoriul țării noastre, influența românească se resimte mai ales în materie de vocabular.

Constatările noastre concordă, așadar, cu cele la care au ajuns alți cercetători ai graiurilor huțule: „N-am găsit, după cum se vede, — afirmă I. Pătruț —, nici o trăsătură caracteristică fonetică străină limbii ucrainene. Influențele străine, dintre care cea românească e mai accentuată, destul de însemnate în domeniul lexical, n-au alterat sistemul fonetic, ucrainean, al graiului huțul”¹. Prin urmare, studierea graiurilor slave prezintă importanță mai ales pentru fonetica și dialectologia istorică a limbilor respective. În vocabular, în sintaxă influența românească este, în schimb, evidentă și trebuie studiată în toată întinderea.

§ 14. Lexicul graiurilor slave de la noi își revendică dreptul de a fi cercetat în monografiile speciale, de felul celor preconizate recent de R. I. Avanesov și V. G. Orlova pentru dialectele velicoruse². Alături de elementul slav, trebuie urmărit și cel românesc sau de alte origini. În materie de vocabular influența românească asupra graiurilor ucrainene e destul de veche. Astfel, I. Pankevici³ menționează exemple ca *май „дуже“* < rom. *mai*⁴ și *сокомять „стережуть“* < rom. *a socoti*, pătrunse în graiurile ucrainene în sec. XVII—XVIII, iar D. Scheludko — încă în sec. XIII—XIV⁵. Unele din aceste cuvinte au ieșit din uz, o dată cu rînduiețile vechi: *пращѡна* < *prăjina* (la ucrainenii din Benea cu *ă* trecut la *a*, fenomen caracteristic și graiurilor rusești, căci nici ele nu posedă fonemul), *фѡлча* < *falce* și *н'ѡвфѡлча* (semiîmprumut) etc.

§ 15. Elementele de vocabular notate de noi la Benea vor fi clasificate pe părți de vorbire. Vom insista însă mai mult asupra *substantivelor*, la care chiar dacă n-am făcut rubrici aparte, am avut totuși în vedere și o anumită clasificare pe grupe semantice. De cele mai multe ori însă am păstrat în expunerea materialului ordinea din chestionar (programă). Dintre diversele denumiri folosite în dialectele ucrainene pentru a desemna „curtea”: *садѡба, грунт, об'ѡст'ѡа, дв'ѡр* etc., la Benea am înregistrat numai ultimul termen.

Pentru „casă” se folosește cuvîntul *хѡта* (uneori *д'ѡм*). Denumirile *хѡжа, халѡна* și *уоснѡда* nu se întîlnesc.

Cu sensul „вогонь, вогнище” este utilizat termenul *вѡтра* de origine românească.

¹ *Op. cit.*, p. 80.

² În articolul *К очередным задачам русской диалектологии*, „Материалы и исследования по русской диалектологии”, vol. I, Moscova, 1959, p. 5.

³ În studiul precitat, p. 178.

⁴ Asupra valorilor gramaticale, al căror purtător *mai* este, vezi studiul lui G. Ivănescu, *Din sintaxa propozițiilor exclamative*, în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 449, nota 2. În legătură cu acest cuvînt în graiurile lipovenești, vezi articolul lui E. Vrabie, „Romanoslavica”, vol. IV, p. 122.

⁵ Vezi și I. Pătruț, *op. cit.*, p. 11, nota 8.

„Coșul (hornul) sobei“ este denumit cu doi termeni: *димар* și *horn*. Alți termeni ca *верх*¹, *труба*, *бобдур* n-au fost înregistrați la Benea².

„Grîul“ se păstrează în *хамбар*, nu în *шпихл'ір* sau *сп'іжарн'а*.

Pentru „animale“ se folosește termenul generic *худоба* (mai rar *товар*); *скотина* nu apare.

„Cocoșul“ este denumit *кухут* (nu *кочет*, nici *кóкош*). Recent a apărut și se răspîndește, probabil sub influența limbii literare învățate în școală, și termenul *п'івен'*.

„Rața“ poartă numele *качка* (nu *утка*); pentru „rățoi“ se folosește termenul *качур* (nu *селезен'* și nici *селех*).

În afară de termeni care denumesc animalele domestice, am notat și diverse denumiri pentru alte animale:

Astfel, pentru „vrabie“ am găsit termenul *горобец'* (nu *конопел'ник*).

„Ciocănitoearea“ este denumită *жобуна* sau *доубач* (nu *д'ател*).

„Cucul“ poartă aceeași denumire ca și în limba literară: *зозул'а* (nu *кукуличка*, cum e în alte graiuri ucrainene).

Pentru „veveriță“ am înregistrat termenul *б'ілиц'а* < *б'ілка*; *вив'ірка* și *кацабурка*, cu diversele lor variante fonetice, nu apar.

„Furnicile“ sînt numite *мур'ахи* (nu *комаши'а*).

Construcția în care sînt adăpostite bovinele și caii nu poartă nume diferite. Și într-un caz, și în celălalt se utilizează termenul *гражд*; pentru porci — *кут'ец'* < rom., iar pentru oi — *кошера*³ sau *ок'іл*.

„Albinele“ stau în *нас'іука* sau *штубей*.

Locul de pe șesuri unde pasc vitele poartă numele *полонина*, iar pămîntul care n-a fost arat niciodată — *толока* (nu *перел'іх* și nici *ц'іл'іна*).

„Grapa“ este denumită cu termenul romînesc *грапа*⁴.

„Cînepa“ se bate cu *терниц'а* (nu cu *бител'н'а*, *ламánка* și nici cu *зб'іванка*).

Pentru „cartof“ se folosește termenul *барабул'а* (în limba ucraineană literară apare numai *картопля*). N-am înregistrat alte denumiri pentru această legumă: *бул'ба*, *картохи*, *земн'акі*, *р'іна* și nici *крумпл'і* sau *мандибурка* (*мандабурка*)⁵.

Pentru „fasole“ limba literară are termenul *квасоля*, iar graiul din Benea *фасул'і*.

După cum a arătat I. O. Karpenko⁶, în cuvîntul *линта* „lînte“ *т* se datorește influenței romînești.

„Cărarea (poteca)“ este numită *ст'іжка*, cuvînt foarte răspîndit în dialectele ucrainene.

¹ În limba ucraineană literară întîlnim atît pe *димар*, cît și pe *верх*.

² Pentru *бобдур*, *верх* și *димар* vezi *Українсько-російський словник*, vol. I., Editura Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene, 1953, pp. 76, 124, 403. Pentru materialul lexical al limbii ucrainene foarte util este *Словарь української мови*, I-IV, de B. D. Grincenko, Kiev, 1958—1959 (reprodus fotomecanic după ediția din 1907—1909).

³ Termenul *кошара* există și în limba ucraineană literară, unde constituie denumirea generică a adăpostului pentru vite. Vezi și *Українсько-російський словник*, vol. II, 1958, p. 386.

⁴ Vezi și I. Pătruț, *op. cit.*, p. 74 (*grădra*). Vezi și recenziile lui V. M. Illici-Svitici și G. K. Benediktov la vol. I. al Atlasului întocmit de I. O. Dzendzelivski, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика)*, «Вопросы языкознания», 1960, nr. 3, p. 117.

⁵ Asupra acestor termeni vezi I. O. Karpenko, *Деякі назви культурних рослин у буковинських говірках* în vol. «Питання, історії і діалектології східнослов'янських мов», 1958, p. 111.

⁶ *Op. cit.*, p. 110.

Apa se bea cu o cană care se cheamă *горшi*, *hörна* sau *horné*. Am notat însă și alți termeni : *ф'іл'іжанка*, *л'ітра* și *кав'уш*¹. N-am înregistrat, în schimb, cuvintele : *кор'ец'* (*к'ірчик*) și nici pe *к'іўш* (*к'іўшник*).

Pentru „felia (bucata) de pâine“ se folosesc următorii termeni : *hr'інка'* *кусок*, uneori *букáта* < rom. sau *окр'ушок*, dar niciodată *скіба*, *л'уста'* *к'усен'* (*к'усник*), *окр'аїец* ori *ц'іл'ушка*.

La „cociorvă“ se spune *кочерhá* (nu *коц'убá*, *ков'ін'а*, *роháч*, și nici *вілошник* sau *вілка*).

Pentru „cămașă“ am notat termenul *сорóчка*; *кош'ул'а* apare în alte graiuri ucrainene².

„Brîul femeiesc“ poartă numele *пóйас*, iar cel bărbătesc, lucrat din piele (chimirul adică) — *пáсок*.

„Fața de masă“ este denumită cu termenul *скáтерка* (nu *наст'іл'ник* sau *обрус*).

Pentru „traistă“ am notat cuvîntul *тóрба*, dar și pe *тáйстра* < rom. (ultimul uzitat mai des).

„Făinei“ i se zice *мукá* (nu *бóрошно* și nici *мліво*).

„Tatei“ i se spune *тáто* (nu *от'ец*, *бáт'ко*, *дeд'о* și nici *нeн'о*)³. *Вуйко* este „unchiul“; *стрий* înseamnă „moșneag“. Pentru „femeie“ se folosește termenul *ж'інка* (nu *коб'іта* < pol., care apare în unele graiuri ucrainene). „Gospodinei“ i se spune *газдін'а* și *хосподін'а*.

Pentru „nuntă“ am notat termenul *вес'іл'а*, *вес'іли*, dar nu *свáд'ба*.

„Fierarul“ este numit cînd *ковáл'*, cînd *ковáч*, dar niciodată *кузнéц'*.

Pentru „timp urît“ se folosește expresia *охаблене веремн'і*, iar pentru „timp frumos“ — *фáйїне веремни*. „Curcubeul“ e denumit *вес'еліц'а*, nu *вес'елка*, nici *рáйдуха* sau *д'уха*.

§ 16. *Verbe*. Pentru „a vedea“ se folosesc două verbe : *бáчити* și *вiд'іти*; *зр'іти* nu este.

„A întîlni“ se spune mai des *здiбати*; l-am întîlnit însă și pe *зустр'іти*; *сп'іткáти* înseamnă „a-și da întîlnire“; *стр'інути* nu apare.

Imperativul verbului „a aștepta“ este, de regulă, *п'ідожді*; se folosește însă și *почикай*; *стривáй* lipsește.

Unele verbe înregistrate de noi se încadrează la rubrica : „Cum fac animalele?“ Dăm aici cîteva exemple :

„Calul“ : *кон'і ржyт*; „boul“ : *воли реvут'*; „vaca“ : *корóви вирикуйут* (nu *м'укайут'*); „oaia“ : *в'іўц'і блійут* (nu *бéкайут'* și nici *мéкайут'*); „cîinele“ : *собаки брешут* (mai rar se folosește însă și verbul *хаўкайут*); „lupul“ : *воўки вийут*.

§ 17. *Adverbe și prepoziții*. „Repede“ se spune *швiдко*, *пр'удко*, *бóрзо* sau *скóро*; nu apar : *х'ужко* și nici *шпáрко*.

¹ *Кавуш* și *л'ітра* apar și în alte graiuri ucrainene. Vezi și M. V. Leonova, *До характеристики говірок півничних районів Буковини*, în vol. *Питання історії і діалектології східнослов'янських мов*, p. 100.

² Cf. *На нім кошуля, як біль, біленька, як біленька, як лист тоненька*, în «Народные песни Галицкой и Угорской России» (de I. F. Golovečki), 1878. (Citat după *Українсько-російський словник*, vol. II, p. 388).

³ Ultimul apare cu sensul „tată“ în unele graiuri bucovinene. Vezi M. V. Leonova, *op. cit.*, p. 100.

Adverbul „primăvara“ are aspectul *навесні* (nu *весно́йу*, *о весні́* sau *по весні́*).

„Vara“ sună *вліт'і* (nu *лі́том* și nici *влітку*).

„Iarna“ este *взим'і* (nu *зимóйу* sau *взімку*).

În sintagmele „fără mamă“, „fără soră“ n-am întilnit prepoziția *крем* ci *без: без маме, без сестрі*.

După aceste observații sumare asupra graiului huțul din Benea urmează să facem unele comentarii asupra graiului lipovenesc de la Tg. Frumos.

III. GRAIUL LIPOVENILOR DE LA TG. FRUMOS

§ 18. La Tg. Frumos, în afară de populația românească, sînt și vreo 200 de familii lipovenești, în total 1050 —1100 suflete. Ceea ce ne-a frapat aici este influența extraordinar de puternică exercitată de limba romînă asupra acestui grai rusec. Fenomenul este explicabil și comun tuturor graiurilor slave de pe teritoriul R.P.R. Impresia celui care ascultă un lipovean vorbind rusește este aceea a unei limbi mixte. Cînd vorbesc rusește, lipovenii de la Tg. Frumos, ca și cei din Dumasca, de la care am adunat un număr mare de exemple, introduc în graiul lor nu numai cuvinte, ci și sintagme, formule, expresii întregi ori propoziții incidente din limba romînă¹. Este vorba mai cu seamă de neologisme, de cuvinte expresive, dar și de turnuri din limbajul cotidian, curent, uneori local (dialectal), pentru care graiul acestei populații nu mai oferă vorbitorilor construcțiile necesare, existente, în schimb, în limba comună. De cele mai multe ori, în locul inovațiilor interne, vorbitorii de aici folosesc expresii-clîșeu, luate pe de-antregul și de-a gata din limba romînă².

Înainte de a trece la analiza unor fapte din graiul lipovenilor din punctul anchetat, aș sublinia că preocupările de limba și istoria acestor populații se manifestă și în alte țări. S-ar putea menționa aici studiul publicat de Iryda Grek-Pabisowa într-un număr din „Slavia Orientalis“³.

§ 19. În observațiile care urmează vom vorbi mai întîi de unele particularități fonetice, morfologice și sintactice, iar apoi de influența limbii romîne asupra graiului rusec de la Tg. Frumos. Multe din faptele semnalate, prezintă, după părerea noastră, importanță pentru gramatica și dialectologia istorică a limbii ruse.

Menționăm de la început că una din trăsăturile caracteristice graiului de la Tg. Frumos, care ține în aceeași măsură de fonetică și de morfologie, este prezența lui *m* (*t*) velar (dur) la pers. III sg. și pl. a verbelor la modul indicativ: *jud'óm* „merge“, *znájym* „ei știu“, *умирáжт* „ei mor“ etc.⁴. Fenomenul este specific și constituie o izoglosă a graiurilor rusești din Moldova. În partea de sud-est a țării noastre (Galați, Brăila și reg. Dobrogea) apare desinența *-m'* (*t'*).

¹ Influența asupra lexicului și sintaxei se observă și la „staroverii“ din alte țări, de exemplu, la cei de pe teritoriul R. P. Polone. În legătură cu aceasta vezi articolul *Niektóre wiadomości o starovierach zamieszkalych na terenie Polski*, publicat de Iryda Grek-Pabisowa în „Slavia Orientalis“, VIII (1959), nr. 4, p. 135—150 (în privința influențelor de care am pomenit vezi p. 150).

² Un fapt similar am observat atît la vorbitorii de limbă idiş, cît și în limbajul romilor de la noi. Este, de altfel, un fenomen general și firesc.

³ Autoarea ne informează că a pregătit pentru tipar o monografie consacrată „staroverilor“ din R. P. Polonă.

⁴ Am notat o singură dată la pers. III sg. pe *т*, în exemplul *суд'ур'*, dar se poate să mă fi înșelat.

§ 20. Fonetisme. 1. *Reflexele ocluzivei velare sonore.*

a. Ca și în alte graiuri velicoruse meridionale, în locul ocluzivei velare sonore *z*, lipovenii de la Tg. Frumos rostesc spiranta *γ*: *γвар'іл* „am vorbit“, *пѣ'эγ'л'і* „am fugit“, *мно'γѣ* „mult“, *γрадѣк* „orașel“, *дру'γі'ју* „alții (altele)“, *γасно'т* „domnul“, *γадá* (gen. sg.) „anului“ etc.

b. Trebuie să precizez că am notat în cuvintele rusești și ocluziva velară sonoră *z*: *два зѣдѣ* „doi ani“, pesemne datorită faptului că informatorul avea unele noțiuni despre limba scrisă.

c. Pers. I-a a verbului *моч'*, *маγύ* „a putea, pot“ e pronunțată când cu *γ* (*мо'γύ*), când cu *ж* (*мо'жу*), desigur, prin analogie cu formele celorlalte persoane, căci la pers. I sg. vechiul *z* nu era succedat de *j*.

2. Pe lângă cazurile când *ѣ* trece la *й*: *йшко'лу* „la școală“, *й'продук'цы'ју* „în producție“, *п'р'а'й'да* „adevăr“, *з'а'у'тра* „mâine“, *й'а'устр'і'я'кѣ'й* „la austrieci“ etc., l-am identificat și pe *ѣ* bilabial (în poziție intervocalică): *ц'ѣркѣ'ш'и* (dat. sg.) „bisericii“, *јѣ'т'и тр'и ц'ѣркѣ'ш'и* „aceste trei biserici“.

3. Consoana *л* trece la *й*, dar nu peste tot. Cf. *сканá'й* „am scăpat“ < rom., în loc de *сканá'л*, dar *γвар'іл* ș.a.

4. Prezența lui *j* la începutul pronumelui *ј'ѣ'тѣ* „aceasta“ sau între vocale înaintea lui *и* (*и*): *јуз Рас'і'ју* „din Rusia“ reprezintă un fenomen pe care l-am notat și în graiurile velicoruse de tranziție.

5. În cuvintele de origine românească am înregistrat fonemele *ğ* și *l*: *к'ир'и'ğ'і'ју*, *л'э'ğендѣ* (dar și *л'э'г'эндѣ*, *м'э'талур'ğик'и* etc.

6. La lipovenii din Tg. Frumos vocala *e* se realizează în mai multe feluri. Astfel, *e* neaccentuat trece la '*a*: *т'ан'ѣ'р'* „acum“ (dar și *тан'ѣ'р'* — cu pierderea palatalizării); dar și *e* accentuat poate da '*a*: *ц'áркѣ'ш'и*; uneori însă *e* ('э) se păstrează; *т'эн'ѣ'р'*. De regulă, *e* neaccentuat devine *и*: *н'и мо'γύ јим'і'т'* „nu pot avea“¹. Am notat pe *e* trecut la *и* și la cazurile oblice ale substantivului *лѣд*, *лѣдá* „gheață“ la care în limba literară *о* alternează cu *zero* (efectul analogiei): *пѣ'л'ид'у н'ил'з'á* „pe gheață nu se poate“. Într-un caz izolat l-am înregistrat pe *e* accentuat trecut la *ы*²: *кр'ѣ'слѣ јим'ѣ'јут*.

7. Am notat fenomenul pleufoniei la cuvântul „miercuri“ pentru care limba literară are un slavonism: *й'с'ѣ'р'ѣ'д'у* (acuz.).

8. Relev metateza în corpul verbului „a se întoarce“ (*възврат'і'цѣ'ѣ*): *рѣзврат'іл'ис из'Рас'і'ју* „s-au întors din Rusia“.

9. Uneori accentul diferă de cel existent în limba comună: cf. *мо'γу* și *мо'жу*, dar „corect“ în *мо'ж'у*; *с'ѣ'р'ѣ'д'у* („în loc de“ *с'ѣ'р'ѣ'д'у*); la fel în sintagma *с 54 γадá* (n-am reținut cum a fost pronunțat numeralul).

§ 21. *Morfologie și sintaxă.* 1. Ca și în alte graiuri rusești, la lipovenii din Tg. Frumos am găsit la gen. sg. al unor substantive de declinarea I desinența *-y* (*-'y*): *скѣ'л'кѣ дѣ'Б'икáзу в'орст?* „câte verste să fie pînă la Biczaz“?; *здáров'у н'ѣ'т* „sănătate nu mai este“ etc.

2. La cazurile oblice substantivul *вр'ѣ'м'а* „timp, vreme“ a pierdut augmentul: *п'р'и јузѣвѣ вр'ѣ'м'и* „pe vremea lui“.

3. Unele substantive masculine au trecut la feminine, de ex. subst. „pahar“ în sintagma *пá'мá'л'ин'ку'ју стакáн'ч'ику* „cîte un păhărel“.

¹ Deși graiul se caracterizează prin trecerea lui *o*, *a* la *a* („akanie“), în *мо'γу о* nu se preface în *a*.

² În privința accentului, vezi articolul lui V. Vascenco în prezentul volum.

4. La acuz. sg. al pronumelui *свој* am notat pierderea lui *j* și a lui *ə*: *свово* (cu *o* neaccentuat netrecut la *a*, deși graiul se caracterizează prin „akanie“).

5. La verbul *жим'эт* „a avea“ am notat pentru persoana a II sg. (prez. indic. activ) forma *жимájии* (*жимájии л'и д'эн'г'и?* „ai bani“).

6. Verbul *суд'ит* „a judeca“ se construiește cu complementul în dativ, nu în acuzativ: *суд'ит'нам* *уаспóт* „ne-o judeca domnul“.

7. Cu sensul adverbului *очень*, *сильнее* se folosește la Tg. Frumos *дужь*: *дужь* *гъвар'и!* „vorbește mai tare“!; *н'и дужь хърашó* „nu-i prea bine“. În loc de *даром* „degeaba“ apare *за'дурь* sau *за'дурнь*: *н'и стóжит за'дурь д'эл'т* „nu merită s-o faci degeaba“; *н'и задурнь назывájют* „nu degeaba se spune“.

8. Se observă la populația anchetată folosirea unor construcții prepoziționale diferite de cele din limba comună:

a. Prepoziția *с* + acuz. apare în loc de *через* + acuz.: *с'н'эд'эл'у* înseamnă „peste o săptămână“ sau „într-o săptămână“;

b. *из* + gen., în loc de *с* + gen.: *жис'самъј óс'ин'и* „tocmai din toamnă“;

c. *по* + prepoziționalul, în loc de *в* + prepoziționalul: *на ус'эх* *гърадáх свáд'ба с муз'ыкъј* „în toate orașele nunta (se face)—i cu muzică“;

d. *на* + prepozițional, în loc de *по* + dat.: *нашы пъръзб'эжál'ис на фс'ом св'эт'и* „ai noștri“¹ s-au împrăștiat în toată lumea“.

9. Prezența conjuncției *чи* „sau“ cu valoarea lui *или*: *как вы н'иш'ит'и/на'рум'ин'с'к'и ч'и'на'рус'к'и?* „cum scrieți: românește sau rusește?“.

10. *зашто* „de ce“ este folosit la lipovenii din Tg. Frumos în loc de *почему*: *зашто н'ил'з'á?* „de ce nu-i voie“?

§ 22. *Asupra unor influențe lexicale românești*. Vom nota aici mai jos o parte din materialul lexical adunat cu prilejul sondajului, fără a mai face comentarii, căci și așa influența limbii române asupra graiului lipovenesc de la Tg. Frumos este evidentă. Din română au pătruns următorii termeni: „fierar“: *жиэть н'и л'эг'энда/так ф'эрар' ад'ин* *гъвар'ил* „asta nu-i legendă; așa spunea un fierar“; „serviciu“: *у Тул'ч'и жим'эжит с'эр'в'ич'* „are serviciu la Tulcea“; „producție“: *юн ужь* *у'продукъју* la *Виш'аи* „de-acuma-i în producție la Vișeu“; „palat“: *П'этры Рáр'иши жим'эл* *палáт кáль ц'ркв'и* Petru Rareș avea un palat lângă biserică“; „școală de adulți“: *былá шкоала*² *д'и ад'ул'цы* „a fost o școală de adulți“; „C.F.R.“ pronunțat, ca prin partea locului, „chefereu“: *юн рабóтал у'к'и'ф'эр'эу*; „cazan“, „munte“, „activist“, „mecanic“, „gata“, „ei bine“, „hai“ (*гај на'ул'иу*), „mai“ (*мај ум'и-рајют и стар'ик'и*), „poftă“ (*с'пóфтъј пакушајют*), „vie“ (*мај н'имнóшкъ в'ији*), „a scăpa“, „a se înmulți“: *пб'эул'и тудá дв'э — тр'и фам'ил'иј — гáта/патóм фс'о мул'ыл'ис'* *умнож'ыл'ис'* как *гъвар'ат*; „a înființa“, „a se ghiftui“ și multe altele.

§ 23. *Calcuri după expresii românești*. Fenomenul este, îndeobște, caracteristic și constituie, alături de lexic și sintaxă, domeniul cel mai ușor transmisibil de la o limbă la alta. Vom înșira aici doar câteva din expresiile notate la lipovenii de care ne ocupăm: *мој д'эт жим'эл* (în loc de *ему было*) *два года*; la fel în: *юн жишо шьс л'эт жим'эжит*; *на'рус'к'и ан'и н'и знајют н'исáт'*

¹ E vorba de „staroveri“.

² La aceiași vorbitor am notat însă și forma fără diftong: *шóла*: *ынф'ијинцáл'и рус'кују школу*.

(în loc de *не умеют*); *д'эльля службу с'н'им*) (în loc de *служил с н'им*); *свад'бы д'эльяжуца тр'и дн'а* în loc de *справляются, празднуются*).

După modelul românesc *mai înainte* a fost construit și adv. *нэл'эр'эт*: *нэл'эр'эт литаваны с Тыргу-Фрумос н'и давал'и уч'иць*; sau : *друг'ији был'и нэл'эр'эт*.

IV. ÎNCHEIERE

Deși au un caracter mai mult provizoriu, observațiile de mai sus ne permit să tragem totuși unele concluzii cu caracter general.

1. După cum s-a văzut, graiul ucrainean de la Benea și cel lipovenesc de la Tg. Frumos au în multe privințe o evoluție asemănătoare. Cam aceeași este și situația celorlalte graiuri slave de pe teritoriul R.P.R.

2. Coexistența diverselor sisteme lingvistice în același grai constituie un fenomen, care nu mai lasă loc nici unei îndoieli¹. Un aspect al acestei coexistențe îl constituie dese fluctuații înregistrate de noi atât la ucraineni, cât și la lipoveni.

3. Limba și dialectele reprezintă sisteme deschise în vocabular și sintaxă² și aproape închise în fonetică și morfologie. Astfel, n-am găsit în graiurile cercetate sunete românești decât în cuvintele împrumutate din limba noastră. Când inovațiile lingvistice nu mai sînt alimentate de limba comună, elementele lexicale pătrund în masă din afară și imprimă o notă cu totul specifică graiurilor.

4. Cît privește identificarea elementelor arhaice sau pe cale de dispariție, aceasta se va putea face numai după un studiu amănunțit, exhaustiv chiar, al tuturor particularităților proprii graiurilor respective. Rezultatele vor trebui apoi confruntate cu ceea ce ne oferă, pe de o parte, istoria limbilor slave, iar pe de alta, geografia lingvistică³. Așadar, cercetarea graiurilor slave de pe teritoriul R.P.R. continuă să rămână încă una din sarcinile actuale ale slavisticii românești.

ЗАМЕТКИ ПО СЛАВЯНО—РУМЫНСКОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ

(I. Об украинском говоре деревни Бенья, Сучавской области.
II. О говоре липован Тыргу-Фрумос, Ясской области)

(РЕЗЮМЕ)

Статья основывается на данных двух диалектологических анкет, проведенных автором в 1956 и 1960 гг. над славянскими говорами, распространенными на территории Румынской Народной Республики. В обоих случаях автор

¹ În afară de lucrările citate mai sus, vezi printre altele și C. Fries — K. Pike, *Coexistent phonemic systems*, „Language”, XXV (1949). G. Franciscato, *A case of coexistence of phonemic systems*, „Lingua”, VII (1959), fasc. 1, p. 78—86. Id., *Systèmes coexistants ou systèmes diachroniques*, „Neophilologus”, 1961, fasc. 1, p. 37—44.

² Domeniul sintaxei este considerat sferă penetrabilă de L. A. Bulahovski și B. A. Serebrennikov și impenetrabilă de T. P. Lomtev, iar recent de I. A. Sprinceak. Vezi cartea acestuia din urmă: *Очерк русского исторического синтаксиса*, Kiev, 1960, p. 20.

³ Pentru istoricul dialectologiei ruse, ale cărei date trebuie neapărat luate în considerație la cercetarea graiurilor lipovenesti de la noi, vezi studiile cuprinse în volumul colectiv *История русской диалектологии* (redactor responsabil B. V. Gornung), Moscova, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., 1961.

использовал опыт одной диалектологической экспедиции, организованной Кафедрой русского языка Ленинградского Университета летом 1953 г., в Великолукской области, экспедиции, в которой он участвовал, а также опыт одной анкеты 1956 г. в Ясской области. Помимо чисто диалектологических вопросов, нас интересовали и некоторые общелингвистические проблемы, связанные особенно с изучением контакта между различными языками и различными говорами.

Настоящая работа состоит из двух частей: в первой рассматриваются фонетические, лексические и, отчасти, и морфологические особенности одного украинского говора, распространенного в Сучавской области, а во второй — характерные черты в фонетической системе и грамматическом строе (морфологии и синтаксисе) говора липован Тыргу — Фрумос. Здесь же автор останавливается на влиянии, оказанном румынским языком на лексику этого русского говора.

Из фонетических и морфологических особенностей, встречающихся в изученном нами украинском говоре, отметим здесь следующие: переход *к* в *і*, переход *о*, *е* в *і*, сохранение старого *е* после шипящих, оглушение согласного *р*, наличие твердых и мягких *р* и *л*, частое употребление согласного *ф*, переход *т'* и *д'* в *к'* и, соответственно, в *г'*, переход *в* > *ѣ*, протетическое *в*, твердое *т* в III л. ед. и мн.ч. глаголов в формах настоящего времени изъявительного наклонения, частое употребление флексий — *ов'і* — *ев'і* в дат. пад. ед.ч. имен существительных и др.

Кроме этого, в первой же части подробно исследован и вопрос о лексическом составе данного украинского говора.

Переходя ко второй части, автор останавливается сперва на таких фонетических явлениях, которые свойственны и говору липован с Тыргу — Фрумос: переход *г* в *γ*¹, *в* и *л* в *ѣ*, наличие *ј* в начале слов перед гласными (*јизть*, *јиз*, *јид'от*, *јим'ит'*) или внутри слова между гласными (напр. из *Рас'ији*); в словах, заимствованных из румынского языка, встречаются согласные *џ* и *л*; безударное *е*, а иногда и ударное, переходит в *'а*: *т'ан'чер* (и *тан'чер'* с утратой мягкости *т'*), *ц'аркѣш'и*²; как правило, без ударное *е* переходит в *и* (*н'и могу јим'ит'*). В некоторых случаях в говоре липован имеются особенности в ударении слов: ср. *могу* и *можу*, наряду с «правильным» *могү*³), *с'ър'ездү* с *54 гадá* и др.

Наличие твердого *т* в III л. ед. и мн.ч. глаголов (*јид'от*, *знајут*, *ум'ирајут*) составляет общую изоглоссу.

Интересными являются также морфологические, синтаксические и лексические особенности говора. Из них можно отметить (в области морфологии и синтаксиса): наличие флексий — *у* ('*у*) у существительных I скл.; отсутствие наращения у косвенных падежей существительного «время»; переход некоторых существительных м.р. в ж.р. (ср. *на мал'ин'кују стакан'ч'ику*); утрата *ј* и *э* в род. -вин.пад. местоимения «свой»: *свово*; у глагола «иметь» II л.ед.ч. наст.вр. изъяв. накл. обнаружили форму *јимајши*; глагол «судить» построен с дополнением в дат. пад.: *сүд'ит нам џасп'от*; со значением наречий «очень»,

¹ Но имеется однако и сохранение *г*: *могу*; кроме того в I л.ед.ч. наст. вр. изъявительного наклонения у глагола «мочь» наблюдается переход *г* в *ж*: *можу*, вероятно под влиянием форм II и III л.ед.ч. и I и II л.мн.ч.

² Все же иногда *е* ('э) сохраняется: *т'эн'эр'*.

³ Хотя говор и характеризуется аканьем, тем не менее в этом слове *о* не переходит в *а*; ср. также мест. *свово*.

«сильнее» в говоре употребляется *дужь*: *дужь ҃вар'и, н'и дужь хърашб*; вместо «даром» выступает *за-дужу* или *задужнь*: *н'и стојит задужу д'эльт', н'и задужнь нъзывајут*; довольно часто предлоги требуют других падежей: *с* + вин.пад., в.м. *через* + вин.: *с н'эд'эл'у* значит «через неделю»; *из* + род., в.м. *с* + род.: *јие сáмјь бс'ин'и*; *по* + предл., в.м. *в* + предл.: *па-ус'их ҃градáх*; *на* + предл., в.м. *по* + дат.: *нашы* (т.е. староверы) *пързб'эжáл'ис на фс'ом св'эт'и* (в.м. *по всему свету*); союз *чи* употребляется у липован Тыргу-Фрумос наряду с *или*, а *зачто* — в значении *почему*.

В области лексики говора липован автор подчеркивает особенно влияние румынского языка, которое выражается в наличии таких слов и калек: *fierar* «кузнец», *serviciu* «служба, работа», *producție* «продукция, производство», *școală* (с дифтонгом < рум.), наряду со *школа*, *poftă* «апетит», прилаг. *viu* «живой», некоторые глаголы и частица *mai*. Относительно калек можно указать на употребление конструкции «он имеет столько-то лет» (в.м. «ему столько-то лет») под влиянием румынской модели: «*a avea atîția ani*»; «делать службу кем-нибудь» (в.м. «служить с кем-нибудь») < рум. *a face serviciul cu cineva* «делать свадьбу» (в.м. «справлять свадьбу») < рум. «*a face nuntă*»; сложное наречие *нѣн'эр'эт* (в.м. «раньше») образовано под влиянием рум. «*mai înainte*» и др.

В заключение автор подчеркивает некоторые особенности, характерные для развития славянских говоров на территории РНР, судьба которых в условиях отрыва от общенародного языка во многом одинакова (или сходна). Об этом и говорится в данной работе на примере украинских и русских говоров.

Сосуществование в говорах различных систем является бесспорным фактом. Одно из проявлений этого процесса составляют, напр., многочисленные языковые варианты, отмеченные нами в исследованных говорах.

Наши наблюдения показывают, что языки и диалекты представляют собой системы, совсем открыты в лексике и синтаксисе и почти замкнутые (непроницаемые) в фонетическом и морфологическом отношении. Так, в исследованных украинских и русских говорах румынские фонемы выступают только в словах, заимствованных из румынского языка, в то время как в лексическом составе и синтаксической структуре такое влияние огромно.

Изучение архаичных черт или черт, исчезающих на наших глазах в славянских говорах на территории Румынии, является одной из задач, которую призваны решить дальнейшие исследования в этой области у нас.

NOTES DE DIALECTOLOGIE SLAVO—ROUMAINE

(Observations sur un parler ucrainien et sur un parler russe de la R.P.R)

(Résumé)

Le présent article repose sur les données recueillies à l'occasion de deux enquêtes dialectales effectuées en 1956 et 1960 au sujet du parler ucrainien en usage à Benea (district de Cîmpulung, région de Suceava) et du parler russe („lipovène“) de la commune de Tîrgu-Frumos (district de Pașcani, région de Jassy). Dans les deux cas, l'auteur a mis à profit l'expérience acquise, en 1953 lors de l'expédition dialectologique entreprise dans la région de Velikie Luki (U.R.S.S.) et en 1956 dans le village de Dumasca (district de Vaslui, région de Jassy).

Outre les questions strictement dialectologiques, l'auteur s'est également intéressé à des problèmes de linguistique générale qui apparaissent toujours lorsque l'on examine les langues et les dialectes en contact.

Son travail consiste en deux parties : la première analyse les particularités phonétiques, lexicales et, partiellement, morphologiques du parler ukrainien ; et la seconde, les traits caractéristiques du système phonétique et grammatical du langage lipovène mentionné ci-dessus. À cette occasion l'auteur examine aussi l'influence exercée par la langue roumaine sur le parler respectif.

Parmi les particularités phonétiques et morphologiques qui apparaissent dans le parler ukrainien de Benea, on note le passage de *ѣ* à *i*, de *o* et *e* à *i* ; la conservation de l'ancien *e* après des sifflantes ; l'aphonisation de *r* ; l'existence des liquides *r* et *l* dures et molles ; l'emploi fréquent de la consonne *f*, le passage de *t'* et *d'* à *k'* et respectivement, à *g'* ; le passage de *v* à *u*, la présence de *v* prothétique, *t* dur à la IIIe personne du singulier et du pluriel de l'indicatif présent ; l'utilisation fréquente des désinences *-ov'i*, *-ev'i* au datif sing. des substantifs etc. L'auteur examine encore en détails dans la première partie la question de la composition lexicale du parler ukrainien de Benea.

Dans la seconde partie de son article, l'auteur s'arrête d'abord aux phénomènes phonétiques appartenant en propre au parler lipovène de Tg. Frumos. Il s'agit du passage de *z* à *γ*¹ de *ε* à *γ̃*, de l'existence du *j* au commencement des mots ou à l'intérieur en position intervocalique (cf. *ј'ѣтѣ*, *јуз*, *јуд'от*, *јуз* *Рас'ѣју* etc. ; dans les mots empruntés au roumain apparaissent les consonnes *ǰ* et *l* ; le *e* non accentué, et parfois même accentué, passe à *'a* ; *т'ан'ѣр'* (et *тан'ѣр'*), *ц'аркѣш'и*² ; en règle générale, *e* non accentué passe à *и* (*н'и* *моу'јум'ит'*). Dans certains cas, on a noté des mots dont l'accent diffère de celui de la langue commune : cf. *могу* et *можу*, à côté de la forme *моу'г*, *с'ѣр'ѣду*, *с'54* *҃ада* etc. La présence du *m* dur à la IIIe pers. du singulier et du pluriel des verbes constitue une isoglose commune aux parlers lipovènes de Moldavie : *јуд'от*, *знáјут*, *ум'ирајут*.

De même les particularités morphologiques, syntactiques et lexicales de ce parler russe sont intéressantes. On peut citer en ce sens pour la phonétique et la morphologie, des phénomènes tels que la désinence — *у* (—'у) au gén. sing. des substantifs de la Ière déclinaison ; l'absence de l'augment des cas obliques substantifs du type „время“ ; le passage de certains substantifs du genre masculin dans la catégorie des féminins (cf. *на-мал'ин'кују* *стакан'ч'ику*) ; disparition de *j* et de *э* au gén. et acc. sing. du pronom „свой“ : *свово* ; existence de la forme *јумáјити* à la IIe personne du singulier du présent de l'indicatif du verbe „иметь“ ; le verbe „судить“ se construit avec un complément au datif ; *суд'ит* *нам* *҃аспóт* ; *дужь* est utilisé avec le sens des adverbes „очень, сильнее“ ; par ex. *дужь* *҃вар'ѣ*, *н'и-дужь* *хѣрашó* ; au lieu de „даром“, on a couramment noté *за-дурó* ou *задурнь* : *н'и-стóјит* *за-дурó* *д'иэл'т'*, *н'и* *задурнь* *нѣзывают* ; dans le parler des lipovènes de Tg. Frumos, les prépo-

¹ Il existe cependant de cas où *z* subsiste parfois dans les mêmes mots, par ex. *могу*. On a noté, à la Ière pers. du présent de l'indicatif du verbe „мочь“ le passage de *z* à *ж*, probablement par suite de l'analogie des formes des II et III pers. sing. et I et II pers. du pluriel.

² Pourtant parfois *e* (э) subsiste ; *т'ен'ер'*.

³ Bine que le parler se caractérise par „akanie“, cependant dans ce mot *o* ne passe pas à *a* ; cf. aussi le pronom *свово* (gén. et acc. sing.).

sitions sont souvent construites avec d'autres cas que dans la langue commune. Ainsi, *c* + acc. au lieu de *через* + acc.; *с'н'эд'эл'у* signifie „через неделю“; *јиз* + gén. au lieu de *c* + gén. *јис'самъј бс'ин'и*; *по* + le prépositionnel, au lieu de *по* + dat.; *нашы* (c'est-à-dire „staroveru“) *пъръзб'эжэл'ис на фс'ом св'эм'* (au lieu de „no всему свету“), la conjonction *чи* est utilisée à côté de *или*, *зашто*, au lieu de *почему*.

Dans le domaine du lexique, l'auteur souligne surtout l'influence de la langue roumaine sur le parler lipovène étudié ici (emprunts et calques linguistiques). Le roumain a fourni des mots tels que *fierar*, *serviciu*, *producție*, *școală* (avec diphtongue du roumain), à côté de *школа*, *постă*, *виу*, *вие*, *маи* et certains verbes. Au sujet des calques on mentionne des constructions comme „он имеет столько-то лет“ (au lieu de „ему столько-то лет“) sous l'influence du modèle roumain „a avea atîția ani“; „делать службу с кем-нибудь“ (au lieu de „служить“ с кем — нибудь») < rom. „a face serviciul cu cineva“; „делать свадьбу“ (au lieu de „справлять свадьбу“) < rom. „a face nuntă“; l'adverbe *нъп'эр'эм'* (au lieu de „раньше“) est formé d'après le type de l'expression roumaine „mai înainte“, etc.

Dans sa conclusion, l'auteur met en évidence des particularités caractéristiques de l'évolution des parlers slaves du territoire de la R.P.R., dont le sort est, à de nombreux points de vue, ressemblant ou même identique.

L'analyse des faits permet de constater que la coexistence de divers systèmes linguistiques dans tel ou tel parler est un fait indiscutable. Une preuve en ce sens est constituée par les nombreuses fluctuations existant dans les parlers des populations ukrainienne et russe ayant fait l'objet de l'enquête en question.

Les observations de l'auteur montrent que les langues et les dialectes constituent des systèmes ouverts quant au vocabulaire et à la syntaxe, mais presque fermés quant à la phonétique et à la morphologie. Ainsi, dans les parlers étudiés on n'a trouvé des phonèmes roumains que dans les mots empruntés à la langue roumaine, tandis que le lexique et la syntaxe abondent en éléments de provenance roumaine.

L'étude des traits archaïques ou en voie de disparition propres aux parlers slaves du territoire de la R.P.R. constitue l'une des obligations qui incombent actuellement au slavistes roumains.

ÎN LEGĂTURĂ CU SISTEMUL FONETIC AL GRAIULUI BULGAR DIN COMUNA CHIAJNA (REGIUNEA BUCUREȘTI)

ZLATCA IUFFU

Introducere

Pe teritoriul Republicii Populare Române locuiește o populație de origine bulgară care a emigrat la nord de Dunăre în timpul robiei turcești. Provenind, în marea ei majoritate, din populația rurală, acești „băjenari“ s-au așezat în unele sate și comune românești sau au înjghebat așezări noi în cîmpia Dunării, în împrejurimile Bucureștiului¹ și în Banat².

Izvoarele istorice arată că bulgarii au început să emigreze în masă la nord de Dunăre în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea³.

Această emigrare se intensifică îndeosebi în perioada războaielor ruso-turce din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primii 30 de ani ai secolului al XIX-lea⁴. De aproape 150—200 de ani acești emigranți bulgari locuiesc fără întrerupere pe teritoriul R.P.R.

Populația bulgară care a format „linii sîrbești“ — după cum le numesc localnicii⁵ — în satele și comunele românești, s-a amestecat cu populația localnică și a dispărut sau dispăre treptat prin contopirea ei cu băștinașii⁶.

¹ Comunele Dudești-Cioplea, Popești-Leordeni, Brănești, Chiajna, Vărăști, Bila, Domnești, Iepurești, Bălenii Sîrbi etc.

² Beșenova Veche, Vinga, Breștea, Denta, Colonia Bulgară etc.

³ *История на България*, vol. I, Sofia, 1954, p. 270; Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, Sofia, 1954, p. 107; P. Constantinescu-Iași, *Emigrația bulgară la nordul Dunării*, în „Studii istorice romîno bulgare“, Buc., 1956, p. 9—15; C. Velichi, *Așezămintele coloniștilor bulgari din 1830*, în „Romanoslavica“, vol. III, 1958, p. 118. Încă în secolul al XIII-lea vine pe teritoriul țării noastre o populație de origine bulgară, despre care se spune că ar fi ajuns în Ardeal ca prizonieri luați în timpul expedițiilor regelui Ștefan V al Ungariei, care în 1261 și 1266 pătrunsese cu armata sa pînă la Vidin și Plevna (Vezi recenzia lui K. Jirecek asupra lucrării lui Miletici *Седмиградските българи* în „Archiv für slavische Philologie“, vol. XX, 1896, p. 115—116; I. Mușlea, *Scheii de la Cergău și folclorul lor*, în „Dacoromania“, vol. V, p. 3; P. Nikov, *Българо-унгарски отношения* în „Сборник на Българската академия на науките“, vol. XI, p. 268. L. Miletici adoptă părerea lui Jirecek, renunțînd la vechea sa ipoteză că acești bulgari ar fi foști bogomiliști fugiți din Bulgaria între sec. XI—XIII, vezi *Седмиградските българи* în „Сборник за народни умотворения“ vol. XIII, 1896, p. 153—257.

⁴ *История на България* vol. I, p. 315, 319, 324, 329; Const. Velichi, *Așezămintele coloniștilor bulgari din 1830*, p. 118; P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice Romîno-Bulgare*, p. 13—14; Stoiko Stoikov, *Българска диалектология* p. 107.

⁵ Prin confuzia curentă, în trecut, la noi, între bulgari și sîrbi.

⁶ De exemplu, la Ștefănești, Afumați, Roșu, Giulești etc. din regiunea București.

Acolo unde „băjenarii“ bulgari au format așezări separate, graiul lor s-a păstrat bine, deși astăzi găsim în satele și comunele respective un număr însemnat de români. Astfel, în Beșenova Veche și în alte comune din regiunea Banat există o populație bulgară compactă care vorbește dialectul bulgar pavlikean, așa cum l-a vorbit și acum 60 de ani, când acest dialect a fost studiat de lingvistul bulgar L. Miletici¹. Același fenomen îl observăm și în comunele Chiajna, Popești-Leordeni, Brănești, Bila, Vărăști etc. În schimb, tineretul din comunele amintite folosește tot mai mult limba română.

În lucrarea de față ne vom ocupa de graiul bulgăresc din comuna Chiajna, oprindu-ne în special asupra sistemului fonetic. Vom încerca să determinăm tipul dialectal al graiului², precum și unele particularități fonetice, care îl deosebesc de limba bulgară literară.

Comuna Chiajna este așezată la sud-vestul orașului București la o depărtare de 12 km de centrul capitalei, pe malul drept al Dimboviței. Cele mai apropiate așezări de Chiajna sînt : Dragomirești din Deal și Dragomirești din Vale — la o distanță de 2 km, Dudu — la 1 km, Giulești — la 1,5 km ș.a. Și în aceste comune găsim un număr mic de bulgari.

Data întemeierii comunei Chiajna nu poate fi stabilită în mod exact. În *Marele Dicționar Geografic al României*³ Chiajna este menționată ca fiind înființată pe la 1828 de către emigranți bulgari. Unele date mai vechi ne îndreptățesc să socotim ca inexactă această informație.

În biserica din Chiajna se păstrează pînă astăzi două inscripții pe piatră : una deasupra intrării în biserică, iar cealaltă în altar, pe peretele din stînga. Textul primei inscripții este scris în limba română cu litere chirilice și are următorul cuprins : „Aceasta sfîntă biserică ce să cinstește hramul Sf. Niculae și Sf. Gheorghe, fost-a mai nainte făcută de lemn de lăcuitorii acestui sat Chiajna dă bulgari, apoi învechindu-se de tot acum iarăși s-au ridicat din temelie de zid tot din acești bulgari de obște...” Urmează în continuare numele preoților și numele unor ctitori. Inscripția se încheie cu indicarea anului : 1831, iulie.

Cealaltă inscripție din altar poartă aceeași dată — 1831. Este săpată în marmoră cu text în limba bulgară, scrisă cu litere chirilice. Textul este ceva mai scurt decît cel românesc, arătîndu-se că biserica a fost construită de toți

¹ Книжницата и езика на банатските българи în «Сборник за народни умотворения» vol. XVI—XVII, 1900, p. 339—480. Vezi acum, în urmă, Stoiko Stoikov *Говорът на село Бешенов в Банат, Фонетика*, în „Български език“, vol. 2—3, 1961, p. 188—217; *Морфология* ibidem, vol. 4, p. 320—331; *Лексика*, ibidem, vol. 5, p. 385—401, și *Изчезване на имперфекта и аориста*, în «Славистичен сборник», vol. I, Sofia, 1958, p. 185—207; *Сърбохърватско влияние върху банатските говори*, în „Български език“, vol. 4—5, 1958, p. 357—370; *Румънско влияние в лексиката на българския банатски говор*, în „*Отagini lui Iorgu Iorgăan*“, Buc., 1958, p. 812—830; *Унгарски заемки в банатския говор*, în «Език и литература», vol. 3, 1959, p. 176—190.

² Graiurile bulgare de pe teritoriul R.P. Bulgaria se împart în două grupe mari după felul de pronunțare al vocalei Ъ din slava veche (bulgara veche) :

a) graiuri apusene, în care vocala Ъ a trecut în toate pozițiile în e : *голем-големи*;

b) graiuri răsăritene în care Ъ, se redă în două feluri :

1) la sud-est prin 'a (я) sau é (ѐ deschis) : *гол'ами, голѐми, бѐли*;

2) la nord-est 'a (я) alternează cu e, alternanță condiționată de accent și de caracterul (palatalizat sau nepalatalizat) al consoanei următoare : *гол'ам — големи, б'ал — бели* (V. Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, p. 47—48.)

³) Vol. II, București, 1899, p. 360

bulgarii din comuna Chiajna. Aci apar aceleași nume de ctitori ca și în inscripția în limba română¹.

În prima inscripție se spune clar că înainte de construirea bisericii, a existat o altă biserică făcută din lemn. Biserica nouă a fost ridicată „dă... bulgari de obște“ întrucât cea dinainte „făcută... dă bulgari“ se „învechise de tot“

Ținând seama de cele spuse în prima inscripție, trebuie să presupunem că așezarea primului grup de bulgari în Chiajna a avut loc înainte de anul 1829.

Din lucrarea în manuscris a lui Const. Velichi, *Așezările bulgare în Țara Românească*, pe care autorul o pregătește pentru tipar, am extras următoarele date: „În decembrie 1830 erau: 43 de familii (de bulgari) la Dragomirești, 11 la Ciorogîrla, 7 la Dudu, 32 la Chiajna. Toate erau venite după războiul din 1828—1829“. În aceeași lucrare se arată că unul dintre bulgarii din Dragomirești „este băgat la bir la rînd cu bulgarii din sat, așezați din vremuri m a i v e c h i“. Din știrea aceasta reiese clar că în părțile acestea existau emigranți bulgari veniți aici înainte de anul 1830.

Este greu de stabilit de asemenea din ce regiuni ale Bulgariei au venit acești emigranți. Locuitorii comunei nu au cunoștințe de acest lucru și nici în documentele arătate nu găsim vreo indicație în acest sens. Totuși se pot face unele presupuneri.

Acum 30—40 de ani, comuna Chiajna era împărțită în trei părți, ale căror nume corespundeau, probabil, numelor localităților de unde au venit emigranții bulgari. Informatorul Ilie Cîrlanul, în vîrstă de 89 ani, își aduce aminte că ele se numeau Sliven, Cernovodene și Ștrăclene. Pentru cei din partea numită Sliven, putem afirma cu siguranță că au provenit din orașul sau împrejurimile Slivenului. Pentru cei din părțile numite Ștrăclene și Cernovodene putem presupune că sînt veniți din comunele cu același nume care figurează, prima pe harta de astăzi a Bulgariei în regiunea Ruse, iar a doua pe harta Romîniei, în Dobrogea (Cernavoda), afară de cazul dacă nu cumba acum 150—200 de ani ar fi existat și alte localități cu același nume.

Lipsa pînă în prezent a unui atlas lingvistic bulgar, precum și numărul redus de lucrări monografice privitoare la graiurile bulgare nord-estice îngreuează mult cercetarea dialectelor bulgare, mai ales a celor în afara teritoriului Bulgariei².

¹ Тази свитая черковъ
дето са направи на селу
Кежна направиха я бал
гарете селуту сету с техъ
ню харъчь от дъваръ пока
зва от долу ктитуре перъви
Георге ерея от брешька призвитера
Керчу ерея Гуца призитера Стати
ерея Мария призвитера Богдан Во
рба Иванъ Иванъ Доца, Рада Димитрие
Мария, Георгие Стана Тънасе Дръгана и
ордан Гуца Боня Велику Рада Петре Рада
Пена Драгна Мариа Стан Констандинъ Ту
Дора Илие Димитрие Аспра Русе Мариа
Георге Вана Илие: Русе 1831

² Studii asupra graiurilor estice bulgare au scris: L. Miletici, *Das Ostbulgarische*, Wien, 1903, *Die Rhodopenmundarten*, Wien, 1912; B. Țanev, *За източнобългарския вокализъм*, în *История на българският език*, vol. III, Sofia, 1937, p. 110—193; *Към подробната характеристика на източнобългарските говори: фонетика, морфология, речник (поправки и допълнения)*

Graiul bulgar din comuna Chiajna¹ s-a dezvoltat pe teritoriul țării noastre vreme de mai bine de un secol și jumătate, în mod independent, lipsit de orice contact cu graiurile de pe teritoriul Bulgariei. Cu toată influența puternică și continuă exercitată de limba română, bulgarii din Chiajna și-au păstrat foarte bine limba maternă. Astăzi ei vorbesc un singur grai, dar într-un trecut mai îndepărtat probabil au vorbit graiuri deosebite unul de altul, cum rezultă din unele forme duble și în special din unele particularități fonetice, care astăzi îl fac să nu semene întocmai cu nici unul din graiurile bulgare de pe teritoriul Bulgariei.

Procese asemănătoare de încrucișări dintre diferite graiuri din cauza amestecului de populație, venită din diferite regiuni ale Bulgariei, au fost observate și de lingviștii sovietici, care studiază dialectele bulgare de pe teritoriul U.R.S.S.²

Transcrierea fonetică

În lucrarea de față s-a păstrat transcrierea fonetică recomandată de *Програма за събиране на материали за български диалектен атлас*.

Vocalele de bază ale graiului studiat, pe care le găsim și în limba bulgară literară, se notează cu literele obișnuite: *ъ, а, о, у, е, и*.

Semiînchiderea vocalelor *а* și *о* neaccentuate se notează cu punct sub litera respectivă: *а̣, о̣*.

Închiderea puternică a vocalei *а* neaccentuate se notează cu *ъ*.

и și *у* consonantice cu *й, ү*.

Consoanele de bază se notează la fel ca și în limba bulgară literară, africatele *дз, дж* cu *ѕ, џ*, consoanele moi vor fi redade cu ajutorul semnului ' la urmărul drept al literei respective, de ex.: *б', в', л'*.

към Милетичевата книга „Das Ostbulgarische“, în *История на български езикъ*, vol. III, p. 19—300; G. Popivanov, *Говорът на Южна Добруджа*, în „Списание на Българската академия на науките“, vol. LXXI, 1959, p. 161—182; P. Panaiotov, *Сливенски говор*, în «Сборник за народни умотворения», vol. XVII, 1901, p. 507—544; St. Mladenov; *Български народни говори в Ловчанско, Троянско и Тетевенско* în „Сборник Ловеч и Ловчанско“ vol. II, 1930, p. 108—116; *Принос към изучаването на българските говори в източна и западна Тракия* în «Тракийски сборник», vol. VI, 1935, p. 201 etc. Vezi și Stoiko Stoikov, *Нови проучвания на българските говори в Съветския съюз*, în «Известия на Института за «Български език», vol. IV, 1956, p. 430. În ultimii ani au apărut câteva monografii noi, dar nici una din ele nu studiază vreunul din graiurile bulgare nord estice (Vezi «Известия на Института за български език», vol. IV, 1956).

¹ Pentru culegerea materialului am vizitat în anii 1958 și 1959 de 15 ori comuna Chiajna, de 5 ori Dudu și o singură dată Dragomireștii din Vale, rămânând de fiecare dată câte o zi. Am folosit ca informatori peste 10 persoane de diferite vârste și sexe, între 20 și 90 ani. Toți informatorii s-au născut și au crescut în Chiajna. Nici unul din ei n-a urmat școala bulgară din București, care există din anul 1859, și nici unul din ei nu a fost în Bulgaria.

Materialul a fost cules după *Кратък осведомителен въпросник за проучване на българските местни говори*, lucrare apărută la Sofia în anul 1954, sub redacția prof. Stoiko Stoikov, precum și după *Програма за събиране на материали на български диалектен атлас* și *Инструкции към програмата за събиране на материали за българския диалектен атлас*, întocmite de prof. Stoiko Stoikov și apărute la Sofia în anul 1959

² Vezi E. V. Ceško, *К истории кайраклийского говора*, în «Статьи и материалы по болгарской диалектологии», v. 2, 1952, p. 21—75.

Aspecte din sistemul fonetic al graiului

§ 1. Fonemele de bază ale graiului studiat sînt în număr de 41 față de 45¹ (44)², cîte are limba bulgară literară. Șase din ele sînt vocale, iar 35 sînt foneme consonantice față de 39 (38) din limba bulgară literară³.

Vocalele : a, o, y, ъ, и, е.

Consoanele :

б	в	г	д	—	з	—	к	л	м	н	п	р	с	т
б'	в'	г' ⁴	д'	ж	з'	й	к'	л'	м'	н'	п'	р'	с'	т'
—	ф	ц	—	—	—	—	с							
—	ц'	ч	ш	щ	—									

În graiul bulgar din comuna Chiajna nu găsim fonemele *x*, *x'*, *ф'*, și *з*, existente în limba bulgară literară, iar fonemel *жс*, *ч*, *ш* nu au perechi dure. Vocala ъ din slava veche (bulgara veche) se redă cu *'a* — *e*, alternanță condiționantă de accent și de caracterul (palatalizat sau nepalatalizat) al consoanei următoare. Pe baza acestei particularități, graiul din Chiajna se încadrează între graiurile nord-estice bulgare.

Vocalismul

§ 2. Cele șase vocale de bază nu se deosebesc în poziție accentuată, din punct de vedere al articulării și al efectului acustic, de vocalele corespunzătoare din limba bulgară literară.

În poziția neaccentuată însă, vocalele deschise *a*, *o*, *e* se închid — *a* < *ъ*(*a*), *o* > *у* (*o*), *e* > *и*⁶. În felul acesta graiul posedă numai trei vocale (*ъ*, *у*, *и*). Vocalele închise nu sînt foneme, ci numai variante.

§ 3. Vocala *a*. Cînd este accentuată se păstrează ca vocală posterioară, deschisă, nerotunjită : *жину́а* (femeie), *дъскáа* (scîndură), *мъглáа* (ceață), *гладен* (flămînd), *канъ* (cană), *свабдъ* (sic) (nuntă).

Vocala *a* în poziție neaccentuată, în interiorul cuvîntului și în majoritatea cazurilor în poziție finală, se închide puternic trecînd la *ъ*; *кръко́* (piciorul), *грэдѝнъ* (grădină), *събутъ* (sîmbătă). Dar, închiderea vocalei *a* neaccentuate în poziție finală este uneori mai slabă (*а*). Exemplele analizate nu ne-au dat posibilitatea să precizăm cînd anume *a* neaccentuat din poziția finală trece la *a* și cînd în *ъ*. Unul și același vorbitor pronunță pe *a* final neaccentuat în același cuvînt, o dată cu *ъ* și altădată ca *а*, de exemplu : *кукѝшкъ* și *кукѝшка*,

¹ L. Andreicin, K. Popov, M. Ivanov, *Съвременен български език*, v. I, Sofia, 1955, p. 109.

² Stoiko Stoikov, *Увод в българската фонетика*, Sofia, 1955, p. 98.

³ Gh. Bolocan semnalează în graiul bulgar din Brănești 34 consoane; vezi *Cu privire la corelația de sonoritate în graiul bulgar din Brănești*, în S.C.L., an. IX, vol. IV, 1958, p. 491—491.

⁴ Consoana *з'* a fost întâlnită numai în cuvîntul *гергъовден*. În *йерг'ен* (flăcău) *з* urmat de *e* are un caracter palatal mai pronunțat decît în alte cuvinte, în care el este urmată de *e* sau *и*, de exemplu *герг'овден* (și *герг'еуден*), *кзги* (cînd), *тузис* (atunci).

⁵ În graiul bulgar din Brănești *жс*, *ч*, *ш*, *щ* sînt întotdeauna dure — nu au corespondente moi; vezi Gh. Bolocan, *op. cit.*, p. 491.

⁶ Închiderea puternică a vocalelor *a*, *o*, *e* în poziția atonă, este un fenomen specific graiurilor bulgare de nord-est (balcanice).

күкóшкътъ (găină), сълбъ — сълбътъ — сълбътá (scară), л'ештъ — л'ештътъ (lînte); бұлкъ — бұлкътъ (mireasă) etc.¹.

Întrucît în majoritatea cazurilor există o tendință spre închiderea puternică a lui *a* neaccentuat la *ъ*, în toate pozițiile, îl vom nota în studiul de față cu *ъ*, deoarece indiferent de gradul de închidere, cuvîntul nu-și schimbă sensul.

O trăsătură a graiului din Chiajna care-l apropie de graiurile balcanice din regiunea Sliven, de graiul din Ștrăclevo și de graiurile sud-estice, dar îl deosebește de majoritatea graiurilor balcanice, este păstrarea vocalei *a* accentuate în poziție finală și anume, în desinența substantivelor de genul feminin singular și la persoana I-a singular a prezentului verbelor de conjugarea I-a și a II-a, de exemplu : глѡвá (cap), удá (apă), гурá (pădure), жинá; плитá (a croșeta), читá (a citi), кълнá (a blestema), върá (a merge). În Chiajna întîlnim rar forme ca : удъ', козъ' (capră), гуръ', caracteristice multor graiuri balcanice, în care desinența *ъ* provine din vocala *ж*².

În graiul din Chiajna, ca și în majoritatea graiurilor estice, 'a etimologic (ia) urmat de consoană palatală și după *й, ж, ч* alternează cu *e* : пул'анъ — пул'ени (poiană), тийан — тийени (beat), Стуйан — Стуйене, йаслъ — йесли (iesle), чáшъ — чéши (pahar), жáбъ — жéби (broască). Această alternanță este rezultatul analogiei aletrananței 'a — e (din *ъ*)³.

§ 4. Vocala *e* accentuată în orice poziție se păstrează ca vocală deschisă anterioară : сѣлу (sat), студѣну (frig, rece), зилѣну (verde), идѣн (un).

Neaccentuată însă trece în *и* și foarte rar în *ъ* : жинá, систра (soră), изик (limbă), итъръвъ (cumnată), зъмъм (a lua), кѣсъл (și кѣсел) (acru), мъ, тъ, съ, мѣнъ etc.

Există cîteva excepții pe care le găsim însă și în unele graiuri bulgare din R.P.Bulgaria.

Vocala *e* neaccentuată se păstrează :

1) în grupul чер-, ca în majoritatea graiurilor răsăritene : червѣну (roșu), червá (mațe), черкóвну (bisericesc) etc. În graiurile apusene și în unele graiuri sud-estice întîlnim цър- sau цр. : цървѣно (roșiu), црн (negru);

2) în poziție finală la unele adverbe : зóре (sus), дóле (jos), кóле (de cînd), зóре (mîine dimineață), ўбе (bine), твѣрде (foarte) etc;

3) în silaba finală închisă urmată de cele mai multe ori de consoanele sonore (*л, р, м, н*), dar și de alte consoane, de exemplu : върсел' (nod), пѣпел' (cenușă), Пáвел', вѣчер (seară), ўóсем (opt), сѣрен' (brînză), вълген' (tăciune), грѣбен' (pieptene), чѣрвей (vierme), бѣлек (semn), сѣрек (turmă), лѣбец (pînică) мѣсец (lună), дѣвет (nouă), десет' (zece) etc.

În forma plurală sau articulată a unora din cuvintele enumerate vocala *e* se păstrează, deși în felul acesta rămîne în silabă interioară deschisă : бѣлеце, сѣреце, мѣсеце, нъмѣстену (aranjat) etc.

¹ P. Panaiotov în lucrarea citată arată că gradul de închidere a lui *a* neaccentiat este determinat de locul accentului. În cazul nostru închiderea nu este condiționată de locul accentului.

² Despre originea și răspîndirea așa-numitului casus generalis în limba bulgară vezi V. Tonev, *История на българский езикъ*, vol. 3, Sofia, 1937, p. 116—118; G. P. Klepikova-к вопросу о происхождении формы casus generalis существительных женского рода единственаво числа а основ в болгарском языке, în «Статьи и материалы» v. 9, M. 1959, p. 91—126.

³ V. Tonev, *Ibidem*, vol. 3, p. 120; Stoiko Stoikov, *Българскадиалектология*, p. 125.

În majoritatea graiurilor răsăritene, vocala *e* neaccentuată se închide, în condițiile arătate, în *ъ* (*ъ*) sau *е*: *грѣбънъ*, *болън* (bolnav); *грѣбен болѣн*¹.

4) în unele cuvinte ca: *берá* (dar *избѣрѣм*) (a strînge, a culege), *перá* (a spála rufe), *керлó* (sic) (agipá), *кѣчѣатъ* (cîinii), *мумичѣатъ* (báieții) etc.;

5) într-un număr însemnat de substantive polisilabice de genul masculin, care fac pluralul în *e* în loc de *и* (cum este în limba bulgară literară), de exemplu: *гост'е* (musafirii), *усчѣре* (ciobani), *чубáne* (ciobani), *сѣреце*, *чурáne* (ciorapi), *кълѣѣне* (ciorapi), *булѣре* (boieri), *билѣ* (au fost), *brate* (frați) etc. Desinența *e* este un fenomen morfologic mai nou, pe care îl întîlnim în graiurile apusene și sud-estice².

6) În formă de vocativ al numelor proprii masculine: *Ивáne*, *Стуйѣне*, *Пѣтре*, dar și la vocativul următoarelor substantive comune feminine: *мáле*, (mamă), *бѣле* (și *бул'о*), *кукóнке*, *гуспудѣнке*.

7) *e* provenit din *ѣ* în genere se păstrează (nu trece în *и*), de exemplu: *в'енѣц* (coroană), *в'енчѣлу* (cununie), *зн'ездá* (cuiburi), *бр'егó* (malul) *св'езда* (stea), (și *зв'ездá*, *св'издá*), *глáвит'е* (capetele), *дрѣфит'е* (hainele), *тѣбе* (pe tine), *мѣне* (pe mine) (și *мѣнъ*) etc.

Amestecul de populație din diferite regiuni a făcut ca în graiul chiejenilor să existe forme duble, folosite la fel de frecvent chiar de unul și același vorbitor. Astfel, alături de formele: *две* (două), *дубрѣ* (bine), *къдѣ* (unde), caracteristice graiurilor balcanice centrale și apusene, găsim și formele *дв'а* *дубр'á*, *къд'á*, caracteristice graiului din regiunea Sliven, (precum și alte forme ca *б'аф* și *баѣ* (fusei), *фубѣву* și *убе*, *сим* și *сми* (sîntem), (*д*)*св'езда-зв'езда*, *вѣдѣ* — *вѣд'ѣ* etc., fără să putem determina regiunea lor de răspîndire)

§ 5. Vocala *o* se păstrează ca vocală posterioară deschisă rotunjită numai în poziție accentuată și în unele forme de vocativ: *сол'* (sare), *мисó* (carne) *кóлку* (cît), *кукóикѣ*, *скóмен*, (scaun), *Марѣйо*, *Питкáно*.

În toate pozițiile *o* neaccentuat se închide în *у*: *мл'áку* (lapte), *нуштá* (poaptea), *сѣбутъ*, *пили сукулóву* (pui de uliu).

o inițial accentual se diftonghează: *ѣóгън'* (foc), *ѣóдѣр* (pat de scîndură), *ѣóрей* (nuci), *ѣóсем* (opt), *ѣóстѣр* ((ascuțit).

Întîlnim *o* inițial preiotat în: *ѣутѣдѣ* (a se duce), *ѣусѣдѣ* (osîndi), *ѣудá* (apă), (și *удá*, *удѣ*), *ѣужуви* (a readuce la viață, a învia) dar există și forme ca: *убáдѣ* (a spune), *утóръ* (a deschide), *уртѣвѣм* (a vorbi), *урá* (a ara).

Trecerea lui *ъ* la *o* se constată numai în cazul articolului substantivelor de genul masculin la singular: *нусó* (nasul), *гърбó* (spatele), *листó* (frunză), *крѣкó*, *плитó* (gardul). În poziție neaccentuată acest *o* se închide aproape regulat în *у*: *ѣóлу* (boul) *кóн'у* (calul), *пугóн'у* (pogonul) *нѣпел'у* (dar și *нѣпел'о* (cenușă))³

§ 6. Vocala *ъ* s-a păstrat ca vocală posterioară închisă nerotunjită, ca și în limba bulgară literară. Această vocală este foarte frecventă, deoarece

¹ Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, p. 54.

² Stoiko Stoikov, *ibidem*, p. 135.

³ Articolul *o* pentru substantivele de genul masculin la singular îl găsim astăzi în graiurile apusene și în unele graiuri moesiene (vezi Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, p. 55, 88 și G.P. Ivanov *Особености на шуменския говор* în „Сборник на българската академия на науките”, vol. XXIV, 1940, p. 359. Într-un trecut mai îndepărtat, el a fost caracteristic și pentru unele graiuri balcanice, cum se vede din studierea graiurilor bulgare de pe teritoriul U.R.S.S. (Vezi S. B. Bernstein și V. Ceșco, *Опыт классификации болгарских говоров СССР*, în «Ученые записки Института Славяноведения», vol. I, 1951, p. 327—353.

înlocuiește nu numai pe *ъ* etimologic, dar și pe *ж* și pe *л*, atunci când acesta nu trece în *е*. În afară de aceasta *а* etimologic neaccentuat se închide aproape regulat în *ъ*.

§ 7. Vocala *у*. În graiul bulgar din Chiajna vocala *у* nu suferă schimbări condiționate de accent. Ea se pronunță ca vocala posterioară închisă rotunjită: *бѹлкѹ*, *фѹркѹ*, furcă), *сѹф* (uscat), *дѹшѹ* (suflet), *кѹкувицѹ* (cucu).

În unele cuvinte, după consoana moale, *у* ('*у*) se delabializează: *клич* (cheie), *литѹ* (ustură), *плѹъм* (a scuipa), *лѹбѹ* (a iubi), *кише* (colț), dar și *зѹлѹбиѹ*, *лѹбойник* (amant).

Trecerea lui *у* în *и* se întâlnește astăzi atât în graiurile bulgare răsăritene, cât și în cele apusene ca un fenomen fără prea mare extindere ¹.

§ 8. Vocala *и*. În majoritatea cazurilor *и* își păstrează caracterul său de vocală anterioară închisă, indiferent de accent: *сливъ* (prună), *мумѹчи* (fată), *рѹбѹ* (pește), *идѹ* (dute), *зѹдѹни* (ani).

Labializarea lui *и* în *у* are loc după *ж*, *ч*, *ш* — *чучу* (și *чичу*) (unchi), *жуф* (vin), *чуфт* (pereche), *шурѹку* (larg), *шубѹм* (a lovi cu ceva).

§ 9. Sistemul consonantic

Sistemul consonantic al graiului din Chiajna coincide în linii generale cu sistemul consonantic din limba comună. De exemplu:

1) consoanele finale sonore se asurzesc: *л'ан* (pâine), *бр'ак* (mal), *крѹф* (sînge), *глат* (foame), *мѹи* (bărbat), *дѹи* (ploaie) etc.;

2) consoanele surde se sonorizează înaintea celor sonore și invers: *здѹнки* în loc de *с(е)дѹнки* (șezători), *рѹцѹфнѹлу* în loc de *рѹцѹфнѹлу* (înflorit), *исфѹрлѹ* (a arunca), *тѹргѹфчи* (negustor), *слѹтку* (dulce):

3) consoanele se deosebesc între ele formînd corelații de sonoritate (sonoră-surdă) și de timbru (dură-palatală): *бон* (fasole), *пон* (popă), *зит* (zid), *сит* (sătul), *дам* (a da), *там* (acolo), *гурѹ* (pădure), *курѹ* (coață), *жѹлу* (acul albinei), *шѹлу* (sulă), *д'асну* (dreapta), *т'асну* (strîmt), *вар* (var), *в'арѹ* (credință), *бѹбѹ* (bunică), *б'ас* (turbare), *дѹдоѹ* (dădui), *д'ѹду* ((bunic), *плѹвъ* (a nota), *пл'авѹ* (pleavă) etc.

4) Prezența grupurilor *шт*, *жд*: *дѹштер'ѹ* (fiică), *кѹшитѹ* (casă), *свѹшти* (luminări), *усѹштѹм* (a simți), *вѹжди* (sprîncene), *пумѹждѹ* (între), *зѹждѹм* (a pune).

Dar în grai există și unele deosebiri față de limba bulgară literară:

1) graiul din Chiajna are un număr mai redus de consoane (vezi p. 151);

2) șuierătoarele *ж*, *ч*, *ш*, *ц*, sînt palatale: *ж'абѹ* (*ж'абѹ*) *ч'ашѹ*, *ч'ашѹ*), *ич'мик* (orz), *мѹлч'ау* (tăcui), *ш'убѹм* (*ш'убѹм*) (a lovi cu biciul) *цон* (*цон*) (buzunar), *нѹц'ѹк* (topor), *дѹрѹѹ* (a ține).

3) un număr mic de consoane își păstrează la sfîrșitul cuvintelor caracterul palatal: *кон'*, *пѹгон'*, *ѹбѹгѹн'*, *грѹбен'*, *з'ет'* (ginere), *нет'*, *дѹвет'*, *нѹнел'* *фѹсѹл'*, care articulate sună: *кѹн'у*, *пѹгѹн'у*, *ѹбѹгѹн'у* etc.

4) într-un număr însemnat de verbe de conjugarea a II-a, consoana care precede desinența verbală la persoana I-a singular și la a III-a plural ale timpului prezent și-a pierdut caracterul palatal inițial, devenind dură, de ex.: *сна* — *спѹт* (a dormi), *тѹрнѹ-тѹрнѹт* (a răbda) (în limba bulgară

¹ K. Mircev, *Историческа граматика на българския език* Sofia, 1958, p. 130.

literară *сня* — *снят*, *тѣрня* *тѣрнят*. Foarte rar găsim forme duble ca *вѣра* și *вѣр'а* (a merge), *вѣдѣ* și *вѣд'ѣ* (a vedea).

5) instabilitate în rostirea fonemului *x*, care dispare sau trece în altă consiană (vezi mai jos).

§ 10. Consoana *x* se întâlnește numai în cuvinte străine ca: *михле* (roșii), *пѣхаре*, *хѣсѣи* (hamuri), *кахѣр* și în cuvintele: *лѣхти* (coate), *нѣхти* (unghi), pe lângă *лѣфто*, *лѣфует'е*, *нѣкът*, *нѣктит'е*.

În celelalte cuvinte *x* dispare sau trece în consoanele *ф*, *й*, *ѣ*.

x dispare în poziție inițială înaintea unei vocale, cu excepția vocalelor *o* și *y*, precum și înaintea consoanei lichide *l*: *хитѣр* în loc de *хитѣр* (șiret), *алѣсан* (scrântit la cap), *аидѣти* (haiduc), *лѣпници* (pușt), *л'ан*, *лѣцнѣ* (a sughița) *ѣркѣ* (și *фуркѣ*).

În poziție inițială înaintea vocalelor *o* și *y*, precum și la sfârșitul cuvintelor, *x* trece în *ф*: *форо* (horă), *фѣръ* (oameni), *фубе* (убе), *улаф* (влах), *страф* (frică).

În interiorul cuvintului, *x* între două vocale dispare sau trece în *ф*: *муфа* (muscă), *сѣфу* (uscat), *зѣаѣр* (zahăr), *снаѣ* (noră), *ѣбрей* (nuci), *дѣмѣ* (au spus).

Consoana *x* din terminațiile timpurilor aorist și imperfect, la persoana I-a singular și la persoana I-a, a II-a și a III-a plural trece în *y* consonantic (*ѣ*): *б'аѣ* (fusei, am fost), *пѣаѣ* (cîntai), *убѣрнѣѣ* (întorsei), *удѣрт'аѣ* (îmbătrînii), *удѣрт'аѣми* (îmbătrîniram), dar la oamenii mai în vîrstă și în cîntecele populare întîlnim și: *б'аф*, *удѣрт'аф*, *удѣрт'афми*.

Pînă în prezent în nici unul din graiurile studiate pe teritoriul U.R.S.S. nu a fost constatat acest fenomen. Trecerea consoanei *x* în *ѣ* din terminațiile timpurilor trecute simple, dă naștere la diftongii: *оѣ* (*-ѣѣ*) (*сту-ѣ'аѣ*, *убѣрнѣѣ*), — *еѣ* (*рабѣтеѣ* (am lucrat); *-оѣ* (*уу*), (*нѣс'акоѣ*) *-иѣ* (*кѣпѣу*).

În unele cazuri, consoana *x* aflară în interiorul cuvîntului a trecut în *й*: *чѣйли* (papuci), *рѣз'ѣждѣм сѣ* (a se plimba) în loc de *чѣхли*, *разхождам се бѣйла-бѣйли* (purece) (cu metateză).

Dispariția lui *x* sau trecerea lui în *ф*, mai rar în *ѣ* și *й*, este fenomen cunoscut în unele graiuri estice bulgare¹.

§ 11. Consoana *в*. În poziție inițială, înaintea vocalelor posterioare *o* și *y*, ca și înaintea unor consoane (*с*, *з*, *т*, *д* etc.), *в* dispare: *уда* în loc de *вода*, *удинѣцѣ* (moară), *сѣчку* (totul), *з'еф* (luai), *тѣрник* (marți).

Excepție fac cuvintele: *ѣол* (bou), *ѣосѣк* (ceară) în care *в* inițial înaintea lui *o* a trecut în *ѣ*, sau se poate admite că după dispariția lui *в* inițial, *o* devenind inițial și fiind sub accent, s-a diftongat în *ѣо* ca și în cuvintele: *ѣѣгн*, *ѣѣсем*, *ѣѣкѣ* (ochi).

Dispariția lui *в* din interiorul cuvintelor înaintea unei vocale este frecventă: *д'аул* (divol), *соѣ* (a său), *сѣкѣрѣ* (socră).

Consoana *в* trece în *ф*, indiferent de poziția sa în cuvînt: *фл'азѣ* (a intra), *тѣргофчи*, *крѣф*, *диф* (sălbatic).

Într-un număr redus de cuvinte și în sufixul *-вам* *в* trece în *ѣ*: *дѣор* (și *дор* (curte), *сѣѣулѣ* (свивала), *пл'аѣѣ* (pleavă), *краѣѣ* (vacă) *стаѣѣом* (ставам. *нѣпѣѣѣѣѣѣом*, *чуѣѣом* (чувам) (a auzi). În cuvîntul *влах*, *в* inițial trece în *y*: *улаф*

¹ Stoiko Stoikov, *Българска диалектология*, p. 129.

În graiul din Chiajna prepoziția *в* nu se întâlnește, fiind înlocuită regulat cu prepoziția *у*: *у дѣорѹ* (în curte), *у мѣрѣвѣ* (în cenușă).

§ 12. Consoanele *ц*, *с* se întâlnesc într-un număr redus de cazuri, de exemplu: *цил'áзу* (fier), *цон*, *бѣрци* (repede), *цам* (geam), *нѣцáк* (topor), *бѣтлáг* — *бѣтлáсе* (butiu), *бѣрсьм* (a se grăbi), *нѣсáт* (în urmă) etc.

§ 13. Consoana *й* apare în toate pozițiile: *йѣсен* (toamnă), *йаблькѣ* (măr), *йузѣн* (izmă), *пуйѣм* (cîntăm), *мойу* (al meu), *тѣй* (așa), *нуй* (noi).

§ 14. În graiul bulgar din Chiajna se produce asimilarea *дн > нн > н*: *ино* (едно) *гладнь* (гладна), *нес* (днес), *сѣнь* (седна) fenomen frecvent în graiurile răsăritene.

* * *

După scurta prezentare a principalelor aspecte fonetice ale graiului bulgar din cimuna Chiajna, putem trage următoarele concluzii:

1) Alternanța *'a—e* (din *ѣ*), caracterizează graiul din Chiajna ca un grai nord-estic bulgar.

2) Din cauza amestecului de populație venită din diferite regiuni ale Bulgariei nord-estice, în graiul studiat găsim unele elemente caracteristice graiurilor moesiene, iar altele specifice graiurilor balcanice din regiunea Sliven.

3) Sistemul fonetic al graiului bulgar din Chiajna comparat cu limba bulgară literară, prezintă multe asemănări, dar și o serie de deosebiri ca: păstrarea caracterului palatal al unor consoane la sfârșitul cuvântului (*л', н', т'* a șuierătoarelor *ж, ч, ш* și fricativa *ц*; folosirea vocalei *о* ca articol; închiderea vocalelor deschise, lipsa unor consoane (*ф, х, х', с'*) etc.

4) O trăsătură specifică a graiului studiat este largă răspândire a lui *у* consonantic, provenit din *х* în terminațiile timpurilor trecute simple, care cu vocala temei formează diftongii — *ау̣* (*ѡу̣*), *еу̣*, *оу̣* (*уу̣*), *иу̣*.

К ВОПРОСУ О ФОНЕТИЧЕРКОЙ СИСТЕМЕ БОЛГАРСКОГО ГОВОРА СЕЛА КЯЖНА, БУХАРЕСТСКОЙ ОБЛАСТИ

(РЕЗЮМЕ)

В период турецкого господства и, особенно, после русско-турецких войн XVIII века и в первое тридцатилетие XIX века различные по численности группы болгар вынуждены были эмигрировать на север по Дунаю. Одна из таких групп болгар обосновалась в Бухарестской области на месте теперешнего села Кяжна.

В первой части работы автор пытается определить время прихода этих беженцев в село Кяжна на основе двух надписей на камне, найденных в сельской церкви, а также на основе ведений, полученных от жителей села. При установлении их более раннего местожительства используются фонетические явления говора, на котором они говорят.

Как свидетельствуют надписи на камне, село Кяжна, было основано ранее 1828 года, а в 1828—1829 гг. здесь поселились новые большие группы болгарских эмигрантов. На основе анализа названий различных частей села и фонетических особенностей говора удалось установить, что они прибыли из раз-

личных населенных пунктов, расположенных по южному Дунаю. Далее анализируются некоторые аспекты фонетической системы говора села Кяжна. Автор устанавливает в говоре 41 фонему (ср. 45 (44) фонемы в литературном болгарском языке), из которых в гласных фонем (*a, o, y, ъ, u, e*) и 35 согласных фонем. В артикуляционном отношении большинства фонем говора совпадает с фонемами литературного языка. В говоре отсутствуют фонемы *x, x', ђ'* и *s'*, а *г'* была зарегистрирована только в слове *герг'оуден*. В отличие от литературного языка согласные *ж, ч, ш, џ*, в получаемом говоре являются палатальными.

Характерными чертами говора являются: чередование *'a-e (< ѳ)*, переход открытых безударных главных *a, o, e* в *ъ (а), у (о), и*; использование гласного *-о-* в качестве артикля при именах существительных мужского рода в единственном числе; употребление окончания *a* при существительных женского рода в единственном числе под ударением и в первом лице единственного числа глаголов I и II спряжения; наличие чередования *'a—e (< ѳ)*; небольшого количества палатальных согласных в конце слов; твердость конечных согласных глагольной основы настоящего времени I лица единственного числа II спряжения; использование гласного *e* в качестве окончания при многосложных именах существительных мужского рода множественного числа; дифтонгизация начального ударного *o*; переход согласного *x* в *ѳ, ѱ* или *й* в случае, когда он не утрачивается и т.д.

На основе чередования *'a—e (< ѳ)* и перехода гласных *a, o, e, ъ, у, и* говор села Кяжна относим к северо-восточным болгарским говорам. В результате смешения населения, пришедшего в это село из различных частей северо-восточной Болгарии, в говоре найдем ряд элементов, характерных для мезийских или для балканских говоров.

À PROPOS DU SYSTÈME PHONÉTIQUE DU PARLER BULGARE DE LA COMMUNE DE CHIAJNA (RÉGION DE BUCAREST)

(Résumé)

De temps de la domination turque, et surtout après les guerres russo-turques du XVIIIe siècle et des trente premières années du XIXe siècle, des groupes plus ou moins compacts de Bulgares se virent contraints d'émigrer au nord du Danube. Ce fut les cas des premiers Bulgares qui fondèrent la commune de Chiajna dans la région de Bucarest.

La première partie du présent travail cherche à déterminer le moment de l'arrivée de ces immigrants à Chiajna en s'appuyant sur deux inscriptions de l'église du village et en se fondant sur les informations livrées par les habitants du village. Pour déterminer les régions d'origine de ces réfugiés on a recours aux particularités phonétiques de leur parler.

Il résulte des deux inscriptions mentionnées que le village de Chiajna a été fondé avant 1828 et qu'il a reçu en 1828—1829 une nouvelle vague d'émigrants. Les dénominations des différentes parties du village ainsi que les particularités phonétiques de la langue permettent de constater que les réfugiés provenaient de plusieurs localités sises au sud du Danube.

L'auteur analyse ensuite certains aspects du système phonétique du parler de Chiajna. Il reconnaît l'existence dans ce parler d'un nombre de

41 phonèmes (au lieu des 45 (44) du bulgare littéraire) dont 6 voyelles (*a, e, y, ъ, u, e*) et 35 consonnes. Du point de vue de l'articulation, la majorité des phonèmes coïncide avec les phonèmes de la langue littéraire. On n'y rencontre pas les phonèmes *x, x', ђ', et s'*; quant à *z'*, on ne l'a enregistré que dans le mot *зепз'òýден..* A la différence de la langue littéraire, les consonnes *ж, ч, ш* et *џ* du parler en cause sont des palatales.

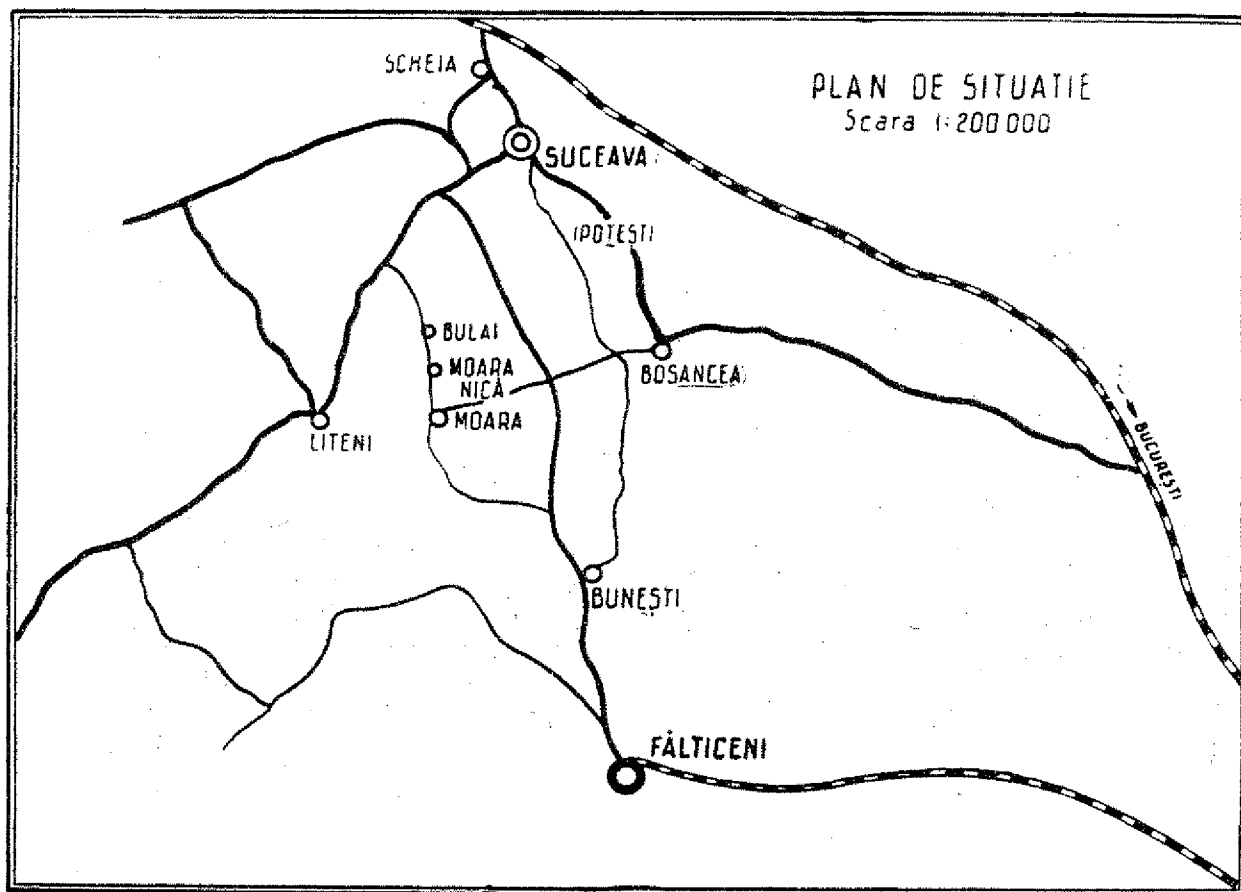
Les caractéristiques de ce parler sont l'alternance '*a—e* (< *ѣ*); le passage des voyelles ouverts non accentués *a, o, e* à *ѡ (a), y (o), u*; l'emploi de la voyelle *o* comme article pour les substantifs masculins singuliers; la désinence à chez les substantifs féminins au singulier et à la 1ère personne du singulier des verbes de la 1ère et de la IIe conjugaisons; l'alternance '*a—e* (< *ѧ*); un petit nombre de consonnes palatales à fin du mot; le caractère dure des consonnes qui précèdent la désinence verbale à la première personne du singulier du présent des verbes de la IIe conjugaison; l'emploi de la voyelle *e* comme désinence du pluriel des substantifs polysyllabiques masculins; la diphtongaison de *o* initial accentué en; le passage de la consonne *x* à *ѡ, ѣ* ou *ѝ* lorsqu'elle ne disparaît pas etc.

L'alternance '*a—e* (< *ѣ*) et le passage des voyelles *a, o, e*, à *ѡ, y, u* permettent d'identifier le parler de la commune de Chiajna comme étant un parler bulgare du Nord-Est. Le mélange dans cette localité de populations venues des diverses régions du Nord-Est de la Bulgarie explique pourquoi on rencontre dans ce parler certains éléments caractéristiques des parlers mésiens ou des parlers balkaniques de la région de Sliven.

GRAIUL ȘI FOLCLORUL POLONEZ DIN BULAI, RAIONUL SUCEAVA

I. C. CHIȚIMIA și ELENA DEBOVEANU-MĂLĂESCU

Satul Bulai face parte din comuna Moara și este așezat la cca. 4 km. sud-vest de Suceava, în depresiunea dintre șoselele Suceava-Fălticeni și Suceava-Liteni.

Schița împrejurimilor satului Bulai. Scara 1:200.000.

Cercetarea graiului populației polone din Bulai s-a efectuat între 18—23 iunie 1960. La data respectivă populația polonă din comuna Moara se compunea din 79 de familii cu 281 de membri, cea mai mare parte fiind așezată în satul Bulai.

Din cronică școlii elementare întocmită de învățătorul Ioan Viorescu, se observă că „înainte de anul 1885“, pe vatra satului Bulai nu existau decât 3-4 case ale unor familii coborâte din Maramureș și așezate pe moșia lui Sturdza (Miron Sava, Popovici, Tomoioagă). Mai târziu a sosit aci familia polonă Skowroński, originară din Galiția, așezată pentru lucru tot pe moșia lui Sturdza.

Andrzej Skowroński, în vîrstă de 78 de ani (n. 1882), spune că străbunii săi sînt originari din regiunea Rzeszów (în Małopolska) și au pornit exodul din regiunea natală, fiindcă regimul austriac îi silea să vorbească nemțește. Familiile Kołodziej și Żubr (în stare civilă azi „Cologe“ și „Zubert“) sînt originare — după spusele aceluiași — din regiunea Dębica, la vest de Rzeszów. În fond, după cum vom vedea mai jos, fenomenele de limbă și de cultură etnografică, descoperite la populația polonă din Bulai, fixează vatra de dislocare: regiunea sud-estică și sudică a Małopoloniei și anume Rzeszów, Dębica, Limanowa, Nowy-Targ.

În Bulai, populația polonă s-a localizat masiv în special după primul război mondial, coborînd progresiv dinspre Bucovina, pe linia centrelor de polonezi: Baineț, Vicșani, Mihoveni, etc. Iosif Tunia (n. 1914), venit din Mihoveni, vorbește de deplasarea a zeci și zeci de familii polone în căutarea unui rost mai bun, greu de găsit sub exploatarea burghezo-moșierescă. Astăzi populația polonă din Bulai constituie un grup compact, cu nume caracteristice de familie de tip popular: Bialek, Biesiada, Knurek, Leśniak, Macek, Zaraza, Ozimek, Żubr, etc. sau general polone: Bartkiewicz, Kozakiewicz, Dzimiński, Kwiatkowski, Skowroński, Walaszczuk etc.¹

Încă din 1911, după cronică școlii, a luat ființă o școală în limba polonă pentru polonezi. Actualmente pentru copiii populației poloneze există ore de predare a limbii materne. Cu toată învățătura în școală și mijloacele de difuzare a limbii polone literare prin presă și radio, populația polonă în general și copiii vorbesc în grai polon dialectal, cu unele folosiri incidentale de forme literare. Polonii locali sînt bilingvi: cunosc și limba romînă.

Pentru cercetarea graiului și a unor date de cultură etnografică, autorii prezentului referat au folosit proiectul de *Chestionar general-slav pentru cercetarea lexicului dialectal* („Kwestionariusz ogólnosłowiański do badań słownictwa gwarowego“), un chestionar construit ad-hoc pentru cercetarea formelor și problemelor de morfologie și de sintaxă și, de asemenea, au procedat la înregistrarea unor materiale folclorice, care s-au dovedit a păstra, adeseori, cel mai bine fenomenele dialectale de limbă. Materialele folclorice prezintă în plus o valoare literară.

Populația polonă din Bulai se ocupă cu agricultura, încît în legătură cu acest fel de ocupație și instrumente de lucru lexicul prezintă în special bogăție și importanță. Pentru obiectele de cultură materială cercetarea s-a făcut cu obiectele în față.

În cercetare au fost interogate, au dat lămuriri și au reprodus producții folclorice persoane de vîrstă diferită, dintre care cităm pe: Rozalia Zubert de 59 ani, Jan Zubert de 70 ani, Ludwika Biesiada de 64 ani, necunoscătoare de carte, Andrzej Skowroński de 78 de ani, Anton Walaszczuk de 48 ani, Maria Walaszczuk de 49 ani, Ana Faighel 34 ani, Iosif Tunia 46 ani, Czesława

¹ În actele comunale și în uzul scrisului numele sînt ortografiate în mare măsură romînește: Bialec, Leșneac, Bartchevici, Kozachevici, Geminschi, Kfiatcofschi, Scovronschi, Valașciuc etc.

Skowroński 13 ani, Mania Skowroński 10 ani, Matilda Faighel 9 ani, Teofilia Tunia 13 ani etc. Copiii s-au dovedit a avea predilecție și talent în arta povestirii.

Graiul polonezilor din Bulai prezintă următoarele particularități lingvistice:

A. FONETICA

Vocalism

§ 1. Fonemele-vocale sînt de două feluri după gradul lor de deschidere sau de închidere: *deschise* (jasne) *a, e, i, o, u, y*, și *închise* (pochylone, ścieśnione) *â, ô, ê*, + nazalele. Vocalele închise au apărut în limba polonă în secolul al XVI-lea în urma închiderii și reducerii vocalelor lungi, păstrîndu-se azi numai în graiurile populare.

§ 2. Vocalele *i* și *y* înaintea consoanelor lichide și nazale *r, l, t, m, n, ñ*, prezintă un grad de deschidere mai mare. De aici pronunția: *derektor* (dyrektor), *muwemy* (mówimy), *za nem* (za nim). Aceasta este de altfel o caracteristică generală a graiurilor poloneze de pe teritoriul Republicii Populare Polone.¹ Ca și dialectul małopolon, graiul polonezilor din Bulai prezintă această particularitate de deschidere a vocalei *y* înspre *e* și în alte poziții: *naučone čuobek* (nauczony człowiek) *śfirček* (świerszczyk) *iendek* (indyk). Se remarcă totuși o alternanță în deschiderea și închiderea lui *y* și *i* chiar la același vorbitor: *iendek* dar și *indyk* (Tunia Iosif) *śfirček*, alături de *śfirčyk* (Biesiada Ludwika).

Deschiderea lui *i* înaintea lui *r* apare pe o scară largă în Polonia începînd cu secolele al XV-lea și al XVI-lea, înlocuindu-se astfel vechea pronunțare: *śmirć, umirać, siekira*, prin *śmierć, umierać, siekiera*². În graiul din Bulai s-a ajuns la o reînchidere a vocalei *e*, fenomen caracteristic dialectului małopolon³: *vybirać, śirpėh, ofira, pırvy* alături de formele evaluate: *vyb'erać, śerpėh, of'era, p'ervy* — nu numai la vorbitori diferiți dar și în rostirea aceluiași vorbitor.

Vocala *u* prezintă o sensibilă trecere spre labializare ("o) sau chiar diftongare (*uo*): *uomyć* se pentru *umyć się*: „I kazau iść se uomyć i sprubovać pantofelka“ (Mania Skowroński). Fenomenul se întîlnește, între altele, și în dialectul małopolon: „Jak se vyjme xlep s-pėca, to-go se "omyvã vodom, bo gżyx xleba nie uomyć“⁴. În interoirul cuvîntului, înainte de *r*, la unii informatori (ex. Tunia Iosif), gradul de deschidere al lui *u* ajunge pînă la confundarea acestuia cu *o*: *pazory* (pazury), la alți informatori atinge valoarea lui *a*: *xmary* (chmury) (Besiada L.). Acest proces reprezintă un stadiu mai

¹ Vezi Barbara Bartnicka — Dąbkowska, *Podstawowe wiadomości z dialektologii polskiej z ćwiczeniami*, Varșovia, 1959, p. 34.

² Z. Klemensewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Varșovia, 1955, p. 69. Br. Wiczorkiewicz și Roxana Sinielnikoff, *Elementy gramatyki historycznej języka polskiego*, Varșovia, 1959, p. 21—30.

³ K. Nitsch, *Dialekty języka polskiego*, ed. II Wrocław, 1957, p. 32—33. Stanisław Urbańczyk, *Zarys dialektologii polskiej*, Varșovia, 1953, p. 13.

⁴ Cf. K. Nitsch, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, ed. II, Varșovia, 1960, p. 131.

înaintat față de situația din graiurile de pe teritoriul R.P. Polone, unde vocala *u* înainte de *r* și *n* nu depășește valoarea lui *o* : *χmora, fora* pentru lit. *chmura, fura*¹.

§ 3. În rostirea polonezilor din Bulai *o* provenit din vechiul *o* scurt este pronunțat ca și în limba literară. Sînt totuși cazuri cînd această vocală este diftongată în interiorul cuvîntului : *zuobocyu* (zobaczył) și la început de cuvînt : *uoko* (oko). Acest fenomen este caracteristic dialectelor małopolon, wielkopolon și silezian, iar unde lipsește, faptul este considerat, cel puțin pentru sud-estul Poloniei, ca o consecință a influenței străine (ucraineană sau slovacă)².

Înainte de consoanele nazale *m, n*, vocala *o* se închide foarte puternic : *dumovy xleb* (domowy chleb), *kuń* (koń), *pšypuminam sob'e* (przypominam sobie).

O (pochylone) este pronunțat uneori ca *u* : *ryby χudujo* (ryby hodują), *urmiani* (Ormiani), *kub'ita* (kobieta). Această pronunțare este întîlnită în regiunea sudică și centrală a Poloniei.

§ 4. În graiul din Bulai *ă* pochylone s-a păstrat, prezentînd trei grade de închidere :

1 este redat printr-un sunet între *a* și *o* : *gădy, găcək*.

2 are o valoare egală cu *o*. Acest reflex este foarte frecvent în graiul din Bulai. În Polonia se întîlnește în dialectele centrale și de sud. Exemple : *godaua* (gadała), *gornuški* (garnuszki), *moš* (masz), *miou* (miał), *nie zostauo* (nie została), *teroz* (teraz), *puakou* (plakał), *provde* (prawdę), *trova* (trawa), *kovol* (kował) *pytou se gospodoš* (pytał się gospodarz), *nazod* (nazad), *nie suuxou* (nie słuchał), *kozau* (kazał), *stou* (stał), *odkuoda ocy* (odkłada oczy), *guodno* (głodna), *gvizdoi* (gwizdaj), *gvizdou* (gwizdał), *gotovo* (gotowa) *brou* (brał) etc. etc. Includerea în acest al doilea caz atinge și valoarea lui *u* : *gudauy* (gadały), *grubaš* (grabarz) etc.

3 *a* pochylone are uneori valoare de *u* înaintea lui *ł* : *šukuu* (szukał), *zbiruu* (zbierał), *pilnovuu* (pilnował), *ubruu* (ubrał), *zaiexuu* (zajechał).

§ 5. *e* precedat de consoană moale și provenit din *e* scurt alternează în unele cuvinte cu *o* : *pl'ova* (plewa), *žobra* (żebra). Alternanța *e* : *o* este întîlnită și după consoane dure : *zdoxhe* (zdechnie), *pod oknom* (pod oknem).

e pochylone se pronunță în dependență de consoana precedentă : cu valoare de *y* după o consoană dură : *čtyry*, (cztery) *tyž*, (też) *čyróec* (czwieriec) ; cu valoare de *i* după o consoană moale : *ml'iko* (mleko) *živuxa* (dziewucha), *pšyvišć* (przywieźć), *na šviče* (na świecie) *umiče* (umiecie), *špivać* (śpiewać), *kašin* (kamień) *mni* (mnie), *vi* (wie), *viš* (wiesz), *še miša* (się miesza) *šnik* (śnieg), *poviž* (powiedz), *ni ma* (nie ma), *kob'ita* și *kub'ita* (kobieta).

§ 6. În ceea ce privește tratamentul vocalelor nazale, se observă, pe de o parte, păstrarea acestora, pe de alta, pierderea nazalității într-un grad mai mare decît în limba literară (înaintea sonantelor, sau, în cazul lui *ę*, la sfîrșit de cuvînt). În cazul cînd se păstrează, observăm :

1 *ę* apare în locul lui *o* în cuvinte cu alternanță nazală (*ę* : *o*) : *męš* (maż) *veš* și *voš*, *gešor* și *gošor* ; *demp* (dańb). Este un caz de reconstrucție analogică : *veš* — *veža* în loc de *voš* — *veža* etc.

2 *o* (redat prin *on* sau *on*) apare uneori în loc de *ę* (redat prin *en*, *en*) : *obcongi* *obsongi* (obcegi), *paioncyna* *paioncyna* (pajęczyna). Se constată

¹ Cf. Stanisław Urbańczyk, *op. cit.*, p. 14.

² St. Urbańczyk, *op. cit.*, p. 17.

deci o închidere a nazalei ϵ . Pierderea nazalității are loc în următoarele poziții :

1. ϕ în poziție finală, la timpul prezent al verbelor, pers. 3 pl., trece în o : *iado*, (*jada*) *żyjo*, (*zyja*) *ido* (*ida*).

2. Aceeași schimbare se observă la acuz. sg. al adj. feminine : *suk' enke b' auo* (*sukienkę białą*).

3. ϵ se schimbă în vocala e în interiorul cuvintelor : *recnik* (*ręcznik*), *óekšy* (*wiekszy*), *pińezym* (*pieniędzmi*), *bez'e* și *boz'e* (*będzie*). Socotind că denazalizarea lui ϵ la sfârșitul cuvântului este generală polonă, nu o mai exemplificăm. Sînt și cazuri care reflectă tendința de înlocuire a rezonanței nazale prin u , de ex. *pińeuzy* (*pieniędzy*), *mouš* (*maż*), *ieuzyk* (*język*).

Față de această tendință puternică de denazalizare este interesantă existența în graiul din Bulai a unei situații specifice locale : înainte de l , l , rezonanța nazală se contopește, în cazul unor forme trecute ale verbelor în- ac , cu velara l sau lichida l avînd drept rezultat consoana nazală n : *vžena* pentru (*wzięła*), *vžon* pentru (*wziął*), *vženi* (*wzięli*), *učena se palce* (*ucieła się palce*)¹.

Nazala ϕ pochyloana în vorbirea polonezilor din Bulai se descompune, înainte de fricative, în grupul *un* : *gauunsk'i* (*gałązki*), *okrunžyuo* (*okrażyła*) și în *om* la instr. sing. al substantivelor și adjectivelor feminine : *z drugom babom* (*z drugą babą*), *z iednom gruškóm* (*z jedną gruszką*), *z iednom studňom* (*z jedną studnią*), *feušivom* (*falszywą*), *s suugom* (*z sługą*), *pot Sučavom* (*pod Suczawą*), *poi kurom* (*pod kurą*), *tom suoňinóm* (*ta słoniną*)². Acest fenomen de disociere a nazalei finale a în vocală și consoană nazală (*om*) este frecvent în dialectele polone, inclusiv dialectul małopolon : „pšysuy po něgo *z muzykom*”³.

§ 7. Fonetismul graiului polonez din Bulai s-a îmbogățit, sub influența limbii romîne, cu varianta ϵ egală cu $\tilde{a}$ romînesc care apare uneori în locul vocalelor poloneze e , y cînd nu sînt sub accent : *kl'išcə* (*kleszcze*), *iaia za žabə* (*jaja z(e) żaby*), *găcak* (*gacek*).

§ 8. În vorbirea informatorilor mai în vîrstă (Biesiada L., Tunia Iosif, Zubert Jan) este caracteristică trecerea lui o la a după consoane moi : *perun* (*piorun*), *b'edry* (*biodry*), *oseu* (*osioł*), *krul'eve* (*królowę*), *metua* (*miotła*), *obnese* (*obniose*), *kaveuek* (*kawalek*), *feušivom* (*falszywą*), *pomarenčovy* (*pomarańczowy*), *po guřelsku* (*po góralsku*).

§ 9. La generația vîrstnică apare frecvent fenomenul preiotației : *iapteka* (*apteka*), *iaptekaš* (*aptekarz*) și al labializării sau diftongării vocalei inițiale : *uomyć še* (*umyć się*) *uucyć* (*uczyć*), *uoko* (*oko*), *uoves* (*owies*). Aceasta este o trăsătură dialectală caracteristică graiurilor polone.

Consonantism

§ 10. Spiranta χ (*ch*) este slabă în graiul din Bulai. La sfârșit de cuvînt sau în poziție de consoană finală a temei, χ este înlocuit cu k : *v gurak* (*w górach*), *boš tam piua k'el'ikom* (*boš tam piła kielichą*), *na višku* (*na wie-*

¹ Se întîlnește, de asemenea, fenomenul denumit în polonă *wtórna nosowość* (cea de a doua nazalizare, nazalizare suplimentară). Aceasta este o nazalizare nemotivată din punct de vedere etimologic. Ex. *požoro* (Tunia Iosif).

² În cazuri mai rare apare și la verbe : *idom* (*ida*). Același rezultat dă și în mijlocul unor cuvinte : *somšad* (*sąsiad*). În cazuri mai puțin frecvente, se aude ca *um* la instr. sg. al substantivelor feminine : *vodum*.

³ Cf. K. Nitsch, *op. cit.*, p. 132.

rzchu). Același tratament al lui γ este caracteristic pentru regiunea carpatică din Małopolska.

§ 11. Oclusiva surdă k se transformă în sonoră (g) în cuvinte ca : *velgi*, *-a*, *-e* (wielki, -a, -e), *velganoc* (wielkanoc), *ogrożyli se wodum* (okrażyli się wodą), *plizga* (pliszka).

Este, de asemenea, de observat apariția dentalei t în locul ocusivei k în adjectivul *mentkã* (miękka).

§ 12. Consoanele fricative $\check{s}$, $\check{z}$, $\check{c}$, $\check{ż}$ sînt reprezentate în graiul generației vîrstnice din Bulai (Biesiada, Skowroński Andrzej, Tunia, Zubert) prin s , z , c , z : *pšysed* (przyszedł), *pšysua* (przyszła), *b' else* (bielsze), *zeby* (żeby), *zamruzyć* (zamrużyć), *iuz* (już), *ze* (że), *razo* (raza), *obcysciua* (obczyściła), *cyje* (czyje), *vyskocy* (wyskoczy), *pšepurecka* (przepióreczka), *recnik* (ręcznik), *karcma* (karczma), *obużyu* (obudził), *gze* (gdzie). Acest fenomen poartă denumirea de *mazurzenie* și este caracteristic pentru Mazovia, Małopolska, Silezia de nord.

§ 13. Velara l este pronunțată în marea majoritate a cazurilor ca u . Articularea antero-linguală a acestui sunet este sporadică : *muvil* (mówił), *kupil* (kupił), *kotk'i male* (kotki małe), *školy otvarly* (szkoły otwarły). Redarea lui l prin u leagă graiul polonez din Bulai cu majoritatea graiurilor de pe teritoriul R.P. Polone, deosebindu-l de acelea de la granița cu Moravia, Bielorusia, Ucraina, unde l apare ca antero-lingual (l).

§ 14. Notăm muierea lichidei l nu numai înainte de i , dar și înaintea altor vocale, fapt specific graiurilor poloneze de la granița cu Ucraina:

1. l înainte de a : *l'as* (las), *šabl'a* (szabla), *kol'ano* (kolano) *žel'asko* (żelazko), *mal'aš* (malarz), *kol'aš* (kolarz), *budovl'any* (budowlany), *kl'asa* (klasa);

2. l înainte de o : *l'otnik* (lotnik), *pl'otkaš* (plotkarz), *koval'ova* (kowalowa), *vl'os* (włazł);

3. l înainte de u : *pl'uc* (płuc).

4. l' apare, de asemenea, în poziția finală : *žal'*, *koval'*, *ul'*, și înaintea unor consoane : *bul'va*.

§ 15. În limba polonă rezultatul final al dezvoltării vibrantei $*r'$ este $\check{z}$ (rz), fapt consemnat și în graiul din Bulai. Apar totuși, în vorbirea generației vîrstnice faze intermediare în trecerea de la r' la $\check{z}$. Se întîlnesc de exemplu forme ca : *go r'auka* (gorzałka), *oruo*, *oreu* (orzeł), dar și forma *o'žeu* care transmite elocvent o fază arhaică a fonetismului respectiv.

§ 16. Nazala moale n , în vorbirea unor informatori (Tunia Iosif și Skowroński Andrzej) devine dură : *kamin* (kamień), *davnej* (dawniej), *okropne* (okropnie), *ne bede* (nie będę), *ogen* (ogień), *tyton* (tytuń). Această trecere a lui n la n reflectă o influență germană. Faptul este explicabil, deoarece persoanele respective au trăit o vreme pe teritoriul ocupat de austriaci (Skowroński) sau au învățat de la vorbitori legați de acest mediu (Tunia). Pe teritoriul R.P. Polone fenomenul este atestat numai în cîteva puncte din regiunea Mazuriilor unde limba germană a avut o anumită înrîurire².

§ 17. Există cuvinte în care în loc de labiodentala sonoră v , apare u : *podešua* pentru lit. *podeszwa*. Alteori v trece la labiala sonoră b : *kabuecek* (kawałeczek)³, care prezintă în același timp reducerea lui a .

¹ Dezvoltarea lui $*f$ este următoarea : $*f > *rj > r\check{z} > r\check{z} > r\check{z} > \check{z}$.

² Cf. K. Nitsch, *op. cit.*, p. 47. Stanisław Urbańczyk, *op. cit.*, p. 26.

³ Cf. Barbara Bartnicka — Dąbkowska, *op. cit.*, p. 29.

§ 18. Labiodentala surdă *f* este înlocuită cu labiala surdă *p* în cuvintele *kuper* (kufer), *trafić* (trafić) în vocabularul Biesiadei : „a tam jest kuper s peñezmi“ ; „na sviće može se trafić taki čuóvek jak on se nazyvou“.

§ 19. Remarcăm, de asemenea, trecerea labialei *m* la dentală *n* : *kun* (kum), dar în cursul flexiunii aceasta reapare : *kumuv* (kumów). Același lucru se petrece și cu *m* palatal în verbele de tipul : *vezheš* (wezmiesz).

§ 20. Grupurile consonantice.

Ca și în graiurile carpatice din Polonia, în graiul din Bulai există tendința simplificării grupurilor de consoane atât în interiorul, cât și la sfârșitul cuvintelor. Astfel *pešćen*, *šl'aš*, *kivou*, *piršy* corespund în limba literară cuvintelor : *pierszczeń*, *szklarz*, *kiwnął*, *pierwszy*, iar *ješ*, *je* — formelor verbale : *ješć*, *jest*.

În studiile poloneze de dialectologie, se atestă și pierderea unei consoane finale în cazul părților de vorbire neflexionare. Astfel, sînt citate exemple ca *zară*, *teră* — în limba literară : *zaraz*, *teraz*¹. În graiul din Bulai apare la fel *zară*. Frecventă este însă inexistența sau dispariția semivocalei *j* : *fčora*, *pozafčora*, (wczoraj, pozawczoraj), *vence* (więcej), *puźne* (później), *bl'iže* (bliżej), *naigože* (najgorzej), *puźemy* (pójdziemy). De asemenea, dispăre *n* în finalul unor substantive : *ienčmi* (jęczmień), *kšemi* (krzemień).

Există și situația inversă, anume, apariția unei consoane suplimentare : *vilgnoć* (wilgoć). În rîndul accidentelor fonetice notăm și disimilarea *r—r > r—t*, cînd vibranta *r* se găsește după labiala *b* : *frybra* > *frybua* ; *srebra*, *srybra* > *srebua*, *srybua*.

B. MORFOLOGIA

Substantive

§ 21. În ceea ce privește declinarea substantivelor masculine, se observă următoarele fenomene :

1. Schimbarea de gen : substantive masculine trecute la declinarea feminină *čmila* pentru *trzmiel* (tăune), *parxa* pentru *parch* (rîie), *gžyba* în loc de *grzyb* (ciupercă), *mol'ia* pentru *mól* (molie), *uopuxa* în loc de *lopuch* (brusture) etc. Se observă și substantive neutre trecute la feminin : *jedna nožza* pentru *nozdrze* (nare). Tendința de feminizare a substantivelor, cu întrebuițarea terminației *-a*, este foarte puternică în graiul polonezilor din Bulai.

2. Terminații deosebite la genitiv singular față de limba literară : *potoka* (lit. potoku).

3. Folosirea terminației *-owi* la dat. sg. și la substantivele care în limba literară au *-u* : *panowi* : „i panovi ostaviu škape“.

4. La instrumental sg. apare alături de *-em* și terminația *-om*, necunoscută azi limbii literare : „tyton kraje še nožom“ ; *-om* există și la substantive neutre : „pod oknom“.

§ 22. În declinarea substantivelor feminine e de notat :

1. Terminația vocalică *a* la substantive care în limba literară se termină în consoană sau în altă vocală : *myša* (mysz), *veša* (wesz), *kravcyňa* (kravczyni).

¹ St. Urbańczyk, *op. cit.*, p. 29.

Declinarea substantivului *myša* în graiul din Bulai :

<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
N. <i>myša</i> (în loc de <i>myš</i>)	<i>myšy</i>
G. <i>myšy</i>	<i>myšuv</i> (în loc de <i>myš</i>)
D. <i>myšy</i>	<i>myšom</i>
Ac. <i>myše</i>	<i>myšy, myšuv</i>
Instr. <i>myšom</i>	<i>myšamy</i>
Loc. (o) <i>myšy</i>	<i>myšax</i>

2. Acuzativul singular în *-a* (în limba lit. *-ę*) la unele substantive de temă tare : *xco vžonč muzyko*. În graiurile poloneze de pe teritoriul Poloniei este cunoscută terminația *a* pentru substantivele în temă moale ¹.

§ 23. La pluralul substantivelor masculine se poate constata o caracteristică principală : lipsa unei categorii distincte a genului personal, existent în limba literară. Forme specifice genului personal se întâlnesc în graiul din Bulai alături de forme nepersonale : *mou tšy syny i te syny go poxovál'i ; dva posuańce ; tak'e luže so ; rožicy ; dva xuořy ; dva luže ; dva braća ; suovak'i ; rolnik'i ; dva naučyciele so rumuńsk'ie*.

Inexistența categoriei personale se vede și din întrebuintarea la acuzativ plural a formelor de nominativ în loc de genitiv : *mām dva syny*. Acuzativul egal cu nominativul (la substantive de gen personal) este păstrat și în câteva puncte din sudul Poloniei. De asemenea, terminația *-owie*, care în limba literară este specifică substantivelor de gen personal, în graiul de care ne ocupăm apare la alte substantive, reproducând situația din limba veche polonă : *tšei ptaškove*.

Un fapt deosebit de caracteristic este tendința de generalizare a genitivului plural în *-ów* la toate declinările substantivelor : *suuguf, pščouuf, lampuf, škouuf* și *škuu, kl' asuf, žecuf* și *žeci, celentuf* și *celont, pol' uf, možuf, jaikuf* și *jaiek, gazetuf* și *gazet, poduoguf, bratuf* și *braci* ². În schimb, substantivul *oko* apare cu genitivul plural în temă : *ni ma uč* (lit. *oczau sau oczów*). La instrumental este frecventă terminația *-amy*, *my* în loc de *-ami, -mi* : *nogamy, pščouamy, renkamy, lampamy, cielentamy, końmy* și *końmi*.

Adjective, pronume, numerale.

§ 24. La declinarea adjectivelor e de notat :

1. La genul feminin cazul nominativ, vocala *-a* este închisă (pochylona). Acest fenomen reprezintă o mărturie a contragerii vechilor terminații ale declinării substantivele a adjectivelor cu formele pronumelui *ji, ja, je*. Astfel *-ã* (pochylone, care în graiul din Bulai se aude ca *o*) reprezintă terminația de nominativ a adjectivelor feminine *-aja > -a* (*vysoka + ja > vysokaja > vysokaa > vysokã > vysokã*). În Bulai : *corno kura, guodno kob'ita, ona je gotovo*.

2. La genitiv femininele au terminația *-y*, căreia în limba literară îi corespunde *-ej* : „*kob'ita tego b'idnego brata posua do tiř bogaty šfagrový*“ ; „*a živoše žatkovy kozaua [baba]*“.

3. La acuzativ singular, adjectivele au de obicei terminația *-e* (<e) în loc de *o* sau *om* (<a) : *maua suk'enke b'auē ; cytauem uadne kšonške ; posed*

¹ Cf. Barbara Bartnicka-Dąbkowska, *op. cit.*, p. 51.

² Cf. K. Nitsch, *op. cit.*, p. 67.

po babe panove. Această terminație (-e) se întâlnește în regiunile de la granița cu Ucraina și Bielorusia, dar, uneori, și în alte părți¹.

4. O caracteristică a graiului din Bulai, care reflectă influența limbii române, este folosirea particulei *mai* pentru formarea unui comparativ (de cele mai deseori pleonastic) al adjectivelor și adverbelor: *mai staršy syn*; *mai fajnejšy*; *mai b'elšy kolor*; *mež uest mai staršy ode mne*; *so mai muodši*; *troše mai vyša*; *krova byua mai gruba*; *mai dal'i*, *mai l'epi*. Pentru superlativ se folosește pol. *naj*.

§ 25. Pronumele nedefinit *wszystek*, *wszystka*, *wszystko* se folosește ca în polona veche cu sensul de *cały*: „*zuoto vsystko spsedau*“; „*všystko iezęne byuo na recniku*“.

E de semnalat, de asemenea, existența pronumelui *inacy*, căruia în limba literară îi corespunde *inny*: *inacy iezęzyk*.

§ 26. Numeralul *jeden*, cu rol de atribut, are la genitiv sing. feminin, aceeași terminație ca și adjectivul și anume -y: *doiexau do iedny vody* și -e a ac. feminin: *na iedne strone*; *mauy iedne ž'ivuxe*.

Verbul

§ 27. În linii mari, conjugarea verbului nu prezintă deosebiri față de limba literară. Dintre particularitățile constatate, notăm:

1. Pers. 1-a pl. prezent are pe lângă -my și terminația -wa pentru a desemna numărul plural și nu dualul: *my mušiva „sapa”*. Desinența -wa se folosește și pentru modul imperativ: *ai*, *xoživa spać*; *iževa tutaž do domu*.

2. La generația vîrstnică, la pers. 1 pl. trecut, verbele nu cuprind vechea formă a auxiliarului *być*: *obrab'ial'imy*, *pisalimy* (*obrabiališmy*, *pisališmy*). Acest fenomen se întâlnește și în graiurile din partea de răsărit a Poloniei.

3. Observăm, de asemenea, lipsa desinențelor persoanei 1-a plural timpul trecut: *my začeli*, *my začeuu*; *my xceli*, *my xcauu*; *my nap'isal'i*, *my nap'isauu*; *my zernel'i*. Aceeași situație se întâlnește uneori și la pers. 2-a pl.: *vy xcel'i*, *vy xcauu*; *vy nap'isal'i*, *vy nap'isauu*; *vy zernel'i* și chiar la pers. 1-a sg.: *jo zostaua*; *jo iuš še zamišou*.

4. Persoana 3-a sg. prezent a verbului *być* are forma *je*. Forma aceasta există și în unele dialecte poloneze. În graiul din Bulai are o frecvență mare, susținută fiind probabil și de influența limbii române.

5. În ceea ce privește schimbările din temele verbale, notăm lipsa alternanței fonetice *e: o* la unele verbe ca, de exemplu, *brać*: *ja b'ere* (lit. ja biorę), *oni b'ero* (oni biorą).

Prepozițiile

§ 28. Referitor la folosirea și sensul prepozițiilor remarcăm:

1. Folosirea cu precădere a prepoziției *od* cu sensul „de”: *stado od koni* (lit. stado koni), *ramka od okna* (lit. ramka okna). Asemenea construcții sînt susținute și de spiritul limbii române.

2. Amestecarea prepozițiilor *bez* și *przez*: *ide bez pole* (lit. ide przez pole), *bez cauo noc* (lit. przez cała noc); *jo zostaua z žecmi pšez iezęna* (lit. ja zostałam z dziećmi bez jedzenia).

¹ Cf. Stanisław Urbańczyk, *op. cit.*, p. 38.

3. Folosirea prepoziției *bez* cu acuzativul cu sensul de „despre”, pe care nu-l are limba literară: *razimy bez naše żefcyne* (mówimy o naszej dziewczynie).

4. Prepoziția *za* și *na* cu sensul de „despre”: *my razimy za kob'ituf; my razimy na żeci*.

C. LEXIC

Lexicul graiului polonez din Bulai prezintă o importanță deosebită, atât prin termenii conservați și evoluția sensului unora dintre ei, cât și prin posibilitatea pe care ne-o oferă de a stabili vatra polonă din care s-a desprins această populație poloneză ajunsă în Bulai.

K. Nitsch în lucrarea sa *Z geografii wyrazów polskich* publicat „în „Rocznik Slawistyczny”, VIII (1918), p. 60—148¹, a analizat o serie de termeni lingvistici caracteristici pentru anumite dialecte și regiuni. Hărțile cu ariile fiecărui termen sînt elocvente. Pe baza lor putem să facem unele corelații între graiul polonez din Bulai și dialectele polone.

Pentru noțiunea de „grangur” (oriolus galbula) populația polonă din Bulai folosește termenul *wilga*, care domină în Małopolska. Dialectele centrale, nordice și apusene cunosc *wywielga*, *wiewiolga*, *zofija*, *żolna* etc.². *Wilga* a intrat și în limba literară.

Pentru „liliac” (*vespertilio murinus*), graiul polon din Bulai cunoaște termenul *gacek* (*gacək*), existent numai în regiunea małopolonă Rzeszów-Limanowa — Nowy-Targ. Alte graiuri polone înspre nord și vest folosesc *niedoperz*, *gacoperz*, *kacoperz*, *latoperz*, *szeptoperz*, *metoperz* etc.³. În limba literară a intrat forma *nietoperz*.

În domeniul culturii materiale ne oprim la numele locului din șură (stodola) pe care se bătea sau, cu un termen mai nou, se treiera grîul. În graiul polon din Bulai acestui loc i se spune *boisko*. La fel i se spune numai în partea sudică a regiunii Małopolska, termenul cel mai răspîndit fiind *klepisko* (în centrul și nordul Poloniei), urmînd apoi *bojowisko* (în nordul regiunii Małopolska), *bojewica* (în Wielkopolska) și *gumno* (în Silezia)⁴. Termenul *boisko* are o arie restrînsă în Polonia și delimitează și mai bine locul de origine al populației și graiului din Bulai.

De asemenea, este de amintit numele despărțiturii din șură, în care se așează snopii sau eventual grăunțele. În Bulai această despărțitură poartă denumirea *sąsieć*, așa cum se întîlnește într-o mică parte de sud a Małopolski, restul din aceeași regiune cunoscînd termenul *zapole* și din nou mai la nord și în vest, revenind *sąsieć*, apoi *zasić*, *zastronie*, *szopa* etc. etc.⁵,

Interesant este și termenul *kołowrót* („vîrtejul” carului) existent în graiul din Bulai. Aria acestui termen este restrînsă la o zonă sudică a Poloniei, înaintînd spre Silezia, în rest fiind în uz termenii: *ryczan*, *kierownik*, *obartel* etc. ⁶.

¹ Studiul reproduș în K. Nitsch, *Wybór pism polonistycznych*, t. II. *Studia wyrazowe*, Wrocław-Kraków, 1955, p. 20—85.

² K. Nitsch, *Wybór pism polonistycznych*, II, p. 27 (harta ariilor).

³ *Ibidem*, p. 31 (harta ariilor).

⁴ *Ibidem*, p. 61. Pentru delimitarea ariei termenului *boisko* vezi și Józef Gajek, *Zarys etnograficzny zachodniej części Podola*, Lublin, 1947, p. 51.

⁵ K. Nitsch, *op. cit.*, p. 68.

⁶ *Ibidem*, p. 79.

Așadar, prin termenii de tipul *wilga*, *gacek*, *boisko*, *kolowrót* și alții, graiul polonez din Bulai se leagă de vatra Rzeszów — Dębice — Limanowa — Nowy-Targ, de care amintește și tradiția orală, păstrată de unii din cei mai bătrâni locuitori. Totuși în exodul ei, pe o direcție aproximativă sud-est, populația aceasta originară din Małopolska, cu elemente în componența ei, negreșit, și din alte regiuni, a întâlnit în cale alte graiuri, alt mod de viață și elemente noi de cultură materială, în regiunea răsăriteană a Pocuției și Podoliei și apoi pe teritoriul românesc, acceptând în limbă termeni și forme noi.

Astfel, cultivarea porumbului pînă înainte de ultimul război nu se practica intens decît în Podolia pînă la o limită nu prea înaintată spre nord. „Pătulul” în care se depozita porumbul se numea aci *kosznica*, plecînd de la faptul că era de obicei împletit din nuiele. Termenul nu se găsește în nici unul din dialectele de bază polone, dar apare în graiul polonezilor din Bulai pentru același obiect.

De asemenea „soba” poartă între altele numele ucrainean de *gruba* cu forma diminutivală *grubka*, ceea ce a dus la o simplificare, fiindcă în regiunea Podoliei și a Pocuției *grubka*, *hrubka* înseamnă „soba mică”, adică „cenușarul”¹. Este însă cunoscut și termenul comun polon *piec* (sobă). În contact cu limba germană, în graiul polonez din Bulai a intrat și termenul *szparchat* (szpargat = cuptor), provenind din nemțescul *Sparherd*: „Patrzy do szparchatu a ogiń dawno zgaszony” (Mania Skowroński).

În lexicul polonez din Bulai se găsesc cuvinte cu sensuri deosebite de cele din alte graiuri sau din limba comună. De exemplu, în domeniul faunei termenul *gady* are sensul din romînește de *gadine*, *dihăanii* și nu de *reptile*: „I ta baba godała żeby pilnowała gady z lasu (Matilda Faighel)². Pentru „bufniță” se spune *bucha* (probabil sub influența limbii romîne, buhă), și *sowa*, dar nu *puchacz*, nici *puszczyk*. Nu se face distincție între specii: *bucha*, *puchacz* (bubo, bubo, bufniță), *sowa* (athene noctua, cucuvea), *puszczyk* (strix oluco, huhurez) etc. Termenii cunoscuți (*bucha*, *sowa*) sînt sinonimi. La „furnică” se spune *mrocka* în loc de *mrówka* din limba comună, dar și *kowale*, în special în povești („Jak zobocyla ona *kowale* w lesie...”, L. Biesiada). În creațiile folclorice rămîn adeseori forme împietrite, arhaice, elocvente pentru dezvoltarea limbii.

Wieprzek (purcel) se aude rar, fiind folosit mai cu seamă termenul *pacuk* și *pacjucek*, în legătură cu *pac*, rar și el în dialectele polone, cu sensul uneori de *szczur* (șobolan). La „șobolan”, în schimb, i se spune în Bulai *scur* și *guzan* (după limba romînă). Sensul de „purcel” al lui *pacuk* există și în limba ucraineană: *пацюк*, ca și în chemarea purceilor: *пацук, пацук! цюнка-на!*³.

În terminologia regnului vegetal se constată, de asemenea, unele schimbări. Din cauza paralelismului românesc *mărgăritar*, *mărgăritărele* (convallaria majalis) și *mărgărite*, *margarete* (bellis perennis), termenul polon *konwalia* (mărgăritar) începe să fie confundat și înlocuit cu *margaretki* (Iosif Tunia),

¹ Józef Gajek, *op. cit.*, p. 14 — 147.

² Vezi și K. Nitsch, *Zapiski gwarowe w środkowej Galicji*, în *Wybór pism polonistycznych*, IV, Wrocław-Kraków, 1958, p. 162.

³ Cf. B. D. Hrinchenko, *Словарь української мови* ed. III, Chiev, 1959, t. III, p. 103.

care însă în alte graiuri polone (*margieritki, margarytki*), în rusă și în ucraineană (*маргаритки*) au sensul nu de „mărgăritar“, ci de „mărgărite“¹. În schimb, pentru „mărgărite“ în Bulai se folosește termenul din limba polonă comună „*stokrotki*“ (*bellis perennis*)², avînd același sens ca dialectalul *margarytki*. De asemenea, în loc de *bratki*, nume foarte vechi pentru „panseluțe“ (rezultate din încrucișarea florilor *viola tricolor* și *viola lutea*³, apare termenul de *aksamitki* de la *aksamit* „catifea“ și deci cu sensul nuanțat de „flori catifelate“, „catifeluțe“, această ultimă denumire fiind folosită și de romîni.

În limbajul local la speciile de „gura-leului“ (*linaria vulgaris*) se spune cu un termen popular polon *lwia paszcza*. Faptul că floarea poartă nume identic (ca traducere) și în rusă, în formă veche și nouă (*ливинный зѣб* și *ливинная пасть*), pune, alături de alte denumiri, interesante probleme de cultură etnografică pe arie largă.

Notăm ca interesant numele de *ostrega* (*rubus*), foarte rar, dat „rugului de mure“, pentru care graiurile mazovian și wielkopolon au termenul *jeżyna*, iar graiul małopolon *ostreżyna* și *ostreżnica*⁴. În ucraineană și bielorusă există forma *ожина*. În orice caz, forma *ostrega* se leagă de formele și graiul malopolon. În același sens, termenul pentru „dovleac“, *harbuz*, se leagă de termenul malopolon *arbuz* cu același înțeles, în Mazovia și o parte a Malopoloniei fiind întrebuințat cuvîntul *dynia* (intrat și în limba literară), iar în Wielkopolska *korbal*. De fapt, *arbuz* s-a impus în limba polonă comună și literară cu sensul de „pepene verde“. Excepția graiului din Bulai are deci rădăcini în graiul de baștină małopolon. Aceeași demonstrație ne-o face, într-un fel, numele „albăstrelelor“ (*centaurea cyanus*), care în graiul mazovian este *chaber*, în cel wielkopolon *modrak*, iar în cel małopolon și în graiul din Bulai *blawatki*.

Între cuvintele vechi și rare (unele atestate în sec. al XV-lea), astăzi cu rară întrebuințare dialectală, notăm *kadlub* pentru *dziupla* (scorbura), *stępa* pentru instrumentul de pisat arpacașul, meiul sau alte boabe, nume căutat în mod special de *Chestionarul general slav al lexicului dialectal* la capitolul *Pregătirea mîncărurilor (Przygotowanie pokarmów)*, întrebarea 103, *studzieniec*, atestat încă la 1500, (de la *studzić* „a răci“) pentru *galaretka* (piftii), *brechun* (palavragiu) pentru sinonimul *klamca*, înregistrat și el în Bulai sub forma *klamiec*, *frybła* („trowa de frybły“), care nu este decît o nouă formă pentru dialectalul *frybra*, *frebra*, *febra* (< lat. *febra*), folosit în locul răspînditului *malaria*. E de amintit, de asemenea, modul vechi de luminat cu bețe rășinoase cunoscut aci sub numele *łuczywo*, în alte graiuri polone *drzazgi* sau *pyrgle*. La „amnar“ se spune *krzesadło* (*kšesodło*), pentru *krzesiwo*, *krzesidło* din alte graiuri, de la *krzesać* „a scoate scînteii“. Termenul din Bulai este mai aproape de etimon și de modul de formație vecheal numelor de instrumente: *krzesać*: *krzesadło*, *kować*: *kowadło*, *spinać*: *spi-*

¹ A. G. Preobrajenski, *Этимологический словарь русского языка* ed. II, Moscova, 1958, p. 510. S. Hrabiec, P. Zwoliński, *Słownik ukraińsko-polski*, Varșovia, 1957, p. 445.

² Wł. Szafer, St. Kulczyński, B. Pawłowski, *Rośliny polskie*, Varșovia, 1953, p. 660.

³ Szafar, Kulczyński, Pawłowski, *op. cit.*, p. 213.

⁴ Cf. K. Nitsch, *Odrębności słownikowe Poznania, Krakowa, Warszawy*, în *Język Polski*, II (1914), p. 266 și în *Wybór pism polonistycznych*, II, Cracovia, 1955, p. 213.

⁵ În Małopolonia *stępką*, cf. K. Nitsch, *Dwie gwary małopolskie*, în *Wybór pism polonistycznych*; IV, Cracovia, 1958, p. 131.

nadło (în schimb de la verbe de altă conjugare avem : *kadzić* : *kadzićło*, *myć* : *myćło* etc.). Pentru „chibrituri“ în loc de *zapalki* se spune *siarniki*, de la fabricația din *siarka* „pucioasă“, „sodiu“.

În graiul polonez din Bulai există un însemnat număr de cuvinte noi sau cu sensuri diferite, uneori surprinzătoare. De pildă, termenul *kolodziej*, foarte vechi, existent și în alte limbi slave (ceh. *kolodej*), are în Bulai sensul de „frînghier“ și nu de „rotar“, pentru care se folosește *kolarz*¹ (ceh. *kolar*). *Kolarz* însă în limba polonă și-a pierdut azi sensul vechi de „rotar“ și a căpătat numai pe cel de „ciclist“. Păstrarea vechiului înțeles a cuvîntului *kolarz*, ca în alte limbi slave, este interesantă dar interesant este și sensul nou de „frînghier“ al lui *kolodziej*. S-a ajuns probabil aci de la lucrul cu instrumentul de răsucit funii, el însuși în formă de roată (*kolo*).

Termenul *niedziela* în limba literară și polonă comună cu înțelesul de „duminecă“ are uneori în Bulai pe cel de „săptămîină“ ca în unele graiuri polone și în rusă : „i zasłużył rok i sześć niedziel“ spunea Mania Skowroński povestind un basm.

La „sîmburii“ de prună, sau de alte fructe asemănătoare, se spune *kości* „oase“ și nu *pestki* : I jadł śliwki i rzucił *kości* na ziemię“. Același sens al lui „os“ apare în romînește în graiul popular și în rusă : *косточка* (și *плодà*).

„Mușuroiul de furnici“ este desemnat prin „mușuroiul de cîrțiță“ : *krętowisko* (< *kręt* = cîrțiță) și nu *mrowisko*. În basme apare însă și termenul „kupka kowoli“ (mușuroi de furnici).

De asemenea, la „buboi“, „furuncul“ se spune *świniak* sau *bolesnica* și nu *czyrak* ; *papry*^e și *papryky*^e la „mătreață“ (probabil avînd în minte semințele de ardei) și nu *tupież*. La „plugar“ se spune *plugarz* și mai rar *orac* (*oracz*), pentru „morar“ se folosește *mielnik* și nu *mbynarz*, se aude *mbynarecka* pentru *mbynarka* (morăriță), *posełnik* pentru *swat* (pețitor), *szkolnik* pentru *uczeń* (elev, școlar), *sklepiarz* pentru *sprzedawca* (vînzător), *głuchoc* (*głuchacz*) pentru *gluchy* (surd) etc.

Pentru „coada“ sapei sau furcii se folosește termenul *styl* („styl od sapy“ și „styl od wideł“), din germ. *Stiel*.

Verbul *robić* cu sensul de „a face“, „a lucra“ ceva concret se folosește cu înțelesul de *pracować* „a lucra“, „a munci“ în general : „i ta chłopowa dziwucha *robiła* a ta babina siedziała“ (Matilda Faighel). E folosit, de asemenea, în calc după limba romînă, cu sensul de „a se face“, „a se preface“ : „i wyciągnęła spirtu i sie *robiła* że pije“ (Mania Skowroński). În polonă în acest caz e folosit verbul „udać“. Verbul *robić* este folosit și cu sensul de „a se transforma“ : „i z ptaka sie *robił* ji brat“ (idem), de asemenea, ca un calc după limba romînă.

Există o serie de formații, care se sprijină pe limba romînă. Astfel, cităm verbul *swadzić*, inexistent în limba polonă, cu sensul de „a certa“ : „A ona *zaczyna* go (męża) *swadzić*“ (L. Besiada). E o formație după „a se sfădi“. De asemenea, verbul *turbować* are în polonă literară înțelesul de „a turbura“, „a tracasă“ pe cineva. În Bulai se folosește ca reflexiv cu sensul de „a se turbura“, „a se neliniști“ : „I on ji *mówi* : nie *turbuj* sie teraz“ (Besiada). Pentru „corpul omenesc“ nu este cunoscut cuvîntul *ciało*, ci se spune *trup*, ca în romînește (în cehă, sîrbă *trup* = trunchi), deși în limba polonă *trup* înseamnă în general „hoit“, „cadavru“ (ca și în limba ucraineană, sau rusă : *mpyn*).

¹ Vezi și Alfred Zaręba, *Kwestionariusz do atlasu językowego Śląska*, Katowice, 1961, p. 9.

Pentru *palić papierosa* (a fuma o țigară), care are la bază sensul de „a aprinde“ o țigară, în graiul polonez din Bulai se spune *kurzyć cygare* „a fuma o țigară“, *kurzyć* (de la *kurz*, „praf“) păstrînd sensul mai vechi de „dymić“, „a fumea“, „a afuma“. E de notat că termenul *kurzyć* cu înțelesul de „a fuma“ apare și în alte graiuri polone, de pildă în dialectul silezian¹.

Intervin în vorbire și termeni romînești sau semicalcări ca : *skapać* (a scăpa) : „i mowili te zboje że z ich ronk nie skapie (nie wyjdzie)“, apoi *falsz* pentru falce de pămînt, *moszyja* în loc de *majątek*, *burdel* și *bordej* (*chałpa*) : „maż siedział w bordeju“, *fudul'ny* (fudul, mîndru), *blondny* (blond), *iżekcji* (zaszczyki) *kałimarka* (kałamarz), *żandar* („a ten sie bał że go wyda do żandarów“), *biesika* (bășică) pentru *peçherz* etc.

Negreșit, nu lipsește terminologia legată de viața nouă și de instituțiile social politice din țara noastră. De la *stat* (în polonă *państwo*) s-a format un adjectiv local *statowy* : *gospodarki statowe* (gospodării de stat), *zgromadzenie wiejskie* (adunare sătească), pentru termenul tipic polonez *zebranie gromadzkie* (gromada — comună), *kąmin kultury* (cămin cultural), „*skomasować ziemię*“ (a comasa pămîntul) etc. De asemenea, se aude *faktor pocztowy* întru totul după romînescul *factor poștal*, în polonă circulînd de fapt termenul *listonosz*, apoi *pompiery* pentru *straż ogniowa*, *szofer* pentru *kierowca*, *prokurator* în loc de *prokurator* etc.

Am prezentat mai sus un număr de exemple, care dau o idee de importanța lexicului din graiul polonez din Bulai, în ce privește existența unor termeni specifici polonezi, vechimea și schimbarea de sens a altora, formații noi locale etc. Desigur, sînt încă, în graiul respectiv, termeni în legătură cu regnul animal și regnul vegetal, în legătură cu munca agricolă și instrumentele de muncă : numele părților componente ale carului, părților componente ale războiului de țesut, instrumentelor anexe la războiul de țesut, termeni în legătură cu prelucrarea lemnului și fierului, cu construcțiile, cu obiecte casnice, cu numele bolilor și leacurile populare, care nu odată sînt revelatori pentru lexicologia polonă. Mai jos, dăm, în ordinea întrebărilor din *Chestionarul general-slav pentru cercetarea lexicului dialectal*, (*Kwestionariusz ogólnosłowiański do badań słownictwa gwarowego*), răspunsurile care aruncă unele lumini în probleme de lexicologie dialectală polonă. Pentru ușurința coordonării materialelor păstrăm întrebarea din chestionar și dăm, unde este cazul, la regnul animal și vegetal, numele latin al speciei, identificarea precisă fiind, în dese cazuri, absolut necesară. Pentru formele dialectale din Bulai întrebuițăm transcrierea fonetică.

Regnul animal (Świat zwierzęcy)

- 17 lasica *uaska* (*mustella nivalis*) „nevăstuică“.
- 24 szczur *guzan* (*rattus*) „guzgan“.
- 25 mysz *myša* (*mus domestica*) „șoarece“.
- 26 nietoperz *gacək* (*chiroptera*) „liliac“.
- 32 ptak fruwa *ptak furá*, „pasărea zboară“.
- 38 wilga *vilga* (*oriolus galbula*) „grangur“.
- 57 orzeł *orżey* (*aquila*) „vultur“.
- 75 wróbel *ćwieka vrubel špeva* „vrabia ciripește“.
- 103 wąż pełza *veš śćogńe* „șarpele se tirăște“.

¹ Cf. Alfred Zaręba, *Słownik Starych Siołkowic w powiecie opolskim*, Cracovia, 1960, p. 62.

- 113 žaba rechocze *žaba že še* (drze się) „broasca orăcăie“.
 131 mrówka *mročka*, „furnica“.
 132 mrowisko *krentowisko* „mușuroi de furnici“, prin confuzie cu mușuroiul de cîrțiță (*kręł*).
 133 trzmiel *čmila* (bombus) „bondar“.
 137 konik polny *šaranca* (orthoptera) „lăcustă“.
 140 boža krówka *maiouva kručka* (coccinela) „vaca lui dumnezeu“.
 149 dżdżownica *glizda* (nu *glista*) — lumbricus — „rîmă“ și „limbric“.
 164 wesz *veša* „păduche“.
 165 mól *mola* (tinea) „molie“.

Pescuit (Rybolóstwo)

i karp *kráp* „crap“.

III. Creșterea animalelor (Hodowla)

- 10 sieczka *šekarňá* „secică“.
 21 wól dźwiekuje *wuł žvéka* „boul rumegă“.
 51 ozór (u krowy) *įpzyk* „limba“ (la vacă).
 65 racice (u krowy) *racyny* „unghii“ (la vacă).
 76 wątróba *voitromba* „ficat“.
 100 krowa linieje *krova leńi še* „vaca năpirlește“.
 103 krowa latuje się *krova b'ega še* „vaca se gonește“.
 126 jałowica *jalovka* „vacă tînără“.
 127 ogierek *žrebak, lošak* (ucr. *louak*) „cal tînăr“, „cîrlan“.
 128 kobyłka *žrebica* „iapă tînără“.
 129 wieprzek *pacjucek* „purcel“.
 130 kastrowanie (u konia) *miškovańiē* „castrare“.
 131 kastrowanie (u innych zwierząt) *krencońiē* (u wołu) „întoarcere“ (la bou).
 132 kastrownik *miškaš* „castrator“.
 133 byk *čiołek* „bic“, „taur tînăr“, (se face distincție deci între *cielę* „vițel“ și *ciotek* „gonitor“).
 149 pies skomle *pes skovycyē* „ciinele schiaună“.
 194 jajko zepsute *įajko zašežane* „ouă stătute“ (calc).
 201 kaczeťa *kačuški* „pui de rață“.
 211 pili, pili, *pilu, pilu* chemarea rațelor.

V. Regnul vegetal (Świat roślinny)

- 1 drzewo rosnące *kšacek* „lăstar“, „arbust“.
 2 korzenie *kožeń* „rădăcină“.
 4 odzimek *peń* „trunchi“.
 30 dziupla *kadžup* „scorbură“.
 101 jeżyna *ostręga* (rubus fruticosus, rubus caesius) „rug de mure“.
 117 konwalia *margaretki* „mărgăritar“, confuzie între *convallaria majalis* și *bellis perennis*.
 196 lnianka *lva pašča* (linaria vulgaris) „gura-leului“.
 213 łopian *łopuxa* (lappa major) „brusture“.
 228 wiklina *łozá* „răchită“, „loză“.

VI. Livada, grădina de legume și flori (Sad, ogród warzywny i kwiatowy)

- 2 jabłoń *įabłonka* „măr“.
 19 szczepienie *ščipionka* „altoire“.
 23 agrest *angrest* (ribes grossularia) „agriș“.
 27 porzeczki *pozycki* (ribes rubrum) „coacăze“.
 51 dynia *harbusy* (pl.) „dovleac“.
 53 flancować *sažić* „a răsădi“.

- 54 flanca *rossada* (rozsada) „räsad“.
- 71 pleć *plević* „a plivi“.
- 88 bratki *aksamitki* „panseluțe“.
- 94 peonia *pivonia* (paeonia) „bujor“.
- 114 georginia *dalia* (dahlia) „dalic“.

VII. Agricultura (Rolnictwo)

- 7 odkładnia *blaza* „corman“ (la plug)
- 10 lemiesz *żelazo* „fierul plugului“.
- 30 oracz *plugaś* (plugarz) „plugar“.
- 37 skiba *brazda* „brazdă“.
- 38 bruzda *bruzda* „răzorul“ (brazdei).
- 60 odlóg *perłoga* (perłoga) „pirluagă“.
- 62 wykarczować *korcować* „a defrișa“.
- 63 poręba *vyromp lasu* „laz“, „curătură“.
- 76 siewacz *śać* „semănător“; *siewnik* mașină de semănat „nu „semănător“ (om).
- 94 gryka *rečka* (pentru hrečka) ucr. *xpyuka* (fagopyrum) „hrișcă“.
- 96 chaber *bławałki* (centaurea cyanus) „albăstrele“.
- 121 kanianka *vylup* (cuscuta epithimum) „torțel“.
- 152 pręt *obrembek* „muchea“ de la pînza coasei.

VIII. Prelucrarea inului și țesutul pînzei (Uprawa lnu i obróbka włókna)

- 3 wyrwać (len) *mykać* „a smulge“ (inul), sens foarte vechi al lui *mykać*.
- 43 a kręzolek *krenzel* partea de sus a furcii de tors.
- 77 ługować *zol'ic* „a înălbi“ (pînza).
- 116 czółnek *čulno* „suveică“.

X. Prelucrarea fierului (Obróbka żelaza)

- 4 hak (do poprawiania ognia) *pożżebac* „vătrai“.
- 6 dornik *vybiłac* „priboi“.
- 16 hufnale do podków *cf'eki*, ucr. *ybak* „caiele“.
- 18 kamień do ostrzenia *brus* „tocilă“.

XI. Prelucrarea lemnului (Obróbka drzewa)

- 18 piła tracka *tračka* „joagăr“.
- 30 hebel *hybel* „rîndea“.
- 33 olśnik *ośnik* „cuțitoaie“. În alte graiuri polone: *strug*.
- 36 klepki *bednarki* „doage“ (nu „dogărit“).
- 38 wátorek *vontur* „gardină“.
- 39 wátornik *začur* „instrumentul de făcut gardina“.

XIV. Transport și comunicație (Transport i komunikacja)

- 86 W czym siedzą kłonicie *kołovrut* (în alte graiuri polone *kierownik, ryczan*) „virtej“ (la car).
- 96 piasta *głofka* „câpățina roții“.
- 122 nalustki *kul'ešk* (kólecčko?) „ghijer“.
- 145 resory *spryżyny* „arcuri“.
- 146 wachlarze *ubryčki* „apărători“ (la roți).
- 149 taczka *tarabonca* „tărăboanță“, „roabă“.

XV. Construcții (Budownictwo)

- 65 okap *strexa* „ștreasiună.
- 105 drzwi stodoły *bramy* „ușile“ (magaziei.)
- 109 klepisko *boisko*, locul din șură unde se bătea girul.
- 110 sășiek *sonšek* locul din șură unde se păstrau grăunțele.
- 137 maie drzwi w płocie *furtka, perpelag* „pîrleaz“ (în polonă prezefaz = scindura de pus piciorul la pîrleaz).

XVI. Obiecte casnice (Sprzęty domowe)

- 90 szkło do lampy *cylinder* „sticla“ de lampă.
- 91 kominek (do lampy) *capka* „nuca mașinii de lampă“.
- 100 luczywo *łużywo* bețele rășinoase folosite pentru luminat (în vechime).
- 103 Czy lampa się świeci czy pali? *lampa pali* „lampa arde“ (nu „luminează“).

XVII. Pregătirea mîncării (Przygotowanie pokarmów).

- 17 zapalki *śarniki* „chibrituri“.
- 18 krzesiwo *kšesadło* „amnar“.
- 19 kamień (do krzesadła) *kšemiń* „cremene“.
- 20 huba *pruxno* „iască“.
- 32 fajerki *kułka* „cercurile“ de la plită.
- 42 rondel *rynka* „tigaie“.
- 57 spodek *podstavek* „farfurioară“.
- 81 dzieża *żiśka* (dzieżka) „putinică de frămîntat pîinea“.
- 82 niecka *nečutki* „copaie“ (de pîine).
- 103 narzędzie do robienia kaszy *siempa* vas de lemn de pisat arpacașul și meiul (termen polonez vechi).
- 126 tłuczek *laska* „mătcă“ (de putinei).
- 202 kolacja *večeža* „cină“.

XVIII. Îmbrăcăminte (Odzież)

- 37 heklowanie *hachować* „a croșeta“.
- 49 falbanki *pliški* „volane“.
- 63 powijak *povojník, povijač* „fașă“ de infășat copilul.
- 66 rondo (u kapelusza) *dašek* „bor“ (la pălărie).
- 89 sprzączka *špečka* „cataramă“.
- 120 zdejmowanie butów *vyzuváč, roz(z)uvač*, „a descălța“ ghetetele.

XIX. Părțile corpului omenesc (Części ciała)

- 18 uszy *uxy* „urechi“ (formă ca pentru „urechi“ de vas).
- 20 usta *usta, gamba* „gură“.
- 31 gardło *garło* „gît“.
- 47 pacha *podpaxa* și *paxa* „subsuoară“.
- 63 Paznokcie *paznoty* „unghii“.

XX. Higiena populară (Higiena ludowa)

- 13 obciąć (włosy) *scyc se* „a se tunde“. În alte graiuri polone *ostrzyc*.
- 36 magłownica *magł'orka* „scindură cu jghebulețe de spălat rufele“.
- 35 zmaglować *zmagł'ovač* „a spăla rufele la „magforka“.
- 52 kurz *prok* „praf“.
- 57 wybielić (ściany) *wapnić* „a vărui „(pereții). În polona comună *wapnić, wapniować* „a stropi“ pomii, sau cerealele de sămîntă.

XXI. Medicina populară (Lecznictwo ludowe)

- 9 zgaga *zgoga* „arsuri în gît”.
- 20 czerwonka *saŝka* și *červonka* „dezinterie”.
- 20 malaria *frybłka* (pentru *frybra*, febra din alte graiuri) „friguri” „malarie”.
- 44 jaglica (choroba oka) *łuska* (pentru *łuszczka* din alte graiuri) „trahomă” (boală la ochi).
- 53 wrzodziańska *włody*, *świąk* „buboi”.
- 63 odcisk *odbit* „bătătură” (la picior).
- 77 lupież na głowie *paprye* „mătreață”.
- 87 apteka *łapteka* „farmacie”.
- 88 aptekarz *łaptekaš* „farmacist”.
- 92 bańki *ventuzy* „ventuze”.
- 109 kobieta ciężarna *kobita pšy naŝei* „femeie însărcinată”.
- 110 akuszerka *moša* „moașă”.

XXII. Gradele de rudenie (Stopnie pokrewieństwa)

- 54 swat *poselnik* „pețitor”.
- 55 wuj *ujek* „fratele mamei”.
- 56 wujenka *ujnă* „soția fratelui mamei”.
- 60 stryj *stryk* „fratele tatei”.
- 61 stryjenka *stryjnă* „soția fratelui tatei”, *Ujek, ujnă stryk, stryjnă* și în dialectul małopolon¹

XXIII. Caracteristici personale. Porecle. (Cechy osobwe, przezwiska).

- 8 człowiek głuchy *głuchoc* „om surd”.
  - 13 człowiek zezowaty *człow. śfidrowaty* „om sașiu”.
  - 18 kuleje *kulaŝeje* (2 sg *kulaŝoś*, 1 pl. *kulaŝejemy*, 2 pl *kulaŝejece*, 3. pl. *kul' aŝejo*) șchioapătă.
  - 19 człowiek garbaty *hšyvulec* „om cocoșat”.
  - 22 człowiek bez zębów, *šcerbaty* „om știrb”.
  - 23 człowiek piegowaty *pegaty* „om pistruiat”. Forma *piegaty*, față de *piegowaty*, *piegowaty* este veche. Se găsește într-o Esopie polonă din sec. al XVI-lea².
  - 35 człowiek pracujący lewą, ręką *levák* „știngaci” (de mână).
  - 41 leniuchować *lenuxovać* „a lenevi”; în schimb *lenić się* „a năpîrli” (în loc de „a lenevi”) pentru *linieć* „a năpîrli”.
  - 42 człowiek pracowity *robotny* „om harnic”.
  - 50 kłamacz *brexun*, *kłamiec* (ucr. rus. pop. : *брехун*) „palavragiu”, „mincinos”.
  - 51 kłamać *zdłużyć* (pentru „złudzi”) „a minți”, „a înșela”.
  - 55a człowiek który pyskuje *pyskałye* „om limbut”.
  - 63 człowiek który lubi się chwalić *xłalec* (în loc de *chwalca*) „om lăudăros”.
  - 63a kobieta która plotkuje *plotkarka*, *baicarka* „femeie care bîrfește”.
  - 64 mężczyzna który plotkuje *plotkaš*, *baicaš* „bărbat care bîrfește”.
  - 69 człowiek wybredny w jedzeniu *škartny* (*sgardny*) *do jeŝena* „om ligav la mîncare”.
- În unele graiuri polone *garny*, în textele vechi polone *gardy*: „kto *gardy* jada chleb twardy” (ligavul mîncă piinea tare)³.

XXIV. Profesiile și viața socială (Zawody i życie społeczne).

- 17 hodowca kwiatów i warzyw *ogrodnik* „cultivatorul de flori și legume”. În alte graiuri polone: *zielnik*.
- 53 murarz *mulaš* „zidar”.
- 58 zdun *mulaš do pecuf* „sobar”. *Zdun* din dialectul mazovian necunoscut.
- 59 kominiarz *košaš* (koszarz) „coșar”.
- 67 drwal *vembec* *ŝeva* „tăietor de lemne”.
- 69 myśliwy *šcelec* „vînător”.
- 77 kołodziej *kolaš* „rotar”.

¹ Cf. K. Nitsch, *Dwie gwary małopolskie*, în „Wybór pism polonistycznych” t. IV, Cracovia, 1958, P. 131.

² Cf. Al. Brückner *Ezopy polskie*, Cracovia, 1902, p. 69.

³ Cf. Al. Bückner, *op. cit.*, p. 64.

- 95 młynarz *melnik* „morar”.
 139 kałamarnica *kalimarka* „călimară”.
 142 obsadka *roncka* „toc”.
 143 stalówka *piuro* „peniță”.
 147 elementarz *abecedno* „abecedar”.
 170 znaczek listowny *mark' i* „mărci poștale”.
 172 listonosz *faktor pocztowy* „factor poștal”.
 177 prokurator *prokuror* „procuror”.
 185 więzienie *kryminant* „închisoare”.
 190 strażacy *pompéry* „pompieri”.
 192 poborowy *rekrut* „recrut”.
 193 pobór do wojska *asenteruk* (<germ. Assentierung) „recrutare”.

XXV. Credințe și ritualuri (Wierzenia i obrzędy)

- 98 jajka malowane kilkoma kolorami *pisank'i* „ouă încondeiate”.
 176 zabawa taneczna na wsi *granie* „joc și cîntec” la sat.
 185 bębenista *dobaš* „toboșar”.
 185 fujarka *piscałka* „fluier”.
 196 papieros *cygară* „țigare”.
 197 palić papierosa *kużyć cygare* „a fuma o țigare”.

XXVI. Formele de teren (Ukształtowanie terenu).

- 37 wąski strumień płynącej wody *potok* „pîriu”. În alte graiuri polone: *struga*.
 46 przezrocista (o wodzie) *čysta* „limpede” (despre apă).
 47 mętna (o wodzie) *montna* „tulbure” (despre apă).
 67 podmokły teren (bagnu) *młocąra* (ucr. *моуар*, Hrinchenko, II, 451) „mocirlă”
 „mlaștină”.

XXVII. Meteorologie, corpuri cerești unități de timp (Meteorologia, corpuri cerești, mișcări).

- 12 piorun *perun* „trăznit”.
 15 grzmot *głmi* „tună” („rycy *вуу, суукаć go za sto gur*”) ¹.
 23 ulewa *poxoł, vylef* „puhoi”, „ploaie mare”.
 38 chmury *xmary* „nori”.
 44 mgła *mraka* „ceață”, „negură”. Formă foarte rară; în polonă există *mrok*; *mrak* și *mraka* (dialectal) există în cehă.
 45 zime *śnik* „zăpadă”.
 48 burza zime *zodemka* „viforniță”.
 61 zime na drzewie *osenzelna* „chiciură”.
 62 sople *copie* „țurțuri de gheață”. În alt grai polon *cyple*.
 69 soare (deminutivum) *słonko, słonecko*. „soare”.
 70 zaciemnienie słońca *słonko čmi* „soarele se întunecă”.
 86 północ *puynocek* „miezul nopții”.
 104 kometa *gwiazda z wlosami* „stea cu coșite”. În alt grai polon: *gwiazda z warkoczem* „stea cu coadă”.
 114 droga mleczczna *droga bez niebo* „drumul pe cer”.
 122 rok *rok, dva roki* „an”.
 133 wczoraj *včora* „ieri”.
 134 przedwczoraj *pozavčora* „alaltăieri”.
 137 pojutrze *pozajutro* „poimîine”.

¹ Informația L. Besiada a dat numele tunetului prin parafrazarea unei ghicitori polone. Vezi de pildă „Ryczy wóu na sto gór,” (pentru „trăznit”) în comuna Budziwój, regiunea Rzeszów, Małopolenia. Cf. *Wi. Długosz Zagadki z Rzeszowskiego*, în *Literatura ludowa*, I, (1957), nr. 3, p. 38.

D. FOLCLOR

Înregistrarea de piese folclorice în cercetările de dialectologie are o însemnătate deosebită. Aceste texte prezintă o dublă importanță și anume din punct de vedere lingvistic și din punct de vedere literar. Multe din exemplele date ca ilustrare a fonetismelor sau lexicului au fost scoase din înregistrările de texte folclorice făcute la Bulai. Creațiile folclorice sînt capabile să conserve locuțiuni împietrite, formulări și cuvinte care se repetă aidoma de la o generație la alta sau de la un povestitor și cîntăreț la altul.

Bunăoară în proverbul „Inso wieś, inso pieś” ca variantă paremiologică pentru „Co kraj to obyczaj”, „Cîte bordeie atîtea obicei”, se păstrează, cu „mazurzenie” și cu vocala *a* închisă pînă la timbrul *o*, pronumele caracteristic vechi polon și dialectal *inszy insza*, deci „Insza wieś, insza pieśń” (alt sat, alt cîntec). Se observă, de asemenea, căderea lui *ń* final din *pieśń*, fenomen fonetic frecvent în graiul local.

Piese folclorice au însă și o valoare literară. Ele îmbogățesc tezaurul folcloric polon cu noi variante. De pildă, proverbul „Mądra głowa, wystarczy dwa słowa” e o variantă locală, deosebită de cea tradițională polonă, care păstrează în formulare un vechi dual polon: „Mądrej głowie starczy dwie słowie (corespondent românesc: „Ajungă o măciucă la un car de oale”). De asemenea, „Mowa za wilka a wilk za plecami” este o variantă plastică la cunoscutul „Mowa o wilku a wilk tu”, „Vorbești de lup și lupul la ușă”. Interesante sînt ca variante și exprimare „Darowanemu koniowi nie zarzyra w zęby, „Calul de dar nu se caută la dinți” sau „Pies psowi ogona nie uje (nie gryzie)”, ca variantă la ideea „Kruk krukowi oczu nie wykole”.

Cu imagini poetice se prezintă ghicitorile :

„Jest gęsty las
Kolo lasu pole
Na tem polu so dwie kępy
Kolo kępu(w) dwa jeziora
Między jeziorami pagórek”.

(Ana Faighel)

Este ghicitoarea pentru „capul omului” care în traducere sună astfel : „Este o pădure deasă, lîngă pădure e un cîmp, pe cîmp sînt două tufișuri, lîngă tufișuri două lacuri și între lacuri este un deal”.

Sau despre „ciupercă” :

„Stoi przy drodze
Nigdy sie nie rusza
I przed nikiem nie zdejmuje
Swego kapelusza”¹.

(Ana Faighel)

Versurile înregistrate sînt de caracter lirico-epic. „Auzite din bătrîni”, conțin imagini caracteristice poeziei polone populare. Imaginea dintr-un *Krakowiaczek*, de exemplu,

„Kukułeczka kuka
Serce we mnie puka...”

însotind narațiunea despre o fată, care refuză pe un „erou” interesat materia în căsnicie, este de o largă răspîndire și merge înapoi pînă la opera lui D. Kniaźnin (1750—1807) : *Trzy gody*.

¹ În traducere : „Stă lîngă drum, | Din loc nu se mișcă | Și față de nimeni | Pălăria nu-și scoate”.

Temele versurilor sînt, în general, vechi și se grupează în jurul dragostei cu sfîrșit nefericit. Formele de limbă caracteristice sau rare nu lipsesc.

Basmul este încă viu și îndrăgit în mare măsură de copii. Cu teme legate de creația folclorică polonă sau de creația folclorică romînească, basmul prezintă variante interesante, uneori cu elemente noi. Sînt frecvente temele cu caracter social, în care se dă lupta între sărac și bogat, între moșier și argat sau între moșier și țaran. Elocvente în acest sens sînt basmele *Pan i sluga* (cu elemente de tipul *Dănilă Prepeleac*), *Pan i gospodarz* spuse de Mania Skowroński de 10 ani, basmele *Dwaj bracia*, *Szczęście biednego brata* povestite de bătrîna Ludwika Besiada sau *Bracia Wojtek i Maciek* (povestitor Jan Zubert, 70 de ani). Nu lipsesc alte teme de largă circulație în folclor. Basmul *Dziewucha chłop i dziewczucha baby*, povestit de Matilda Faighel de 9 ani, este o contaminare între basmul polon *Dwie siostry, dobra i zła* (păstrat în numeroase variante)¹ și basmul romînesc *Fata moșului cea cuminte*. În acest basm apar elemente noi și un spirit realist de percepere a faptelor, fără Sf. Vineri din basmul romînesc sau Maica Domnului ori Sf. Petru din variantele polone.

În *Chłop i baba* (povestitoare Mania Skowroński) se întrunește motivul *Cenușăreasa* sau *Vaca neagră* din basmele romînești² și cel polon *Kopciuszek*³ în care fata orfană îndeplinește muncile grele date de mama vitregă cu ajutorul fratelui ucis (sau vacii ucise). Pînă la urmă prințul, care o căuta, o identifică după pantoful pierdut și se căsătorește cu ea.

Există și basme cu circulație rară sau necunoscute la romîni. Între ele este de citat *Wieczna lampa* (povestitoare Angnieszka Macek, 11 ani), care nu este decît cunoscutul motiv din *Lampa lui Aladin*, cu mare răspîndire la alte popoare. De asemenea, este interesant basmul *Zamzój, roztwórz się* (Agnieszka Macek) care reprezintă, de fapt, tema *Deschide-te Sesame* (Ali-Baba și cei patruzeci de hoți), înregistrată pe o scară mare în folclorul polon, în diferite regiuni, sub forma fratelui sărac care se îmbogățește din comorile hoților, pe cînd cel bogat sfîrșește, în lăcomia lui, dramatic⁴.

Dwaj bracia (povestitoare Ludwika Biesiada) conține tema obiectelor miraculoase dobîndite de un sărac și sustrase de un cîrcimar: masa care se umple singură de bunătăți (sau șervetul), bățul care bate singur și cu ajutorul căruia săracul obține înapoi obiectele⁵. Din această contaminare a rezultat o variantă revelatoare cu elemente noi în construcția basmului respectiv. În *Szczęście biednego brata* este vorba de o variantă interesantă și rară a motivului norocului dezgropat de fratele sărac. În locul norocului îngroapă sărăcia, de care dă fratele bogat, care ajunge să trăiască din mila celui dintîi. Față de cele cîteva numai variante înregistrate în Polonia în regiunea Liow-Rzeszów⁶, cea din Bulai aduce o defășurare nouă și bogată a acțiunii.

¹ Cf. J. Krzyżanowski, *Polska bajka ludowa*, Varșovia, 1947, p. 88 nr. 480 A.

² Vezi varianta *Fata unchiașului* din D. Stăncescu, *Basme*, ed. I. C. Chițimia-București 1955, p. 97—106.

³ A. Saloni, *Oglupi córce i orzechach* în „Materiały antropologiczne, archeologiczne i etnograficzne”, VI (1903), nr. 34. Pentru variante, J. Krzyżanowski, *op. cit.*, p. 100—101, nr. 510 A.

⁴ W. Kosiński, *Sazami* în „Zbiór wiadomości do antropologii krajowej”, V (1881), nr. 64. Numeroase variante notate de J. Krzyżanowski, *op. cit.*, p. 157—158.

⁵ Este motivul *Tischchen deck dich* din colecția Grimm, trecut în indicele Aarne-Thompson sub nr. 563.

⁶ Cf. J. Krzyżanowski, *op. cit.*, p.183, nr. 735.

O preluare creatoare a basmelor se vede și în *Jas Głupias* (Matilda Faighel), în care fratele cel mai mic, socotit ca „prăpădit” din trei, cu ajutorul calului năzdrăvan, câștigat în veghea la mormîntul tatălui, reușește să smulgă basmaua fiicei de împărat și să se căsătorească cu ea. Și de această dată, basmul respectiv conține elemente din basmele românești de tipul *Petru Cenușă* (din colecția Gh. Cătană) și din basmele polone¹ de același tip culese în mare număr în diferite regiuni din Polonia. Mica povestitoare a încheiat cu o formulă finală în spiritul basmelor românești, spusă ingenuu și cu toată hotărîrea :

„I zrobiły wesele i jam była na weselu i byłam za kucharke i sie mi przypo-
liła zapraszka i uciekłam by mie nie nabili”².

De altfel, este remarcat talentul cu care micii povestitori au desfășurat narațiunea, fără nici o poticnire în timpul povestirii.

Folclorul din Bulai, pe lângă elementele de limbă, aduce negreșit limpeziri în ce privește creația populară și va putea fi valorificat prin publicarea în întregime și în original a textelor.

Considerat în general, graiul populației poloneze din Bulai are caracteristici tipic polone. În cea mai mare măsură se apropie, prin fenomenele de limbă, de dialectul małopolon și anume de zona sudică. Între acestea notăm deschiderea lui *y* în poziții noi față de alte dialecte (*naučone čuoček, jendek* etc.), închiderea mai mare lui *ã* (pochylone), pierderea nazalității în cele mai dese cazuri, trecerea lui *ch* la *k* (*v gurak, na vižku*), fenomenul caracteristic *mazurzenie*, apariția dezinenței *-wa* la pers. 1. pl., lexic tipic małopolon. Graiul din Bulai conține elemente vechi de limbă polonă în domeniul fonetismului, care, deși izolate, sînt totuși elocvente (vibranta intermediară *rž* existentă în sec. XV : *oržew*). De asemenea, conține termeni vechi și dialectali care completează datele pentru atlasul dialectal polon și pentru atlasul etnografic polon.

Graiul din Bulai conține și unele elemente noi ivite sub influența limbii ucrainene (muierea lui *l* înaintea altor vocale afară de *i* : *l'as, kl'asa, magl'orka*; formele verbale la timpul trecut fără dezinențe la pers. 1 și 2 : *jo zostawa, my napisal' i*) și sub influența limbii romîne (aparitia vocalei *ø* (*ă*) : *zø žaba, gacøk*), formarea pleonastică a comparativului cu rom. *mai* : *mai staršy, mai dal'i*). În plus, are o serie de particularități de natură fonetică și morfologică, între care amintim în primul rînd tendința de uniformizare a genitivului plural în *-ów* la toate substantivele, fără distincție de gen, tendința de feminizare a multor substantive masculine etc.

În sfîrșit, textele de folclor sînt importante atît din punct de vedere al limbii cît și al literaturii populare. Ele fac dovada unei curente circulații a temelor și motivelor, conțin interesante forme de limbă în formulări împietrite și au încă o vie funcțiune socială în mediul respectiv. În basm spiritul creator se manifestă înnoitor prin contaminare de motive polone și romîne.

E. ANEXE

Dăm mai jos un singur text în transcriere polonă strict fonetică. Restul textelor le dăm în transcriere dialectală de tip literar, adoptată în cercetările folclorice polone (vezi „*Poradnik Językowy*”, 1953, nr. 7, „*Lud*”, 41 T1954),

¹ *Ibidem*, p. 109—111. I. C. Chițimia, *Fauna în basmul romînesc*, în „SCLF” V (1956), p. 541.

² În traducere : „Și au făcut nuntă și la nuntă am fost și eu și am fost ca bucătăreasă și mi s-a ars rîntașul și am fugit ca să nu mă bată”.

p. 755 și „Literatura ludowa“, I (1957) nr. 1 și urm.). În anexe se dau numai câteva exemple din textele culese.

Zamzuj rostfuš še

Byli raz dva braća. Jeden byl b'ídny a drugi bogaty. Ten b'ídny šed do bogatego žeby mu daŭ dževa. A ten bogaty ne xcau mu dać. Muviju nex iz'e do lasu i nex se pšyveže. On pošed i sb'iru² po lešie gaŭnski. Viž'al 42 zbujuŭ. I vouali: „Zamzuj rostfuš še“. Zamzuj še rostfožyu i potem muvil: „Zamzuj zapšyŭ še“. Tamok byuo zuota i srybua I potem te 42 zboje vyšli stamton. A ten cuovek b'edny byu čekavy co tam jest. I začyna vouać: „Zamzuj rostfuš še“. Zamzuj še rostfožyu i on vlaz do šrotka Pačšy a tamok tyła zuota i šrebu. B'eže ino zuoto bo zuoto byuo na višku. I potem vyšed stamton. I on зробil še barzo bogaty, bo to zuoto všystko spšedau. I pšyxož'i do něgo ten bogaty i pyta še go skont on ma tak'e bogactfa. A on muvi že z lasu. A ten bogaty muvil že i on puž'e dolasu žeby nazb'eráŭ i on bogactfa. I voua „Zamzui rostfuš še“. Zamzui še rostfožyu i on pošed do šrotka. Pačšy a tamok tyła zuota i sryeba. A on guupi b'eže sryebu to co byuo potspodem. I go zuapali te 42 zbuje. I muvili te zboje že z ich ronk ne skaŭe žyvy. I vzeŭni go, pokrajali na čtery kavouki i potem te 42 zboje pošli. Pyta še tego žona (co go pokrajali) šfagra, co še staju z něm. A on muvi že ne vi. Ale potem pošed do lasu i voua: „Zamzui rostfuš še“. Zamzui še rostfožyu i on vlaz do šrotka, vžon to męšo z brata jeho co go pokrajali i vžon na vus, zakryu gaužami i ježe. I až dojexu do jednego ševca i pytaŭ še go cy mu ne zešyje buty, ale ze zapartemi ocami. I ševc muvil že dobže: zešyje i tak. Ten cuovek vžon, ž'vi zamknou, okna zab'iu deskami i temu ševcovi zaŭonzou ocy i muvi nex šyje buty“. Ale on pocuŭ že šyje cuoveka. Zešyŭ go. I vžon go na cmentaš i poxovuŭ go i pošedu do dom.

Te 42 zbuje xož'ili po každej xace. I pytali še tego ševca, cy ne šyŭ cuoveka, ale ševc zrazu muviju že ne. Ale oni mu muvili „nex povi pravde bo jak ne to mu guove utno“. I on požež'au že šyŭ cuoveka. Te 42 zbuje pytali še go čy zna tego cuoveka. On muviju že go zna. I zaprovaž'iu go (ix) do dom gže on męška. I te 42 zbuje pytali še go cego on vžon stamton tego cuoveka. Ale on še ne obzyvuŭ. I te 42 zboje vzeŭni go i poožyli do jednej becki I tamok byli i šarniki¹. Te 42 zboje zaspali a ten cuovek vžon šarniki potpoliu becke. I on stamton vyšed. I še spolili te 42 zboje. I on pošedu do dom. I žyŭ se dali dobže.

Agnieszka Macek, 11 ani
Inregistrare: 22 iunie 1960.

Tam daleko na błoniu

Tam daleko na błoniu
Jechoł Jasiu na koniu
Kasia za nióm chodzila
I dziecionko na renke nosila.
On ji mówi:
„Rzuć to dzicie do w^ody
Nie bedzieš miała przeszkody“.
Kasia dzicie rzuciła
I za głowe sie chyciła.
W niedziele rano dzwone dzwoniły
Aby sie panienki schodziły.
Wszystkie panienki we wieniuszkach
Wójtowa Kasia w łańcuszkach.
Wszystkie panienki do domu
Wójtowa Kasia do s^ondu.
„Poromcie mie i posijcie mnie
Wyrośnie na mnie rumianek
Zapłace za mno kochanek
Poromcie mnie i posijcie mnie
Wyrośnie na mnie lilia

¹ zapalki.

Zapłace za mno rodzina
Poromcie mie i posijcie mnie
Wyrośnie na mnie róży kfiat
Zapłace za mno cały świat.

Ludwika Biesiada, 64 ani, neștiutoare de carte
Înregistrare: 21 iunie 1960.
A învățat-o demult de la un romin care a făcut
armata într-o unitate polonă.

Syn kowol

Był raz chłop i baba i mieli trzech synów. Dwa robili, chodzący orać a ten trzeci siedzi na łożku w trzech poduszkach. I jadł śliwki i rzucił koście na ziemię.

Przyszedł raz ojciec i sie go pyta czym chce sie nauczyć.

I ojciec : może krawcem? A on sie pyta co krawiec robi. A ojciec mu mówi że szyje i kroi. A syn mówi że krawcem nie chce być, bo se podzióbie palce i giba na plecach mu rośnie. A ojciec go sie pyta : może za szewca? A syn sie pyta co robi szewc. A ojciec mu odpowiada że szyje trzywki. Syn mu mówi ze nie chce być szewcem, bo se podzióbie palce.

— A to może kowolem?

— A co kowol robi?

— Kowol bije żelazo.

Wzieli trzy poduszki na fure i płacka ze śliwkami i pojechali do kowala.

Ojciec mówi kowalowi żeby nauczył syna kowolem. A syn se likł w trzech poduszkach patrzy co kowol robi.

I zeszyły trzy roki i trzy tygodnie i ojciec przyjechał po niego. I kowol synowi dał żelaza i przyjechali do dom. I dwa bracia rozpalili ogień i ten trzeci syn robił siekire. Bił, bił i aż w żelazie zrobiła sie dziura. I potem bracia mówili żeby robił sape¹, bo na siekire za mało żelazo. I bił w żelazo żeby zrobił sape a w żelazie sie zrobiła dziura. I ojciec mówi że sie nic nie nauczył, bo leżał w trzech poduszkach.

I syn poszedł sam do kowala i nie wzion ani siłiwek ani poduszek.

Poszedł do kowala i mówi że nic sie nie nauczył. A teraz nie będzie leżał w poduszkach ino będzie bił i on żelazo.

Przyszedł jeden chłop do kuźni żeby kowal zrobił mu karyte na wesele bez noc. A kowal mówi że nie może zrobić bez noc. A syn mówi do chłopca że on robi do pónocka. Kowal poszed spać a syn zrobił karyte do miesiąca². I nie miał trzech poduszek i se lik na kamieniu.

Przychodzi rano kowal a syn spi na kamieniu. Patrzy do szparchatu a ogień dawno zgaszony. Budzi syna bo przyszed chłop po karyte. I wzion se karyte. A syn wesół żył trzy roki i trzy tygodnie. I poszedł do dom. I w domu juz robił siekire i sape i kuł konie.

Mania Skovroński, 10 ani
Înregistrare: 22 iunie 1960.

Scensie bidnego brata

Było dwa bracia. I jeden był bogaty a jeden był bidny i ni miał co jeść. I bidny posedł do brata aby mu doł coś pieniędzy aby se kupił chleba. A on mówi tak :

— Nie dom ci, bracie, naprzód. Jak mi zerzniesz fałsz³ pszenice, to ci dom piniondze.

I brat bidny zerznoł cało ten fałsz pszenicy. W niedziele sie chmurało a on tej pszenicy nie miał owiązane. I mówi do żony :

— Pójdziemy do pszenicy wiązać, bo będzie deszcz. Bo jak deszcz pokropi pszenice, to nam brat nie zapłaci.

Oni obidwoje wiązali pszenice a dzieci chodzący po ścielni (sic) i zbierali kusza⁴, aby nie zostało na ścielni, bo „by nam brat nie zapłacił“.

I z tego końca przysed na ten koniec.

I patrzy se on : na tamtem końcu chodźił ktoś i zbierol kusza. I on przychodzi do tego człowieka nieznanomego i pyta sie jego :

— Coś ty za jeden?

¹ Termen rominesc *sapa* pentru rydel.

² Pentru *ksiezyc* „lună“.

³ Termen rominesc: *fałce* de pămînt pentru măsură polonă de suprafețe de tipul *morg*.

⁴ kłosy.

A on mówi że jest scenscie „brata twojego“. A on jego zlápoł pot szyje i pyta sie gdzie jego scensie. A on(o)siedził(o)w ziemi :

— A to ściensie twoje jest u tego i u tego pana. Tam jest, koło bramy kopiec a w tym jest twoje ściensie.

On przysed do domu. Dzieci i żona i on wybrali sie iść w druoge. A on sobie zostawił w tij budzie chodoki. I uszli kawetek drogi. I mówi on do żony że on sie powróci po chodoki.

I jak sie powrócił, ta bida jego uobuwała sie w chodoki. Jak go zoboczyła, wyskoczyła mu na kark. I mówi mu tak że go nie opuści wience. I idzie do żony. Mówio dzieci;

— Mamo, tata coś niesie na plecach.

I przychodzi blisko. „ona mówi :

— Co ty niesiesz?

A on mówi.

— Jak jo zased do burdela, ona sie uobuwała w moje chodoki i wyskoczyła mnie na plecy.

Mówio żona do tij bidy że wstyd im niść na plecach ją, bo jest bardzo chudo. I poszli do miasta, kupili flaszke, kozali ji wleść do tij flaszki, tij bidzie. I bida wlaźła do flaszki i zatkali ją kurkiom. I ido dali. I przysli do jednego lasu. A tam zdybali kowole¹. I tam pokładli te flaszke z bidom i ido dali. I ido, ido, i zaszli do tego dwura, gdzie było ich scensie. I on sie pyta tego pana cy on dostanie u niego służbe. A on mówi do niego :

— Ty możesz dostać a twoja żona i dzieci nie.

Bo to było jesieni. Kto w lecie robił to zostaje na zime u niego. A on mówi panu że on sobie wykopie burdel w tyra kopcu. A pan mówi tak, że on w ziemie siedzi i teraz też bedzie tam siedzi, w ziemi.

I posed kopać. Na jeden ryskol² ukopoł i tam coś dzwoni. Kopie jesce dali. A tam jest kuper z piniedzmi. Odkopał go fajnie dookoła. I przysed do niego pan i mówi jemu :

— Ty chcesz brać piniondze z mojego pola? Nie daje ci, zabiraj sie stont.

I (na) te piniondze (pan) przyprowadził swoich sługów. Jak te sługi przyszly kopać, piniondze padły w ziemie. I te piniondze stoły aż do jutra do rona. W nocy wysedł kuper do góry i było napisane złote litery na wiszku. I było napisane : „kto weźmie te piniundze (i) pokładzie renke na kuper, to urwe mu głowe. To jest jego scensie, tego bidnego“.

Teraz pan co zrobił? Mowił tak :

— Daj mi połowe tych piniendzy, to wszystko tobie oddom, cało moszyje³. Io ze sobom nie wezme nic, tylko kosz piniendzy, batu i konia, to wszystko. Moszyja cała jest twoja.

I pan wyjechał a bidny został tam gospodarzem.

Za rok napisał po swojego brata bogatego aby przyjechoł na wesele do niego, bo wydaje dziewczynne. A ta bratowa mówi :

— Z cego on wesele zrobi, jak on taki bidny?

Upiekła chleba w piec jeden, i wziena masła i sera i jechali porom koni do niego na wesele. I jado i jado. Przyjechali do tij wsi i widzili dużo chudoby. I pytali sie ludzi ze wsi czyja ta chudoba tam sie pasze. A te ludzie mówio że tego a tego pana. I jado dali naprzód, widzo duzo świń. I pytajo sie cyje te świniie so. A ta (sic) mówio że tego i tego pana. A jado jesce mai dali. Widzo dużo gęsi. I pytajo sie cyje te gęsi so.

— Tego i tego pana.

Żona tego męża bogatego mówi do niego :

— On sie tak nazywa jak i ty. Co to może być?

A on mówi do nij że na świecie może sie trafić⁴ taki człowiek jak on sie nazywoł.

I przyjechali do tij wsi i pytajo sie gdzie i ten a ten człowiek siedzi⁵. A oni pokazoli :

— Ten dwór co tam jest. W ten dworze siedzi.

Matko bosko, strasznie sie przelenkli. Przyjechali do bramy. Stróż tam stoł nie chcioł ich puścić do środka. A zobocuł brat brata i przysed po niego. Sługi jego wzieni od tego brata fure i konie i pochowali gdzieś. I wzioł brat brata pot poche i zaprowadził go do swoich pokojów. A ten brat nic nie mówił. Tylko żona tego brata strasznie była fełsiwom: skond on tyła mo wszystkiego.

I cymoił ich brat tydzień u siebie. żona tego bogatego brata strasznie sie pytała swojego męża aby sie pytał brata skont on ma ten majątek.

Brat sie pytoł :

— Bracie, powidz ty mnie skont ty takiś majontek wielgi masz?

Brata to bardzo obrazilo :

¹ mrowki „furnici“.

² Informatoarea a explicat : hirlec „sapă“.

³ Termen-romînesc *moszyja* pentru *măjutek*.

⁴ Pentru *trafić* se „a se întîmpla“.

⁵ *siedzić* cu sensul *după* rom. *a sta* „a locui“.

— To ty się nie cieszysz że mnie pan bog doł takie scensie?

I mówi mu tak:

— Jak pojedziesz do domu, to tam jest, w jednym lesie, kupka kowolei. Tam jest flaszka i w tej flaszce jest tam twoje scensie.

Zona ni mogła w nocy spać tak się strasznie cieszyła. Rano wyjechali i jado, jado i patrzy się furt w las, aby tego, kupki kowoli nie przejechali. Jak zoboczyła ona kowale w lesie, przeskoczyła fure i poleciała do kowoli. I grzebie renkom. I zdybała flaszke z tom bidom A ta bida mówi:

— Ocho! nie opuszczę cie na wieki.

Do domu nie dojechou oba konie zginely w drodze. Zajechoł do domu, spolił się mu dom i sprzedał kowul¹ pola i wybudował się drugi raz. I spolił się jesce roz. Taki został bidni jak ten jego brat był, przez zazdrość. I brat przyjoł go do siebie z całcm jego familiom. I mówił mu:

— Popatrz się, to nie jestem fetsiwy dla ciebie, jakiś ty był na mnie. Ja cie bede cymol do śmierci twoji, ciebie i dzieci twoje.

Ludwika Besiada, 64 ani. Nu ştie carte.
Inregistrare: 22 iunie 1960. Auzită — spune
informatoarea — de la un om bătrîn.

Paremiologie

Proverbe (Przysłowia)

Bez pracy nie ma kołacy.
Nie kop dołka pod drugim bo sam w niego padasz.
Darowanemu koniowi nie zarzyra w zemby.
Nie kupuj kota we worku.
Mowa za wilka a wilk za plecami.
Inso wieś inso pieś[ń].
Pies psowi ogona nie uje.
Kruk krukowi oka nie wykoli.
Wlazasz między wrony, krakaj jak i one.
Mądra głowa wystarczy dwa słowa.
Gdzie kucharek sześć tam nie ma co jeść
Góra z górą się zderzy tym więce człowiek z człowiekiem.
Nie rób drugiemu co tobie nie dobrze.
Nie ma jak komu a nam najlepiej w domu.

Jan Zubert, 70 ani.
Inregistrare: 21 iunie 1960.

Ghicitori (Zagadki)

Na niebieskiej łące
Owieczek tysiące
A pasterz ubogi
Czasem ma rogi.

(niebo, gwiazdy, księżyc „cerul, stelele „luna“)

Poszedł chłop do miasta
Kupił konia bez ogona
Przyszed do dom
Przyprawił mu ogon.

(igla „acul“)

Culesee de la Ana Faighel, 34 ani
Inregistrare: 23 iunie 1960.
Auzite din bătrîni.

Cztery rogi, cztery nogi
Raz jest tani a raz drogi

(stół „masa“)

Agnieszka Macek, 11 ani.
Inregistrare: 23 iunie 1960.
Auzită de la mama.

¹ kawał „bucată“.

Jocuri de copii (folklor. dziecięcy)

Czyrwiec to czarodziej
Znalazł o północy
Kwiat paproci
Da go tabie, da go mnie
Kiedy nocom, gdzieś we śnie

(Versuri pentru luna iunie)

Czesława Skowroński, 13 ani
Înregistrate: 22 iunie 1960.

Czuczubaba (Baba oarbă)

- Kto tam?
- Bapka.
- Co chce?
- Ciasta.
- Jakiego?
- Cichutkiego
- A na cem stoi bapka?
- Na becce (beczce).
- A co f tij becce?
- Kfas.
- To łapcie nas.

Baba oarbă începe să cante pe cei liberi. Cei prins se face babă oarbă după același dialog.

Mania Skowronski, 10 ani.
Matilda Faighel, 9 ani.
Înregistrare: 23 iunie 1960.

ПОЛЬСКИЙ ГОВОР И ФОЛЬКЛОР СЕЛА БУЛАЙ, СУЧАВСКОГО РАЙОНА

(РЕЗЮМЕ)

Исследование говора и фольклора польского населения села Булай Сучавского района было проведено 18—23 июня 1960 года. Говор, в основном, имеет черты малопольского диалекта: южная зона характеризуется так называемым «мазурением», наличием флексии *wa*, в I лице множественного числа, отсутствием (в большинстве случаев) или разложением носовых, наличием малопольских элементов в словаре и т.д.

К числу местных элементов относим: смягчение *i* перед *-a-* и *-o-* (*l'as*, *magl'orka*), тенденция к утрате флексий в формах прошедшего времени глагола (*jo została*, *ty została*; *my napisali*, *wy napisali*) распространение флексии — *ów* — родительного падежа множественного числа на все типы склонения, выравнивание существительных мужского и среднего рода под женский род (*trzmila*, *parcha*, *grzyba*, *pozdrza*) наличие плеонастических форм сравнительной степени имен прилагательных и наречий образованных с помощью румын. *mai* (*mai starszy*, *mai dali*). В словаре сохранились некоторые древние или редко употребляемые в польском языке термины *ostrega* вместо *jeżyna*, *frybła* вместо *malaria*; *studzieniec* вместо *galaretka*, *siarniki* вместо *zapałki*, *kolarz* вместо *kołodziej* и т.д.).

Фольклорный материал интересен как с точки зрения языка, так и с точки зрения содержания — как литературный источник. В нем представлено ряд редких вариантов и тем, возникших в результате взаимодействия польского и румынского фольклора (в области сказки).

LE PARLER ET LE FOLKLORE POLONAIS DE BULAI DISTRICT DE SUCEAVA)

(RÉSUMÉ)

La présente étude est le fruit de recherches effectuées à propos du parler et du folklore polonais du village de Bulai, district de Suceava (Bucovina) du 18 au 23 juin 1960.

Le parler de la population locale conserve dans les grandes lignes les caractéristiques du dialecte de la Petite Pologne, à savoir que la zone du sud présente le phénomène de la „mazurzenie“, l'apparition de la désinence - *wa* à la 1-ère personne du pluriel, la disparition, dans une grande mesure, ou la décomposition des nasales, des éléments lexicaux spécifiquement malo polonais.

Au nombre des caractéristiques locales on peut noter *l* mouillé devant *a* et *o* (*las, maglorka*), la tendance à la disparition qu'ont les désinences au passif (*jo została, ty została; my napisali, wy napisali*), la tendance à l'uniformisation du génitif pluriel en -*ów* à tous les substantifs, sans distinction de genre, la féminisation de nombreux substantifs masculins ou neutres (*trzmila, parcha, grzyba, nozdrza*), la formation pléonastique du comparatif des adjectifs et des adverbes à l'aide du roumain *mai* (plus) : *mai starszy, mai dali*). Le lexique renferme un grand nombre de termes polonais rares ou archaïques (*ostrega* au lieu de *jeżyna*, *frybla* au lieu de *malaria*; *studzieniec* au lieu de *galaretkă*, *siarniki* au lieu de *zapalki*, *kolarz* au lieu de *kołodziej* etc.).

La folklore fournit des textes intéressants du point de vue de la langue et de la littérature. Il renferme des variantes rares ou bien des thèmes résultant de la contamination du folklore polonais par le folklore roumain (dans le domaine des contes).

ÎN LEGĂTURĂ CU ATLASUL LINGVISTIC SLAV

Acad. E. PETROVICI și E. VRABIE

Studierea proiectelor *Chestionarului general al Atlasului lingvistic slav*, elaborate în ultimul timp ne-a sugerat câteva considerații în legătură cu eventualitatea folosirii în *Atlas*, ca material auxiliar, a unor date din graiurile limbilor neslave vorbite în țările învecinate cu teritoriul lingvistic slav.

1. Despre chestionarul pentru localitățile din țările neslave.

Considerăm că chestionarul pentru efectuarea anchetelor în localitățile cu graiuri neslave trebuie să fie un extras din *Chestionarul general*, și anume un extras adecvat, care să țină seamă de datele pe care le pot oferi pentru Atlas diversele graiuri din țările neslave.

Să ne oprim asupra elementelor din graiurile românești care ar putea să fie folosite ca material auxiliar în *Atlasul lingvistic slav*.

Observăm că întrebările prevăzute în „Proiectul de chestionar general” (*Návrh zkouškového dotazníku pro slovanský jazykový atlas*, elaborat de slaviștii cehoslovaci); secțiunea „Fonetica”, sînt, aproape toate, aplicabile și în punctele românești, dat fiind că elementele de origine slavă din limba română reflectă, într-o măsură sau alta, fenomenele a căror studiere este prevăzută de chestionar.

De exemplu, la întrebarea nr. 1 din „Proiectul de chestionar general” „Ce sunet corespunde protoslavului ě?” — în localitățile românești se poate prevedea obținerea unor răspunsuri comparabile cu cele primite în țările slave pe baza unor cuvinte ca : (la pct. 1aa) *nevastă, neveste, nevăstuică; sfat, sfetnic, sfătui* ș.a.; (la pct. 1bb) *deal, deluros* : (la pct. 1cc) *țevă, țevi*; (la pct. 1dd) *leasă, lese; leat; hrean*; (la pct. 1b) *veac, veci* ș.a. La întrebarea nr. 2a din același proiect de chestionar — „Ce sunet corespunde protoslavului r sonans dur?” — în punctele românești se poate prevedea obținerea unor răspunsuri comparabile cu cele primite în țările slave, pe baza unor cuvinte ca *gîrbov, tîrg* ș.a. Pentru întrebarea nr. 2b — „Ce sunet corespunde protoslavului r sonans moale?” cf. rom. *dirjală* ș.a.

Întrebările pe care le prevede „Proiectul de chestionar general” în secțiunea „Morfologia” nu sînt aplicabile la graiurile românești, a căror structură morfologică este de tip românesc.

Cu toate acestea, considerăm că la unele întrebări pe care, probabil, le va prevedea *Chestionarul general*, în punctele românești se vor putea obține și în domeniul morfologiei date comparabile cu cele primite în țările slave.

De exemplu, vocativul singular în -o al numelor feminine românești (de tipul *Ioano!*, *soro!*) ar putea fi utilizat în *Atlasul lingvistic slav* ca material auxiliar pentru harta care va arăta vocativul în -o din limbile slave.

Un alt exemplu. Datele obținute în punctele românești în legătură cu procedeele de formare a viitorului cu auxiliarul având sensul de „a voi” vor permite să se stabilească o arie mai întinsă a acestui fenomen, decât cea care s-ar obține numai pe baza răspunsurilor obținute în graiurile bulgare, macedonene și sîrbocroate, în care există un procedeu analog de formare a acestei categorii morfologice.

În ceea ce privește *derivația*, în punctele românești se poate prevedea, de asemenea, obținerea unui material comparabil cu cel cules în țările slave.

De exemplu, *întrebarea nr. 7a.* din „Proiectul de chestionar general” prevede obținerea unor cuvinte cu sufixele -isko, išce. Cf. în limba română *iniște*, *cînepiște*, *rariște*, *toporiște* ș.a.

După cum se știe, în limba română există un număr mare de cuvinte cu radical de origine slavă sau neslavă, formate cu ajutorul unor sufixe sau, mai rar, al unor prefixe slave. De aceea, considerăm că în *Atlasul lingvistic slav* s-ar putea folosi, ca material auxiliar, și alte fenomene românești din domeniul derivației (Cf., de exemplu, asemenea sufixe românești de origine slavă ca -enie, -ean, -nic, -ită ș.a.).

Întrebările prevăzute de „Proiectul de chestionar general” în secțiunea „Sintaxa” (întrebările nr. 8,9 și 10) nu sînt aplicabile în punctele românești. Cu toate acestea, credem că *Chestionarul general al Atlasului* va permite alegerea și pentru domeniul sintaxei a cîtorva întrebări pe baza cărora să se obțină răspunsuri comparabile cu cele culese în țările slave.

În domeniul *lexicului*, *Chestionarul general al Atlasului lingvistic slav*, așa cum se conturează el, judecînd după proiectele de chestionar propunse pînă în prezent, ar putea fi aplicat în întregime și în localitățile cu graiuri românești, urmînd să fie reprezentate însă în *Atlas*, ca material auxiliar, numai acele răspunsuri, care presupun o legătură, materială sau semantică, cu cuvintele corespunzătoare obținute în țările slave. Ar fi de prisos, credem, să fie folosit, de pildă, la comentarii, cuvîntul românesc de origine latină *vacă*. În *Atlas* va trebui să se aibă în vedere însă acele cuvinte românești de origine neslavă, care au fost împrumutate de purtătorii unor graiuri slave de la romîni (Cf., de exemplu, răspunsurile probabile la întrebarea 128 din „Proiectul de chestionar nr. 3” pentru lexic, privitoare la denumirea brînzei de oi : ceh. *brynza*, slov. *bryndza*, pol. *bryndza*, ucr. *бриндза*, rus *брынза* < rom. *brînză*. În unele cazuri, aria de răspîndire a fenomenelor din domeniul vocabularului, comune graiurilor românești și slave, poate fi întregită și cu răspunsuri din alte țări neslave în afară de România (Cf., de pildă, rom. *masă*, bulg., maced *maca*, iar pe de altă parte magh. *asztal* și s.-cr. *асмал*).

2. Despre „Proiectul de chestionar nr. 3”

În ansamblu, socotim că „Proiectul de chestionar nr. 3” pentru lexic este bine întocmit și că va putea sta la baza *Chestionarului general al Atlasului lingvistic slav*¹.

¹ Proiectul de chestionar nr. 3 — *Kwestionariusz ogólnosiwiański do badań słownictwa gwarowego*, Warszawa, 1961, a fost elaborat în comun, de un colectiv format din lingviști din R. P. Polonă și R.S.F. Iugoslavia.

„Proiectul de chestionar nr. 3 cuprinde 1596 de întrebări și este alcătuit după principiul „de la noțiune la cuvânt“ Întrebările sînt grupate în cadrul a 27 de teme : I. *Animalele* (87 de întrebări); II. *Pescuitul* (9 întrebări); III. *Păstoritul* (39 de întrebări); IV. *Creșterea vitelor* (131 de întrebări) V. *Regnul vegetal* (91) de întrebări) etc.

În afara celor 27 de teme, „Proiectul de chestionar nr. 3“ conține un capitol (al XXVIII-lea) intitulat *Diverse* (37 de întrebări), care prevede obținerea unor pronume, numerale, adverbe particulare ș.a. și un capitol (al XXIX-lea) intitulat *Anexă onomastică*.

Am avea de făcut cîteva observații și propuneri numai în legătură cu tema a III-a (*Păstoritul*) și cu tema a XXVI-a (*Formele de relief*).

După părerea noastră, terminologia păstorească din Carpați, așa cum este ea oglindită în „Proiectul de chestionar nr. 3“, trebuie să fie inclusă pe de-a-ntregul în *Chestionarul general al Atlasului*, dată fiind răspîndirea teritorială considerabilă a unora dintre cuvintele prevăzute în cadrul acestei teme ².

Am avea însă de observat că la întrebarea nr. 131 din cadrul acestei teme, „Jak się nazywa serwatka z mleka owczego?“ figurează cuvîntul pol. *żętyca*. În realitate însă *żętyca* (rom. *jintită*) nu înseamnă „zer din lapte de oaie“ în general, ci numai zerul fiert, din care încă nu s-a extras „urda“. (Cf. în această privință și B.D. Hrincenko, *Словарь украинского языка*, Kiev, 1907, vol. I, p. 259, unde citim: „вурда..., сыр, вываренный из сыворотки“.

De aceea, în locul întrebărilor 131 (v. mai sus) și 132 — „Jak się nazywa tłuściejsza żętyca z wierzchu kotła?“ (la care se are în vedere obținerea cuvîntului pol. *hurda* și a cuvintelor s.-cr. *скѡрун*, *кајмак* am propune să se formuleze următoarele trei întrebări :

131) Cum se numește zerul din lapte de oaie închegat? (rom. *zer*, rus. *сыворотка*, ucr. *сирѡватка*, bul. *сурѡватка*, s.-cr. *сѣрутка*).

131') Cum se numește brînză extrasă din zerul fiert? (rom. *urda*, ucr. *вурда*, pol. *hurda*, bulg. *урда*³).

132) Cum se numește zerul fiert din care încă nu s-a extras urda? (rom. *jintită*, ucr. *жентіця*, pol. *żętyca*).

În cadrul temei a XXVI-a din „Proiectul de chestionar nr. 3“ pentru lexic — *Formele de relief* — credem că ar fi bine să se includă încă vreo cîteva întrebări privitoare la formele de relief întîlnite în zona Carpaților și a Balcanilor.

Astfel, observăm că în „Proiect“ nu figurează o întrebare pentru noțiunea denumită în limba rusă cu cuvîntul *ущелье* (rom. *cheie*). De asemenea, lipsește o întrebare pentru noțiunea denumită în limbă rusă cu cuvîntul *перевал* (rom. *pas*). În afară de aceasta, propunem să se includă în chestionar o întrebare pentru noțiunea de „rîu care dispăre sub pămînt“ (în s.-cr. *пѡнор-лица*) și pentru noțiunea de „loc în care un rîu dispăre sub pămînt“ (în rom. *фѡнор*, cf. bulg. *пѡнѡр*, s.-cr. *пѡнор*).

² Propunerea de a se restringe numărul întrebărilor privitoare la terminologia păstorească a fost formulată de A. Nabovšt'ak (Bratislava) în cadrul discuțiilor despre *Atlasul lingvistic slav* organizate de revista «Вопросы языкознания» (Vezi nr. 5. 1961, p. 67, pct. 3).

³ Vezi V. Dečev, *Среднеродопско овчарство*, în *Сборник за народни умотворения наука и книжнина*, Sofia, 1903, XIX, partea a doua, p. 8 și 81.

3. Despre proiectul de chestionar *Lexicul* (secțiunea „de la cuvînt la sens“).

Considerăm că proiectul de chestionar *Lexicul* (secțiunea „de la cuvînt la sens“¹) este bine întocmit și că va putea sta la baza *Chestionarului general al Atlasului lingvistic slav*

Proiectul cuprinde un număr de 267 de cuvinte din slava comună (reconstituite), în paranteză indicîndu-se cuvintele corespunzătoare din limbile slave. De ex.: Verbul *bajati* (rus. *баять*, *баить*, ucr. *баяти*, bielorus. *баяць*, pol. *bajać*, luj. *bać*, *bajaś*, ceb. *bájiti*, s.cr. *bámu*, sloven. *bájati*, bulg. *бая*).

În legătură cu fiecare cuvînt se cere să se răspundă la următoarele întrebări formulate la începutul listei: „Există la dvs. următorul cuvînt? Dacă există — cum se rosteste și ce înțelesuri are?“.

Întrebările pe baza cuvintelor din acest proiect de chestionar sînt în mare parte aplicabile și în localitățile cu graiuri romînești care ar urma să fie reprezentate în *Atlasul lingvistic slav*. De exemplu, în legătură cu răspîndirea, pronunțarea și sensurile cuvintelor corespunzătoare substantivului sl.c. *balvanъ* (întrebarea a 2-a din proiect) va putea fi menționat, ca material auxiliar, și cuvîntul romînesc *bolovan* cu sensul său de „bulgăr mare“, „piatră“, eventual și cu alte sensuri.

Menționăm că și în chestionarul *Atlasului lingvistic român* au existat unele întrebări „de la cuvînt la sens“ și că ele au dat rezultate destul de bune (Vezi, de ex., întrebarea Nr. 2240 „Ziceți salt? Ce înseamnă?“ și răspunsurile primite, în ALR II, vol. I, p. 45).

Am vrea să facem cîteva observații de amănunt în legătură cu proiectul de chestionar *Lexicul* (secțiunea „de la cuvînt la sens“).

a) La p. 52 (pct. 246) se cere să se obțină cuvintele corespunzătoare substantivului din sl.c. **vorxъ*, indicîndu-se în paranteză numai variantele din limbile slave de răsărit: rus. *ворох*, ucr. *ворох* bielorus. *ворах*. Adăogăm că acest cuvînt există, sub forma *врах*, și în graiurile bulgare², de unde a pătruns în limba romînă, cf. rom. *vraf*.

b) La p. 53 (pct. 252) se prevede obținerea cuvintelor corespunzătoare verbului din sl.c. **zaverti*. Poate că ar fi mai indicat să se ceară cuvintele și sensurile corespunzătoare verbului sl.c. **verti*, ținînd seamă că asemenea verbe există în unele graiuri slave (cf., de ex., bulg. *вѣрѣ*). Ele ar putea forma în *Atlas* o arie comună cu verbul romînesc *a vîri*, care provine de la același radical.

c) Se pot întîlni cazuri cînd în graiurile romînești există cuvintele de origine slavă cu același radical ca și cele prevăzute în proiectul de chestionar, însă numai însoțite de afixe. De exemplu, observăm că la p. 30 (pct. 98) proiectul de chestionar *Lexicul* (secțiunea „de la cuvînt la sens“) prevede obținerea cuvintelor corespunzătoare substantivului sl.c. **kosa* „părul de pe cap“, „coadă împletită (pe cap)“, „coamă la cai“. În graiurile romînești nu este cunoscut un asemenea cuvînt. În schimb, în limba romînă există cuvîntul

¹ *Вопросник Общеславянского лингвистического атласа. Лексика. Раздел «от слова к значению»*, Editura Acad. de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1961. Proiectul a fost elaborat sub auspiciile Institutului de limbă rusă al Academiei de Științe a U.R.S.S.

² Vezi St. Mladenov. *Български тълковен речник с оглед към народните говори*, Sofia, 1951, p. 539.

de origine slavă *cosiță* „coadă împletită (pe cap)“, unde *-iță*, în prezent neanalizabil, este de origine sufixală. În Atlas acest cuvânt ar putea, credem, să fie menționat la comentariile din anexa la harta răspîndirii în graiurile slave a cuvintelor corespunzătoare sl.c. **kosa*.

4. Despre transcrierea fonetică în punctele neslave reprezentate în anexă la Atlasul lingvistic slav

Notarea răspunsurilor obținute în punctele neslave reprezentate în anexă la Atlasul lingvistic slav va trebui, credem, să aibă la bază același sistem de semne ca și cel folosit în punctele slave. De pildă, cuvintele românești *zori*, *deal*, *grădină*, *tîrg*, *dîrjală*, *breaslă*, *coasă*, *ceas*, *hagiu* ar urma să fie redată astfel (conform proiectului de transcriere fonetică polonez) : *zor'*, *d'al*, *grə'dinə*, *tyrg*, *dɨr'ʒalə*, *br'aslə*, *'kɔasə*, *čas*, *ha'ʒiu*.

ОБ ОБЩЕСЛАВЯНСКОМ ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АТЛАСЕ

РЕЗЮМЕ

Статья содержит несколько соображений и замечаний по вопросам, связанным с использованием в Общеславянском лингвистическом атласе данных неславянских языков вообще и румынских говоров в частности.

В первой главе (*О вопроснике для неславянских населенных пунктов*) проводится мысль о том, что вопросник для анкетирования неславянских населенных пунктов должен быть построен на материале общего вопросника Общеславянского лингвистического атласа, с учётом данных, которые могут предоставлять те или иные неславянские говоры. Приводятся примеры, из которых явствует, что вопросы по фонетике, содержащиеся в проекте общего вопросника *Návrh zkouškového dotazníku pro slovansky jazykový atlas* почти все могут быть использованы и при анкетировании румынских населенных пунктов, так как славянские элементы румынского языка в той или иной мере отражают явления, изучение которых предусмотрено вопросником.

Вопросы по морфологии, предлагаемые этим проектом вопросника, не применимы к румынским говорам, имеющим романский тип морфологической структуры. Однако, считают авторы, на некоторые вопросы, которые, вероятно, будут включены в общий вопросник, в румынских населенных пунктах можно будет получать ответы, сравнимые с ответами по славянским языкам, и в области морфологии (напр., вокатив на *-o*, будущее время с глаголом «хотеть» и др.).

В области словообразования ответы, полученные в румынских населенных пунктах, также смогут дать материал, сравнимый со славянскими данными.

Судя по тем проектам, которые были составлены до сих пор, авторы статьи считают, что в области лексики общий вопросник Общеславянского лингвистического атласа сможет быть использован целиком и в румынских населенных пунктах, причём в комментарии к картам следует включить только те явления, собранные в румынских населенных пунктах, которые так

или иначе (т.е. материально или семантически) связаны с ответами, полученными в славянских странах.

Вторая глава статьи касается Проекта № 3 вопросника. Авторы делают отдельные замечания и предложения, касающиеся III темы проекта (*Пастушество*) и XXVI темы (*Рельеф*).

В третьей главе статьи указывается, что вопросник по лексике (*Лексика, Раздел «от слова к значению»*) целиком применим и к неславянским говорам, в том числе румынским. Следуют отдельные замечания и предложения частного характера.

В четвертой главе (*О фонетической транскрипции в неславянских пунктах*) авторы считают, что при регистрации ответов в неславянских пунктах следует использовать ту же систему знаков, что и для славянских говоров.

À PROPOS DE L'ATLAS LINGUISTIQUE SLAVE

Cet article se livre à certaines considérations et propositions concernant les problèmes que soulève l'utilisation pour l'Atlas linguistique slave des données obtenues dans les pays non slaves et, notamment, en Roumanie.

Le premier chapitre (*Du questionnaire pour les localités des pays non slaves*) développe l'idée que le questionnaire destiné à l'enquête dans les pays non slaves doit représenter un extrait du questionnaire général, à savoir un extrait adéquat qui tienne compte des données que les divers parlars des pays non slaves peuvent offrir pour l'Atlas. Les auteurs produisent des exemples dont il ressort que les questions concernant la phonétique que renferme le projet de questionnaire général *Návrh zkouškového dotazníku pro slovanský jazykový atlas* s'appliquent presque toutes à l'enquête en territoire roumain, étant donné que les éléments slaves du roumain reflètent, d'une façon ou d'une autre, les phénomènes dont l'étude est prévue par le questionnaire.

Les questions relatives à la morphologie prévues par le dit projet ne s'appliquent pas aux parlars roumains, dont la structure morphologique est du type roman. Les auteurs considèrent toutefois que pour certaines questions que le questionnaire général va probablement prévoir, on pourra obtenir aussi, en ce que concerne les localités roumaines, des informations comparables à celles reçues des pays slaves (cf. par ex. le vocatif en -o, le futur exprimé à l'aide d'un auxiliaire signifiant „vouloir“ etc.).

Dans le domaine de la dérivation, les réponses recueillies en territoire roumain pourront fournir également un matériel comparable à celui des pays slaves.

Quant au lexique, le questionnaire général, tel qu'il se dessine à en juger d'après les projets proposés jusqu'à présent, pourra s'appliquer en entier aux localités roumaines aussi, à condition de mentionner dans les commentaires seulement les phénomènes qui ont rapport d'une manière ou d'une autre (c'est à-dire matériellement ou sémantiquement) avec les réponses recueillies dans les pays slaves.

Le second chapitre de cet article porte sur le *Projet de questionnaire, no. 3*. Les auteurs se livrent à quelques observations et font quelques pro-

positions au sujet du thème III du projet (Elevage) et au thème XXVI (Relief).

Le troisième chapitre montre comment le projet de *Lexique, Section „Du mot au sens“* est applicable aussi en entier aux localités non slaves, y compris les localités roumaines. Suivent quelques observations et propositions de détails concernant le dit projet.

Au chapitre IV (*De la transcription phonétique dans les localités non slaves*), les auteurs considèrent que la notation des réponses obtenues dans les localités non slaves devra se fonder sur le même système de signes que celui utilisé pour les localités slaves.

FONETISME ARHAICE ÎN GRAIURILE SÎRBOCROATE DIN REGIUNEA BANAT

V. VESCU

În urma unor cercetări recente asupra graiurilor sîrbocroate vorbite pe teritoriul R.P.R. s-a stabilit că, în general, acestea se grupează în șapte tipuri. Unele din ele prezintă o dezvoltare asemănătoare cu majoritatea graiurilor dialectului ștokavian, fie datorită vecinătății lor cu graiuri care aparțin aceleiași dialect (este cazul graiului bănățean propriu zis), fie datorită faptului că s-au separat relativ recent de masa graiurilor dialectului ștokavian (aproximativ sec. XVII—XVIII). Altele însă, din cauza desprinderii și izolării lor de celelalte graiuri ale dialectului căruia îi aparțin într-un stadiu mai vechi de dezvoltare al acestuia, au păstrat unele trăsături arhaice atât în domeniul fonetic cât și în cel morfologic și lexical. Dintre acestea, cele mai reprezentative sînt : a) graiul din Carașova și b) graiul din Svinița. Unele arhaisme se găsesc și în graiurile din Recaș, Muntenegrul bănățean, Clisura¹.

Arhaismele conservate de aceste graiuri prezintă importanță nu numai pentru stabilirea mai precisă a originii lor, și încadrării în dialectul respectiv, ci mai ales pentru studiul istoriei limbii și pentru dialectologia sîrbocroată în general. Iată cîteva dintre acestea : păstrarea vechiului sistem de accentuare, păstrarea unor forme arhaice în reflexul vechiului *ě*, sau în reflexele ierurilor (*ѣ, њ*), păstrarea lui *l* (*l* vocalic), păstrarea grupului *čr*, păstrarea africateri *d*, în domeniul foneticii, păstrarea vechii desinențe a substantivelor masculine la nominativ plural (*-e, -ove, -eve*) și a substantivelor feminine la dativ singular (*-e*) etc., în domeniul morfologiei.

În lucrarea de față ne propunem să ne ocupăm numai de cîteva arhaisme fonetice și anume : tratamentul ierurilor, al lui *l* (*l* vocalic), *l* final, grupul *čr* și africata *d*, existente în unele graiuri sîrbocroate din Banat.

1. Tratamentul ierurilor (*ѣ, њ*).

Este cunoscut faptul că în sîrbocroată ierurile în poziție slabă au dispărut, iar cele în poziție forte mai întîi s-au unificat, iar apoi s-au vocalizat în *a*. Aceasta s-a petrecut spre sfîrșitul sec. al XIII-lea, iar după unii cercetători chiar și mai devreme².

¹ Forme arhaice prezintă și graiul din Checea, dar cum acesta este un grai kajkavian, nu ne vom ocupa de el aici.

² Vezi M. Pavlović, *Примери развитка српскохрватског језика*, Belgrad, 1956, p. 17.

Unele graiuri ale dialectului ştokavian au rămas însă la faza de trecere, adică păstrează semivocala rezultată din ieruri în poziție forte. Acest lucru se constată în graiurile dialectului prizreno-timocean, în unele graiuri ale dialectului zeto-sieniţean¹, iar pe teritoriul ţării noastre în graiul satelor din jurul Caraşovei şi în graiul din Sviniţa. Problema semivocalei rezultată din ieruri în graiurile sîrbocroate de pe teritoriul Iugoslaviei a fost studiată amănunţit². În graiurile amintite mai sus nuanţa vocalică este variată. Faptul că în sîrbocroată comună reflexul celor două ieruri unificate este *a*, ne îndreptăţeşte să considerăm că semivocala, ca formă de trecere la vocală, a trebuit să fie în majoritatea graiurilor dialectului ştokavian de nuanţa *a* (*i^a*)³. Totuşi în graiurile care mai păstrează şi astăzi semivocala, pe lângă nuanţa *a* (*i^a*) este destul de frecventă şi nuanţa *e* (*i^e*) iar în unele graiuri şi nuanţele *o* şi *u* (*i^o*, *i^u*), ba chiar şi forme intermediare (de pildă *ä* (*i^a*) între *a* şi *e*)⁴. Astfel, în graiurile dialectului prizreno-timocean se întîlnesc patru nuanţe ale semivocalei: mai frecvent *i^a* şi *i^e* şi mai rar *i^o* şi *i^u* (*sĭ^av*, *dĭ^eske*, *osĭ^om*, *sĕdĭ^um*), iar în cîteva graiuri ale dialectului zeto-sieniţean, aproape totdeauna numa *i^a* (*mĭ^aĉ*, *kĭ^ad*, *gĭ^adljiv*)⁵. Desigur că există şi cazuri cînd semivocala s-a vocalizat complet în *a*, *e*, *o*, *u*⁶.

În graiurile sîrbocroate de pe teritoriul R.P.R., aşa cum s-a arătat mai sus, semivocala este caracteristică numai pentru satele din jurul Caraşovei şi pentru graiul din Sviniţa.

În satele caraşovene fenomenul a fost înregistrat pentru prima dată (dar nu îndeajuns studiat) de L. Miletić⁷. Existenţa semivocalei a fost confirmată de acad. E. Petrovici în forme ca *dobār*, *iedān**, *kad**, *kratak**, *mogāl** (*l*)*, etc. în Lupac, Clocotici, Vodnic şi Nermet. În unele cuvinte în locul semivocalei apare *e*: *ket* (*ked*) pentru *kāt* (*kād*) în Ravnic şi Kuriaciţa (cartier al Caraşovei)⁸. În cercetările întreprinse de noi am notat în Clocotici şi Nermet următoarele forme: *stigi^al*, „am sosit“, *moni^ak*, „flăcău“, *dĭ^an*, „zi“, (dar şi *dan*) *zvoni^ac*, „clopot“, *isi^al*, „am plecat“, *reki^al*, „am spus“, *kori^am*, „stomac“, *lovi^ac*, „vînător“, *sudi^ac*, „judecător“, *legi^al*, „m-am culcat“, *oti^ac*, „tată“, *ri^akiĭa*, „rachiu“, *li^ak*, „uşor“.

Vorbind despre graiul din Caraşova, acad. E. Petrovici consideră că *ɔ* > *a* încă „din epoca aceea cînd caraşovenii erau în Peninsula Balcanică“⁹. Mai departe, însă D-sa presupune că la venirea caraşovenilor pe locurile unde sînt aşezaţi astăzi *ɔ* se afla pe o treaptă intermediară, între *ɔ* şi *a*, ceva asemănător cu *a^a*¹⁰, ipoteză mai justă, pentru că altfel nu s-ar putea explica existenţa semivocalei în graiul celorlalte sate din jurul Caraşovei.

În graiul din Caraşova *ɔ* > *a*. Procesul s-a petrecut după venirea caraşovenilor la noi. În ceea ce priveşte graiul (sau graiurile) din celelalte sate din

¹ Vezi P. Ivić, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Novi Sad, 1956, p. 108—109, 159.

² Studiile cele mai competente au fost făcute de A. Belić în special în lucrarea de dialectologie *Дијалекти источне и јужне Србије*, în *Српски дијалектолошки зборник*, I, II, Belgrad, 1905, 1911.

³ Vezi A. Belić, *Српски дијалектолошки зборник*, I, p. 89.

⁴ Vezi A. Belić, *Српски дијалектолошки зборник*, I, p. 45 şi urm.

⁵ P. Ivić, *op. cit.*, p. 159.

⁶ A. Belić, *op. cit.*, p. 89; P. Ivić, *op. cit.*, p. 159.

⁷ Lj. Miletić, *Ueber die Sprache und die Herkunft der sog. Krasovaner in Süd-Ungarn*, in *Archiv für sl. Philol.*, XXVI, p. 163.

⁸ E. Petrovici, *Graiul caraşovenilor*, Bucureşti, 1935, p. 81, nota 3.

⁹ *Op. cit.*, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*.

jurul Carașovei, acestea s-au comportat ca niște graini periferice față de centru. Trebuie subliniat, însă, că și aici uneori $\text{ɔ} > a$. Am întâlnit forme paralele: *dī^an dva*, „o zi, două“ dar *īdī^an dan*, „o zi“ *ošál* și *oši^al*, „am plecat“ *rekal* și *reki^al*, „am spus“ etc.

În graiul din Svinița semivocala are două nuanțe: i^a și i^e . Din materialul de care dispunem rezultă că sînt mult mai numeroase cazurile cînd semivocala are nuanța a (i^a) *skobīc^a*, „uliu“, *vrabīc^a*, „vrabie“, *korī^am*, „stomac“, *gusi^ak*, „gînsac“, *lī^an*, „în“, *dī^aška*, „scîndură“, *grnī^ac*, „oală“, *drži^ak*, „mîner“, *katani^ac*, „cataramă“, *lī^ažica*, „lingură“, *nokī^at*, „unghie“, *otī^ac*, „tată“, *tī^asta*, „soacră“, etc. față de e : *zaiī^ec*, „iepure“, *peī^el*, „cocoș“, *ovi^esk*, „ovăz“, *dī^en*, „zi“, *Velīgdī^en* (dar *Djurdjevdan*), *peī^ek*, „nisip“, *veī^er*, „vînt“, etc.

Considerînd normală apariția semivocalei cu nuanța a ca formă de trecere la vocala a , e necesar să stabilim ce factori au determinat apariția semivocalei cu nuanța e .

O. Broch înceacă să explice că apariția semivocalei cu nuanța a în graiurile dialectului prizreno-timocean se datorește caracterului consoanei precedente care trebuie să fie consoana velară k sau orice consoană labială, iar cazurile cînd în locul semivocalei apare e reprezintă împrumuturi din limbile bulgară sau macedoneană¹. O explicație mai completă o dă A. Belić. El consideră că semivocala cu nuanța e apare în graiurile dialectului prizreno-timocean cînd aceasta este accentuată, sau cînd se găsește înaintea sau în urma consoanelor palatale (atunci și vocala a trecî la ā-e); în celelalte cazuri semivocala se vocalizează în a sau o , sau capătă nuanța a sau o ². Mai tîrziu, comentînd observațiile lui O. Broch, Belić adaugă că semivocala trece la e , sau capătă nuanța e înaintea consoanelor d , t , și z , s ³.

Analizînd formele din graiul din Svinița, notate mai sus, este ușor de constatat că aceste explicații corespund doar în parte. În aproape toate formele i^a se găsește sub accent nu numai înaintea sau după consoanele indicate de Belić. În schimb, în ceea ce privește i^e constatarea făcută se aplică aproape întrutotul. Cu toate acestea trebuie să ținem seama și de explicația dată de O. Broch, deoarece acest reflex al ierurilor nu este caracteristic numai pentru graiurile sirbo-croate. În dialectele macedonene de pildă $\text{ɔ} > o$ sau a , iar $\text{ɔ} > e$, (reflexe caracteristice pentru macedoneana literară⁴). În graiul macedonean din Polog, care are și alte trăsături comune cu graiurile vecine ale dialectului prizreno-timocean, pe lîngă o și e ca reflexe ale ierurilor, există și semivocale cu nuanța o și e ⁵.

În graiurile bulgărești de apus ierurile s-au unificat în ɔ , sau au trecut la vocalele o , e , a (sau la o vocală cu nuanța a). Vocala o apare ca reflex al ambelor ieruri, vocala e în locul ɔ , iar a de cele mai multe ori în locul ɔ și rareori în locul ɔ ⁶.

¹ A. Belić, *O diјalektološkoј materijalu O. Broxa u kюvizi, Die Dialekte des südlichsten Serbien*, în *Srpski diјalektološki zbornik*, II, Belgrad, 1911, p. 11–12.

² A. Belić, *Diјalekti*, p. 46, 71, 78, 89.

³ A. Belić, *O materijalu Broxa*, p. 11–12.

⁴ B. Koneski, *Gramatika na makedonskiот јазик*, I. Skopje, 1952, p. 46.

⁵ A. M. Selіșev, *Polog и его болгарское население*, Sofia, 1929, p. 227–228.

⁶ T. Todorov, *Северозападните български говори*, «Сборник за народни умотворения и народопис», XXII, Sofia, 1926, p. 48–72.

În graiurile bulgărești din regiunea Vidin și Lom ierurile s-au unificat în *ъ*, sau *ѣ* > *ѡ* (*ѡа*) iar *ї* > *е*. Numai în două cazuri a trecut la *о*¹.

În graiul din regiunea Ciustendil *ѣ* > *ѡ*, *а*, *о* iar *ї* > *ѡ*, *е*, *а*², etc.

Deci, ținând seama de aceste fapte de limbă, precum și de acela că graiurile dialectului prizreno-timocean, din care se pare că face parte și graiul din Svinița, se găsesc în vecinătatea graiurilor macedonene de nord și bulgărești de apus, se poate admite o influență a acestora din urmă în ceea ce privește apariția semivocalei cu nuanța *e* sau *o* sau a vocalei *e* sau *o* ca reflex al lui *ѡ*.

Însfârșit, ar mai trebui adăugat că și în graiul din Svinița am întâlnit unele cazuri (e drept foarte puține) de vocalizare completă a *ї* în *а*: *lákai*, „cot“, *maglá*, „ceață“, *sabrála*, „am adunat“, *opínak*, „opincă“, *šánac* „șanț“ (în toate aceste cazuri *а* < *ї*³ nu se găsește sub accent); sau în *e*: *ošel*, „am am plecat“ *došél*, venit“, (pe lângă *ošīl*, *došīl*).

În concluzie, ca și în unele graiuri ale dialectelor prizreno-timocean și zeto-sienițean, în unele graiuri sîrbocroate din țara noastră evoluția ierurilor se află într-un stadiu înapoiat față de majoritatea celorlalte graiuri ale dialectului ștokavian și anume într-o fază de trecere între *ъ* și *а*. Nuanța semivocalei este în general *а*. Nuanța *e* constituie o inovație, (ca și nuanța *о* sau *u*) și în această privință s-ar putea admite și o influență a unor graiuri macedonene și bulgărești, care au avut aproximativ aceeași evoluție.

2. *l* (*l* vocalic).

Aproximativ în aceeași perioadă a vocalizării ierurilor (sec. al XII—XIII) în majoritatea graiurilor dialectului ștokavian *l* a trecut la *u* (*vuk*, *sùza*, *sunce*). El se menține, totuși, neschimbat într-o parte a dialectului prizreno-timocean (mai precis în subdialectul timo-olujițean: *v^lk iab^lka*, *p^ln*, *s^lza*, sau își pierde, în parte sau complet, caracterul vocalic, dezvoltînd o semivocală sau o vocală posterioară: *li*, *lu* (*s^lince*, *d^lug*)³, sau *li* (*d^libok*)⁴. Dintre graiurile sîrbocroate din R.P.R., *l* și-a păstrat, complet sau în parte, caracterul vocalic în graiul din Carașova: *blva*, „purice“, *mlze*, „mulge“, *slze*, „lacrimi“, dar *d^lbóka*, „adîncă“, *d^lk*, *d^lk*, „lung“, *p^ln* (*pln* „plin“) ⁵ etc. și în graiul din Svinița: *v^lna*, „lînă“, *z^lt*, „galben“, *s^lnoč^logled*, „floarea soarelui“, *s^lnđe*, *z^lva*, *d^lboká*, *s^lnce*, *b^lva*, *m^lzi*, etc. ⁶.

Prin urmare, în timp ce în graiul din Carașova există unele forme cu *l*, în graiul din Svinița, în toate cazurile *l* între două consoane tinde să dezvolte înaintea sa o vocală redusă (o semivocală). În Carașova aceasta este *ă* sau *î*, în Svinița numai *ă*. Tendința de a dezvolta o vocală redusă numai înaintea lui *l* reprezintă o caracteristică a acestor graiuri și totodată le deosebește, în această privință, de alte graiuri care păstrează pe *l*.

A. Belić notează numai cîteva forme în dialectele sîrbești de est și de sud: *jab^lka*, *jab^lko*, *zas^lnu^lla se*, pe care nu le consideră caracteristice.

¹ T. Todorov, Говорът на град Лом, «Сборник», XXXVIII, Sofia, 1930, p. 11—12.

² I. Zaharcev, Кюстендилско крайще, «Сборник», XXXII, Sofia, 1918, p. 180—181.

³ P. Ivić, Дијалектологија, p. 109 și A. Belić, Дијалекти, p. 90—125.

⁴ A. Belić, Дијалекти, p. 122.

⁵ E. Petrovici, op. cit., p. 84.

⁶ În Clocotici am notat numai formele *d^llg*, *d^llge*; fără îndoială, însă, că păstrarea lui *l* este un fenomen frecvent și în graiurile celorlalte sate din jurul Carașovei. Am notat tot aici și formele *m^lze*, *m^lzet*, *m^lzemo*, considerăm, însă, că subiectul a folosit în acest caz limba literară. În graiul din Recaș există forma *dibok*, *l* > *i* prin forma intermediară *li* (*dlibok). Vezi A. Belić, Дијалекти, p. 122.

Iată ce spune el în această privință : „există și cazul invers, cînd articulația sunetului *l* nu se produce imediat în urma exploziei consoanei după care se găsește acesta, ci întîrzie puțin; și în acest caz apare înaintea lui *l* o semi-vocală (*ɨ*) care însă nu trece la vocală plină (*o*), astfel că *l* rămîne vocalic. Am notat cîteva asemenea cazuri și cred că nu au o însemnătate prea mare pentru aceste dialecte, dar sînt totuși interesante pentru natura lui *l* vocalic”¹.

Dintre limbile slave, bulgara cunoaște acest fenomen, dar numai în parte².

Se poate deci considera că dezvoltarea unei semivocale înaintea lui *l* este o inovație proprie graiurilor sîrbești de la noi. Și nu este exclus ca această inovație să fie urmarea unei influențe a limbii romîne. Ipoteza capătă teme dacă vom face o comparație între aceste cuvinte și maniera de a se pronunța de către romîni împrumuturile slave care conțin pe *r* sau pe *l* : *pîlc* (*polk), *gîlcă* (*golka), *mîrc*, *tîrbănos*, *gîrclean*, *mîrșav*³, etc. din *mrk*, *trbuk*, *grkljan*, *mršav*.

3. *l* final.

În limba sîrbocroată comună *l* consonantic a trecut la *o* atunci cînd se găsea la sfîrșitul silabei sau la sfîrșitul cuvîntului. Fenomenul s-a petrecut în sec. XIV—XV și a cuprins majoritatea graiurilor dialectului ștokavian, exceptînd unele graiuri ale dialectului prizreno-timocean⁴.

În graiurile sîrbești de pe teritoriul, R.P.R., *l* final se păstrează în graiul din Svinița, în graiul carașovenilor și, în parte, în graiul din Recaș.

Svinița : *stélna*, „stearpă“, *telci*, „viței“, *stol*, „masă“, *sol*, „sare“, *se okisél*, „s-a acrit“, *bíl*, „am fost“, *kazál*, „am spus“, etc.

Carașova : *kótal*, *u dol*, *debel*, *bel*, *poživál*, *ostál*, *pobilél*, etc.⁵.

Clocotici : *pitál*, „am întrebat“, *imál*, „am avut“, *čuvál*, „am păzit“, *kazál*, *umrl*, etc.

Nermet : *bíl*, *pitál*, *pošíl*, *ošíl*, „am plecat“, etc.

Fenomenul este normal pentru aceste graiuri, avînd în vedere că ele păstrează unele arhaisme a căror evoluție întregită în limba comună este anterioară acestuia cu cel puțin două secole. De aceea, ne vom limita doar la semnalarea lui. Mai interesantă este, însă, situația lui *l* final în graiul din Recaș, despre care vom spune cîteva cuvinte.

În capitolul „Graiuri cu *ɨ* neschimbat” în care se ocupă și de Recaș, P. Ivić arată că în acest grai uneori *l* final se pronunță ca un sunet bilabial (*u*)¹. În realitate, *l* final în graiul din Recaș se găsește în trei situații :

- 1) se păstrează : *okrúgal*, „rotund“, *topal*, „cald“, *vésel*, *bel*, *débel*, „gros“;
- 2) a trecut la *o* : *ie bacio*, *udario*;
- 3) se pronunță *u* : *kupiu*, *uzeu*, *biu*.

Deși materialul de care dispunem nu ne permite să tragem concluzii definitive, se pare totuși că *l* final se păstrează la adjective, a trecut la *o* la

¹ A. Belić, *Дијалекти*, p. 91.

² Aceasta depinde de poziția lui *l* : *l* trece la *ɨ* cînd e urmat de o consoană. Vezi K. Mircev, *Историческа граматика на българския език*, Sofia, 1958, p. 127—129, precum și bibliografia citată pentru dialecte. Fenomenul este consemnat în locul respectiv de A. Belić dar fără să se tragă concluzii. A. Belić, *op. cit.*, p. 110.

³ Ultimele patru exemple sînt dialectale. Vezi resp. ALR II harta Nr. 275, ALR II harta nr. 2214, ALR I harta Nr. 38, ALR I harta Nr. 62. Vezi și mai jos grupul *čr*.

⁴ Vezi P. Ivić, *op. cit.*, p. 109.

⁵ Vezi E. Petrovici, *op. cit.*, p. 84.

⁶ P. Ivić, *op. cit.*, p. 210.

substantive și uneori în forma participiului activ (radni pridev) la verbe, alteleori în aceleași forme se pronunță u. Așadar *l* final în graiul din Recaș se găsește în faza de trecere la *o*. În ceea ce privește pe u, el reprezintă forma intermediară între *l* și *o*.

4) Grupul *čr*.

Trecerea grupului *čr* la *cr* este un fenomen foarte vechi, care a cuprins cea mai mare parte a dialectului ștokavian. Au rămas înafara lui unele graiuri ale dialectului zeto-sienițean¹, graiurile muntenegrene de sud-est², iar la noi, graiurile din Svinița și Carașova³.

Sînt puține cazurile cînd grupul *čr* se păstrează intact: *č'rnī'c* (Svinița), *č'rna*, *č'rf* (Carașova). De obicei între cele două sunete se introduce o vocală redusă sau plină după cum se va vedea din exemplele ce urmează.

Svinița: *č'rv*, *č'rvén*, *č'irn*, *č'ervená*, *č'irevo*:

Carașova: *č'rn*, *č'rvf*, *č'rvén*, *č'eréšn'e*.

Introducerea vocalei reduse sau pline în mijlocul grupului a fost determinată de caracterul lui *r* din acest grup. Fenomenul a fost explicat de acad. E. Petrovici în felul următor: dacă *r* este vocalic, atunci între cele două sunete se introduce o vocală redusă (*i*) sau *r* își păstrează integral acest caracter (de vocală); în cazurile cînd *r* este consoană, între *č* și *r* se intercalează *un e*⁴ (în Svinița am întîlnit un exemplu cu *i*: *č'irevo*).

Așadar, cu excepția cîtorva cazuri, *r* din grupul *čr* tinde să-și piardă parțial caracterul de vocală și asemenea lui *l*, de care am vorbit mai sus, dezvoltă înaintea sa o vocală redusă. *č* se păstrează în toate cazurile. Menționăm numai că în Svinița acesta se pronunță mai moale, dar se deosebește de *č* (l-am notat pretutindeni *č'*).

5. africata *đ*.

Africata sonoră *đ*, deși este un sunet foarte vechi, în comparație cu celelalte arhaisme de care am vorbit mai sus, are o arie de răspîndire foarte mare. Nu vom înșira aici toate dialectele și graiurile în care se întîlnește⁵. În ceea ce privește graiurile sîrbocroate de la noi, aceasta se întîlnește în graiul din Svinița, graiul din Carașova, și graiul bănățean propriu zis:

Svinița: *đvezda*, „stea“, *đvóno*, *disáđi*, *kukurúđ*, *punđáđika*, „față de pernă“, *buđe*, *buđovina*, *mađarika*, *prođébo*, etc.

Carașova: *đvézda*, *đvonar*, *đvrni*, *buđa*, *kukurúđa*, *spuđa*, etc.⁶

Graiul bănățean propriu zis: *buđe*, *buđova*, *đinđov*, etc. După cum se vede *đ* se pronunță în locul lui *z* atît în cuvintele sîrbești (de origine slavă) cît și în împrumuturile romînești. În cuvintele slave, după cum arată P. Ivić, apariția lui *đ* este determinată de consoanele *v* sau *r* (*đvezda*, *nađrem*) sau cînd consoana următoare în cuvînt este *d* (*đadnji*, *đidam*)⁷.

¹ P. Ivić, *op. cit.*, p. 158

² I. Popović, *Историја српскохрватског књижевног језика*, Novi Sad, 1955, p. 88–89.

³ În graiul bănățean propriu zis se întîlnește forma *čerez*, atestată și în subdialectul voivodean. P. Ivić, *op. cit.*, p. 75. Vezi acolo și explicația.

⁴ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 115. Explicația este valabilă cu excepția formei *červén* (în Svinița am notat *č'ervená*).

⁵ Vezi A. Belić, *op. cit.*, 203–204 și P. Ivić, *op. cit.*, p. 112.

⁶ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 115.

⁷ P. Ivić, *op. cit.*, p. 112.

În concluzie: arhaismele din unele graiuri sîrbocroate de la noi, — în special în graiul din Svinița și graiul carașovenilor — care s-au păstrat datorită izolării acestora de masa graiurilor din care făceau parte, datează dintr-o perioadă cînd încă nu avuseseră loc principalele transformări fonetice în graiurile dialectului ștokavian. Izolarea n-a atras însă după sine stagnarea evoluției acestor graiuri ci numai încetinirea ei în comparație cu marea majoritate a celorlalte graiuri ale dialectului ștokavian. Au apărut și unele inovații cum ar fi de pildă tratamentul lui *ḷ* și a grupului *čr*, însă linia de dezvoltare este în general aceeași ca și a celorlalte graiuri ștokaviene. Importanța arhaismelor păstrate constă în primul rînd în aceea că ele ilustrează un moment al evoluției limbii sîrbocroate și a dialectelor ei.

АРХАИЧЕСКИЕ ФОНЕТИЗМЫ В СЕРБОХОРВАТСКИХ ГОВОРАХ ОБЛАСТИ БАНАТ

(РЕЗУМЕ)

В статье освещается факт наличия ряда архаизмов, большинство которых относится к области фонетики, в сербохорватских говорах на территории РНР.

Это является следствием того, что некоторые сербохорватские говоры (говор Свиницы, говор Карашовы и окружающих его сел) выделились в более древний период из сербохорватских говоров, изолируясь от них; тем самым нормальное развитие редуцированных (*ъ, ь*) было нарушено, сохранился *ḷ* слоговой, *l* — конечный, группа *čr* и *đ*.

В своем развитии редуцированные в настоящий момент находятся в стадии полугласного с разными оттенками: в большинстве случаев — это *i^a* и в некоторых случаях — *i^c*. Полугласный встречается в говоре Свиницы и в говорах некоторых сел около Карашовы. В говоре Карашовы и в других говорах редуцированные прояснились в *a*.

Наряду с *ṛ* (*r* слоговым) говоры Свиницы и Карашовы сохраняют иногда и *ḷ* (*l* — слоговой) и всегда *l* конечный. Говор Рекаша находится в стадии перехода *l > o*, использует формы с *l* конечным (*okrugal, bel*) формы с *l > o* (*bacio, udario*) и формы, в которых *l* — конечное произносится как билабиальный звук (*uzeti, kupiti*).

В Свинице и Карашовой группа согласных *čr* не перешла в *cr* (*čiru, čirni, červen*), а аффриката *đ* появляется как в словах румынского, так и сербохорватского происхождения. Ария ее распространения больше; охвачен и собственно банатский говор (*buđe, buđova, đindov*).

PHONÉTISMES ARCHAÏQUES DES PARLERS SERBO-CROATES DE LA RÉGION DU BANAT

(RÉZUMÉ)

L'article met en évidence le fait que dans les parlers serbo-croates en usage sur le territoire de la R.P.R. il se maintient une série d'archaïsmes, dont la plupart ressortent du domaine de la phonétique.

Ceci est la conséquence du fait que certains parlers serbo-croates (ceux de Svinița, de Carașova ainsi que des villages environnants) se sont dégagés

de la masse des parlers serbo-croates à une période ancienne, tout en s'isolant entre eux, retardant de la sorte l'évolution normale des yers (*ɣ* *ɣ*) maintenant le *l̥* (*l̥* vocalique) le *l* final, le groupe *čr*, ainsi que l'affriquée *č*.

L'évolution des yers se trouve présentement au stade d'une demivoyelle à nuances différentes : dans la majorité des cas *i^a* et en partie *i^o*. La demivoyelle se rencontre dans le parler de Svinița et dans celui de certains villages des alentours de Carașova. Dans ce parler et dans d'autres encore, les yers se sont vocalisée en *a*.

À côté de *r̥* (*r̥* vocalique), les parlers de Svinița et de Carașova, maintiennent parfois aussi le *l̥* (*l̥* vocalique) et toujours le *l* final.

Le parler de Recaș se trouve à la phase de transition *l > o*, employant des formes à *l* final (*okrúgal*, *bel*), ainsi que des formes à *l > o* (*bacio*, *udario*) et des formes où le *l* final se prononce comme deux labiales (*uzeu*, *kupiu*).

À Svinița et à Carașova le groupe *čr*, n'est point passé à *cr* (*črv*, *črn*, *červen*) et l'affriquée *č* apparaît dans les mots d'origine roumaine en même temps que dans les mots serbo-croates. Son aire d'expansion est plus vaste et comprend aussi le parler du Banat proprement dit (*buđe*, *buđova*, *điuđov*).

ACCENTUL ÎN GRAIURILE SÎRBEȘTI DIN CLISURA

B. BERIĆ

Obiectul cercetării de față îl constituie accentul în trei graiuri sîrbești din Clisura, o valea îngustă din regiunea Banat, care se întinde în lungul Dunării, de la Orșova pînă la Baziaș. Localitățile din care am cules materialul prezentat sînt :

Svinița, la 60 de km de Orșova, sat cu populație sîrbească compactă (cele cîteva familii romînești care se găsesc aici sînt venite de curînd), înconjurat de sate cu populație romînească;

Liubcova (sbc. Ljupkova), la 83 km de Orșova, sat cu populație mixtă (predominînd însă cea sîrbească), de asemenea izolat de celelalte sate sîrbești;

Moldova-Veche (sbc. Stara Moldava), la 100 km de Orșova, cu populație mixtă, predominînd cea sîrbească. Spre deosebire de primele două sate, care sînt izolate de restul satelor sîrbești din Banat, Moldova-Veche e primul din șirul satelor sîrbești (Măierici, Pojejena, Belobreșca, Divici, Zlatița și Socol).

Locuitorii din aceste trei sate, în special bărbații și tineretul, sînt bilingvi în timp ce majoritatea femeilor nu știu romînește și folosesc în toate împrejurările numai sîrbocroata.

În 1959 ne-am deplasat în Clisura pentru o anchetă dialectală și, cu acest prilej, am înregistrat pe bandă de magnetofon trei basme populare :

*Povestea fiului babei și al moșului*¹ (motiv asemănător cu cel din „Povestea porcului” de I. Creangă), *Cenușăreasa*² și *Povestea apei vii*³.

* * *

Înainte de a prezenta situația accentului în aceste trei graiuri, așa cum reiese ea din materialul înregistrat de noi, vom face un scurt istoric al evoluției accentului în sîrbocroată.

După cum se știe, în limba sîrbocroată accentele sînt muzicale și mobile. Din slava comună, sîrbocroata a moștenit trei accente : două cu *intonație descendentă* și anume unul *scurt* și altul *lung*, și un accent cu *intonație ascendentă*, acut, din care mai tîrziu s-a dezvoltat „čakavski akut”, accentul lung

¹ Povestită de Maksimović Marija, din Svinița, în vîrstă de 15 ani.

² Povestită de Nistorović Stana, din Liubcova, în vîrstă de 35 de ani.

³ Povestită de Stanković Nika, din Moldova-Veche, în vîrstă de 59 de ani.

ascendent. Deoarece acest sistem de trei accente (*rōg*, *devōjka*, *govoriti*) s-a păstrat bine în dialectul čakavian, el a căpătat denumirea de *accentuarea čakaviană*. În același timp sistemul menționat aici este, după cum a arătat încă A. Belić, și accentuarea protosîrbă¹. Dealtfel, accentuarea „čakaviană” se întâlnește și în unele graiuri kaikaviene și štokaviene.

În graiurile štokaviene acest sistem de accentuare a fost simplificat prin contopirea accentului ascendent, acut, cu accentul descendent: *devōjka* > *devōjka*. Astfel a apărut sistemul de două accente păstrat mai ales în dialectul cosovo-resavian și în graiurile dialectului zeto-sienițean, ca și în graiurile ikaviene din Istria². În afară de graiurilor štokaviene cu două accente, există și graiuri čakaviene cu acest sistem de accentuare³.

Graiurile štokaviene din Serbia de est și de sud au simplificat și acest sistem de două accente, prin reducerea lor la un singur accent scurt, care a suferit și o transformare calitativă, devenind din accent muzical, accent expirator⁴.

În limba sîrbocroată literară și în graiurile care stau la baza limbii literare există așa numita accentuare neoštokaviană, adică sistemul de patru accente. Acest sistem de patru accente s-a dezvoltat din sistemul de două accente, prin trecerea accentelor vechi (lung și scurt) pe silaba precedentă: *pisati* > *pisati*, *devōjka* > *dēvōjka*. În felul acesta, în afară de cele două accente vechi cu intonația descendentă lungă: *rōg* și scurtă *kīša*, au apărut încă două accente, de data aceasta ascendente: lung, dacă silaba pe care accentul vechi s-a mutat era lungă, de ex. *gláva* < *glāvà* și scurt, dacă silaba era scurtă, de ex. *jūnāk* < *junāk*, *nōga* < *nogā*. Acest fenomen s-a petrecut în sec. XIV—XV⁵.

În vorbire se constată numeroase fluctuații în ceea ce privește accentuarea. Sînt, de pildă, graiuri, în care trecerea accentului pe silaba precedentă nu s-a produs în mod consecvent, precum sînt și graiuri în care, pe lângă accentele vechi conservate, apar și cele două accente noi etc. Vom vedea în cele ce urmează care este situația accentului în graiurile sîrbocroate din Svinița, Liubcova și Moldova-Veche.

★

Svinița

Graiul din Svinița, care conserva mai multe trăsături arhaice ale limbii sîrbocroate, păstrează și sistemul de accentuare veche, štokavian, adică sistemul de două accente, prezent în marea majoritate a exemplurilor culese (circa 200 de cuvinte accentuate).

Accentul nou ascendent lung, apare într-un număr relativ mic de cuvinte și anume:

bila (*bīli*), *porāste*, *glīve*, *nēsam*, *nēmam* însă *ka nēmam*, unde *nēmam* e accentuat ca în limba literară.

¹ V. A. Belić, *Akcenatske stružje*, I, Belgrad, 1910, p. 13—14.

² V. P. Ivić, *Diјalektologija srpskohrvatskog jezika*, Novi Sad, 1958, p. 33, 58.

³ V. M. Hraste, *Dvoakcenatski sistem u hrvatskom ili srpskom jeziku*, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, I, Novi Sad, 1957.

⁴ A. Belić, *Diјalekti istočne i južne Srbije*, Belgrad, 1905, p. 271 și urm.

⁵ A. Belić, *Savremeni srpskohrvatski književni jezik, prvi deo: glasovi i akcenat*, Belgrad, 1951, p. 119—120.

În ceea ce privește cel de-al doilea accent nou, scurt ascendent, el apare de asemenea într-un număr de exemple limitat :

ièna (*iènu*, *iè^anu*), însă se întâlnește și *ièna*, *iènè*, *iedèn*;

kòlko; *ònai*; *ima*; *òvo*, însă și *ova*; *č'inul* și *č'inul*; *ideš*, însă *d'idem*.

Ținând seama de frecvența mică a fenomenului de apariție a accentelor noi, se poate presupune că acest proces este în graiul din Svinița într-un stadiu incipient.

Accentul vechi scurt descendent s-a conservat bine în Svinița. El se păstrează nu numai pe prima silabă a cuvântului, ca în limba literară, ci și pe oricare altă silabă. Astfel, poate sta pe silaba finală deschisă :

ništò || *neštò*; *detè*; *buštanà* < rom. *buștean*; *manì*; *ženè*; *ovà*; *pa takà* „iar așa”; *iènà*; *menè* etc.

pe silaba finală închisă :

iedèn; *č'inul*; *č'ovèk*; *ošòl*; *imàm*; *oseč'èm*, *n-onài*; *kažàl*;

iedènpūt; *zakol'àl*; *vidèl* și altele.

în interiorul cuvântului, pe silaba deschisă și închisă :

vaikàla; *sekira*; *uc'inem*; *drugien*; *imàčteš*; *iè^anòga*, *Višàla*; *kolèuku*; *višòike*.

Accentul lung descendent în Svinița nu este atât de stabil ca cel scurt descendent. Acest accent se găsește, ca și în limba literară, numai pe prima silabă, sau în cuvintele monosilabice :

l'išeš; *ràstl*; *iàko*; *òvce* (acc. pl.); *flùru*; *ko tâte ti*; *ți*; *òn*; *brèg*; *nemòi*; *vàs* etc.

N-am luat în considerare exemplele *topòr* (din rom. *topòr*), *zakòl'eš*; *uputìle*, *stàrc*, în care în loc de accentul scurt descendent apare accentul lung descendent, din cauza lungirii emfatică în timpul povestirii.

Faptul că în limba literară accentul lung descendent, ca și cel scurt descendent, poate sta numai pe prima silabă, se datorește mutării accentelor vechi. Accentele descendente de pe prima silabă n-au avut unde să se mute (exceptând acele cazuri când accentele trec pe prepoziție) și astfel s-au conservat pe locul vechi.

În graiul din Svinița însă, situația este alta. Aici, după cum am văzut, accentele vechi își păstrează locul. Cuvintele cu accente noi sînt puține. De aceea aici, cu toate că rezultatul în ceea ce privește păstrarea accentului lung descendent numai pe prima silabă este același ca în limba literară, cauza acestui fenomen este alta. Este vorba de efectul scurtării accentelor primare lungi. Această scurtare se produce în mod consecvent la acele accente lungi care nu se găsesc pe prima silabă a cuvântului :

ka imàm < *kad imàm*; *ovà* < *ovà*; *ie^anòga* < *iednòga*; *iedènpūt* < *iedènpūt*; *kolèuku* < *kolèuku* și altele.

Astfel, accentul lung a rămas numai pe prima silabă. Și aici însă poate interveni scurtarea :

tèi < *tèi*; *znèi* < *znài*.

Și mai numeroase sînt exemplele cu accente pentru care, în primul moment n-am putut să ne hotărîm dacă sînt lungi sau scurte. La o analiză mai atentă am observat că acestea sînt accente lungi, însă scurtate, în așa fel încît se găsesc între accentele lungi și cele scurte. Le-am notat cu semnul ^ :

stàrcu; *kàže*; *ià*; *ka[^]nèmaš*; *îè*; *òn*; *mì*; *dvà*; *glíu*; *kràngu* < rom. *creangă*; *réd*; *iàko* (adv. de mod); *pūt*; *vî*.

Această tendință a egalării accentului lung cu cel scurt, tendință care nu este încă dusă pînă la capăt în graiul din Svinița, e realizată în întregime în alte graiuri sîrbocroate. Astfel de graiuri sînt graiurile dialectului prizreno-timocean din Serbia de est și de sud¹. Același fenomen al reducerii accentelor la unul singur a fost observat de acad. E. Petrovici în graiul din Carașova².

În concluzie, pe baza celor spuse mai înainte, caracteristicile graiului din Svinița în ceea ce privește accentul sînt următoarele :

1. Există o tendință puternică de reducere a celor două accente vechi descendente la unul singur. Dacă luăm în considerare că exemplele cu accente noi, ascendente, sînt puține la număr, putem spune că graiul din Svinița tinde spre sistemul cu un singur accent. Din graiurile sîrbești un singur accent expirator păstrat pe locul vechi îl au numai graiurile dialectului prizreno-timocean. Un singur accent, cu unele excepții, există și în graiul din Carașova, cu care graiul din Svinița se aseamănă foarte mult în ceea ce privește accentul.

2. Locul accentului în graiul din Svinița este cel vechi. Accentul se păstrează și pe silabele finale, fie ele închise sau deschise, foste lungi sau scurte. Sînt puține cazurile cînd accentul se mută pe silaba precedentă. Aceeași situație o găsim și în graiul din Carașova, cu deosebirea că acolo mutarea accentului pare a fi mai pronunțată³.

Liubcova

Accentele noi, scurte și lungi, nu sînt necunoscute nici în graiul din Liubcova, însă și aici numărul exemplilor cu aceste accente este redus. Accentul scurt ascendent se găsește în cuvinte ca :

òne (pron. pers.); *ièdan* (*ièdnu*, *ièdna*, *ni iènu*, *ni ièdnu*);
òna (pron. pers.); *kàko*; *ùšlo*; *slùžba*; *iòpet*; *bòsa*; *po sèlu*;
òni (pron. pers.); *badàva*; *tvòja*. Un exemplu cu mutarea accentului pe prepoziție : *nà stranu*.

Accent lung ascendent au cuvintele :

bìle (*bìlo*, *bìla*); *vrédna*; *pràlá*; *dòdi*; *víkni*; *n'èna*; *das obùč'e*; *vréme*;
na brígu (i < è !); *Màra*; *pétu* (subst.); *n'ènu*, *pétla* (*pétu*); *kod n'òize*;
na stránu; *òvde*; *némam*; *nije*; *vesél'e*; *nísu dáli*.

În afară de exemplele cu accent lung ascendent obținut prin mutarea accentului vechi pe o silabă anterioară lungă, am întîlnit și cîteva cazuri cînd accentul se mută pe silaba scurtă, însă rezultatul nu este un accent scurt ascendent, ci unul lung ascendent :

plàkala; *imate*; *imano*; *žènu*; *žèna*; *nìšta*; *ièdanput*; *iòpet*; *ne ide*, — în loc de : *plàkala*; *imate*; *imamo*; *žènu*; *nìšta*; *ièdanput*; *iòpet*; *ne ide*.

Aceasta este așa numitul „kanovački akcent” cunoscut graiurilor dialectului cosovo-resavian⁴.

Sînt exemple însă, cînd și în loc de " *apare* / :

kráva; *máčiija*; *père*; *pláč'e*, însă *pláč'eš*; *pošál'e*; *nápol'e* *.

¹ A. Belić, *Dujalekmu*, p. 272 și urm.

² E. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, București, 1935, p. 35 și urm.

³ *Ibid.*, p. 30—35.

⁴ P. Ivić, *op. cit.*, p. 87.

* Fenomenul lungirii accentului este cunoscut dialectului kaikavian, iar rezultatul este totdeauna „čakavski akut”, v. A. Belić, Dr. Ferdinand Lieweher, *Zur chronologie des serbo-kroatischen Akzentes*, Prag, 1927, în *Јужнословенски филолог*, VI, Belgrad, 1926—1927, p. 233

Dintre accentele scurte descendente și-au schimbat locul numai cele care stăteau pe silabele finale, deschise sau închise :

tvòja < *tvojà*; *ièdan* < *iedăn*; *vrédna* < *vrednă* etc.

De aceea, la Liubcova nu există silabe scurte accentuate la sfârșitul cuvîntului. În ceea ce privește silabele scurte nefinale acestea își păstrează accentul scurt nemutat :

sedèle; *opârvi*; *svršila*; *opràila*; *volèla*; *ostàla*; *spremàla*; *radila*; *zakòl'e*; *ne mōš* (< *ne mōzeš*); *poslūša*; *zakōpa gi*; *čuprīju*; *gotōva*; *dutēkne*; *probāju*; *dubīje* etc.

Accentul scurt descendent pe prima silabă a cuvîntului și în cuvintele monosilabice este obișnuit, ca și în limba literară :

nēke; *prēle*; *vřlo*; *štā*; *ūzme*; *sād*; *dēsan*; *žīto* etc.

Mutarea accentului de pe silaba finală scurtă este în graiul de la Liubcova un fenomen normal. Aceasta este o trăsătură caracteristică și pentru alte graiuri sîrbocroate, în special pentru cele ale dialectului cosovo-resavian¹.

Și în graiul din Carașova accentul se mută de pe ultima silabă scurtă, însă numai de pe silabele deschise, în timp ce silabele finale închise scurte păstrează accentul².

Accentul vechi lung este în Liubcova mult mai stabil. El se găsește nu numai ca în limba literară, pe prima silabă :

dōde; *kāže*; *u crkvu*; *tō*; *zlāto* etc.,

ci poate să stea pe oricare altă silabă. Astfel, îl constatăm :

în interiorul cuvîntului :

devōjke; *ožēni*; *stogōdan*; *durādiš*; *istrēbi*; *otīdne*; *odobrālo*; *idāuci*; *da odlēpi*; *sugāda*; *pošāl'e*; *kukurēku*³.

la sfârșitul cuvîntului pe silabă deschisă :

takō; *obuč'e*; *izvedē*; *ovū*; *seč'ū*; *petō*. (În ultimul cuvînt accentul este lung din cauza contracției vocalelor — *ao* > *ō*).

La sfârșitul cuvîntului, pe silaba închisă accentul lung descendent se întâlnește în două exemple : *nemōi*; *onāi*.

Am constatat un singur caz cu accent lung descendent în loc de lung ascendent : *ni mi dāli*. Însă paralel cu acesta avem și *nīsu dāli*.

Accentul pe silabele finale lungi se păstrează și în Carașova, însă cu tendința de mutare a lui⁴. Aceasta este o trăsătură caracteristică dialectului cosovo-resavian⁵, căruia îi aparține și graiul din Liubcova.

Moldova-Veche

Accentuarea în graiul din Moldova-Veche este asemănătoare accentuării pe care am constatat-o în graiul din Liubcova. Mutarea accentului a dus și aici la apariția accentelor noi :

scurt ascendent :

ièdan; *imō*; *mōja*; *vōda*; *da mōg* (= *da mogu*); *pūtovō*; *ōpet*; *ōvai*; *ōtac*; *ko tōga*; *ide*; *donēsi*; *ispēč'e* (prez.); *tāko*; *ōni*; *dōneli*; *nāimlādēga*; *kōji*; *ūzō*; *pōkaže*; *č'ovēka*;

¹ A. Belić, *Акцентатскје студије*, p. 25; P. Ivić, *op. cit.*, p. 56—67, 87, 100.

² E. Petrovici, *op. cit.*, p. 50—54.

³ Acest cuvînt l-a înregistrat acad. Petrovici în Carașova cu accentul lung ascendent și cu cantitate pe silaba finală.

⁴ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 52—54.

⁵ P. Ivić, *op. cit.*, p. 100.

și lung ascendent :

vréme; protivio; dvánes; bunára (gen. sing.); *tína; slúžio; nísu.*

Același accent se găsește și în exemplele *u vĕliku šumi; za živu vòdu* în loc de *u vĕliku šumu; za živu vòdu*. Această schimbare a accentului apare fără îndoială, din cauza pronunțării emfatice.

Disponem de două exemple cu accent lung oscendent în loc de scurt oscendent : *táko; védro*. Ultimul se întâlnește și în alte graiuri sârbești din Banat cu accentul / . Pare-se, totuși, că în Moldova-Veche există, ca și în Liubcova, „kanovački akcenat“.

Sînt puține exemplele cu accente lungi noi, cu toate că, în general, în limba sîrbocroată accentul se mută mai ușor pe silaba lungă decît pe cea scurtă¹. Însă, deoarece toate celelalte exemple cu accentul nemutat au silabe scurte înaintea accentului, numărul mic de exemple cu accentul lung nou nu ne poate duce la concluzii greșite.

Accentul scurt descendent poate sta pe prima silabă, ca și în limba literară :

bĭo; cār; po stáros; dĕco; trāiala; sĭnovima; svākem; lāfu; mĕne; iz bŭrede; da ĭma.

Acest accent poate sta însă și pe orice altă silabă, în afară de ultima. Am notat un singur exemplu cu " pe ultima silabă : *danās*.

Exemplele cu accentul nemutat în interiorul cuvîntului sînt destule : *n'egòvu; na kapĭ ĭi; imòle; rukāma; zavāti; ĉ'arāpu; unĭ štu; ovòga; istĕradu; p utŭru; izvādio; osamnāes; podgovòru; ka se probudĭla; naĭstarĭ ĭi.*

Deci accentul scurt descendent își păstrează în Moldova-Veche locul vechi, în afară de cazul cînd se găsește pe ultima silabă, de unde îl găsim mutat pe silaba precedentă.

Accentul ~ stă pe prima silabă, ca și în limba literară :

sĭna; kāže; vās; cārski; n'ĭnom; tĭi etc.

Însă, spre deosebire de limba literară, acest accent poate sta și pe oicare altă silabă, inclusiv pe ultima. Exemple :

în interiorul cuvîntului :

pomlādim; naiĕdu; ĭednōga; unŭtra; izĭde; pol'ŭbi; ukŭpa se; raĉunāli; otĭdnu; dopŭšta; onōga; koĭĕga;

pe silabă finală deschisă :

takō; onā žĕna; pošō < pošao (ișō, otișō, doșō, ușō);

pe silaba finală închisă :

pĭo niĭednōg ednōg; vodōm.

În concluzie, în legătură cu graiul din Liubcova și din Moldova-Veche putem spune următoarele :

1. În aceste două graiuri sînt prezente toate cele patru accente ale limbii sîrbocroate comune. Accentele noi există într-o măsură mai mică, dar sînt ceva mai numeroase decît în Svinița.

2. Accentul de pe silabele finale scurte este mutat și, în general, din acestea provin cele două accente noi. În interiorul cuvîntului accentul vechi scurt își păstrează locul vechi.

3. Și mai bine se păstrează pe locul vechi accentul lung descendent. El nu se mută nici de pe silabele din interiorul cuvîntului, nici de pe silabele finale.

² P. Ivić, *op. cit.*, p. 56.

4. Aşa numitul „kanovački akcenat“ este cunoscut în Liubcova și se pare că există și în Moldova-Veche.

* * *

Sistemul accentologic al limbii sîrbocroate constituie una din cele mai importante caracteristice ale acestei limbi. Iar din punctul de vedere al dialectologiei, sistemul accentologic este unul din criteriile de bază pentru clasificarea dialectelor limbii sîrbocroate¹. Graiurile cu același sistem accentologic formează o unitate și în privința altor trăsături fonetice și morfologice. Sau, cu alte cuvinte, schimbarea sistemului de accentuare este totdeauna legată și de alte schimbări fonetice și morfologice.

Din această cauză, cercetarea accentelor celor trei graiuri sîrbești din Clisura ne permite să determinăm locul acestor graiuri între dialectele sîrbocroate.

După cum am văzut, graiurile din Liubcova și Moldova-Veche au același sistem accentologic. Aceasta este accentuarea ștokaviană mai veche, deoarece, deși aceste graiuri cunosc toate cele patru accente, ca și limba literară, mutarea accentelor nu se realizează consecvent, ca în graiurile ștokaviene care stau la baza limbii literare. Dintre graiurile ștokaviene cu pronunțarea ekaviană o astfel de accentuare, o cunosc numai graiurile dialectului cosovo-resavian, de care, fără îndoială, aparțin și graiurile din Liubcova și Moldova-Veche.

În ceea ce privește Svinița, aici, după cum am văzut, există o tendință puternică de scurtare a accentului lung, tendința care duce spre sistemul cu un singur accent. În același timp accentul își păstrează locul vechi. Însă această simplificare a sistemului accentologic nu este încă realizată (avem și exemple pentru toate cele patru accente ale limbii sîrbocroate) și de aceea nu putem include graiul din Svinița în dialectul prizeno-timocean, singurul dialect ale limbii sîrbocroate cu un singur accent păstrat pe locul vechi. În multe privințe graiul din Svinița se aseamănă cu graiul din Carașova, așa cum l-a descris acad. E. Petrovici. În orice caz, graiul din Svinița, atît în ceea ce privește accentele cît și în privința celorlalte trăsături, reprezintă un grai separat, cercetarea lui detaliată prezentînd interes deosebit pentru dialectologia sîrbocroată.

УДАРЕНИЕ В СЕРБСКИХ ГОВОРАХ КЛИСУРЫ

(РЕЗЮМЕ)

Автор установил три населённых пункта в банатской Клисуре, вдоль Дуная, где живёт сербское население: Свиница, Любкова и Старая Молдова. На основе трёх народных сказок, зарегистрированных на магнитофоне, автор стремился установить систему ударений в трёх вышеуказанных населённых пунктах.

Установлено, что в сёлах Любкова и Старая Молдова используется та же система ударений. Ударение в говорах этих сел старое штокавское, так как перестановка старых ударений (‘’, ^) не осуществляется последовательно, как в штокавских говорах, которые лежат в основе литературного языка, нес-

¹ Vezi P. Ivić, *op. cit.*, p. 54.

смотря на то, что этим говорам (в Любкове и Старой Молдове) присущи все четыре ударения сербо-хорватского литературного языка. Среди штокавских говоров это ударение свойственно говорам косово-ресавским.

Что касается третьего населённого пункта, Свиници, то здесь проявляется сильная тенденция к сокращению долгого нисходящего ударения. Такое явление в свиницком говоре ведёт к системе с одним ударением, так как те два новые восходящие ударения ($\setminus$, $\sloperight$) мало представлены в Свинице. В то же время ударение сохраняет свое старое место.

Следует отметить, что это упрощение системы ударения не осуществлено полностью и поэтому мы не можем включить свиницкий говор в призренско-тимочский диалект, единственный диалект сербо-хорватского языка с одним ударением, сокращённым на старом месте.

В связи с системой ударения, во многих отношениях мы находим сходства между свиницким и карашевским говорами, в таком виде, как его описал акад. Э. Петрович в известном труде *Graiul Caraşovenilor* (1935).

L'ACCENT DANS LES PARLERS SERBES DE CLISURA

(RÉSUMÉ)

L'auteur à choisi trois localités, faisant partie de la Clisura de Banat établies à proximité du Danube et peuplées de serbes : Svinița, Liubcova et Moldova-Veche.

Sur la baze de trois contes populaires, enregistrés à l'aide d'un magnétophone, il s'est efforcé de déterminer le système des accents dans les parlers de ces trois localités.

Il à établi que dans les villages de Liubcova et de Moldova-Veche, on emploie le même système d'accentuation, c'est-à-dire l'ancien système što-kavien, car bien que ces parlers connaissent tous les quatre accents, tout comme dans la langue littéraire, le changement des anciens accents ($\setminus$, $\sloperight$) ne se réalise pas d'une manière conséquente, comme dans les parlers što-kaviens, à prononciation ekavienne, pareille accentuation n'étant connue que des parlers du dialecte cosovo-resavien auquel appartiennent sans doute aussi les parlers de Libcova et de Moldova Veche.

En ce qui concerne le troisième point, Svinița, il y existe une forte tendance à abréger l'accent long descendant, tendance qui conduit au système d'un seul accent, car les deux nouveaux accents ascendants ($\setminus$, $\sloperight$) sont peu représentés à Svinița.

Vu que dans le parler de Svinița on n'a pas réalisé encore un système accentologique à un seul accent, nous ne pouvons inclure ce parler parmi ceux du dialecte de Prizren et du Timoc, le seul dialecte de la langue serbo-croate ayant un seul accent conservé à son ancienne place.

Sous beaucoup de rapports le parler de Svinița ressemble à celui de Carașova, tel qu'il a été décrit par l'académicien E. Petrovici dans son ouvrage bien connu „Le parler des Carașoveni (*Graiul Caraşovenilor* 1935).

CANTITATEA VOCALICĂ ÎN GRAIURILE CEHE DIN BANAT

GH. CIPLEA

După datele recensământului din anul 1956, în Banat trăiesc 8887¹ cehi, numiți *pemi*² de către românii bănățeni. Graiurile lor nu au fost studiate pînă acum. Cercetarea lor va oferi indicații prețioase pentru lămurirea și aprofundarea unor probleme de dialectologie cehă, de istorie a limbii cehe și — ca urmare a relațiilor dintre cehi și români și alte populații (maghiari, germani etc.), mai ales în localitățile mixte — chiar de lingvistică generală.

În anii 1959—1960 am anchetat următoarele localități din sudul Banatului: Eibenthal, Cozla, Bigăr, Gîrnic, Sfînta Elena, Ogradena Nouă, Orșova, Ravensca, Șumița, Jupalnic și Băile Herculane³. Dintre acestea unele sînt locuite numai de cehi (Eibenthal, Bigăr, Gîrnic, Sfînta Elena, Ravensca, Șumița), altele au populație mixtă: cehi și români (Cozla, Ogradena Nouă, Baia Nouă, Jupalnic); cehi și germani (Caransebeșul Nou), cehi, români, maghiari (Orșova).

Cehii din Banat au fost colonizați în locurile unde se găsesc și astăzi, la începutul secolului al XIX-lea. „La cererea antreprenorului de lemne Georg Magyarly, au venit la lucru, între 1823—1826, peste 80 de familii sărace din Boemia în regiunea de graniță Alibek...”⁴.

Inițial toți s-au îndeletnicit cu exploatarea lemnului, scop pentru care au și fost colonizați în această regiune. Cu timpul descoperindu-se în unele părți locuite de ei zăcăminte de lignit și de diferite minereuri (de ex. în Eibenthal, Baia Nouă, Bigăr, Cozla), locuitorii acestor așezări au devenit mineri. Cei din celelalte localități se ocupă cu agricultura.

*

¹ *Recensământul populației din 21 februarie 1956*. Structura demografică a populației. Numărul și repartizarea teritorială a populației; starea civilă; naționalitatea; limba maternă; nivel de instruire; familii (reg. Timișoara), [București], p. 218.

² *Pemi* (= *pem'*, *pemi*) < germ. *Böhmen*. (Denumirea este dată de către germanii bănățeni, de la care au auzit-o românii).

³ Am mai făcut anchete preliminare la cehii din alte părți ale Banatului: Peregul Mare, Jupa etc.

⁴ *Gedenk-Buch...*, care se află la casa parohială din Gîrnic, p. 4. Manuscrisul, în limba germană, cuprinde informații referitoare la cehii din Banat de la venirea lor. Datele au fost inserate în manuscris începînd cu anul 1853. Referitor la data venirii cehilor în Banat, Fr. Jifí Noska spune că aceasta a avut loc între 1820—1860. Cf. *Minoritățile cehoslovace în Transilvania și Banat*, în „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul”, 1918—1928, vol. I, București, 1929, p. 661.

Materialul lingvistic l-am adunat folosind chestionarele graiurilor cehe întocmite de Institutul de limbă cehă al Academiei Cehoslovace de Științe din Praga, de Filiala din Brno a acestui institut și de Școala Superioară Pedagogică din Olomouc¹. Am utilizat de asemenea și proiectul de chestionar pentru atlasul general slav, întocmit de Academia de Științe din Polonia². Aceste chestionare au fost completate cu un mic chestionar referitor la minerit. Numărul total al întrebărilor este de aproximativ 4500—5000 și se referă la economia casnică, la agricultură, silvicultură etc.

Pentru notarea materialului am utilizat, după indicațiile acad. E. Petrovici, un sistem de transcriere bazat în general pe grafia limbii cehe. Am întrebuințat relativ puține semne fonetice speciale.

*

Menționăm de la început că accentul în aceste graiuri este fixat pe prima silabă, așa cum este și în alte graiuri, cu excepția graiurilor lahe (lašská nářečí) din nord-estul Moraviei, a graiurilor din regiunile Opava centrală și slovace de est, care au accentul pe penultima silabă³.

În graiurile cehe de pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovace, ca și în limba literară cehă, există vocale lungi și vocale scurte.

B. Havránek împarte graiurile cehe, după criteriul cantității vocalice, în două grupe: 1. graiuri cu cantitate vocalică (în care sînt incluse graiurile din Cehia); 2. graiuri fără cantitate vocalică (în care intră o parte din graiurile din Moravia centrală — hanace-hanácká — și graiurile din Moravia nord-estică, sileziene sau lahe)⁴.

Într-o monografie asupra graiurilor cehe centrale, J. Haller constată că în aceste graiuri există și vocale semilungi în câteva localități de la poalele muntelui Říp⁵. Autorul arată că vocalele scurte și semilungi (în comparație cu cele din limba literară) apar numai în poziție neaccentuată. Cauza dispariției totale sau parțiale a lungimii vocalice se pare că este accentul. De asemenea existența vocalei lungi apropiate influențează vocalele vecine, care pierd cantitatea de tot sau pe jumătate⁶.

Jaroslav Voráč amintește și el de existența unor particularități de cantitate în graiurile cehe sud-vestice (mai cu seamă în anumite grupuri sau forme ale substantivelor sau verbelor). El este de părere că graiurile cehe se deosebesc unele de altele prin faptul că formele cantitative vechi au fost nivelate în mod diferit. La această nivelare s-a ajuns în decursul evoluției istorice, mai cu seamă datorită acțiunii analogiei în formele flexionare ale aceluiași cuvînt sau în grupuri de cuvinte apropiate între ele din punct de vedere morfologic. S-au generalizat în felul acesta forme cu vocale lungi sau cu vocale scurte, în locul vocalelor vechi⁷. Graiurile cehe sud-vestice păstrează cantitatea veche numai acolo unde vocalele scurte au pătruns în limba literară și în majoritatea graiurilor printr-o nivelare ulterioară. Așa sînt femininele bisilabice ca: *pláva* „pleavă”, *slína* „salivă”, *jiskra* „scînteie”, *sáze*, „furnigine”, *kaše* „terci”, *rejba* „pește”, *houba* „ciupercă”. față de formele din graiurile cehe centrale *pleva*, *slina*, *jiskra*, *saze*, *kaše*, *riba*, *huba*. În aceste graiuri, spune J. Voráč, s-au păstrat formele arhaice mai ales la generația vîrstnică.

¹ *Dotazník pro nářečí stredočeská* (Praga), *Dotazník pro česká nářečí severovýchodní* (Praga) *Zvláštní dotazník pro okrajová území severovýchodních nářečí českých* (Praga), *Slovníkový dotazník pro nářečí českého jazyka Část I, II* (Praga), *Dotazník pro nářečí moravskoslovenská* (Olomouc), *Dotazník pro nářečí hanácká*, *Dotazník pro česká nářečí lašská*.

² *Kwestionariusz ogólnostowiańskich do badań słownictwa gwarowego* (Projekt), Varșovia, 1958.

³ O. Hujer, *Vývoj jazyka československého*, în „Československá vlastivěda”, III, *Jazyk*, Praga, 1934, p. 9; Arnošt Lamprecht, *Středoopauské nářečí*, Praga, 1953, p. 35-36; A. M. Seliščev, *Slavjanskoe jazykoznanie*, I. Moscova, 1941 p. 114-119.

⁴ B. Havránek, *Nářečí česká*, în „Československá vlastivěda”, III, *Jazyk*, Praga, 1934, p. 102.

⁵ J. Haller, *Popis a rozbor lidové mluvy v pěti podřipských obcích*, Praga, 1932.

⁶ Idem, *ibid.*, p. 83.

⁷ J. Voráč, *Česká nářečí jihozápadní*, část první, Praha, Nakl. ČSAV, 1955, p. 28.

Într-un studiu amănunțit asupra graiurilor ceho-morave, Slavomír Utěšený¹ analizează numeroase tipuri de cantitate vocalică în graiurile cehe și morave și, în general, în graiurile slave apusene care au menținut cantitatea vocalică cu valoare fonologică. Astfel s-a generalizat la anumite tipuri de forme fie lungimea în dauna scurtimei, fie vocalele scurte în locul celor lungi din limba literară.

Vorbind de cantitatea vocalelor finale *i, ú*, Sl. Utěšený este de părere că, în aria de trecere a graiurilor ceho-morave, *i* și mai ales *ú*, se realizează ca vocale semilungi, întocmai ca în graiurile cehe propriu-zise, sau apar și sub formă de vocale scurte.

Majoritatea dialectologilor cehi explică vocalele semilungi, pierderea cantității sau păstrarea acesteia la unele vocale prin cauze de natură internă (analogie etc.). Fr. Kopečný, în recenzia lucrării lui Sl. Utěšený, își exprimă părerea că graiurile morave, în privința cantității vocalice, trebuie incluse în aria graiurilor polono-slovace².

Cantitatea în limba cehă literară și în graiurile cehe are valoare fonologică, de ex.: *dal* „a dat“, *dál* „mai departe“; *děla* „tunuri“, *dělá* „face“; *hadí* „șerpi“, *hadí* „de șarpe“ (adjectiv); *kolář* „rotar“, *kolař* „hoț de roți“; *ráda* „bucuroasă“, *rada* „sfat“; *slibuji* „(eu) promit“, *slibuji* „ei (ele) promit“³.

*

După ce am văzut pe scurt părerea unor dialectologi cehoslovaci în ceea ce privește cantitatea vocalică, să revenim la problema cantității vocalice în graiurile cehe din Banat. În aceste graiuri apar forme cu vocale lungi, cu vocale scurte și semilungi. În articolul de față ne vom ocupa numai de vocalele lungi și semilungi⁴.

În majoritatea localităților vocalele lungi apar aproape în aceleași cazuri ca și în limba literară cehă. De ex.: *patnáct* „cincisprezece“, *málo* „puțin“, *řebíček* „cuișor“, *průvod* „cortegiu“, *musíme* (*mušíme*), ind. prez. pers. I pl. al verbului „a trebui“, *ráfki* „rafuri“, *uváza* „va lega“, *místo* „loc“ etc. Foarte frecvent lungimea vocalică e redată prin diftongii *ei, ou* în loc de *y — i, ú*. De ex.: *mladej* „tînăr“, *cizej* „străin“, *outerej* „marți“, *hlubokej* „adînc“; *zejtra* „mîine“, *mňexejř* „sac“, *mojeix* „ai mei“, *cejxa* „marcă“, *dobrej* „bun“, *vejška* „înălțime“, *mlejn* „moară“ ș.a. Uneori și pentru *é — á* apare diftongul *ei*. De ex.: *vo malej holce* „despre o fată mică“, *k velkéj škodě* spre o stricăciune mare“ dar în aceste cazuri s-a dezvoltat pe cale analogică (cu *y — i, ú*).

Vocalele lungi, pe care limba literară le-a moștenit din vechea cehă, au devenit, în unele cazuri, scurte. S-au menținut numai înaintea silabei cu vocala accentuată veche. În silabă accentuată au rămas lungi vocalele care au avut intonație acută (ascendentă) și au devenit scurte cele care au avut intonație circumflexă (descendentă)⁵.

În graiurile studiate de noi am notat vocale semilungi în următoarele cuvinte: *žbàn* „cană“, *jàdro* „nucleu“, *màme posekàno*, pers. I, pl. „(noi) am tăiat“, *màme uklidìno* „(noi) am cules“, *màme zapalcìno* „(noi) am plătit“, *přist* „a toarce“, *bila barva* „culoare albă“, *křik vot ptákùx* (*ftákùx*) „ciripitul păsărilor“, *jàma* „groapă“, *jàdlo* „mîncare“, *jàst* „a mînca“, *jàt* „a merge“, *tàta* „tata“, *žice* „lingură“, *vostàva* „locuiește“, *studànka* „fintînă“, *hàčki*

¹ Slavomír Utěšený, *Nářečí přechodného pásu Česko-Moravského*, Praga, ČSAV, 1960, p. 50.

² „Slovo a slovesnost“, XXII (1961), nr. 2, p. 130—136.

³ Fr. Trávníček *Mluvnice spisovné češtiny*, vol. I, Praga, 1951, p. 209; B. Havránek — A. Jedlička, *Česká mluvnice*, Praga, 1960, p. 17.

⁴ Semilunigmea o notăm cu semnul \ deasupra vocalelor (= *á, ú, í* etc.), spre deosebire de lungime redată ca în limba cehă literară (*á = a* lung).

⁵ O. Hujer, *op. cit.*, p. 9 și urm.

„cobiliță“, *poštář* „periniță“, *dáleic* „mai departe“ *na Županku* „la Juplanic“, *vino* „vin“, *sňidaňi* „dejun“ *dòle* „jos“, *pòle* „cîmp“, *bère* „(el) ia“, *rozvedená žena* „femeie divorțată“, *horkà nomoc* „tifos“, *začàtek iara* „începutul primăverii“, *řemenář* „curelar“, *vùs* „căruță“, *ràd' i bisme bidlilil* „am locui bucuroși“, *spìvai* „(ei, ele) cîntă“, *at' ie řeč valaska (à) nebo česka(-à)* „fie că este limba romină sau cehă“, *mà dva* „are doi“, *řìct* „a zice“, *levičák* „stîngaci“, *šeliaki d'iri* „diferite găuri (gropi)“, *třilime* „împuşcăm“, *s přátelama* „cu prietenii“, *vo hoxàx* „despre băieți“, *mà* „are“, *spìva* „cîntă“, *levà ruka* „mîna stîngă“, *vàpno* „var“, *zàda* „spate“, *podrășka* „talpă“, *nìt'e* „ață“, *zlà nemoc* „boală rea“, *začàtek* „început“, *přefčirem* „alaltăieri“, *kanàl* „canal“, *dešt'ovà* „de ploaie“, *sňih* „zăpadă“, *hùra* „pod“, *bižák* „îmblăciu“, *pùl* „jumătate“, *z màkem* „cu mac“, *vìxod* „răsărit“, *dàsni* „gingii“ etc. În toate aceste cuvinte cu vocale semilungi în limba literară le corespund vocale lungi.

Sînt numeroase cazurile cînd am notat și vocale scurte acolo unde în limba literară cehă sînt vocale lungi: *xlif* „grajd“, *xlivek* „grăjduleț“, *sluňičko* „soare“, *řeminek* „curelușă“, *lhař* „mincinos“, *špičák* „dinte canin“, *povidat* „a spune“, *koženi* „de piele“, *knoflík* „nasture“, *polifka* „supă“, *rohlik* „corn“, *po druhi vorat* „a ara a doua oară“, *špatni čas* „timp rău“, *žebřak* „cerșetor“, *drat pěři* „a scărmană pene“, *dobři tro* „bună dimineața“, *červení vaiičko* „ouă roșii“, *raňi* „matinal“, *falař* „preot“, *suxi ovoce* „fructe (poame) uscate“, *pod'ivej se* „uită-te“, *přefčirem večir* „alaltăieri seara“, *každí* „fiecare“, *slibil* „a promis“, *čtrnact rokùx* „patrusprezece ani“, *jedním vokem* „cu un ochi“, *vľci* „de lup“, *nejvic* „cel mai mult“, *vo klucix* „despre băieți“, *počasí piekne* „timp frumos“, *řasni nebe* „cer senin“, *topi se sňih* „se topește zăpada“, *řasak* „cioban de vite“, *prosiňak* „cerșetor“, *zaseti* „semănat“ (vb.), *zavoraní* „arat“ (vb.), *ciza žena* „femeie străină“, *hluboki* „adînc“, *žice* „lingură“, *řebík* „cui“, *žižen* „sete“, *mame dobriho učitele* „avem învățător bun“, *kamen* „piatră“, *řibník* „eleșteu“, *stavení* „construcție“, *hlineni* „de lut“, *spìva* „el (ea) cîntă“, *spominat* „a-și aminti“, *hešči* „mai frumos“, *do rokľax* „în vîlcele“, *řípe* „k voiakum“ „spre soldați“, *kapecník* „batistă“, *plice* „plămîni“, *svateční* „de sărbătoare“, *mladi* „tînăr“, *drubeř* „pasăre“, *kiseli* „acru“, *kameňeni* „de piatră“, *pùl druheho* „jumătate la doi“ (orele 1½), *d'ira* „gaură“, *muži xod' i* „oamenii merg“, *dlouhi noce* „nopti lungi“, *k tim vječam* „spre lucrurile acestea (acelea)“, *vo tix brejlix* „despre ochelarii aceia“, *u cizix lid'ix* „la oameni străini“, *cizi ženska* „femeie străină“, *říst* „a mînca“, *plecati* „oval“, *pùl třet'iho* „jumătate la trei“, *vím* „știu“, *řraminek* „izvoraș“, *ie takova kisela zama kera ma* „este așa o zeamă acră, care are...“, *mlič* „minge“, *tenči* „mai îngust“, *řiroki* „lat“, *tanečník* „dansator“, *novi rok* „anul nou“, *špatni* „rău (stricat)“, *barevni* „colorat“, *hňiske* „scunde“, *velke* „mari“, *mladi* „tînăr“, *slabi* „slab“, *řraseči* „de porc“, *zeli* „varză“, *kmin* „chimion“, *stul* „masă“, *stari* „bătrîn“, *vobliknout se* „a se îmbrăca“.

În general vocalele par a fi mai lungi în poziție accentuată, dar am notat vocale semilungi și în silabe neaccentuate. În felul acesta suspiciunea că am fi notat semilungimea numai din cauza accentului este înlăturată¹

¹ Referitor la raportul dintre cantitate și accent cf. J. Haller, *loc. cit.*, p. 84; acad. E. Petrovici a notat, pentru *Atlasul lingvistic român*, la huțulii din Valea Sucevei, vocale semilungi numai în silabe accentuate. Vezi I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, București, 1956, p. 46.

Constatînd existența vocalelor semilungi în graiurile cehe de la noi, precum și a pierderii cantității, se pune întrebarea cărui fapt i se datorește acest fenomen și care vor fi și sînt consecințele lui pe plan fonologic.

Există cuvinte în care vocalele lungi nu au valoare fonologică. În cazul acesta pierderea cantității nu are repercusiuni de natură semantică sau morfologică. Cînd însă cantitatea sau lipsa acesteia are valoare fonologică, sensul cuvîntului este lămurit de context.

Existența vocalelor semilungi din graiurile cehe din Banat poate avea următoarele explicații : 1. fie că ele sînt mai vechi și au fost aduse din Cehia ; 2. fie că sînt o inovație de dată mai recentă și au apărut în mediul românesc. Ar putea fi însă și o îmbinare a acestor două posibilități : vocalele lungi să fi devenit semilungi într-o epocă mai îndepărtată, încă pe teritoriul lingvistic ceh (în Cehia), și apoi, sub înrîurirea limbii romîne, ele să-și fi pierdut în unele cazuri lungimea, fenomen care pare că se va generaliza¹. Noi credem că semilungimea vocalelor din graiurile studiate este un stadiu de trecere spre dispariția totală a cantității vocalice, care s-a produs în parte și sub influența graiurilor romînești. Motivul care ne face să înclinăm spre această părere este, pe de o parte, faptul că vocalele semilungi sînt mai frecvente în general în localitățile mai apropiate de cele romînești (Jupalnic, Șumița, Cozla, Ogradena Nouă, Sfînta Elena, Gîrnic, Baia Nouă și Eibenthal). Nu sînt excluse, după cum se vede, nici alte localități mai îndepărtate din punct de vedere geografic, însă care au relații mai strînse cu mediul lingvistic românesc. Pe de altă parte, ele apar mai cu seamă la „pemii“ care vorbesc bine limba romînă, mai ales la bărbații care au făcut serviciul militar sau au trăit mai multă vreme în mediu românesc. În Jupalnic, de pildă, există chei care nu mai vorbesc de loc limba maternă. Alții mai vorbesc limba cehă dar, în general, fără vocale lungi. Într-un text de șaptezeci de cuvinte, cules de la un astfel de informator, am notat de două ori vocale semilungi în locul celor lungi : *na Župánku* „la Jupalnic“, *dálejč* „mai departe“, În fraza *Mi mluvíme valaski, protože nemůžu mluvit s mim mužem česki* „noi vorbim romînește, pentru că nu pot vorbi cu soțul meu în limba cehă“, nici o vocală nu apare lungă, deși în limba literară cehă cuvintele *mluvíme*, *s mým* au *i* (*i*, *y*) lung.

Sînt întîlnite și cazuri în care cantitatea vocalică este întrebuițată greșit. De exemplu, sînt rostite lung vocalele care în limba literară sînt scurte, sau sînt semilungi vocalele lungi din limba literară. În cuvîntul *můžem* (*můžem*), care în limba literară are *u* scurt, informatorul nostru a rostit un *ú* (*ú*) (lung). De altfel, pemii sînt conștienți că unii dintre ei rostesc vocalele mai lungi decît alții și de aceea cei mai mulți tind să le rostească mai scurt. Un informator din Eibenthal îmi spunea, cu o nuanță de ironie, că locuitorii din Bigăr lungesc cuvintele : *Voňi tam na Bigru moc tahaži* „Cei din Bigăr lungesc mult“. El însuși a întrebuițat o vocală semilungă atunci cînd mi-a relatat cele de mai sus.

Pierderea lungimii vocalice în aceste graiuri se datorează și influenței limbii romîne, care nu deosebește vocalele din punct de vedere cantitativ. Astfel, am constatat că la femei, mai ales la cele care nu cunosc bine limba romînă, se mai pot încă observa deosebiri cantitative ale vocalelor. E de remarcat că cele care trăiesc printre maghiari (ca muncitoare etc.) au păstrat

¹ Se știe că și pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovace în unele graiuri cehe există vocale semilungi sau vocale care și-au pierdut complet lungimea, așa cum am arătat mai sus.

cantitatea vocalică, pe cînd cele care trăiesc printre romîni tind să rostească mai scurt vocalele lungi.

Și în alt grai slav de pe teritoriul Republicii Populare Romîne, în al carașovenilor, s-au scurtat vocalele lungi. Acad. E. Petrovici susține că în acest grai cantitatea vocalică a dispărut sub influența graiurilor învecinate, romînești¹. A. Beliċ, de asemenea, este de părere că dispariția cantității vocalice din graiurile din Serbia de sud-est se datorează unei influențe externe²

În graiurile cehe din Banat s-ar putea stabili o ierarhie a factorilor care au favorizat și cauzat pierderea parțială sau totală a cantității vocalice. În primul rînd, un rol activ în această privință îl are și limba romînă. E posibil însă ca tendința spre dispariția cantității vocalice să fi existat în aceste graiuri, sau în unele din ele, încă înainte de așezarea cehilor în Banat. Faptul însă că aceste graiuri sînt în contact cu graiurile romînești (fără cantitate vocalică) accelerează mersul spre dispariția totală a cantității vocalice.

Făcînd o statistică a vocalelor smilungi din graiurile cehe din Banat, am constatat următoarele: sînt semilungi mai ales vocalele *a* și *i*, apoi *e* și *o*, iar *u* apare extrem de rar în această situație.

Dacă am adopta criteriul cantității vocalice, am putea crede că graiurile din Banat, în care întîlnim cazuri de dispariție a cantității vocalice, ar aparține graiurilor cehe din Moravia de nord-est (sileziene-lahe), care nu deosebesc vocalele din punct de vedere cantitativ. Dar aceste graiuri au alte particularități lingvistice, care le deosebesc de toate celelalte graiuri cehe. Astfel, în graiurile lahe accentul este pe penultima silabă³. Cum în graiurile cehe din Banat accentul este pe prima silabă, sîntem pe deplin îndreptățiți să afirmăm că graiurile studiate de noi aparțin graiurilor cehe propriu-zise (din Cehia)⁴.

Deocamdată nu am încercat să plasăm mai exact graiurile cehe din Banat în cadrul graiurilor cehe din Republica Socialistă Cehoslovacă (adică în cadrul graiurilor cehe centrale, a graiurilor cehe sud-vestice, a graiurilor nord-estice etc.). Acest lucru ne propunem să-l facem după ce vom ancheta toate localitățile în care se vorbește limba cehă și după ce vom studia și alte probleme și fenomene ale acestor graiuri.

КОЛИЧЕСТВО ГЛАСНЫХ В ЧЕШСКИХ ГОВОРАХ БАНАТА

(РЕЗЮМЕ)

После исторической части, где указывается на давность поселения чехов «Пемы» в Банате, и обзора точек зрения некоторых чешских лингвистов, которые исследовали количество гласных в различных чешских говорах, автор приступает к анализу полудолгих и кратких гласных (в сравнении с долгими гласными литературного языка) в чешских говорах Баната.

В общем, в большей части населенных пунктов, обследованных автором, долгие гласные появляются почти в тех же случаях что и в литературном языке: *musíme* (*mušíme*), изъявит. накл. I лицо множ. ч. глагола «должен-

¹ E. Petrovici, *Graiul carașovenilor*, București, 1935, p. 34.

² A. Beliċ, *Dialekti istočne i južne Srbije*, Belgrad, 1905, p. LXVIII.

³ B. Havránek, *op. cit.*, p. 116.

⁴ În graiurile din Cehia accentul este pe prima silabă. Cf. Zdzisław Stieber, *Zarys dialektologii języków zachodniosłowiańskich*, Varşovia, 1956, p. 74; B. Havránek, *op. cit.*, p. 102.

ствовать», *řebíček* — «гвоздик», *ráfki* — «полки», *místo* «место» и т.д. Очень часто долгота гласных передается дифтонгами *ei* ou вместо *y* — *i* — *ú* : *mladej* «молодой», *outerej* — «вторник» *hlibokej* «глубокий» т.д.

Автор отметил полудолгие гласные в большом количестве слов, в котор литературном языке представлены долгие гласные: *jadro* — «ядро», *příst* — «прясть», *jidlo* — «еда», *vostava* — «живет», *řemenář* — «шорник», *bižák* — «цеп» *východ* — «восток», *deštová* — «дождевая», *přesčirem* — «позавчера» и т.д.

Были отмечены краткие гласные там, где в чешском литературном языке встречаются долгие гласные: *sluníčko* — «солнышко», *lhař* — «лжец», *koženi* — «кожаный», *cizi ženska* — «Чужая женщина», *kamen* — «камень», *noví rok* — «новый год» и т.д. Наличие полудолгих гласных в чешских говорах Баната можно объяснить следующим образом: 1) или они являются более древними и были занесены из Чехии, 2) или же являются инновацией недавнего времени и появились в румынской среде.

Автор приходит к выводу, что в процессе частной или полной утраты количества гласными значительную роль играл румынский язык. Вероятно, тенденция к утрате количества гласными имела место в этих говорах или в некоторых из них еще перед послением чехов в Банате. Эти говоры находились в контакте с румынскими говорами (не имеющими количества гласных). Данный фактор способствовал усилению процесса полной утраты количества гласными в изучаемых говорах.

LA QUANTITÉ DES VYELLES DANS LES PARLERS TCHÈQUES DU BANAT

(RÉSUMÉ)

Après avoir donné quelques certaines informations historiques indiquant l'ancienneté des Tchèques ou „Pèmes“ dans le Banat et après avoir examiné l'opinion des linguistes tchèques qui ont étudié la longueur des voyelles dans les différents idiomes tchèques, l'auteur constate l'existence des voyelles demi-longues et brèves (en regard des voyelles longues de la langue littéraire); dans les idiomes tchèques du Banat.

L'auteur constate, en général, que les voyelles longues se retrouvent dans la plupart des localités qui ont fait l'objet de ses recherches, dans les mêmes cas que dans la littérature tchèque, à savoir : *musime* (*mušime*), première personne du pluriel de l'indicatif présent du verbe „falloir“, *řebíček* „petit clou“, *ráfki* „jantes en fer“, *místo* „lieu“ etc. Très souvent la longueur des voyelles est rendue par les diphtongues *ei*, *ou*, au lieu de *y*-, *i*, *ú* : *mladej* „jeune“, *outerej* „mardi“, *hlibokej* „profond“ etc.

L'auteur a noté des voyelles demi-longues dans plusieurs vocables dans lesquels, dans la langue littéraire on trouve des voyelles longues : *jadro* „noyau“, *příst* „filer“, *jidlo* „nourriture“, *vostava* „il habit“, *řemeař* „corroyeur“, *bižák* „fléau“ (pour battre le blé), *východ* „levant“, *deštová* „de pluie“, *přesčirem* „avant-hier“ etc.

L'auteur note aussi des voyelles courtes là où dans la langue littéraire on retrouve des voyelles longues: *sluníčko* „soleil“, *lhař* „menteur“, *koženi* „en cuir“, *cizi ženska* „femme étrangère“, *kamen* „pierre“, *noví rok* „nouvel an“ etc.

L'existence des voyelles demi-longues dans les idiomes tchèques du Banat peut s'expliquer de deux manières : 1. — ou bien elles sont plus anciennes, ayant été importées de Bohême, 2. — ou bien elles constituent une innovation plus récente, parue dans le milieu roumaine.

L'auteur conclut que la perte partielle ou totale de la longueur des voyelles est due en grande partie à la langue roumaine. Il est cependant possible que la tendance à la disparition de la longueur des voyelles ait existé dans ces idiomes ou dans certains d'entre eux, avant l'établissement des tchèques dans le Banat.

Le fait que ces idiomes sont en contact avec les idiomes roumains (qui ne connaissent pas les voyelles longues) est de nature à accélérer la tendance vers la disparition totale des voyelles longues des idiomes étudiés.

DESPRE UN GRAI SLOVAC MIXT DIN REGIUNEA CRIȘANA

(Graiul din Borumlaca și Vărzari)

GR. BENEDEK

Cercetarea graiurilor slovace din reg. Crișana¹ stă de câțiva ani în centrul atenției noastre. Am început adunarea materialului dialectal slovac în vara anului 1957² în vederea întocmirii unei monografii despre aceste graiuri. Pînă în prezent am întreprins anchete în următoarele 13 localități: Borod-Șeran, Valea-Ungurului, Șinteu, Huta-Voivozi, Socet, Sacalasăul-Nou, Borumlaca, Vărzari, Valea-Cerului, Budoiu, Tria, Fegernic și Chioag³. Sînt cîteva comune (Budoiu, Borumlaca și Vărzari) unde, pentru completarea materialului și verificarea datelor, am revenit de mai multe ori. Acest lucru a fost necesar fiindcă în localitățile respective se vorbesc graiuri influențate unul de altul, ceea ce a necesitat anchete mai temeinice. Primele anchete au avut caracter de sondaj, după care am trecut, pe baza unui chestionar compus din peste 4.000 de întrebări, la anchete mai complexe. Avînd la dispoziție materialul adunat cu ocazia primelor deplasări, la întocmirea acestui chestionar au fost luate în considerație caracteristicile graiurilor. În el am mai inclus: chestionarul întocmit pentru *Atlasul lingvistic slovac*⁴ și chestionarul lexical, întocmit pentru *Atlasul comun slav*⁵. În cîteva comune (Borumlaca, Vărzari, Budoiu și Sacalasăul-Nou) am înregistrat pe bandă de magnetofon texte și o parte din răspunsurile informatorilor primite la întrebările

¹ În literatura lingvistică și istorică această regiune este amintită și sub numele de „Bihor“.

² Planul mai amănunțit al cercetărilor și rezultatele primelor anchete a fost prezentat într-un articol în „Studia universitatum V. Babeș et Bolyai“, Tomus III, nr. 6, Series IV, 1958, p. 193—196.

³ În aceste părți au rămas numai 4—5 localități, cu un număr restrîns de familii slovace, în care pînă acum încă nu au fost efectuate anchete.

Anchetele au fost întreprinse în următoarea ordine: în vara anului 1957, — 11 zile, în localitățile: Budoiu, Borumlaca, Șinteu, Valea-Ungurului; în vara anului 1959, — 18 zile, la Budoiu, Tria, Sacalasăul Nou, Borumlaca, Valea Cerului, Șinteu, Valea Ungurului. (Primele două anchete au fost întreprinse împreună cu tov. Ban Alexe); în toamna anului 1960, — 4 zile la Borod-Șeran; în toamna anului 1961, — 11 zile la Fegernic, Chioag și Budoiu; în februarie anului 1962, — 11 zile la Șinteu, Socet și Huta-Voivozi.

⁴ *Dotazník pre výskum slovenských nárečí (Atlas slovenského jazyka)*. Sostavili univ. prof. Dr. E. Pauliny a Dr. Jozef Štolc, riaditeľ, JUSAVU. Vydala Slovenská akadémia vied a umení v Bratislave, 1947.

⁵ *Kwestionariusz ogólnosłowiański do badań słownictwa gwarowego. (Projekt Nr. 3)*, część I—II, Warszawa, 1961.

fonetice ale chestionarului. Transcrierea fonetică a fost controlată în cadrul exercițiilor de notare (ascultînd și notînd textele înregistrate) de către acad. E. Petrovici și conf. I. Pătruț, din partea cărora am primit în tot cursul lucrărilor un ajutor multilateral și prețios. De asemenea, mi-au fost foarte utile indicațiile profesorului I. Márton, privitoare la unele probleme de metodă în cercetările de dialectologie. O parte din materialul înregistrat pe bandă de magnetofon, împreună cu transcrierea fonetică a textelor, a fost trimisă, pentru verificarea notării, la Institutul de limbă slovacă din Bratislava. În această privință ne-a dat concursul A. Habovštiak, de la care am primit unele sugestii și observații.

În transcrierea fonetică am întrebuițat semnele folosite în dialectologia slovacă.

Dăm mai jos numai valoarea acelor semne, care, pentru citirea corectă a exemplurilor, necesită eventuale explicații :

- u = 1) *u* nesilabic în diftongul *uo*;
 2) *u* nesilabic pronunțat în locul lui *v*, după vocale, la sfîrșitul silabei;
 3) *u* nesilabic pronunțat în locul lui *l*, după vocale, la sfîrșitul silabei;
- i* = *i* nesilabic în diftongii *ie*, *ia*, *iu*¹;
j = *j* — fricativă palatală sonoră;
ä = cea mai deschisă vocală din seria anterioară : *i*, *e*, *ä*;
d', *t'*, *ň*, *l'* = *d*, *t*, *n*, *l* moi;
č = africată palatală surdă;
č̣ = africată palatală sonoră;
š = fricativă palatală surdă;
ṣ̌ = fricativă palatală sonoră;
c = africată alveolară surdă;
č = africată alveolară sonoră;
h = fricativă laringală sonoră;
x = fricativă velară surdă;
l, r = *l*, *r* silabici
ə = vocală de timbru posterior pronunțată în unele cazuri în locul lui *l* silabic.

În afară de adunarea materialului dialectal, referitor la istoria așezărilor cu populație slovacă din regiunea Crișana, am făcut cercetări în diferite arhive : *Arhivele statului* (regiunea Crișana) din Oradea, *Arhivele statului* (regiunea Cluj), din Cluj și *Arhivele diecezei romano-catolice* din Oradea.

* * *

Deși în urma anchetelor efectuate dispunem de un material dialectal relativ bogat din aproape fiecare localitate slovacă din regiune, în cele ce urmează ne vom ocupa numai de graiul slovac din două localități învecinate : Borum-laca și Vărzari.

Prin aspectele sale fonetice și morfologice, graiul de aici prezintă, față de celelalte graiuri slovace din regiune, o unitate. În urma încrucișării și

¹ Acest *i* (vocală scurtă, nesilabică) nu trebuie confundată cu *j*, consoană fricativă. Pentru descrierea lui *i* vezi: E. Pauliny, — J. Štolc, J. Ružička, *Slovenská gramatika*, 1955. — N. P. Martin, p. 38—39.

nivelării mai multor graiuri, în aceste două comune se vorbește un grai slovac mixt. În limba populației slovace din Borumlaca și Vărzari coexistă două sisteme dialectale : unul *slovac central*, și unul *slovac răsăritean*. Între cele două sisteme are loc un proces de influențare reciprocă : se observă tendința de formare, din cele *două sisteme*, existente inițial, a *unui singur sistem, unic pentru toți vorbitorii*. Din punct de vedere al originii, părțile constitutive ale acestui nou sistem aparțin atât tipului slovac central, cât și tipului slovac răsăritean.

Coexistența în aceeași localitate a elementelor care aparțin diferitelor sisteme dialectale este caracteristică nu numai graiului slovac din Borumlaca și Vărzari. O trăsătură esențială a graiurilor slovace din regiunea Crișana este tocmai aceea că în ele sînt prezente particularități ale diferitelor graiuri¹. Încrucișarea diferitelor graiuri slovace, caracteristică într-o măsură sau alta pentru oricare grai slovac din regiune, a fost mai puternică tocmai la Borumlaca și Vărzari.

Împrejurările care au favorizat încrucișarea graiurilor slovace din regiunea Crișana sînt următoarele. Populația slovacă s-a stabilit aici venind în mai multe valuri, din diferite părți ale Slovaciei². În urma acestui fapt, în una și aceeași comună se stabileau slovaci care vorbeau diferite graiuri. Din cauza coexistenței mai îndelungate, aceste graiuri s-au influențat reciproc și s-au nivelat. La aceasta a contribuit și faptul că, după stabilirea lor pe aceste locuri, în urma frecventelor mutări dintr-o comună în alta, amestecarea graiurilor a devenit și mai puternică și a căpătat un nou caracter.

Fiind vorba de încrucișare de graiuri, studiul problemei prezintă interes și pentru *lingvistica generală*. Avînd în vedere că la Borumlaca și Vărzari procesul de formare a unui grai mixt din diferite graiuri este încă *în curs*, devine cu puțință observarea nemijlocită a acestui proces lingvistic. Pot fi studiate multiple probleme, ca : a) motivul pentru care din două forme dialectale coexistente în cele din urmă se impune una și nu cealaltă ; b) rolul analogiei în răspîndirea uneia sau alteia din cele două forme dialectale inițial coexistente ; c) soarta dubletelor de proveniență slovacă centrală-răsăriteană ; d) proporția elementelor aparținînd diferitelor sisteme intrate în contact ș.a.

* * *

Localitățile Borumlaca și Vărzari se află la circa 2 km distanță una de alta, în raionul Marghita, din regiunea Crișana, pe panta apuseană a Munților Plopișului. În ambele localități există mine de lignit, deschise după 23 August 1944. Ocupația de bază a slovacilor de aici a fost, la început, exploatarea forestieră. Locurile unde s-au stabilit erau acoperite cu păduri, după tăierea cărora s-a trecut la agricultură. Cu toate acestea, slovacii continuă să lucreze și ca muncitori forestieri. Din cauză că pămîntul neroditor nu le-a asigurat, de-a lungul timpului, cele necesare traiului, bărbații au fost nevoiți să-și caute de lucru în alte părți, muncind din toamnă pînă în primăvară în pădurile Carpaților. În anii regimului democrat popular, această situație

¹ Vezi Pandele Olteanu, *Particularitățile graiurilor slovace din regiunea Crișana* (în manuscris). Bineînțeles că în diverse localități au intrat în contact nu aceleași, ci diferite graiuri. În afară de aceasta, gradul încrucișării în unele comune a fost mai mare, în altele mai mic.

² Referitor la stabilirea slovacilor în regiunea Crișana vezi R. Urbán, *Čechoslováci v Rumunsku*, București, 1930, capitolul „Crișana”, p. 116—153.

s-a schimbat. În urma industrializării regiunii, s-a ridicat mult nivelul de trai și cultural al populației. În prezent, la Vărzari, majoritatea bărbaților lucrează în mină, iar la Borumlaca și în agricultură. În ambele localități, funcționează școli cu limbă de predare slovacă și română. Populația celor două localități este mixtă: română și slovacă. Bărbații slovaci cunosc bine limba română, femeile — slab. Influența limbii române asupra graiului slovac de aici se manifestă în deosebi în lexic.

Referitor la stabilirea slovacilor în aceste comune, am cercetat două izvoare: unele materiale arhivistice¹ și o scurtă istorie a parohiei romano-catolice din Borumlaca². Primul izvor cuprinde, printre altele, o petiție a slovacilor din Borumlaca, cu data de 2 decembrie 1833, adresată episcopiei din Oradea, în care se amintește că în urmă cu doi ani din „Neograd” (fostul județ Novohrad) au venit la Borumlaca 120 de suflete³. Într-un recensământ al populației din 16 iulie 1836 se menționează chiar numele țăranilor, care s-au stabilit cu familiile lor la Vărzari și Borumlaca⁴. După acest recensământ, locuitorii celor două sate, în total 607 de suflete, au venit aici între anii 1832 și 1836, din județul „Zólyom” (Zvolen). În „Historia domus” a parohiei din Borumlaca se amintește localitatea „Detvan Huta” (fostul județ Zvolen), de unde au plecat slovacii stabiliți aici.

Așa dar, izvoarele istorice studiate amintesc 2 județe învecinate de unde au venit slovacii: Novohrad și Zvolen, ambele în Slovacia Centrală. Faptul că diferitele izvoare istorice amintesc diferite locuri de unde au venit slovacii, nu este contradictoriu, ci înseamnă că slovacii care s-au stabilit la Borumlaca și Vărzari au pornit din diferite localități.

Faptele de limbă sînt în concordanță cu datele istorice. Pe baza cercetării graiului se poate constata că la baza lui, luînd în considerație în primul rînd limba generației *mai în vîrstă*, stă un grai de tip slovac central, mai precis slovac central de sud. În grai sînt însă prezente numeroase elemente dialectale slovace răsăritene, care se explică prin încrucișarea graiului slovac central originar cu un grai de tip slovac de răsărit. În urma acestei încrucișări s-a constituit un grai, care nu este nici slovac central pur, nici slovac răsăritean pur, ci unul de tranziție: central-răsăritean. Un asemenea grai nu există pe teritoriul Slovaciei. Elementele constitutive ale graiului le găsim însă în diferitele graiuri din Slovacia.

În felul de a vorbi al generației mai în vîrstă din Vărzari graiul originar slovac central s-a păstrat cu mai multă puritate. Graiul actual al majorității localnicilor slovaci diferă însă considerabil de cel al bătrînilor. Mulți dintre informatorii noștri își aduc aminte că părinții și bunicii lor vorbeau altfel decît ei, și dau exemple concrete de felul cum pronunțau aceștia unele cuvinte. Reproducînd asemenea cuvinte, informatorii le pronunță cu particularități slovace centrale.

În urma unui studiu minuțios, am ajuns la concluzia că la Borumlaca și Vărzari în locul graiului de tranziție slovac-central slovac-răsăritean vorbit

¹ Arhivele diecezei romano-catolice din Oradea. Dosar Nr. 3042, Széplak-Baromlak (Suplacul de Barcău — Borumlaca).

² „Historia domus”, aflată la parohia romano-catolică din Borumlaca.

³ Arhivele diecezei rom. cat. din Oradea. Dosar Nr. 3042.

⁴ *Ibidem*.

astăzi, în trecut se vorbea un grai slovac de tip central. Se pune întrebarea *de ce proveniență* sînt elementele slovace răsăritene din graiul vorbit azi în cele două comune?

Sînt posibile două explicații :

1) Printre primii slovaci care s-au stabilit la Borumlaca și Vărzari vor fi fost și slovaci originari din Slovacia de Răsărit, care vorbeau, deci, graiuri slovace răsăritene.

2) Elementele dialectale slovace răsăritene au putut să pătrundă în graiul inițial slovac-central din Borumlaca și Vărzari din localitățile învecinate cu populație slovacă Socet, Huta-Voivozi, Șinteu și Valea Tîrnei, în care se vorbesc graiuri slovace răsăritene¹.

În legătură cu prima ipoteză se poate admite că o serie de elemente slovace răsăritene s-au răspîndit la Borumlaca și Vărzari în urma venirii unor coloniști și din Slovacia de Răsărit. După părerea noastră însă, în răspîndirea elementelor dialectale slovace răsăritene în Borumlaca și Vărzari un *rol hotărîtor* l-a jucat nu acest factor, ci *contactul* permanent cu graiurile slovace răsăritene vorbite în localitățile *învecinate* : Socet, Huta-Voivozi ș.a. În sprijinul acestei explicații pot fi invocate mai multe argumente.

a) Izvoarele istorice existente menționează ca puncte de plecare ale întemeietorilor celor două comune numai localități din Slovacia Centrală.

b) Felul de a vorbi al generației în vîrstă arată că în trecut graiul din aceste două comune avea un caracter slovac central *mult mai accentuat*, decît în prezent.

c) Toate particularitățile de tip slovac-răsăritean existente la Borumlaca și Vărzari se întîlnesc și în graiurile de tip slovac răsăritean din comunele învecinate : Socet, Huta-Voivozi, Șinteu ș.a.

Influența graiurilor slovace răsăritene din Socet, Huta-Voivozi și din alte localități cu slovaci din Bihor asupra graiului slovac central vorbit la Borumlaca și Vărzari s-a exercitat în urma mutării unei părți a populației din Huta-Voivozi, Șinteu etc. în localități cu așezare și sol mai favorabile, printre care se numără și Borumlaca și Vărzari. Acest proces are loc de altfel și în prezent. Prin urmare, la Borumlaca și Vărzari amestecul dintre graiurile slovace de tip central și răsăritean nu s-a încheiat încă. Se poate constata o tendință puternică de răspîndire și întărire a elementelor slovace răsăritene. Paralel cu aceasta, o serie de trăsături dialectale de tip slovac central dispar treptat. Aceasta însă nu înseamnă că graiul slovac central *este înlocuit complet* de graiurile slovace răsăritene. Multe elemente dialectale de tip slovac central manifestă o puternică tendință de conservare.

* * *

În rîndurile de față vom enumera numai *cîteva* din trăsăturile dialectale ale graiurilor din Borumlaca și Vărzari, trăsături din care se vede că în acest grai coexistă *două sisteme* dialectale : unul slovac central și unul slovac răsăritean.

¹ În graiurile slovace din comunele Socet, Huta-Voivozi, Șinteu, Valea Tîrnei se întîlnesc și particularități slovace centrale. Totuși, în ceea ce privește *caracterul lor general*, graiurile din aceste localități sînt graiuri slovace răsăritene.

În graiul din Borumlaca și Vărzari, ca și în graiurile slovace răsăritene¹, vocalele nu se deosebesc din punct de vedere al cantității: pretutindeni se pronunță numai vocale scurte. De ex.: *oňi rospřavaju* „ei povestesc“; *oňi idu* „ei merg“; *rukaf* „mîneacă“; *kabat* „haină“; *dobri* „bun“ etc.

Ca și în graiurile slovace răsăritene, accentul cade pe silaba penultimă². De ex. *rospřavaju* „ei povestesc“; *sinovja* „fii“; *rozumja* „ei înțeleg“; *streborni* „de argint“ etc.

Nivelarea celor două graiuri în cazul diftongilor *ie*, *ia*, *iu*, *uo* din limba literară și din graiurile slovace centrale³ a dus la rezultate pe care le prezentăm mai jos.

a) Sub influența graiurilor slovace răsăritene, în graiul slovac din Borumlaca și Vărzari*, diftongii nu se mai pronunță. Rostirea cu *ie*, *ia*, *uo* se mai aude uneori, dar ea nu mai are caracter de sistem. Compromisul între cele două graiuri se manifestă în felul următor: în unele cuvinte, poziții și forme gramaticale, în loc de *ie*, *ia* se pronunță *e*, *a* (în loc de *iu* am auzit în mod constant *u*, iar în loc de *uo*, cu rare excepții, am notat *o*). Aceasta este o particularitate slovacă răsăriteană⁴. În graiurile slovace din localitățile apropiate, ca Socet, Șinteu, Valea Ungurului etc., se pronunță de asemenea *e*, *a*, *u*, *o*.

b) În alte cuvinte, poziții și forme gramaticale, în loc de *ie*, *ia* se pronunță *je*, *ja*. În aceste cazuri, diftongii nu au fost înlocuiți cu formele slovace răsăritene *e*, *a*, ci *i* semivocalic a trecut la *j*, deci în loc de *i* + vocală se pronunță *j* + vocală. Așadar, formele preiotate *je*, *ja* pot fi considerate o moștenire slovacă centrală.

Corespondentele diftongilor în diferite poziții, forme gramaticale și cuvinte, prezintă următorul tablou:

1) Diftongul *uo*, respectiv *vo*, l-am notat numai în următoarele cuvinte: *kuora*, *kvora*, *kvorka*, „scoarță“; *kuoň* „cal“ dar și *kuoňe* „cai“ (în loc de *koňe*) paralel cu *koň* și *koňz*; *muoj* „al meu“, pe lângă *moj*, *uosmi* și *osmi* „al optulea“. În toate celelalte cazuri în loc de *uo* am notat *o*: *post* „post“; *stol* „masă“; *kostka* „gleznă“; *vol* „bou“; *skor* „mai repede“; *noš* „cuțit“; *id'em do hor* „mă duc în munți“; *potoček* „pârâș“ etc.⁵

¹ V. Vážný, *Nářečt slovenská*, harta nr. 47. Československá Vlastivěda III. Jazyk, Praga, 1934; J. Štolc, *Nářečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. Bratislava, 1949, p. 452; Št. Tóbiak, *Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská*. Sborník Matice Slovenskej, XV, 1937, p. 104–105.

² V. Vážný, *op. cit.*, harta nr. 48; J. Štolc, *op. cit.*, p. 452.

³ V. Vážný, *Nářečt slovenská*, p. 275 și hărțile nr. 51, 52; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 290.

* Abrevieri pentru Borumlaca și Vărzari: Bl, Vz.

⁴ V. Vážný, *op. cit.*, harta nr. 51, 51; J. Liška, *K otázke pôvodu východoslovenských nářečí*. Turč. Sv. Martin, 1944, p. 40 și harta, izoglosele Nr. 10, 11.

⁵ Avînd în vedere că majoritatea exemplurilor enumerate în cele două comune le-am notat în aceeași formă, nu menționez dacă cuvîntul respectiv provine din Borumlaca sau Vărzari. Vorbînd despre graiul slovac din Vărzari, am în vedere numai graiul acelor familii care sint băștinașe. (Restul locuitorilor au venit în această comună numai acum 10–15 ani).

2) În loc de *iu* se pronunță *u* : *o lupaiū* „despre cojire“; *o și po prad'eñu* „despre, după tors“; *o lamañu* „despre rupere“; *po pisañu* „după scriere“; *po cestovañu* „după călătorie“; *pañu* „pe doamna“ ș.a.; *ju* am notat numai o singură dată : *v dobrim zdravju je* „este sănătos“.

3. a) Pronunțarea diftongilor cu *i* nesilabic, cum s-a amintit mai sus, nu este caracteristică graiului. O parte din cuvintele auzite cu *ie*, *ia* le-am notat și cu *je*, *ja*. *i* nesilabic se poate considera ca o variantă de pronunțare a lui *j*. Diftongii au fost notați în cuvinte ca : *žriedlo* „izvor“; *povrjeslo* „legătoare“; *d'iera* „gaură“; *sa ut'ieram* „mă șterg“; *ñie* „nu“; *mjera* „măsură“; *zomjera* „e în agonie“; *sviečka* „lumînare“; *svjet'i* „luminează“; *rosjevam* „risipeșc“; *xl'jep* „pîine“; *ml'jeko* „lapte“; *tje* „acelea“; *sjedmi* „al șaptelea“; *mjesja* „ei plămădesc“; *cjel'i* „ochește“; *drjek* „trunchi“; *rieka* „rîu“; *povičm* „voi spune“; *vjem* „știu“; *vjeter* „vînt“; *potpjeraju* „ei proptesc“; *papjer* „hîrtie“; *pjesni* „cîntece“; *spjeva* „cîntă“; *pjesku* „nisipului“; *vravia* „ei vorbesc“; *držia* „ei țin“; *pal'ia* „ei ard“; *pil'ia* „ei taie (cu fierăstrăul)“; *xod'ia* „ei umblă“; *sinovia* „fii“; *mesjačna* „luminat de lună“; *sed'ia* „ei șed“; *vid'ia* „ei văd“; *bl'ačja* „behăie“, *močja* „ei topesc (cînepa)“; *robja* „ei lucrează“; *v mažiari* „în piulită“; *žjak* „elev“; *rozumja* „ei înțeleg“.

3. b) Sînt o serie de cuvinte în care în locul diftongilor *ie*, *ia* se pronunță în mod consecvent *je*, *ja*. De ex. : *zomjera*, *umjera* „este în agonie“; *mjera* „măsură“; *bjel'it* „a albi“; *bjedni* „sărac“; *podnebbe* „cerul gurii“; *papjer* „hîrtie“; *pjera* „pene“; *pjesen* „cîntec“; *potpjerat'* „a propti“, *vjera* „credință“; *ovocje* „fruct“; *rosjevam* „risipeșc“; *rosjevač* „semănător“; *rječica* „ciur“; *drjek* „trunchi“; *rjeka* „rîu“; *rječka* „rîuleț“; *pjati* „cinci“; *d'evjati* „șase“; *zemjan* „nobil“; *stavjaña* „construcție, clădire“; *povjazal'i* „au legat“; *uvjazani* „legat“; *zdravja* „sănătate“; *svjatek* „sărbătoare“; *vjanoce* „crăciun“; *svjatosť* „sfințenie“; *vjac* „mai mult“; *gazdovja* „stăpîni“; *kmotrovja* „cumetri“; *rod'ičja* „părinți“; *ñeporjadek* „desordine“; *rjat* „veselă“; *prjat'el'ja* „prieteni“; *sused'ja* „vecini“ ș.a.

3. c) În alte cuvinte, în locul diftongilor *ie*, *ia* se pronunță în mod consecvent *e/e'*, *a/a'*. De ex. : *smješni* „ridicol, caraghios“; *perečko* „penișoară“; *hvezda* „stea“; *zvera* „animal“; *prepast'* „prăpastie“; *prelox* „paragină“; *trezvi* „treaz“; *strel'a* „el trage [cu arma]“; *streblo*, *sreblo* „argint“; *steborni* „de argint“; *xl'ef* „cocină“; *xl'evac* „coteț“; *l'evik* „pîlnie“; *l'ek* „medicament“; *sl'epka* „găină“; *pol'efka* „supă“; *l'efč* „leucă“; *l'etadlo* „avion“; *gol'er* „guler“; *l'eskove oreški* „alune“; *l'eskofce* „alune“; *kl'ešt'e* „clește“; *teš* „de asemenea“; *d'et'a* „copil“; *d'eža* „ciubăr“; *d'erka* „găurice“; *hñezdo* „cuib“; *hrñec* „oală“; *tañer* „farfurie“; *veñec* „cunună“; *koñec* „sfîrșit“; *začatek* „început“; *čapka* „șapcă“; *prsa* „piept“; *strašak* „sperietoare“; *požar* „incendiu“; *žara* „zori“; *žaden* „nici unul“; *trast'* „a scutura“; *zaprahnut'* „a înhăma“; *l'aca* „hățuri“; *mal'ar* „fotograf“; *okul'are* „ochelari“; *brat'a* „frați“; *krešt'aña* „creștini“; *pēnas* „ban“ ș.a.

3. d) Sînt cuvinte pe care mulți vorbitori le pronunță o dată cu *je*, *ja*, altă dată cu *e/e'*, *a/a'*. De ex. : *mjesi* - *mesi* „plămădește“; *povrjeslo* - *poureslo* „legătoare“; *vjeter* - *veter* „vînt“; *xl'jep* - *xl'ep* „pîine“; *svjet'i* - *svet'i* „luminează“; *ml'jeko* - *ml'eko* „lapte“; *svječka* - *svečka* „lumînare“; *trjeda* - *trjeda* „clasă“; *vjem* - *vem* „știu“; *mesjac* - *mesac* „lună“; *hrješni* - *hrešni* „păcătos“; *žjak* - *žak* „elev“; *sjedmi* - *sedmi* „al șaptelea“; *kal'ja* - *kal'a* „ei văruiesc“; *šjesti* - *šesti* „al șaselea“; *sed'ja* - *sed'a* „ei șed“; *tje* - *te* „acelea“; *vid'ja* - *vid'a* „ei văd“; *žriedlo* - *žredlo* „izvor“ ș.a.

Înlocuirea diftongilor *je, ia* cu *je, ja* sau *e, a* într-o parte a cazurilor are loc fără regularitate. Se poate observa în același timp tendința ca prezența sau lipsa lui *j* să depindă de consoana precedentă. După consoanele bilabiale *b, m, p* în majoritatea cazurilor se rostește *je, ja*. După consoanele moi *d', t', ñ, l'* se pronunță mai ales *e, a*. După celelalte consoane se pronunță fie *je, ja*, fie *e, a*.

Sînt categorii gramaticale în care, prin analogie, se rostește numai *e, a*.

La substantivele cu sufix diminutival: *kamenok* „pietricică”; *ret'aska* „lăntișor”; *častka* „părticică”; *pečka* „mic cuptor”; *pečenka* „friptură”; *kvetko* „floricică”; *sadelko* „slănicică”; *jaderko* „sămînță”; *kridelko* „aripioară”; *drefsko* „lemn”; *prasatko* „purceluș”; *kurčatko* „puișor”; *jahnatko* „mielușel”; *husatko* „boboc” ș.a.

La genitivul plural al substantivelor de tip „*žena*” „*ulica*” și „*mesto*” în locul lui *je* se pronunță *e*: *hrušek* „a perelor”; *čerešen* „a cireșelor”; *jader* „a semințelor”; *ovec* „a oilor”; *sl'ivek* „a prunelor”; *t'ehel* „a cărămizilor”; *stovek* „a sutelor”; *videl* „a furcilor”. (Trebuie să remarcăm că de regulă substantivele au la genitiv plural terminația *-ox*: *xlapox* „a bărbaților”; *gazdox* „a stăpînilor”; *koňox* „a cailor”; *dubox* „a stejarilor”; *ženox* „a femeilor”; *pal'icox* „a bețelor”; *kost'ox* „a oaselor”; *vajcox* „a ouălor” etc. Genitive ca *hrušek, čerešen* etc., care se întrebuintează paralel cu *hruškox, čerešňox* etc. sînt sporadice și reprezintă formele slovace centrale mai vechi ale acestui grai).

Substantivele de tip *vajce* „ou” la nominativ plural se termină în loc de *-ia* în *-a*: *vajca* „ouă”; *pl'eca* „umeri”; *vreca* „saci” ș.a.

La terminațiile adjectivelor de tip moale, în loc de *je, ia* se pronunță *e, a*: *cuža* „străin”; *cuže, cužeho, cužemu*; *boža* „dumnezeiesc”, *bože, božeho, božemu*, *flače* „de pasăre”; *raňajše* „de dimineață”; *večerše* „de seară”; *najl'akša* „cea mai ușoară”; *ofčace* „de oaie”; *sl'epčace* „de găină”; *vjače* „mai mare”; *tret'e* „al treilea”; *kačace* „de rață”; *zajača* „de iepure”; *dľukše* „mai lung”; *lastovičkiñe* „de rîndunea”; *rječe* „mai rar”; *bjelše* „mai alb” ș.a.

La infinitiv, în loc de *je* se pronunță *e*: *šed'ivet'* „a încărungi”; *rozumet'* „a înțelege”; *tučnet'* „a se îngrășa”; *černet'* „a se înnegri”; *|u|tret'* „a șterge”; *zemret'* „a muri”; *udret'* „a lovi”; *podepret'* „a propti”; *zapret'* „a încuia”; *vistret'* „a așterne”; *vid'et'* „a vedea”; *bol'et'* „a dura”; *misl'et'* „a gândi”; *vravet'* „a vorbi”; *vedet'* „a ști”; *trpet'* „a răbda”; *horet'* „a arde” ș.a.

La infinitivul și trecutul verbelor de tipul *piect'* se pronunță *e, a*: *pest'* „a coace” - *pekol*; *obl'est'* „a îmbrăca” - *obl'ekol*; *vl'est'* „a tîri”, - *vl'ekol*; *t'est'* „a curge” - *t'ekol*; *trast'* „a scutura” - *trasol*; *ñest'* „a aduce” - *ñesol*; *pl'est'* „a împleti” - *pl'etol*; *prast'* „a toarce” - *pradol*.

La prezent, în locul lui *je* se pronunță *e*: *ñesem* „aduc”; *vezem* „transport”; *pl'et'em* „împletesc”; *pečem* „coc”; *t'eče* „curge”; *lľučem - lľčem* „eu sparg”; *obl'ečem* „eu voi îmbrăca”; *navl'ečem* „eu bag ață în ac”; *l'ezem* „eu tîrăsc”; *hrizem* „eu rod”; *pasem* „eu pasc”; *prad'em* „eu torc”; *miñem* „eu cheltuiesc”; *hiñe* „el pierde”; *trem* „sterg”; *zemrem* „eu voi muri”; *udrem* „eu voi lovi”; *podeprem* „eu proptesc”; *vistrem* „eu aștern”; *berem* „eu iau”; *žere* „el mînîncă”; *d'ere* „el jupoaie”; *žeñe* „el gonește”; *mel'e* „el macină”; *ore* dar și *orje* „el ară”.

La terminația prezentului de tip „*volat*”, în loc de *-ia* se rostește *-a*: *mera* „el măsoară”; *cica* „el sughe”; *večeram* „eu cinez”; *sa mi vraca* „îmi vine să vomnez”; *požičam* „eu împrumut” etc. Excepție prezintă verbul

stavjam „eu clădesc“, care se conjugă cu *ja* și la pers.3 prez., la infinitiv și la perfect : *stavjaju, stavjal', stavjal'i*.

La verbele iterative, în loc de *-ieva* — se pronunță *-eva* — *xod'evam* „eu umblu“; *robevam* „eu lucrez“ etc.

Sînt categorii gramaticale în care, pe lîngă *e*, se întîlnește și forma preiotată *je*.

La verbele imperfecte : *dozrjeva* „se coace“; *rosjevam* „risipesc“; *spjevam-spevam* „cînt“; *umjera, zomjera* „este în agonie“; *potpjeram - potperam* „propresc“; *ut'jeram sa* „mă șterg“; *zbera* „culege“.

Verbul *viem* se pronunță în trei feluri : *vjem* „știu“, *vješ* „știi“, etc.; *vem, veš* etc.; în derivatele : *povim* „voi spune“, *neoptovim* „nu răspund“.

La persoana a treia plural a timpului prezent verbele de tipul *vidiet', robit', držat'* primesc de regulă terminația *ja* : *krmja* „hrănesc“; *sa dimja* „fumegă“; *robja* „lucrează“; *svrbja* „mă mîncă (de ex. palmele)“, *farbja* „colorează“; *š'epja* „vaccinează“; *kupja* „cumpără“; *spja* „dorm“; *trpja* „răbdă“; *oblapja* „prind“; *popravja* „aranjează“; *natrafja* „nimeresc“; *fajčja* „fumează“; *učja* „învață“; *bl'ačja* „beăie“; *jojčja* „se vaietă“; *ričja* „mugesc“; *kvičja* „guită“; *vrčja* „mîrîie“; *ml'aučja* „miorlăie“; *sičja* „sîsîie“; *hučja* „fac zgomot“; *llačja* „ei apasă“; *kročja* „pășesc“; *sa končja* „se termină“; *stačja* „sînt de ajuns“; *vlačja* „tîrăsc“; *brusja* „ascut“; *kosja* „cosesc“; *mjesja* „plămădesc“; *hasja* „sting“; *musja* „ei trebuie“; *prosja* „roagă“; *nosja* „aduc“; *zavesja* „agață“; *čušja* „tac“; *hvešja* „păcătuiesc“; *l'ežja* „stau culcați“; *služja* „slujesc“; *pražja* „prăjesc“; *horja* „ard“; *sa iskrja* „scînteiază“; *potkurja* „încălzesc“; *varja* „fierb“; *braňja* „grăpează“; *naplňja* „umplu“; *sa l'eňja* „năpîrlesc“ ș.a.

După consoanele *d', l', l'* se pronunță *ja* sau *a* :

ja : *sa hol'ja* „se bărbieresc“; *bel'ja* „albesc“.

a : *strel'a* „trag cu arma“; *sa modl'a* „se roagă“; *kal'a* „ei văruiesc“; *ejel'a* „ochesc“.

ja : *mlat'ja* „treieră“; *sa host'ja* „se ospătează“; *mut'ja* „tulbură“; *sa pot'ja* „transpiră“; *kruťja* „sucesc“; *l'et'ja* „zboară“; *sa okot'ja* „fată“ (oile); *xit'ja* „prind“; *ciťja* „simt“; *post'ja* „postesc“; *krst'ja* „ei botează“.

a : *čist'a* „curăță“; *svet'a* „luminează“; *mlat'a* „treieră“;

ja : *xod'ja* „umblă“; *ced'ja* „ei strecoară“; *ud'ja* „afumă“; *hl'ed'ja* „caută“.

a : *smrd'a* „miros“; *poved'a* „spun“; *ved'a* „conduc“; *sed'a* „șed“; *sud'a* „judecă“; *vid'a* „văd“; *hod'a* „aruncă“; *vod'a* „duc“.

Sînt cuvinte pe care le-am auzit și cu *ja* și cu *a* : *ma bol'ja - ma bol'a* „mă dor“; *pal'ja - pal'a* „ei ard“; *pil'ja - pil'a* „ei taie (cu fierăstrăul)“; *jed'a - jed'ja* „mîncă“; *hl'ad'ja - hl'ad'a* „caută“.

i în loc de *je* am auzit numai în următoarele cuvinte : *rozd'il*, pe lîngă *rozd'el* „deosebire“; *rozumim* „înțeleg“, *rozumiš* „înțelegi“; *povim* pe lîngă *povem* și *povjem* „eu spun“; *d'ifka*, pe lîngă *d'efka* și *d'ouka* „fată“; *pastir* „păstor“.

Concluzii. Formele care corespund lui *uo, ju* se întîlnesc în acest grai într-un număr restrîns de cuvinte. În schimb, pentru corespondentele lui *je, ja* avem numeroase exemple. De aceea, analiza acestora ne prezintă un tablou mai amplu al graiului.

Cu excepția cazurilor, cînd *je, ja* sau *e, a* se întîlnesc fără regularitate, pronunțarea unei sau alteia din aceste forme depinde de următoarele condiții :

1) De cuvîntul în care se întîlnește. În unele cuvinte se pronunță numai forme preiotate *je, ja* (*mjera, papjer, vjera, prjat'el'* etc.), în altele numai *e, a* (*hvezda, trezvi, xl'ef, hñezdo, prsa, žaden* etc.). Sînt însă cuvinte pe care același vorbitor le pronunță și cu *je, ja* și cu *e, a* (*vjeter - veter, hrješni - hrešni, mesjac - mesac, žjak - žak*, etc.).

2. De consoana precedentă. După consoanele labiale *b, m, p*, în parte și după *v*, se pronunță de obicei forme cu *j* (*umjera, bjel'it', pjera, vjera* etc.), iar după consoanele *d', t', n', l'* în majoritatea cazurilor se pronunță *e, a* (*l'efč, d'et'a, tañer* etc.). După celelalte consoane vorbitorii oscilează între rostirea cu *je, ja* și *e, a*.

3) De categoria gramaticală. Într-o serie de categorii gramaticale, ca în desinențele substantivelor, adjectivelor și verbelor, cu rare excepții, se pronunță numai *e* și *a*. De ex. *kamenok, časika, pl'eca, cuža, cuže, cužeho, šed'ivet', pest' pekol, pečem, berem, večeram* etc.

4

În loc de *e din slava comună, în silabă scurtă după consoane labiale la Vărzari se rostește *e* sau *ä*, de proveniență slovacă centrală¹ și *ja*, caracteristic anumitor graiuri slovace din Spiš² (Slovacia de Est), Gemer³ și Orava⁴ (Slovacia Centrală). *ä* față de *e* se întîlnește mai frecvent în graiul generației vîrstnice iar *e* și mai ales *ja*, în graiul generației mai tinere. De ex. *ä* și *e*: *ñepamäcem* „nu-mi aduc aminte“, *pamät'* „memorie“, *mäke* „moale“; *napätek* „toc“; *pät'* și *pet'* „cinci“; *ja*: *vjadnu* „se ofilesc“; *vjači* „mai mare“; *smjat* „sete“; *ja som smjadni* „mi-e sete“; *hovjado* „vită“.

Sînt cuvinte pe care le-am notat și cu *e* (*ä*) și cu *ja*: *d'evät' - d'evet' - d'evjat'* „nouă“, *päst' - pjast'* „pumn“; *zmäk - zmjak* „dezgheț“; *mäso - meso - mjaso* „carne“.

La Borumlaca este răspîndită pronunțarea cu *ja*: *hovjado, mjaso, pjast' ovjadnu* ș.a., *e* l-am notat numai în următoarele cuvinte: *pet'* dar și *pjat'*; *veči*, pe lângă *vjači*. La Vărzari se întîlnește mai frecvent pronunțarea cu *e* (*ä*).

5

În loc de *v* la sfîrșitul silabei, se pronunță *u* nesilabic caracteristic graiurilor slovace centrale⁵, paralel cu *v*, resp. *f*, caracteristice graiurilor slovace răsăritene. *u* se întîlnește mai frecvent la Vărzari și mai rar la Borumlaca. Pronunțarea lui *u* este pe cale de dispariție.

Unele cuvinte le-am notat cu *u*: *rouni* „neted“; *pouras* „frînghie“; *pauñica* „cratiță“; *mrauce* „furnici“; *ouca* „oaie“; *vo xl'euci* „în coteț“; *uujažeme*

¹ V. Vážný, *Nářečí slovenská*, harta Nr. 30.

² J. Fedák, *Zo šarišského hláskoslovía*, Sborník na počest' Jozefa Škultétyho, T. Sv. Martin, 1933, p. 512; J. Štolc, *Dialektické členenie spišských nářečí*. *Linguistica Slovaca*, I—II, 1939—1940, Bratislava, p. 193.

³ Tóbiš, *op. cit.*, p. 110; V. Vážný, *Nářečí slovenská*, harta Nr. 45.

⁴ V. Vážný, *Slovenské nářečia v Orave*, Sborn. Mat. Slov., I, 1922; V. Vážný, *Nářečí slovenská*, subcapitolul „O jednotlivých nářečích anebo nářečových skupinách na oblasti stredného Slovenska“.

⁵ V. Vážný, *Nářečí slovenská*, p. 261 și harta Nr. 20; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 290.

„noi legăm“; *pokriuka* „capac (pt. vas)“; *boršou* „mazăre“; *rukau* „mîneacă“; *kreu* „sînge“; *bratoumu sinovi* „fiului, fratelui“; Vz; *l'ouč* „leucă“; *gazdoustvo* „gospodărie“; *belcôu* „leagăn“; *potkou* „potcoavă“ Bl; *bohau sin* „fiul lui dumnezeu“; *otcou brat* „fratele tatălui“; *hadou xvost* „coadă de șarpe“, Bl, Vz.

Alte cuvinte le-am notat cu *v, f*: *prevjažeme* „noi legăm“; *sl'ifka* „prună“; *rosprafka* „poveste“; *stofka* „sutar“; *d'efca* „fată“; *bratof sin* „fiul fratelui“; *čerf* „vierme“ Vz; *pokrifka* „capac“; *usilovni* „harnic“; *rovna* „neted“; *vrstovnik* „de aceeași vîrstă“; *povd'ačni* „recunoscători“; *rukaf* „mîneacă“; *krf* „sînge“; *braf* „vier“ Bl.

Multe cuvinte le-am auzit, de la același sau de la diferiți vorbitori, și cu *u* și cu *v*, resp. *f*: *pol'euka* - *pol'efka*, *pol'ofka* „supă“; *poureslo* - *povreslo*, *šovrieslo* „legătoare“; *d'ouka* - *d'efka*, *d'ifka* „fată“; *praua* - *pravda* „adevăr“; *dauno* - *davno* „de mult“; *pol'ounik* - *pol'ovnik* „vînător“; *obuu* - *obuf* „încălțăminte“; *krauske* - *krafske* „de vacă“; *valou* - *valof* „jgheab, iesle“; *sl'iuka* - *sl'ifka* „prună“; *rosprauka* - *rosprafka* „poveste“; *d'euca* - *d'efca* „fată“ Bl; *sa pouje* - *sa povje* „se spune“; *piuñica* - *pivñica* „pivniță“; *kolourat* - *kolovrat* „mașină de tors“; *gazdoustvo* - *gazdofstvo* „gospodărie“; *l'ouč* - *l'ofč* „leucă“; *bratouho* - *bratovho* „a fratelui“; *poureslo* - *povreslo* „legătoare“; *pravda* - *pravda* „adevăr“; *dauno* - *davno* „de mult“ Vz.

6

În loc de *l* la sfîrșitul silabei pe lîngă *l*, obișnuit în acest grai (ca în graiurile slave răsăritene), se întîlnește sporadic și *u* (caracteristic graiurilor slovace centrale)¹. Astfel, la sfîrșitul cuvîntului: *bou* „a fost“; *robiiu* „a muncit“; *ukradou* „a furat“; *vid'eu* „a văzut“; *spadnuu* „a căzut“; *išou* „a plecat“; *spau* „a dormit“; *večerau* „a cinat“; *pršeu* „a plouat“; *l'ežau* „a stat culcat“; *kričeu* „a strigat“; *požičau* „a împrumutat“; *kostou* „biserică“; *stou* „masă“; . În interiorul cuvîntului: *poudña* dar și *poldña* „o jumătate de zi“; *povl'itra* „o jumătate de litru“. În Bl, cu foarte rare excepții, în loc de *l*, nu se aude *u*.

7

Consoanelor silabice *l, r* (< *or, *or, *rb, *rb, *ol, *obl, *lb, *lb) caracteristice graiurilor slovace centrale¹ le corespund următoarele rostiri:

-*l* silabic se pronunță în cuvintele: *slza* „lacrimă“; *plni* „plin“; *hlboki* „adînc“; *žlte* „galben“; *žltko* „gălbenuș“; *vlna* „lînă“; *blxa* „purice“ *jablčko* „măr“; *vlk* „lup“; *vlci* „lupi“; *vlxki* „umed“; *klbasa* „cîrnaț“; *klpko* „ghem“; *slnko* „soare“ Bl, Vz; *dlhi* „lung“; *tlsti* „gras“; *dlžen* „dator“; *stlp* „stîlp“; *tlček* „pisălog“; *tlčem* „pisez, sparg“ Vz; *slza* „lacrimă“; *klska* „alunecos“; *jablko* „măr“; *bablna* „vată“; *vlki* „lupi“; *slnečni* „însorit“ Bl;

-*l* devine nesilabic, fiind însoțit de o vocală (particularitate slovacă răsăriteană)¹ în următoarele cuvinte: *dlužoba* „datorie“ Vz, Bl; *jablokove* „de măr“ Vz; *dluhi* „lung“; *potlukol* „a pisat“; *nezadluho* „în curînd“; *potlusc-potlust'* - *utlust'* „a pisa“; *slap* - *slup* „stîlp“; *dlužni* „dator“.

¹ V. Vázný, *Nářečí slovenská*, harta Nr. 33.

² V. Vázný, *Nářečí slovenská*, p. 425, harta Nr. 50; Št. Tóbič, *op. cit.*, p. 107-109 și harta, izoglosa Nr. 3, 4.

³ *Ibidem*.

În cuvîntul *oškubal' - oškubac* „a curăța de pene“ (Bl), *l* este înlocuit cu vocala *u*.

Sînt cuvinte care au pronunțare dublă, cu *l* (silabic) și cu *l* (nesilabic) : *klpko - klupko*; *blxi - blexa*; *tlst'* „a pisa“, dar în derivate am notat *potlust'*, *potlusc*, *utlust'*, *žlte - žolte* „galben“ Vz.

În unele cazuri, mai ales la Vz, se poate observa că *l* silabic este de formație incompletă, vîrfurile limbii nu ating dinții de sus și produce impresia unei vocale de timbru posterior : *jab'ko* „măr“; *b'xa* „purice“; *h'bina* și *hlbina* „adîncime“; *vik*. (prin *l* ridicat deasupra rîndului este notat un *l* de formație incompletă).

r silabic s-a păstrat cu consecvență în ambele comune : *smrt'* „moarte“; *štort'* „sfert“; *prvi* „primul“; *krf* „sînge“; *krvavi* „însîngerat“; *krč* „crampă“; *vrba* „salcie“; *srna* „căprioară“; *hrbati* „cocoșat“; *trhat'* „a sfișia, a rupe“ ș.a. Bl, Vz; *hrst'* „pumn, palmă, mîină“; *hydlo* „gît“; *mrtvi* „mort“; *krdel'* *ftáčkox* „stol de păsări“ Vz; *tvrdé* „tare, dur“; *vrkoč* „chică, coadă de păr“; *štrbavi* „știrb“; *pokrm* „nutreț, furaj“; *vrstovnik* „de aceeași vîrstă“; *zbrznuté ml'eko* „lapte covăsit“; *zamrznuti* „înghețat“, Bl;

În concluzie, se poate constata că *l* și *r* silabice sînt caracteristice pentru ambele comune, iar rostirea de tip slovac răsăritean cu *l* însoțit de o vocală se întîlnește doar sporadic, mai ales la Vz.

8

La Bl și Vz, pe lîngă *o* și *a* (din *o, *a din slava comună sau *o* și *a* epentetici sau de altă proveniență,) caracteristici pentru graiurile slovace centrale, se întîlnește și *e*, caracteristic graiurilor slovace răsăritene¹.

În radicalul cuvîntului, în sufixe și în ultima silabă :

o, a : *šoptat'* „a șopti“ Vz, Bl; *žobrak* „cerșetor“; *smotana* „smîntînă“ Vz; *daska* „scîndură“ Bl; *naramni* „urias“; *darobni* „zadarnic“; *statočni* „cinstit“ Vz, Bl; *spravodl'ivi* „drept, just“; *sreborni* „de argint“; Bl; *vjetor* „vînt“; *kostol* „biserică“; *cintor* „cimitir“ Vz, Bl; *blazon* „nebun“; *ovos* „ovăz“ Vz; *potom* „apoi“ Bl;

e : *deska* Vz, Bl; *žebrek* Bl; *smetana, užitečni* „util“ Bl; *jamečka* „gropiță“; *šatečka* „batistă“; *cuker* „zahăr“; *ocet* „oțet“; *xrbet* „spate“; *uhel* „colț“, Vz, Bl; *švager* „cumnat“; *svoker* „socru“; *kmoter* „cumătru“; *švegerina* „cumnată“; *oves* „ovăz“; *bubeň* „tobă“; *osel* „măgar“; *orel* „vultur“; *popel* „cenușă“; *kufer* „geamantan“; *uzel* „nod“; *blazen* „nebun“; *kotel* „cazan, ceaun“; *šater* „șatră“ Bl.

Sînt cuvinte care se întîlnesc sub două forme : *vjetor - vjeter, veter* „vînt“; *kotol - kotel* Vz; *vjetor, vetor - veter, šoptat - šeptat'* „a șopti“; *zdoxnut' - zdexnut* „a muri (despre animal)“; *daska deska, podošva - podešva* „talpă“ Bl.

În sufixul *-ok* : *pond'elok* „luni“; *statok* „vită“; Vz; *jarmok* „tîrg“; *lalok* „pielea de sub bărbia vitei“ Vz, Bl; *kamenok* „pietricică“ Bl;

¹ S. Czambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Turč. Sv. Martin, 1906, p. 579; V. Vážný, *Nářečí slovenská*, p. 275; J. Fedák, *Zo šarišského hláskoslovía*, Sborník, na počesť J. Škultétyho Turč. Sv. Martin, 1933, p. 516; Št. Tóvik, *Prechodná...*, p. 117-118 și harta, izoglosa Nr. 16; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 290, 426.

-ek : *mlatek* „ciocan“; *štvrtek* „joi“; *neporjadek* „desordine“; *pjatek* „vineri“; *pond'elek* „luni“; *žaludek* „stomac“; *uterek* „marți“; *napjatek* „toc“ Bl, Vz; *sredek* „miez“; *nožiček* „mic cuțit“ Vz; *začatek* „început“; *svjatek* „sărbătoare“; *obrazek* „tablou“; *poškrobek* „aluat, aluătel“; *l'istek* „frunzuliță“; *zadek vozu* „spatele căruței“; *podbradek* „bărbie (dublă)“; *jarek* „pîrîu“; *majetek* „avere“; *naprstek* „degetar“ Bl. De asemenea am notat și rostiri diferite : *pjesok* și *pesek* „nisip“ Bl.

Substantivele de genul masculin și neutru la cazul instr. sing. primesc de regulă terminația -em : *pluhem* „cu plugul“; *nožem* „cu cuțitul“; *s ocem* „cu tatăl“; *s ucitel'em* „cu învățătorul“; *z bratem* „cu fratele“; *s kl'učem* „cu cheia“ etc. Terminația -om am întâlnit-o numai în câteva cazuri : *pluhom s xlapom* „cu bărbatul“ Vz; *pot stolom* „sub masă“; *s koňom* „cu calul“; *z bičom* „cu biciul“; *z ut'eračom* „cu ștergarul“ Bl.

La Vz., în prepoziții și prefixe se aude *o* și *e*, la Bl. — numai *e*.

În prepoziții :

vo : *vo škol'e* „în școală“; *vo vetri* „în vîntul“; *vo ml'iňe* „în moară“; *vo xl'euci* „în coteț“.

ve : *ve vod'e* „în apă“; *ve vajci* „în ouă“; *ve fajke* „în pipă“; *ve voze* „în căruță“ Vz; *ve tme* „în întuneric“; *ve ofsi* „în ovăz“; *ve praxu* „în praf“; *ve ml'iňe* „în moară“; *ve vod'e*, *ve Varzal'u* „în Vărzari“; *ve studňi* „în fîntînă“; *ve hrncu* „în oală“; *ve hňezd'e* „în cuib“; *ve oct'e* „în oțet“; *ve škol'e* „în școală“ Bl.

zo, *so*, *řodo* : *zo žel'eza* „din fier“; *zo slami* „din paie“; *zo studňi* „din fîntînă“; *zo šingl'ox* „din șindrile“; *zo sebu* „cu sine“; *zo zlata* „din aur“; *zo sl'ivek* „din prune“; *zo srebla* „din argint“; *zo slamu* „cu paie“; *zo štiroma* „cu patru“; *zo sebu* „cu sine“; *so mnou*, *zose mnu* „cu mine“; *řodo mnu*, dar și *řode mnu* „sub mine“, Vz.

ze, *se řode*, *řeze*, *ode* : *ze zahradi* „din grădină“; *ze stromu* „din pom, de pe pom“; *ze sekriňa* „din dulap“; *ze sinem* „cu fiul“, Vz; *řode mnu*, *ode mňa* „de la mine“, Vz. Bl; *řeze mňa* „fără mine“; *ze sebu* „cu sine“; *se mnu* „cu mine“ Bl.

În prefixe :

o : *je řodopreti* „este proptit“; dar *sa řodeprel* „s-a proptit“; *zomrem* „eu voi muri“; *zomreti* „mort“; *vopřal* dar și *veřřal* „a băgat“, Vz;

e : *odehnal* „a alungat“; *zehnal* „a dat jos“; *zeml'et* „a măcina“; *zet'at'* „a tăia (copac)“; *zedrat'* „a jupui“; *zehňe sa* „se apleacă“; *zeřol* „a coborît“; *je zeřata* „este secerat“; *veřřal* „a băgat“; *odeřl'i* „au plecat“; *řodeprel* „a proptit“; *rozepnul'* „a descheia (haina)“; *zemrel* „a murit“, Bl.

Dublete : *zomrel* - *zemrel* Vz, Bl.

În pronume și adverbe, am notat *o* numai la Vz : *komu* „cui“; *řomu*, paralel cu *kemu*, *řemu*.

În toate celelalte cazuri, în ambele comune am notat *e* : *ot keho?* „de la cine?“; *ot řeho?* „de la ce?“; *kemu?* „cui?“; *ku řemu?* „spre ce?“; *ot teho* „de la aceasta“; *ku temu* „spre aceasta“; *keri*, *kera*, *kere* „care“; *ot kereho* „de la care“; *ku keremu* „spre care“; *o kerim* „despre care“; *kel'o* „cît“; *tel'o* „atît“.

Din exemplele enumerate se poate constata că *o* se înlocuiește din ce în ce mai mult cu *e*, această vocală răspîndindu-se mai repede în formele gramaticale în care se poate exercita analogia și anume : în sufixe, în -er, -el,

-et, -en final, în terminația -em a substantivelor de genul masculin și neutru la instr., în prepoziții și prefixe. o- se aude mai ales în graiul generației mai vîrstnice; o se întîlnește mai frecvent la Vz și mai rar la Bl.

9

Grupurilor inițiale *ořt-, *ořt-, din slava comună le corespund, ca și în graiurile slovace centrale, rat-, lat-¹: ražeň „frigare“; razvora „brațele de lemn fixate pe osia din dărăt și cruciș de inima căruței“; rakita „grozamnă, răchită“, ražd'e „vreascuri, găteje“ Bl, Vz; rasca „chimen“ Vz; rassa „chimen“ Bl; vlaňi „în anul trecut“; vlanski „de anul trecut“; laxel' „cot“ Bl, Vz.

rot-, caracteristic graiurilor slovace răsăritene², l-am întîlnit numai în cuvîntul rosporek „tăietură din partea de sus a fustei“ Bl;

lot-, nu l-am întîlnit în niciun caz.

10

Grupului *čer- inițial din slava comună la Vz îi corespunde čre- (particularitate slovacă centrală) și čere- (particularitate slovacă răsăriteană): črep - čerep „țiglă“; črevo - čerevo „maț“; čerenove zubi „măsele“; čereslo „brăzdar“. La Bl am întîlnit numai čere- : čerep, čereva, čerenove zubi, čereslo.

11

Ca și în unele graiuri slovace centrale³, la Bl și Vz în locul consoanelor duble din alte graiuri și din limba literară se pronunță consoane scurte: märke „moale“; pana „virgină“; kameni „de piatră“; niši „mai jos“; rane „de dimineață“ Vz; jačmena muka „făină de orz“; je viši „mai înalt“; bl'iši „mai aproape“; mjaki „moale“ Vz, Bl; odix „odihnă“; povinnost' îndatorire“; odavna „de mult“; rosipat' „a risipi“; veči, vjači „mai mare“; mlači „mai tînăr“; Ana „Ana“ Bl; Consoane lungi am notat numai în cuvintele: jama vapenna „groapă de var“; oddavna „de mult“; d'enna „de zi“ Bl.

12

La Vz am notat grupul de consoane št', caracteristic graiurilor slovace centrale. La Bl, pe lîngă št' se întîlnește și šč, caracteristic graiurilor slovace răsăritene⁴.

št': ešt'e „încă“; št'est'a „noroc“; st'asl'ive „norocos“; Št'efan „Ștefan“, Vz; kušt'ik „bucățică“; št'ipal' „a pișca“; št'ipl'avi „usturător, înțepător“; sa bl'išt'i „strălucește“; pušt'at' „a lăsa“; dašt'ička „scîndurică“; št'ava „măcriș“; št'etka „pămătuț“; št'eňa „pui, cățel“ Bl;

šč: fl'aščička „sticlură“; jaščurica „șopîrlă“; dašč „ploaie“; ščuka „știucă“; roščepit' „a despica, a crăpa“ Bl; Am întîlnit o serie de cuvinte care se

¹ V. Vázný, *Nářečí slovenská*, p. 261 și harta Nr. 19; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 290

² V. Vázný, *Nářečí slovenská*, p. 301; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 426; Št. Tóbič, *op. cit.*, p. 106—107.

³ J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 243, 290—291, 294.

⁴ V. Vázný, *Nářečít slovenská*, p. 261 și harta Nr. 21; J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 290.

pronunță și cu *št'* și cu *šč'*: *pišt'elka-piščalka* „fluiet, tilincă“; *št'epit'-ščepit'* „a vaccina“; *št'ast'e - ščest'a* „noroc“; *frišt'ejši - friščejši* „mai iute“; *ešt'e, ešt'i - ešče* „încă“; *Št'efan - Ščefan*. În locul lui *všt'* se pronunță *čt'* în cuvântul *načt'ivit'* „a vizita“ Bl.

13

Cuvintele de tipul *zdravie*, la nominativ singular, în Vz, primesc terminația *-ja, -a* (de proveniență slovacă centrală¹) sau *-je*, (de origină slovacă răsăriteană²). De ex.: *a*: *poludňa* „amiază“; *je, e*: *ovocje* „fructe“; *podněbje* „cerul gurii“; *mlat'eňe, mlat'enje* „treierat“; *ražď'e, šuškaňe* „șoptire“.

Sînt cuvinte care au două variante: *zdravja - zdravje* „sănătate“; *uhl'a - uhl'e* „cărboni“; *požehnaňa-požehnaňe* „binecuvîntare“, *dojeňa - dojeňe* „muls, mulgere“.

După cum se vede din exemplele enumerate, la Vz. formele slovace răsăritene sînt preponderente.

În schimb la Bl am notat numai *a, ja*: *zdravja, stavjaňa* „clădire“; *cestovaňa* „călătorie“, *jed'eňa* „mîncare“; *spevaňa* „cîntare“; *l'ist'a* „frunze“; *hnojeňa* „gunoier“; *dojeňa* „muls“; *post'elaňa* „așternut“; *mut'eňa* „bătutul (untului)“; *prad'eňa* „toarcere“; *sjať'a* „semănat“; *ražď'a* „vreascuri, găteje“.

14

Substantivele de tip *srdce* la nom. acc. sing. se termină în *e* (particularitate slovacă centrală³ sau în *o* (particularitate slovacă răsăriteană⁴: *e*: *srce* „inimă“; *oje* „oiște“; *pol'e* „cîmp“; *more* „mare“ Vz.; *o*: *vreco* „sac“, Vz, Bl.

Unele cuvinte se pronunță și cu *-o* și cu *-e*: *vajce - vajco* „ouă“; *pl'eco - pl'eco* „umăr“, Bl, Vz.

15

Substantivele de tipul *l'udia, otcovia* la nominativ plural primesc terminațiile *-ja, -a* și *-ovja*, de origină slovacă centrală⁵: *rod'ičja* „părinți“; *l'ud'a - l'ud'ja* „oameni“; *brat'a* „frați“; *sused'ja* „vecini“; *zat'ja* „gineri“; *učitel'ja* „învățători“ Bl; *sinojva* „fiii“; *ocovja* „tați, părinți“; *zat'ovja* „gineri“; *gazdovja* „gospodari“; *kmotrovja* „cumetri“, Bl, Vz.

16

În cazul genitiv și locativ plural al substantivelor de toate trei genurile, la Bl și Vz este răspîndită terminația *-ox*, obișnuită în graiurile slovace răsă-

¹ V. Vážný, *Nářeči slovenská...*, p. 261 și harta Nr. 26.

² *Ibidem*.

³ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, p. 261 și harta Nr. 25; J. Fedák, *Zo šarišského hláskoslovía*. Sborník Škultétyho, p. 512; Št. Tóvik, *op. cit.*, p. 110 și harta, izoglosa Nr. 6.

⁴ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, p. 261 și harta Nr. 25; J. Fedák, *Zo šarišského hláskoslovía*. Sborník Škultétyho, p. 512; Št. Tóvik, *op. cit.*, p. 110 și harta izoglosa Nr. 6.

⁵ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, p. 261 și harta Nr. 23.

ritene¹: *sinox* „a fiilor“; *metlox* „a măturilor“; *dušox* „a sufletelor“; *do dlaňox* „în palme“; *slovox* „a cuvintelor“; *ve vajcox* „în ouă“; *na husl'ox* „pe vioară“; *do prsox* „în piept“ etc.

La genitiv plural formele caracteristice graiurilor slovace centrale le-am auzit sporadic. De ex.: *zo sl'ivek* „din prune“; *vjacej sl'epek* „mai multe găini“; *štvero topanok* „patru pantofi“; *do ruk* dar și *z rukox* „în mâini“; *do prsi*, *do hor* și *do horox* „în munți“; *s t'ehel* și *t'ehlox* „din cărămizi“; *5 vajec* și *5 vajcox* „5 ouă“; *do uši* „în urechi“; *vel'a peňazi* „mulți bani“; *do dveri* „în ușă“ Vz; *ot koňi* „de la cai“; *5 kraf* „cinci vite“; *10 kridel* „10 aripi“; *z hrušek* „din pere“; *z ovec* și *ofcox* „din oi“; *5 sl'ivek* „5 prune“; *5 t'ehel* „5 cărămizi“; *vel'a l'ud'i* „mulți oameni“; *od videl* și *od vidlox* „de la furci“; *do hrabl'i* „în greblă“ Bl.

La locativul plural al substantivelor de genul feminin terminația *-ax* caracteristică graiurilor slovace centrale am notat-o, numai într-un singur caz: *na lukax* „pe câmpuri“ Bl.

17

La dativ plural substantivele de toate cele trei genuri primesc terminația *-om* (particularitate slovacă răsăriteană): *sinom* „fiilor“; *k ušom* „la urechi“; *d'efcatom* „fetelor“; *ku prsom* „la piept“; *g dverom* „la ușă“; *ku ženom* „la femei ș.a. Vz, Bl.

18

La instrumental plural substantivele de toate trei genuri primesc terminația *-ami*, răspîdită în graiurile slovace răsăritene: *s koňami* „cu caii“; *s xlapami* „cu bărbații“; *mezi kostolami* „între biserici“; *za ušami* „după urechi“ Bl, Vz. Am întîlnit excepții numai în următoarele cazuri: *s vojakmi* „cu soldații“; *s xlapi* „cu bărbații“ Vz; *z vojaci* „cu soldații“; *z l'icama* „cu fețele“, Bl.

19

Substantivele, adjectivele, pronumele și numeralele la instr. sing. fem. în locul lui *-ou* din graiurile slovace centrale² primesc terminația *-u*, răspîdită în graiurile slovace răsăritene³: *z jednu ženu* „cu o femeie“; *pret tu izbu* „în fața casei aceleia“; *pišu krejdu* „ei scriu cu cretă“; *z dobru ženu* „cu femeia bună“; *pod lavicu* „sub bancă“; *podo mnu* „sub mine“; *zose mnu* „cu mine“; *s t'ebu* „cu tine“; *s ňu* „cu ea“; *zo sebu* „cu sine“, etc. Vz. *plna z vodu* „plin de apă“; *z hlavu* „cu capul“; *z moju sestru* „cu sora mea“; *se mnu* „cu mine“; *s t'ebu* „cu tine“; *pode mnu* „sub mine“; *s ňu* „cu ea“ etc. Bl.

Terminația *-ou* am întîlnit-o numai în trei cazuri: *so mnou*, *id'eme dol'inou* „mergem în jos (spre vale)“ Vz. *nad zemou* „deasupra pămîntului“ Bl.

¹ *Ibidem*, p. 303 și harta Nr. 253; J. Fedák, *op. cit.*, p. 66, 68–69; Št. Tóvik, *op. cit.*, p. 114–115 și harta izoglosa Nr. 12.

² V. Vážný, *Nářečí slovenská*, p. 261 și harta Nr. 22.

³ *Ibidem*.

Substantivele de tipul „*lúka*“, „*noha*“, „*mucha*“ la locativ sg. primesc terminația *-i*, răspîndită în unele graiuri slovace centrale¹: *v ruki* „în mîină“; *na nohi* „pe picior“; *na luki* „pe cîmp“; *na muxi* „pe muscă“ etc. Bl, Vz.

Adjectivele, pronumele și numeralele de genul masculin și neutru, la cazul propozițional singular, primesc terminația *-im* (particularitate slovacă de est): *o dobrim* „despre bun“, *o mojím* „despre al meu“; *o ňim* „despre el“; *o tím* „despre acela“; *o kim?* „despre cine“; *o čim?* „despre ce“?; *o kerim?* „despre care“?; *o našim* „despre al nostru“; *o jednim* „despre unul“ Vz, Bl.

* * *

Graiul slovac din Borumlaca și Vărzari mai are o serie de particularități, care, din punctul de vedere al originii, aparțin *diferitelor* graiuri (graiuri slovace centrale și graiuri slovace răsăritene). În articolul de față am urmărit doar prezentarea cîtorva trăsături, care ilustrează coexistența în graiul de la Borumlaca și Vărzari a două sisteme dialectale.

Presupunerea că elementele slovace răsăritene au pătruns în Bl și Vz din comunele slovace învecinate este îndreptățită mai ales dacă luăm în considerație faptul că toate elementele slovace răsăritene existente în graiul din Bl și Vz se găsesc și în graiurile slovace din Socet, Huta-Voivozi Șinteu ș.a. Pentru graiurile din aceste comune sînt caracteristice, între altele, următoarele trăsături dialectale de tip slovac răsăritean:

1) În loc de *ɛ din slava comună, în silaba scurtă, după consoanele labiale, se pronunță *ja*: *mjaso*, *pjast*, *hovjado* etc.

2) În loc de *l* silabic în aceleași cuvinte ca și la Bl și Vz, la Socet, Șinteu, etc. se pronunță *l* nesilabic însoțit de vocală: *klupko*, *potlust'*, *dluhe* ș.a.

3) Vocalelor *ъ, *ь în poziție forte din slovacă comună le corespunde în genere *e*: *jarek*, *darebni*, *xrbet*, *preze mňa*, *ve vod'e*, *kost'el*, *jamečka*, *zemret'*, *deska* ș.a.

4) Substantivele de tipul *srce* se termină la nom sg. în *-o*: *srco*, *pl'eco*, *vajco*, *vreco*, *ojo* ș.a.

5) La genitiv și locativ plural toate substantivele primesc terminația *ox*: *jasl'ox*, *sluhox* ș.a.

6) La instr. sing. substantivele adjectivele, pronumele și numeralele de genul feminin primesc terminația *-u*: *z dobru ženu*, *s t'ebu*, *z jednu* ș.a.

Trebuie să remarcăm însă că nici graiurile slovace din Socet, Huta-Voivozi și Șinteu nu sînt graiuri slovace *pur răsăritene*. În limba vorbitorilor din aceste comune găsim multe trăsături slovace centrale.

Astfel, într-o parte a cazurilor *l* — *r* silabici s-au păstrat; în loc de **ořt-*, **olt-* din slava comună, pe lîngă *rot-*, *lot-* se pronunță și *rat-*, *lat-*; în locul consoanelor duble din limba literară se pronunță consoane simple; în cuvintele de tipul *zdravie*, în afară de *-e* în terminație se pronunță, și *a*, *ja*; verbul auxiliar *byť* la prezent persoana 3 plural are forma *sa*: *oňi sa* „ei sînt“; cuvintele

¹ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, p. 281, harta Nr. 35; E. Jóna, *O povahe velár v strednej slovenčine*. SMS XIII, 1935, p. 36; Št. Tóbk, *op. cit.*, p. 116—117 și harta, izoglosa Nr. 15.

snech, nech, nechat, chcem din limba literară se pronunță în forma slovacă centrală: *sňax*, „zăpadă“; *nax* „fie“; *nahat'* „a lăsa“; *kcem* „vreau“.

Proporția elementelor slovace centrale în graiurile comunelor Socet, Huta-Voivozi, Șinteu este însă mică. Graiurile acestor localități prin caracterul lor *general*, sînt graiuri de tip *răsăritean*.

Prezența elementelor slovace centrale în graiurile din Socet și din celelalte localități se explică prin faptul că slovacii care s-au stabilit în aceste comune au venit nu numai din Slovacia de Răsărit¹, ci și din Slovacia Centrală², și din Gemer, cu graiuri slovace de tranziție, central-răsăritene.

Dacă comparăm graiul slovac din Bl și Vz cu graiurile slovace din Slovacia și încercăm să stabilim pe baza faptelor dialectale, din ce părți ale Slovaciei au putut veni coloniștii slovaci în aceste două comune, ajungem la următoarea concluzie: graiul slovac din Bl și Vz are o serie de particularități³ care sînt proprii graiurilor slovace centrale de sud (în fostele județe Hont, Novohrad, Zvolen și în parte Gemer). De ex., cuvîntul *chcem* „eu vreau“ din limba literară se pronunță la Bl și Vz în forma *kcem*⁴.

Pentru graiul din cele două comune este caracteristic grupul inițial de consoane *sr-* în cuvinte ca *sreda* „miercuri“, *sreborni* „de argint“⁵ ș.a.

Cuvîntul *snech* „zăpadă“ din limba literară, la Bl și Vz se pronunță „*sňax*“⁶.

La dativ și locativ cuvintele de tip *ruka, noha, mucha*, la Bl și Vz au terminația *-i*: *ruki, nohi, muxi*⁷.

În graiul slovac din Bl și Vz nu se pronunță consoane duble, ci numai consoane simple⁸: *jačmeni, pana, rane* ș.a.

În loc de *l*, la sfîrșitul silabei la Vz adeseori se pronunță *u* nesilabic: *kostou, bou som, beučou*⁹.

În cele două comune se pronunță *d'ouka* „fată“; *l'ouč* „leucă“; *pol'ouka* „supă“, de proveniență slovacă centrală de sud¹⁰.

Aceste particularități dialectale arată că slovacii care s-au stabilit în cele două comune au venit din Slovacia Centrală de sud.

ОБ ОДНОМ СМЕШАННОМ, СЛОВАЦКОМ ГОВОРЕ КРИШАНСКОЙ ОБЛАСТИ

(Говор сел Борумлака и Вэрзарь)

(РЕЗЮМЕ)

В первой части статьи автор излагает результаты своих исследований, предпринятых с целью создания монографии о словацких говорах Кришанской области. Начиная с 1957 года, были обследованы следующие села, насе-

¹ Urbán, *op. cit.*, p. 116—153.

² *Ibidem*.

³ Dăm aici și unele trăsături care n-au fost amintite în articol, dar care ne pot servi la stabilirea locului de unde au venit slovacii.

⁴ J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 298; P. Ondrus, *op. cit.*, p. 187.

⁵ J. Štolc, *op. cit.*, p. 290.

⁶ P. Ondrus, *op. cit.*, p. 189.

⁷ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, p. 281, harta Nr. 35; E. Jóna, *O povahe...*, p. 36.

⁸ J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 243, 290—291, 294.

⁹ V. Vážný, *Nářeči slovenská*, harta nr. 33.

¹⁰ J. Štolc, *Nářečie troch...*, p. 298.

ленные словаками: Бород-Шеран, Валя-Унгурулуй, Валя-Тырней, Шинтеу, Хута-Воивозь, Сочет, Сакаласэул-Ноу, Борумлака, Вэрзарь, Валя-Черулуй, Будою, Трия, Феджерник и Киоаг.

Словаки пришли в эти места в первые десятилетия XIX века из различных частей Словакии (больше всего из Центральной и Восточной Словакии). В результате их длительного совместного проживания говоры подверглись взаимному влиянию и нивелировке, образуя смешанные говоры. На таком смешанном словацком говоре говорят в селах Борумлака и Вэрзарь Маргитского района. В соответствии с историческими источниками, словаки пришли в эти села между 1832 и 1836 годами из уездов Зволен и Новоград (уезды с центральными словацкими говорами). На основе изученного материала можно сделать вывод о том, что говор, который употребляется в этих двух населенных пунктах, восходит к словацкому говору юго-центрального типа. В настоящее время, однако, в этот говор проникли многочисленные восточно-словацкие элементы, что, по мнению автора, объясняется сильным влиянием восточно-словацкого говора, на котором говорят в соседних населенных пунктах: Сочет, Хута-Воивозь, Шинтеу и т.д. В результате скрещивания и нивелировки двух говоров в Борумлаке и Вэрзарь образовался смешанный словацкий говор — центрально-восточный. Процесс формирования этого смешанного говора еще не завершен. По сравнению с Борумлакой в Вэрзарь в языке представителей старшего поколения первичный центральный словацкий говор сохранился в большей чистоте.

В статье перечислен ряд фонетических и морфологических явлений, которые показывают, что в двух селах говорят на смешанном словацком говоре: Произносятся только краткие гласные. Например, *idu, rukaf, dobri*.

Ударение падает на предпоследний слог. Например, *rospravàju*.

Вместо дифтонгов *je, ja*, употребляемых в литературном языке и центральных словацких говорах, в некоторых положениях произносится *je, ja*, а в других позициях и словах — *e, a* (восточно-словацкого происхождения). Например *mjera, papjer, pjati, vjac, fajčja, smešni, trezvi, d'et'a kamenok, pečenka, hrušek, jader, cužeho, rozumet', obl'est', pečem, ret'aska, prasatko, večeram*.

Вместо общеславянского *e в кратком слоге после губного согласного произносится, с одной стороны, *e* или *a* (центрально-словацкая черта), а, с другой стороны, *ja* (произношение, характерное для говоров Спиша, Гемера и Оравы) Например, *peť, päť, pjať, mäso, meso, mjaso*.

Вместо *v* в конце слога реже произносится неслоговое *u* (центрально-словацкая черта), чаще *v*, соответ. *f* (восточно-словацкая черта). Например, *rouna rukau, sl'ifka, usilovni*. Вместо *l* в конце слога реже произносится неслоговое *u* (центрально-словацкая черта), чаще — *l* (восточно-словацкая черта). Например, *vid'eu, spadnuu, pouďňa; robil, poldňa*.

l слоговой в некоторых случаях сохраняется (центрально-словацкая черта), в других — становится неслоговым в сочетании с гласным (восточно-словацкая черта). Например, *plni, vlk, dluzhoba, potlust'*.

Вместо общеславянских редуцированных *ъ, ь* в сильной позиции произносится *o* и *a* (центрально-словацкая черта) или *e* (восточнославянская черта). Например, *daska, vjetor, potom, blazon, lalok, s xlapom vo skol'e podo mnu, zo sebu vopxal podoprel; potem, cuker, ocet, xrbet, blazen, veter, mlatek, s učitel'em, ve vajci, podo mnu, ze sinem, vepxal, podeprel*.

Общеславянским начальным сочетаниям *ořt-, *ořt, как и в центральных словацких говорах, соответствуют формы *rat-, lat*. Например, *ražen, ražde, vlaňi, laxet'*.

Как и в некоторых центральных словацких говорах, вместо двойных согласных, употребляемых в других говорах и в литературном языке, произносятся краткие согласные: *jačmeni, odix*.

Встречается как сочетание согласных *št'* (центрально-словацкая черта), так и *šč* (восточнославянская черта). Например, *ešt'e - ešče, št'epit - ščepit'*.

Слова типа *zdravie* получают в именительном падеже единственного числа окончания *ja, -a* (центральнословацкого происхождения) и *je, e* (восточнословацкого происхождения). Например, *poludňa, zdravja; podňebje, mlat'eňe*.

Существительные типа *srdce* оканчиваются в именительном и винительном падежах единственного числа на *e* (центральнословацкая черта) или на *o* (восточнославянская черта). Например, *srce, oje, vajce - vajco*.

Существительные типа *ľudia, otcovia* получают в именительном множественного числа окончания *-ja, a, и -ovja*, центральнословацкого происхождения. Например, *rod'ičja, brat'a ocovja*.

В родительном и местном падежах множественного числа существительных всех трех родов распространено окончание *ox*, употребляемое в восточнословацких говорах. Например, *sinox, metlox, dušox, vajcox, do prsox*.

Существительные, прилагательные, местоимения и числительные получают в творительном падеже единственного числа женского рода вместо *-om*, распространенного в центральных словацких говорах, окончание *и*, характерное для восточных словацких говоров. Например, *z jednu ženu, podu tnu, z toju sestru*.

Прилагательные, местоимения и числительные мужского и среднего рода получают в предложном падеже единственного числа окончание *-im* (восточнословацкая черта). Например, *o dobrim, o mojim, o ěim*.

SUR UN DIALECTE SLOVAQUE MIXTE DE LA RÉGION DE CRIȘANA

(Les parlers de Borumlaca et de Vărzari)

(RÉSUMÉ)

Dans la première partie de l'article l'auteur expose les recherches qu'il a faites dans le but d'établir une monographie des parlers slovaques de la région de Crișana. Depuis l'année 1957 il a entrepris des enquêtes dans les communes suivantes habitées par des Slovaques : Borod-Șeran, Valea Ungurului, Valea Tîrnei, Șinteu, Huta-Voivozi, Socet, Sacalasăul-Nou, Borumlaca Vărzari, Valea Cerului, Budoiu, Tria, Fegernic et Chioag. Les Slovaques sont arrivées dans ces localités au cours des premières décennies du XIXe siècle, venant de différentes parties de la Slovaquie (surtout de la Slovaquie Centrale et Orientale). Par suite d'une coexistence assez longue, leurs parlers se sont influencés réciproquement et se sont nivelés en donnant naissance à des parlers mixtes.

Un parler slovaque de ce genre est en usage à Borumlaca et à Vărzari localités voisines, du district de Marghita. D'après les données fournies par

les sources historiques, les Slovaques y sont arrivés, entre 1832 et 1836, des départements de Zvolen et de Novohrad, départements parlant des dialectes de la Slovaquie centrale. Les recherches entreprises ont permis à l'auteur de constater que l'idiome utilisé dans ces deux localités dérive d'un langage slovaque de type centro-méridional. Mais à présent ce langage, a reçu de nombreux éléments slovaques orientaux ce qui, selon lui, s'explique par la forte influence de l'idiome slovaque oriental parlé dans les localités avoisinantes : Socet, Huta-Voivozi, Šinteu, etc. Par suite de l'entrecroisement et du nivellement de deux langages, un parler slovaque mixte, centro-oriental, s'est constitué à Borumlaca et à Värzari. Mais ce parler mixte suit une évolution qui n'est pas encore terminée. Par rapport à Borumlaca la langue parlée à Värzari par les personnes âgées a conservé plus pur le parler originaire slovaque.

L'article énumère une série de phénomènes phonétiques et morphologiques qui prouvent que dans ces deux communes on parle un idiome slovaque mixte.

On ne prononce que les voyelles courtes, p. ex. : *idu, rukaf, dobri*.

L'accent tombe sur l'avant-dernière syllabe. P. ex. *rospravàju*.

A la place des diphtongues *je, ja* de la langue littéraire et des idiomes de la Slovaquie centrale, on prononce, dans certaines situations, *je, ja* et dans d'autres ainsi que dans des mots *e, a* (d'origine slovaque orientale). P. ex. : *mjera, papjer, pjati, vjac, fajčja, smešni, trezvi, d'et'a kamenok, pečenka, hrušek, jader, cužeho, rozumet', obl'est', pečem, ret'aska, prasatko, večeram*.

Au lieu de *ę de la langue slave commune, dans la syllabe courte on prononce, après des consonnes labiales, d'une part *e* ou *ä* (trait centro-slovaque) et d'autre part *ja* (prononciation caractéristique à certains parler de Spiš, Gemer et Orava). Par ex. *pet', pjat', mäso, meso, mjaso*.

A la fin de la syllabe, au lieu de *v* on prononce plus rarement *u* non-syllabique (trait centro-slovaque) et plus fréquemment *v*, resp. *f* (trait slovaque oriental). Par ex. *rouna, rukau, sl'ifka, usiloni*.

Au lieu de *l*, à la fin de la syllabe on prononce plus rarement *u* non-syllabique (particularité centro-slovaque) et plus fréquemment *l* (particularité slovaque orientale). Par exemple *vid'eu, spadnuu, pouďňa; robil, poldňa*.

L'*l* syllabique est conservé dans certains cas (particularité centro-slovaque, dans d'autre, il devient non-syllabique, étant accompagné d'une voyelle (particularité slovaque orientale). Par ex. : *plni, vlk, dlužoba, potlust'*.

Au lieu des **o, *b* de la langue slave commune, on prononce, en position forte, *o* et *a* (particularité centro-slovaque) ou *e* (particularité slovaque orientale). Par ex. : *daska, vjetor, potom, blazon, lalok, s xlapom vo škol'e podo mnu, zo sebu vopxal, podoprel; potem, cuker, ocet, xrbet, blazen, veter, mlatek, s učitel'em, ve vajci, podo mnu, ze sinem, vepxal, podeprel*.

Aux groupes initiaux **ort, *ot* de la langue slave commune correspondent, tout comme dans les idiomes centro-slovaques, les formes *rat, lat*. Par ex. : *ražen, ražd'e, vlašii, laxet'*.

De même que dans certains langages centro-slovaques, à la place des consonnes doubles d'autres idiomes et de la langue littéraire on prononce des consonnes courtes : *jačmeni, odix*.

On rencontre aussi bien dans le groupe de consonnes *št* (particularité centro-slovaque) que *šč* (particularité slovaque orientale).

Par ex. *ešt'e - ešče, št'epit - ščepit'*.

Des mots du type *zdravie* reçoivent au nominatif singulier les terminaisons *-ja, -a* (de provenance centro-slovaque) et *je, e* (d'origine slovaque orientale). Par ex. *poludňa, zdravja, podňebje, mlat'eňe*.

Les substantifs du type *srdce* se terminent au nominatif et à l'accusatif singulier en *e* (particularité centro-slovaque) ou en *o* (particularité slovaque orientale). Par ex. *srce, oje, vajce, -vajco*.

Les substantifs du type *ľudia, octovia* reçoivent au nominatif pluriel les terminaisons *-ja, -a* et *ovja* d'origine centro-slovaque. Par ex. *rod'ičja, brat'a, ocovja*.

Aux génitif et locatif pluriels des substantifs des trois genres on trouve la terminaison *-ox*, habituelle aux parlers slovaques orientaux. Par ex. *sinox, meltox, dušox, vajcox, do prsox*.

Les substantifs, les adjectifs qualificatifs, les pronoms et les adjectifs numéraux reçoivent à l'instrumental féminin singulier, au lieu du *-ou* des dialectes centro-slovaques, la terminaison *-u*, répandue dans les idiomes slovaques orientaux. Par ex. *z jednu ženu, podo mnu, z moju sestru*.

Les adjectifs qualificatifs, les pronoms et les adjectifs numéraux masculins et neutres reçoivent au prépositionnel singulier la terminaison *-im* (particularité slovaque orientale). Par ex. : *o dobrim, o mojim, o ňim*.

CINCI ANI DE ACTIVITATE A ASOCIAȚIEI SLAVIȘTILOR DIN R.P.R. (1956—1961)

La 6 octombrie 1961 s-au împlinit 5 ani de la înființarea Asociației Slaviștilor din R.P.R., sub auspiciile Ministerului Învățămîntului, pe baza actului constitutiv întocmit în ședința de organizare a Asociației, care a avut loc în ziua de 13 septembrie același an. Creată din inițiativa acad. Emil Petrovici, membru în Comitetul Internațional al Slaviștilor, a acad. Al. Rosetti și a unui grup de alți 20 de slaviști, această asociație științifică corespundea unei necesități de mult simțită în știința noastră. Constituirea Asociației Slaviștilor din R.P.R. a fost salutăată ca un pas important spre desfășurarea unei activități științifice organizate în domeniul cercetărilor lingvistice, literare și istorice slavo-române.

Climatul internațional care a favorizat organizarea noii asociații l-au constituit intensificarea relațiilor științifice între slaviștii din toate țările — în primul rînd din țările slave —, convocarea Conferinței internaționale a slaviștilor de la Belgrad (15—21 sept. 1955) și pregătirea celui de al IV-lea Congres internațional al slaviștilor, care s-a desfășurat ulterior la Moscova, în zilele de 1—10 septembrie 1958.

În legătură cu această aniversare, Asociația Slaviștilor a ținut la 19 decembrie 1961 o adunare generală festivă, în cadrul căreia acad. E. Petrovici a vorbit despre *activitatea Asociației în cei 5 ani de la înființare și sarcinile slaviștilor români în vederea celui de al V-lea Congres internațional al slaviștilor* (Sofia, 15—22 sept. 1963).

Activitatea Asociației Slaviștilor — a arătat acad. Emil Petrovici — a fost orientată încă de la început spre pregătirea contribuțiilor românești în cinstea congresului internațional al slaviștilor. Au început să fie ținute cu regularitate comunicări științifice în cadrul Asociației și s-au pregătit primele trei volume „Romanoslavica”, care cuprindeau în primul rînd textele comunicărilor ce urmau să fie prezentate la congresul de la Moscova. Aceasta a fost prima etapă a activității Asociației Slaviștilor, încununată de participarea delegației românești la congres cu un număr de 8 referate și comunicări, care s-au bucurat de o bună apreciere în cadrul secțiilor congresului.

A doua etapă a activității Asociației Slaviștilor a fost marcată prin lărgirea rîndurilor membrilor ei și organizarea în 1959 a celor trei secții — de lingvistică, literatură și istorie — și înființarea filialelor din alte două centre universitare — Cluj și Iași. Pe baza unor planuri de muncă anuale, s-au ținut în continuare numeroase comunicări științifice, atât la București, cit și la Cluj și Iași, și s-au organizat ședințe de comunicări axate pe anumite teme sau prilejuite de aniversări ale unor mari personalități. Printre acestea pot fi citate ședințele festive consacrate aniversării marelui scriitor rus A. P. Cehov, comemorării marelui scriitor ucrainean T. G. Șevcenko, împlinirii a 100 de ani de studii slavo-române, precum și prima conferință de dialectologie slavo-română. În acest răstimp a apărut vol. IV „Romanoslavica” și au fost date la tipar volumele V (Istorie) și VI (Filologie), urmate de vol. VII (Dialectologie). În planul de activitate a Asociației Slaviștilor sînt prevăzute o serie de alte activități științifice, participarea activă la lucrările comisiilor internaționale de pe lângă C. I. S. și pregătirea lucrărilor slaviștilor români în vederea celui de al V-lea Congres internațional al slaviștilor, care se va desfășura la Sofia în septembrie 1963.

În continuare, acad. E. Petrovici a prezentat membrilor Asociației rezultatele conferinței Comitetului Internațional al Slaviștilor (Belgrad — Skopje — Ohrida, 9—15 oct. 1961), la

care a participat împreună cu prof. M. Novicov. Conferința a definitivat tematica și structura congresului, precum și ancheta științifică adresată participanților la congres, luând de asemenea o serie de hotărâri organizatorice.

În vederea congresului, Comitetul Asociației Slaviștilor a stabilit, în urma consultărilor cu numeroși membri, un proiect de tematică a lucrărilor pe care le vor pregăti slaviștii români și care vor fi publicate în preajma congresului.

Lista acestor lucrări a fost prezentată de conf. G. Mihăilă, care a arătat că au fost fixate pînă acum o serie de lucrări axate pe tematica congresului, în special referitoare la relațiile lingvistice, literare și istorice slavo-române, dar și la alte probleme generale de slavistică. O serie de membri ai Asociației s-au angajat să prezinte aceste lucrări la timp, pentru ca ele să poată fi tipărite în volumele „Romanoslavica” dedicate congresului.

Pe marginea acestei informări au luat cuvîntul mai mulți membri ai Asociației, care au făcut unele completări și precizări sau au propus teme noi, care au fost consemnate în redactarea definitivă a tematicii.

În continuare, conf. I. C. Chițimia a dat citire planului Asociației Slaviștilor pe anul 1962 și a comunicat adunării numele membrilor primiți în Asociație de la ultima adunare generală (1 aprilie 1961) : prin noile primiri de membri, numărul lor a crescut de la 98 la 115. Planurile filialelor din Cluj și Iași au fost prezentate de conf. I. Pătruț și conf. Al. Zacordonet.

Participanții la discuții au aprobat planurile expuse, aducînd unele completări și sugestii privind activitatea viitoare a Asociației Slaviștilor din R.P.R. Realizarea lor — a spus acad. E. Petrovici în incheiere — depinde de activitatea susținută a tuturor membrilor Asociației. Rezultatele obținute în primii cinci ani de activitate, cu toate dificultățile inerente începutului, sînt o garanție a succeselor viitoare. Avînd în permanență sprijinul Ministerului Învățămîntului, Asociația Slaviștilor din R.P.R. va depune o activitate din ce în ce mai intensă pentru rezolvarea sarcinilor de cinste ce-i stau în față pe tărîmul cercetării relațiilor slavo-române și al strîngerii legăturilor de prietenie și colaborare cu slaviștii din U.R.S.S., din celelalte țări slave și din toate țările în care se cultivă slavistica.

* * *

Potrivit tradiției stabilite, prezentăm mai jos activitatea membrilor Asociației Slaviștilor din R. P.R. în cadrul ședințelor de comunicări, care au avut loc în lunile aprilie — decembrie 1961¹ :

La București

- 1) 5 mai 1961 : T. Holban, *Din relațiile romîno-polone. Misiunea iezuită din 1589.*
- 2) 19 mai 1961 : *Ședință festivă închinată împlinirii a o sută de ani de la moartea marelui scriitor ucrainean Taras Grigorievici Șevcenko (1814—1861).*
  - Conf. Ecaterina Fodor, *Cuvînt de deschidere.*
  - Conf. I. C. Chițimia, *Legăturile lui T. Șevcenko cu scriitorii și revoluționarii poloni.*
  - Lect. Magdalena Laszlo, *C. Dobrogeanu-Gherea despre marele scriitor ucrainean T. G. Șevcenko.*
  - Lect. N. Pavliuc, *T. Șevcenko și limba literară ucraineană.*
  - Asist. Gr. Stelian Iațentiuc, *Imaginea muncii în creația lui Șevcenko.*
- 3) 15 iunie 1961 : Dan Zamfirescu, *„Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”. Problema autenticității.*
- 4) 23 iunie 1961 : Acad. Emil Petrovici, *Toponimice slave cu polnoglasie pe teritoriul R.P.R.*
- 5) 27—28 iunie 1961 : *Conferința de dialectologie slavo-romînă.*²
- 6) 18 noiembrie 1961 : Prof. P. Dinekov (Universitatea din Sofia), *Unele probleme de poetică a cîntecului popular bulgar actual.*
- 7) 5 decembrie 1961 : Lect. Magdalena Laszlo, *B. P. Hasdeu despre folclorul ucrainean.*
- 8) 19 decembrie 1961 : *Adunarea generală festivă consacrată împlinirii a 5 ani de la înființarea Asociației Slaviștilor din R.P.R.*

¹ Titlurile comunicărilor precedente, din 1956 pînă în aprilie 1961, sînt menționate în Rsl, III, p. 337—338; IV, p. 408—409; VI, p. 319—321.

² Lucrările sînt menționate în articolul introductiv din volumul de față, p. 5—6.

La filiala din Cluj

- 1) 30 aprilie 1961 : N. Dunăre, cercetător principal, *Din preocupările etnografilor polonezi, cehi și slovaci.*
- 2) 25 mai 1961 : Acad. E. Petrovici, *Probleme discutate la conferința de la Sofia (oct. 1950) a Comitetului Internațional al Slaviștilor.*
- 3) 21 iunie 1961 :
  - Acad. E. Petrovici, *Informarea asupra conferinței de la Praga (iunie 1961) a Comisiei internaționale pentru Atlasul lingvistic slav.*
  - Asist. Gr. Benedek, *Trăsături caracteristice ale graiului slovac din Vărzari și Borumlaca (reg. Crișana).*
  - Asist. Gh. Ciplea, *Despre cantitatea vocalelor în graiurile cehe din Banat.*
- 4) 3 noiembrie 1961 : Acad. E. Petrovici, *Informare asupra conferinței Comitetului Internațional al Slaviștilor (Belgrad — Skopje — Ohrida, oct. 1961) și asupra conferinței Comisiei de onomastică slavă (Berlin, oct. 1961).*
- 5) 1 decembrie 1961 : Conf. I. Pătruț, *Considerații în legătură cu vocativul românesc în -o.*

La filiala din Iași

- 1) 8 septembrie 1961 :
  - Lect. A. Vraciu, Recenzii asupra cărților : T. Lehr-Splawiński și Czesław Bartula, *Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na ile porównawczym* (ed. IV, Wrocław-Kraków, 1959); St. Stoianov și M. Ianakiev, *Старобългарски език. Текстовете и речник* (ed. II, Sofia, 1960).
  - Asist. M. Trocin, Recenzie asupra cărții : N. M. Iolkina, *Старославянский язык*, (Moscova, 1960).
- 2) 11 septembrie 1961 : Lect. A. Vraciu, *Problema vechilor raporturi lingvistice dintre balto-slavă și germanică.*
- 3) 26 septembrie 1961 :
  - Lect. Natalia Costin, *Pe marginea traducerilor din poezia lui M. Beniuc în limba rusă.*
  - Lect. A. Vraciu și asist. V. Rotundu, *Observații la cartea lui G. Mihăilă, Împrumuturi vechi sud-slave în limba română* (București, 1960).
- 4) 29 septembrie 1961 :
  - Lect. A. Vraciu, *Prima conferință de dialectologie slavo-română.*
  - Asist. M. Lozbă, *Observații asupra graiului velicorus (lipovenesc) din satul Mila 23, reg. Dobrogea (substantivul).*

Comunicările prezentate în cele trei centre au fost urmărite cu mult interes de numeroși participanți. Discuțiile purtate pe marginea lor au permis un larg schimb de păreri asupra problemelor dezbătute. O serie din aceste comunicări au fost pregătite ulterior pentru a fi publicate în „Romanoslavica” și în alte reviste.

La București, ședințele s-au ținut în sala Muzeului de istorie a orașului București, iar la Cluj și Iași la Facultățile de filologie ale Universităților „Babeș — Bolyai” și „Alexandru Ioan Cuza”. Comitetul Asociației Slaviștilor aduce pe această cale mulțumirile sale Direcției Muzeului și Decanatelor celor două facultăți.

G. M.

INDICE DE NUME PROPRII

A

Adrianopol, pacea de la, 82
 Afumați, comună, 147
 Alecsandri, V., 90
 Aleșd, comună, 81
 Aleuș, comună, 81
 Alexandria, oraș, 83
 Ampeium, azi Zlatna, 12
 Andreev, V. G., 126
 Antipa, Gr., 124, 125, 127, 129
 Apulum, azi Bălgrad, 12
 Arad, oraș, 80
 Arbore, Al. P., 77, 79, 98, 124
 Argel, comună, 77
 Arvinte, V., 5, 8, 57, 98, 104, 132, 134
 Astrahan, localitate în U.R.S.S., 128
 Atîrnați, comună, 82
 Aușeu, comună, 81
 Avanesov, R. I., 23, 24, 64, 66, 95, 96, 113, 136

B

Baia-Nouă, comună, 83, 211, 215
 Băile Herculane, comună, 211
 Băilești, comună, 82
 Bakovar, comună, 81
 Balabancea, comună, 77
 Bălan, T., 84
 Bălcăuți, comună, 77
 Bălenii Sîrbi, comună, 82, 147
 Bălgrad, 12, 15, 18, toponimic, 91
 Balta-Lungă, comună, 82
 Băluești, comună, 78
 Băneasa, comună, 82
 Ban, Alexe, 219
 Bartnicka — Dąbkowska, Barbara, 161, 164, 166
 Bașiu, toponimic, 18
 Baziaș, comună, 203
 Becicherecul-Mic, comună, 80
 Belareca, toponimic, 18
 Belić, A., 196—200, 204, 206, 207, 216
 Bělíč, Jaromir, 20
 Belobreșca, sat, 80, 203
 Beloded, I. K., 134
 Benea, sat, 57, 132—137, 139, 142, 144, 145

Benedek, Gr., 6, 7, 9, 55, 59, 60, 219, 243
 Benediktov, G. K., 137
 Beniuc, M., 243
 Beregsăul-Mic, comună, 80
 Berić, B., 6, 7, 9, 59, 103
 Bernstein, S.B., 23, 26, 40, 95, 96, 153
 Berzasca, comună, 83
 Beșenova-Veche, comună, 6, 20, 58, 81, 82, 147, 148
 Bicaci, comună, 81
 Biesiada, Ludowika, 160, 161, 163—165, 171, 177, 179, 182, 184
 Bigăr, comună, 83, 211, 215
 Bila, comună, 82, 147, 148
 Bilca, toponimic, 18
 Bistra, comună, 76
 Boanta, comună, 82
 Bocicoiul — Mare, comună, 76
 Bodin, sat, raion Beclean, 67
 Boinești, comună, 81
 Bolocan, Gh., 5, 8, 57, 58, 151
 Bordușani, sat, 78
 Borod, comună în Bihor, 59, 81
 Borod-Șeran, comună, 219, 238
 Borșa, comună, 76
 Borumlaca, comună reg. Crișana, 6, 59, 81, 219, 221—224, 228, 235, 238, 239, 243
 Bosanci, comună, 84
 Boscovici, Ioseph, 79
 Botoșani, oraș, 77
 Botoșenița—Mare, comună, 77
 Bourciez, E., 87
 Bozovici, comună, 83
 Brăila, oraș, 82, 99
 Brăilița, cartier din Brăila, 78, 97
 Brancovici, Gheorghe, 80
 Brănești, comună, 58, 78, 82, 83, 147, 148, 151
 Brazua, vezi Breazova, 12, 18
 Breaza, comună, 77, 132, 133
 Breazova, toponimic, 12, 18
 Brebenii-Sîrbi, comună, 83
 Breștea, comună, 81, 147
 Brestovăț, comună, 81
 Broch, O., 197
 Brodina, localitate, 56, 61, 77

Brückner, Al., 176
 Brusturi, comună, 81
 Budoii, localitate în Bihor, 59, 81, 219, 238
 Budziwój, comună în Polonia, 177
 Bulahovski, L.A., 142
 Bulai, comună, raion Suceava, 6, 60, 62, 84, 159—172, 178—180, 186
 Bulgăr, Gh., 67
 Bulgăruș, comună, 81
 Buninți, comună, 84
 Butculești, comună, 82
 Buteni, comună, 81
 Buzău, oraș, 82

C

Cacica, comună, 62, 77
 Călineștii-lui-Cuparenco, comună, 77
 Călineștii-lui-Enache, comună, 77
 Călineștii-lui-Vasilache, comună, 77
 Calomfirești, comună, 82
 Camăr, comună, 81
 Candrea, I.A., 50, 65, 90, dicționarul lui, 67
 Capidan, Th., 89—91
 Caransebeșul Nou, comună, 211
 Carașova, comună, 8, 56, 61, 79, 195—202, 206, 207, 210
 Caravaneți, comună, 82
 Carcaliu, comună, 78, 95
 Catalina, Ilie, 83
 Cătană, Gh., 180
 Cazacu, B., 26
 Ceaca, sat, raion Dej, 67
 Ceacova, comună, 81
 Ceacu, sat, raion Călărași, 67, 82
 Ceatalchioi, comună, 77
 Cehov, A. P., 241
 Cenadul-Mare, comună, 80
 Cenei, comună, 80
 Cernojevici, patriarhul, 80
 Certeze, comună, 81
 Češko, E. V., 150, 153
 Checea, comună, 80, 195
 Chege, comună, 81
 Chereuș, comună, 81
 Chiajna, comună, 6, 58, 82, 147—152, 154, 156—158
 Chilia-Veche, comună, 78
 Chinezul, Pavel, 80
 Chioag, comună, 81, 219, 238
 Chiril intemeietor al culturii slave, 65
 Chițimia, I. C., 6, 7, 9, 55, 60, 159, 179, 180, 242
 Chivescu, R., 95
 Cîmpia, comună, 80
 Cîmpina, 15
 Cîmpulung, 132, 133
 Cîmpulung-la-Ițisa, comună, 76
 Cîndești-Unu, comună, 77
 Cioplea, comună, 82
 Ciorogîrla, comună, 82, 149
 Ciplea, Gh., 6, 7, 9, 55, 60, 64, 211, 243
 Ciprovăț, răscoala de la 82

Cireșul, comună, 77
 Cîrlanul, Ilie, 149
 Cîrlibaba, comună, 77, 132, 133
 Ciucurova, comună, 77
 Ciurmărna, comună, 77
 Ciustendil, regiunea, 198
 Ciutela, comună, 81
 Ciutura, comună, 82
 Cleanov, toponimic, 91
 Climăuți, comună, reg. Suceava, 62, 77, 79
 Clisura, comună, reg. Banat, 6, 59, 195, 203, 209, 210
 Clocotici, comună lângă Carașova-Banat, 6, 79, 191, 196, 198, 199
 Clopodia, comună, 83
 Codreni, comună, 82
 Coloman I Cărturarul (1095—1116) 43
 Colonia-Bulgară, comună, vezi Telep, 81, 147
 Constantinescu-Iași, P., 147
 Constantinopol, 124, 125
 Copăcele, comună, 77
 Copaci, comună, 82
 Corlătești-Sîrbi, comună, 82
 Coșbuc, Gh., 90
 Costileava, cătun, 77
 Costin, Natalia, 132, 243
 Coșuștea, toponimic, 18, 91
 Coteanu, I., 25, 26, 50
 Cozla, comună, 83, 211, 215
 Crăciunești, comună, 76
 Craiova, toponimic, 18
 Cralovăț, comună, 80
 Crasna, comună, 76
 Creangă, I., 88, 90, 203
 Criciova, comună, 77
 Crișan, comună, 77
 Cuișd, comună, 81
 Cunoschi, cătun, 77
 Cuzap, comună, 81
 Czakovar, comună, 81
 Czambel, S., 203
 Czoernig, Karl von, 76, 81

D

Dănilă, comună, 77
 Dărmănești, comună, 77
 Dealul, toponimic, 28
 Deșica, reg. în Polonia, 160
 Deboveanu-Mălăescu, Elena, 6, 7, 60, 159
 Deceș, V., 189
 Demăcușa, comună, 77
 Demetriu, Dan, 78, 98
 Densusianu, O., 87, 90, 92
 Denta, comună, 80, 81, 147
 Dermendzin, A., 65
 Detvan Huta, localitate în Cehoslovacia, 222
 Dimbovița, 15
 Dinekov, P., 242
 Dinaș, comună, 79
 Divici, sat, 80, 203
 Długosz, Wl., 177

Docan, N., 79
 Doftana, toponimic, 18
 Domnești, comună, 82, 147
 Dorohoi, toponimic, 18
 Doroszewski, W., 23
 Dostean, I.S., 80
 Două-Mai, comună, 78
 Dragomirești din Deal, comună, 148, 149
 Dragomirești din Vale, comună, 148—150
 Drajna, 15
 Dudești-Cioplea, comună, 147
 Dudu, comună, 148—150
 Dujčev, Ivan, 82
 Dumasca, sat, 57, 78, 139, 144
 Dumbrava, toponimic, 28
 Dumitrescu, Maria, 6, 7, 9, 58, 113
 Dunăre, N., 243
 Dunavățu, comună, 77
 Dzendzelivski, I. O., 61, 137

E

Ebendorf, comună, vezi Știucă, 81
 Eder, Johan, 133
 Edu, comună, 77
 Ehrște, cătun, 77
 Eibental, comună, raion Orșova, 64, 83, 211, 215
 Epurești, comună, 82

F

Faighel, Ana, 160, 169, 178, 184
 Faighel, Matilda, 161, 171, 179, 180, 185
 Fedák, J., 228, 230, 233, 234
 Fegernic, comună, 81, 219, 238
 Felnac, comună, 81
 Filip, secta lui, 98
 Fluturica, comună, 77
 Focuri, comună, 78
 Fodor, Ecaterina, 242
 Francescato, G., 142
 Frăsinet, comună, 82
 Fries, C., 142
 Frumoasa, comună, 82
 Frumușani, comună, 82
 Fundulea, comună, 82
 Fundul Moldovei, comună, 133

G

Gad, comună, 80
 Gajek, Józef, 168, 169
 Galiția-Iecek, comună, 133
 Gălăbov, Iv., 26
 Găurici, comună, 82
 Găureni, comună, 77
 Ceaferca-Rusă, comună, 77
 Gelu, comună, 80
 Gemenea, comună, 77
 Gemer, localitate în Slovacia Centrală, 228, 236, 239
 Geza I (1074—1077, rege ungar, 43
 Ghindărești, comună, 78, 79

Gilliéron, J., 28
 Giulești, comună, 147, 148
 Giurgiu, oraș, 82
 Gîmbuț, toponimic, 18
 Gîrnic, comună, 83, 211, 215
 Gladna, toponimic, 91
 Glimboaca, toponimic, 91
 Glimboca, toponimic, 91
 Goehlert, I. V., 98
 Golovețki, I. F., 138
 Gorețki, I., 134
 Gornung, B.V., 142
 Gostavăț, sat, 82
 Gottlob, sat, 81
 Gratia, comună, 82
 Gratia-Drăghinești, comună, 83
 Grădinile, comună, 82
 Grek-Pabisowa, Iryda, 139
 Gropeni, comună, 77
 Groși, comună, 81

H

Habovštiak, A., 189, 220
 Haller, J., 212, 214
 Halmășd, comună, 81
 Hamcearca, comună, 77
 Harea, V., 132
 Havránek, B., 212, 213, 216
 Hepa, cătun, 77
 Herneacova, comună, 81
 Holban, T., 242
 Honorici, comună, 77
 Hont, județ în Slovacia, 236
 Horodnic, toponimic, 18
 Hrabiec, S., 170
 Hraste, M., 204
 Hrinchenko, B.D., 63, 65, 105, 137, 169, 177, 189, dicționarul lui, 67.
 Hujer, O., 212, 213
 Huși, oraș, 82
 Huta-Voivozi, comună, 81, 219, 223, 235, 236, 238, 239
 Hutor, numirea de către lipoveni a cartierului Brăilița, 97
 Huțani, comună, 77

I

Iacobeni, comună, 133
 Ianakiev, M., 243
 Iași, cartier lipovenesc din, 78, pacea de la, 82
 Iațentiuc, Gr. Stelian, 242
 Iaz, comună, 81
 Iepurești, comună, 147
 Ilgani-de-Sus, comună, 77
 Illici-Svitici, V. M., 61, 64, 137
 Ioachimescu, I. Șt., 81
 Iolkina, N. M., 243
 Iordan, Iorgu, 26, 28, 87, 90, 92
 Iorga, Nicolae, 82
 Ip, comună, 81

Ipoțești, comună, 77
Isaccea, comună, 78
Istrate, N., 81
Istria, 204
Iuffu, Zlatca, 6, 7, 9, 58, 147
Ivanda, comună, 80
Ivanov, G. P., 153
Ivanov, M., 151
Ivanov, V.V., 108, 113, 124
Ivănescu, G., 136
Ivić, P. 24, 66, 196, 198—200, 204, 206—209
Izlaz, comună, 97
Izvoarele-Sucevii, comună, 77

J

Jakubowski, Wiktor, 77
Jedlička, A., 213
Jilava, comună, 82
Jilko, F. T., 61, 62, 65, 66, 77, 134, 135
Jireček, K., 27, 147
Jirmunski, V. M., 59
Jivcovići, M., 59
Jóna, E., 235, 236
Jupa, comună, 81, 83, 211
Jupalnic, comună, 211, 214, 215
Jurilovca, comună reg. Dobrogea, 6, 9, 58, 64, 78, 79

K

Kádár, József, 67
Kalinovici, M. I., 61
Karasev, V. G., 80
Karpenko, I. O., 137
Keindl, R.F., 98
Király, P. 23
Kilometrul 14, cătun, 77
Kiprianov, Olga, 97
Klemensiewicz, Z., 161
Klepikova, G. P., 152
Knežević, episcop, 82
Kniaznin, D., 178
Knieszsa, István, 12, 15
Koneski, B., 197
Konnovaia, V. F., 24
Kopečný, Fr. 213
Kosciuszko, T., 84
Kosiński, W., 179
Krzyżanowski, J., 179
Kučera, H., 132
Kudrnak, A., 81
Kulczyński, St., 170
Kuriacița, cartier al Carașovei, 196
Kuznețov, P. S., 66, 100, 107, 108

L

Ladislau I (1077—1095), 43
Lamprecht, Arnošt, 24, 212
Lascăr-Catargiu, comună, 77
Laszlo Magdalena, 242

Lehr-Splawiński, T., 161, 243
Leonova, M. V., 138
Leordina, comună, 76
Lescovița, comună, 80
Leskutkin, A. F., 126
Lespezi, comună, 78
Letea, comună, 77
Licuriciul, comună, 82, 83
Limanowa, reg. în Polonia, 160
Lipoveni, sat, numire veche, vezi Socolinți, 57, 62, 63, 66, 78
Liška, J., 224
Liubcova, comună, 80, 203, 204, 206—210
Lom, regiunea, 198
Lomtev, T.P., 142
Lovrin, comună, 81
Lozbă, M., 243
Lucina, comună, 77, 132
Lugaș, comună, 81
Lukács, Ladislau, 6, 9, 55, 58
Lukasik, Stanislas, 84
Lunca, toponimic, 28, 77
Lunca-la-Tisa, comună, 76
Lunșoara, comună, 81
Lupac, sat, 79, 196
Lupcina, cătun, 77
Lupu, Vasile, domnul Moldovei, 133

M

Macejowice, lupta de la, 10. X. 1794, 84
Macek, Angnieszaka, 179, 181, 184
Măcești, comună, 80
Măcin, comună, 78
Macrea, D., 87
Măgura, cătun, 77, comună, 77
Magyarly, George, 211
Mahmudia, comună, 78
Măierici, sat, 203
Maksimović, Marija, 203
Małeckii, M., 25, 26
Manolea, comună, 77, 78
Mărgineni, comună, 82
Margita, comună, 81
Măriștea-Mare, comună, 77
Măriștea-Mică, comună, 77
Martin, N. P., 220
Márton, I., 220
Mărzănești, comună, 82
Mehadia, oraș, 83
Melchisedek, Episcop, 78, 98
Mercina, comună, 81
Mestica, Enrico, 65
Metodiu, întemeietor al culturii slave, 65
Mihailă, G., 6, 7, 9, 11, 15, 17, 23, 55, 56, 95, 131, 242, 243
Mihalyi, Ioan, 76
Mihoveni, localitate în Polonia, 84, 160
Miklosich, Fr., 87
Mila 23, sat, 6, 58, 78, 116, 119, 120, 122, 123, 128, 130
Miletič, Lj., 58, 82, 147—149, 196

Milișeuți, comună, 77
Mircev, K., 154, 199
Mirza, comună, 82
Mitocul-Dragomirnei, comună, 78
Mladenov, St., 150, 190
Moara, comună, 84, 159
Mocrea, comună, 81
Moigrad, 12, 15, 18
Moldova-Nouă, comună, 84
Moldova-Sulița, comună, 77, 132-134
Moldova-Veche, comună, 79, 203, 204,
207-210
Moldovița, comună, 77, 84
Murighiol, comună, 77
Mușlea, I., 88, 147
Muthnuk, toponimic, 18

N

Nădiac, comună, 81
Nagy Magdalena, 6, 9, 55, 58
Năvodari, comună, 78
Neculce, Ion, 27
Negostina, comună, 77
Negrești, comună, 81
Neograd, localitate în Cehoslovacia, 222
Nermet, sat, 79, 196, 199
Nestorescu, A., 57
Nicon, patriarh, 98
Nijni-Novgorod, localitate în U.R.S.S., 128
Nikov, P., 147
Nima, sat în Gherla, 67
Nisipitu, cătun, 77
Nistor, Ion I., 63, 78, 81, 84, 98
Nistorović, Stana, 203
Nitsch, K., 161, 163, 164, 166, 168-170, 176.
Noska, Fr. Jiří, 211
Novicicov, E., 6, 7, 9, 58, 113
Novicov, M., 242
Novohrad, județ în Slovacia, 222, 236, 239
Nowy-Targ, reg. în Polonia, 160

O

Orgradena-Nouă, comună, 83, 211, 215
Olteanu, Pandele, 6, 9, 55, 76, 81, 221
Olteni, comună, 82
Ondruș, P., 236
Orava, localitate în Slovacia Centrală, 228,
239
Orlova, V. G., 136
Orșova, oraș, 83, 84, 203, 211
Oțelu-Roșu, comună, 81

P

Pădurea Neagră, comună, 81
Panaitescu, P. P., 84
Panaiotov, P., 150, 152
Panaiova, comună, 77
Paříkevyč, I., 90, 134, 136
Papahagi, T., 88
Pardina, comună, 77
Părteștii-de-Sus, comună, 84

Paszternák, Clara, 6, 9, 55, 58
Pățal, comună, 81
Pătruț, I., 5, 7, 26, 56, 61, 66, 67, 87, 90,
131, 133-135, 137, 214, 220, 242, 243
Pătrăuți, comună, 77
Pătrăuții-Sucevei, sat, 68
Pătrăuții-Turtureni, comună, 133
Pauliny, E., 219, 220
Pavliuc, N., 5, 6, 8, 9, 55-57, 134, 242
Pavlović, M., 24, 195
Pawlowski, B., 170
Pecica, comună, 81
Percosova, comună, 80
Pereg, sat, 59
Peregul-Mare, comună, 81, 83, 211
Pereni, I., 77
Periprava, sat, 78, 79, 119, 122
Peștera, toponimic, 18, 28
Peștere toponimic, 18
Peșteș, toponimic, 18
Peștiș, toponimic, 18, 81
Petr, Jan, 20
Petrova, comună, 76
Petrovaselo, comună, 80
Petrovici, Emil, 5-9, 11, 12, 24-28, 35,
43, 45, 46, 50, 51, 55, 56, 58, 61, 76, 79,
80, 83, 90-93, 99, 100, 121, 132, 134,
187, 196, 198, 199, 220, 241, 242, 243
Piatra-Neamț, cartier lipovenesc din, 78
Piatra-Olt, ora, 82
Pike, K., 142
Pincota, comună, 81
Pintiuk, Gavrylo, 134
Piriul -- Berzei, comună, 77
Pirlita, comună, 77, 82
Pisc, sat, raionul Brăila, 6, 58, 78, 95, 97,
99, 102, 107, 108, 111
Plătărești, comună, 82
Pleșa, comună, 84
Pleter, T., 60
Plevna, 147
Ploești, oraș, 82
Plopana, sat, 78
Plopiș, comună, 81
Ploskoie, sat din raionul Velikomihailovsk,
reg. Odesa, 79
Poiana-Micului, comună, 84
Poienele-de-sub-Munte, comună, 76, 191
Pojejena, sat, 203
Pojejena-de-Sud, comună, 80
Pojorita, comună, 133
Polek, I., 98
Polog, localitate, 197
Pop, S., 25
Popa, P., 132
Popești-Leordeni, comună, 82, 147, 148, 191
Popivanov, G., 150
Popov, K., 151
Popović, I., 15, 26, 200
Popp, Nicolae, M., 80-82, 84
Porcescu, cătun, 77, 132, 133
Porolissum, vezi Moigrad, 12

Poșta, comună, 77
 Prahova, 15
 Prelici, Victor, 133
 Preobrajenski, A. G., 170
 Pricop, Ecaterina, informator, 97
 Priscornic, R., 132
 Prunișor, comună, 81
 Puntea cu Greci, comună, 82
 Pușcariu, S., 25, 26, 35, 39, 46, 89—91
 Putila, comună, 133
 Putna, comună, 84, mănăstire, 133, toponimic, 18

R

Rădăuți, comună, 18, 77, 133
 Radimna, comună, 80
 Rafnic, sat, 79
 Ravensca, comună, 83, 211
 Ravnice, comună, 196
 Recaș, comună, 80, 81, 195, 198—200, 202
 Redange, ofițer austriac, 79
 Reichenkron, G., 26
 Remeți, comună, 76
 Repedea, comună, 76
 Rișca, toponimic, 18
 Rogojești, comună, 77
 Roman, cartierul lipovenesc din, 78
 Romanski, Șt., 83, 65, 67
 Rona-de-Sus, comună, 76
 Resetti, Al., 24, 26, 40, 51, 87, 92, 241
 Roșu, comună, 147
 Rotundu, V., 243
 Rudeanu, V., 57
 Rudna, comună, 80
 Ruginos, comună, 77
 Runcul, comună, 82
 Ruscova, comună, 76
 Ružička, J., 220
 Rzetów, regiune în Polonia, 160

S

Săcălășău, comună în Bihor, 59, 81
 Sacalășăul-Nou, comună, 219, 238
 Sadău, cătun, 77, toponimic, 18
 Sadova, comună, 133
 Salai, M., 26, 49
 Săliște, comună, 81
 Saloni, A., 179
 Sandfeld, Kr., 87, 92
 Săptărei, comună, 82
 Sărăuad, comună, 76
 Saravale, comună, 80
 Sarichioi, comună, reg. Dobrogea, 6, 9, 58, 64, 78, 79
 Satu-Mare, comună în reg. Pecica, 80
 Sava, Miron, 160
 Scăiuș, comună, 81, 83
 Scheludko, D., 65, 135
 Secaș, comună, 77
 Sebiș, comună, 81
 Sedláček, Jan, 20
 Seidel, E., 87, 92

Selișceș, A. M., 11, 197, 212
 Seliștioara, comună, 82
 Semlac, comună, 81
 Serebrennikov, A.B., 63, 142
 Serghie, Ion, 134
 Sevastos, Cf., 83
 Sevastos, M., 83
 Sevsk, localitate în U.R.S.S., 115, 128, 130
 Sfânta-Elena, comună, 211, 215
 Sfântul-Gheorghe, comună, 77
 Sfiștofca, comună, 78, 79
 Sici, toponimic, 18
 Sicrieș-Putna, comună, 77
 Sighet, comună, 76
 Siminicea, comună, 77
 Simpetru-Mare, comună, 79
 Sinăuți, comună, 77
 Sinielnikoff, Roxana, 161
 Sinnmartinul-Sîrbesc, comună, 79
 Sînnicolaul-Mare, comună, 80
 Sintelena, comună, 83
 Sîrbenii-de-Jos, comună, 82
 Sîrbenii-de-Sus, comună, 82
 Sîrbi, comună, 82
 Sîrbii-Măgura, comună, 82
 Sîrbi-Sfințești, comună, 83
 Siret, comună, 77
 Showroński, Andrzej, 160, 164
 Skowroński, Czesława, 161, 185
 Skowroński, Mania, 161, 169, 171, 179, 182, 185
 Škultétyho, J., 230
 Slatina, toponimic, 28
 Slava-Chercheză, comună, 64, 78
 Slava-Rusă, comună, 64, 78, 79, 95
 Sławski, Fr., 71
 Sliven, localitate în Bulgaria, 149
 Slivenul-Nou, comună, 83
 Smadovița, toponimic, 18
 Snagov, 15
 Spiš, localitate în Slovacia de Est, 228, 239
 Sprinceak, I., 142
 Soca, comună, 80
 Socet, comună în Bihor, 59, 81, 219, 223, 224, 235, 236, 238, 239
 Socol, sat, 79, 203
 Socolinți, sat, vezi Lipoveni, 77, 78
 Soloneț, comună, 77
 Soloneț-Maidan, comună, 84
 Soutzo, Nicolas, 82
 Stănescu, D., 179
 Stanciova, comună, 80
 Stankewicz, E., 132
 Stanković, Nika, 203
 Starobăneasa, comună, 82
 Stieber, Zdzisław, 23, 95, 216
 Stoianov, St., 243
 Stoikov, Stoica, 12, 58, 62, 82, 147, 148, 150—153, 155
 Stoinești, comună, 82
 Štolc, Dr. Jozef, 219, 220, 224, 228, 230, 232, 236

Suceava, comună reg. Suceava, 62, 77
Sulina, comună, 78, 95
Suplacul-de-Barcău, comună, 81
Suplacul-de-Barcău-Borumblaca, comună, 222
Surdicul-Mare, comună, 81
Surlari, comună, 82
Svinița, comună în Banat, 6, 20, 80, 191,
195-206, 208-210
Sviștovca, sat, 119, 120, 122
Szafar, W., 170

Ș

Șeinoiu, comună, 82
Șeitin, comună, 81
Șeran, comună în Bihor, 59
Șerbăuți, comună, 77
Șesan, M. P., 76
Șevcenko, T. G., 241
Șinteu, comună în Bihor, 59, 81, 219, 223,
224, 235, 236, 238, 239
Șiștov, localitate în Bulgaria, 83
Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, 78, 133
Ștefan V al Ungariei, 147
Ștefănești, comună, 147
Știucă, comună, 81
Ștrăclevo, localitate în Bulgaria, 152
Șuhevici, Volodimir, 65-67
Șumița, comună, 83, 211, 215

T

Tătarca, toponimic, 133
Tătărăuța, toponimic, 133
Tăut, comună, 81
Teceul-Mic, comună, 76
Tecuci, oraș, 82
Telep, comună, vezi colonia Bulgară, 81
Telița, comună, 77
Teodorești, comună, 84
Teș, comună, 81
Tihomirova, M., 79
Timișoara, oraș, 79
Tirgoviște, oraș, 82
Tg. Frumos, oraș, 58, 78, 139, 140, 142, 144,
145
Tirna-Mare, comună, 76
Tirnavă, comună, 82
Tóbiik, Șt., 224, 228-230, 232-235
Todirești, comună, 77
Todoran, Romulus, 100
Todorov, T., 197, 198
Tomești, comună, 81
Tomoioagă, 160
Trávníček, Fr., 213
Triă, localitate în Bihor, 59, 219, 238
Trie, comună, 81
Trocin, M., 243
Trubaciov, O. N., 28, 62
Tulcea, comună, 78
Tunari, comună, 82
Tunia, Iosif, 160, 161, 163, 164

Tunia, Teofilia, 161, 164
Turčianský Sv. Martin, localitate, 230
Turnu-Măgurele, oraș, 82
Tusa, comună, 81
Tusta, vezi Tuștea, 12
Tuștea, toponimic, 12

Ț

Țigăneștii-de-Criș, comună, 81
Țonev, B., 149, 152
Țipar, comună, 81

U

Udler, R. I., 96
Ulma, comună, 77
Unbegaun, B., 26
Upenik, V. A., 80
Urbán, R., 221, 236
Urbańczyk, Stanisław, 23, 161, 162, 164, 165,
167
Urzicuța, comună, 82
Utešený, Slavomir, 213
Uzlina, comună, 77

V

Vadul-Anei, comună, 83
Vakurov, V. V., 127
Vama, comună, 81
Valea-Almăjului, comună, 83
Valea-Boului, comună, 77
Valea-Cerului, comună în Bihor, 59, 81, 219,
238
Valea-Sucevei, localitate, 131, 133, 134, 214
Valea-Tirnei, comună, 81, 223, 238
Valea-Ungurului, comună în Bihor, 59, 81,
219, 224, 238
Valea-Vișeuului, comună, 76
Vărăști, comună, 147, 148
Variaș, comună, 79
Vărzari, comună în reg. Crișana, 6, 59, 81,
221-224, 228, 231, 235, 238, 239, 243
Vășcăuți, comună, 77
Vascenco, V., 6, 7, 9, 27, 95, 140
Vasilii, Laura, 88, 90
Vaslui, oraș, 82, cartier lipovenesc din, 78
Vătânești, comună, 82
Vatra-Dornei, comună, 77
Vážný, V., 224, 228-230, 232-234, 236
Vecshása, comună, în districtul Krassá, 81
Velichi, C., 147, 149
Velikie Luki, localitate în U.R.S.S., 144
Venediktov, G. K., 61, 64
Vescu, V., 6, 7, 9, 59, 195
Vicșani, comună, 84
Vidin, regiune, 147, 198
Vilcov, comună, 79
Vilkovo, localitate în U.R.S.S., 128
Vinga, comună, 81, 82, 147

Viorescu, Ioan, 160
Viriş-mort, comună, 76
Vişeu-de-Sus, comună, 76
Vodnic, sat, 79, 196
Voivodina, colonie în Banat, 77
Voráč, Jaroslav, 212
Vorobkevici, Isidor, 78
Vrabie, E., 5-9, 55, 57, 58, 60, 75, 131,
132, 134, 136, 187
Vraciu, Ariton, 6, 7, 9, 57, 59, 131, 132,
243
Vran, comună, 81
Vucova, toponimic, 18, 83

W

Walaszczuk, Maria, 160
Walaszczuk, Anton, 160
Weigand, G., 67, 83, 89
Wieczorkiewicz, Br., 161

Z

Zacordonet, Al., 131, 242
Zagoriş, Gh. 83
Zagra, toponimic, 15, 18
Zaharcev, I., 198
Zalnoc, comună, 81
Zamfirescu, Dan, 242
Zaręba, Alfred, 171, 172
Zdrenghia, M., 89
Zityński, J., 136
Zlasd, vezi Zlaşti, 12
Zlaşti, toponimic, 12, 91
Zlatiţa, sat, 80, 83, 203
Zlatna, 12, 15, 18
Zorile, comună, 77
Zubert, Jan, 160, 163, 164, 179, 184
Zubert, Rozalia, 160
Zvolen, judeţ în Slovacia, 222, 236, 239
Zwoliński, P., 170

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Conferința de dialectologie slavo-română	5
<i>Acad. Emil Petrovici</i> , Raportul dintre izoglosele dialectale slave și izoglosele elementelor slave ale limbii române (În legătură cu Atlasul lingvistic slav).....	11
<i>G. Mihăilă</i> , Contribuții la studierea geografiei împrumuturilor slave în limba română (pe baza „Atlasului lingvistic român”).....	23
<i>Emil Vrăbie</i> , Stadiul actual și sarcinile cercetării graiurilor slave din Republica Populară Română.	55
<i>Emil Vrăbie</i> , Privire asupra localităților cu graiuri slave din Republica Populară Română.	75
<i>I. Pătruț</i> , Considerații în legătură cu vocativul românesc în -o.....	87
<i>Victor Vascenco</i> , Observații asupra graiului rusesc al lipovenilor din satul Pisc, raionul Brăila	95
<i>Maria Dumitrescu și Eugen Novicicov</i> , Lexicul graiului rusesc din satul Mila 23 (reg. Dobrogea)	113
<i>Ariton Vraciu</i> , Note de dialectologie slavo-română (Observații asupra unui grai ucrain- nean și a unui grai rusesc din R.P.R.).	131
<i>Zlatica Iuffu</i> , În legătură cu sistemul fonetic al graiului bulgar din comuna Chiajna (reg. București).	147
<i>Ion C. Chițimia și Elena Deboeanu-Mălăescu</i> , Graiul și folclorul polonez din Balaj, raionul Suceava.	159
<i>Acad. E. Petrovici și E. Vrăbie</i> , În legătură cu Atlasul lingvistic slav.....	187
<i>V. Vescu</i> , Fonetisme arhaice în graiurile sîrbocroate din regiunea Banat.....	195
<i>B. Berić</i> , Accentul în graiurile sîrbești din Clisura	203
<i>Gh. Ciplea</i> , Cantitatea vocalică în graiurile cehe din Banat	211
<i>Gr. Benedek</i> , Despre un grai slovac mixt din regiunea Crișana (graiul din Borumlaca și Vărzari)	219
Cinci ani de activitate a Asociației Slavistilor din R.P.R. ((1956—1961) (G. M.)	241
Indice	245

СОДЕРЖАНИЕ

	<u>Стр.</u>
Конференция по славяно-румынской диалектологии.	5
<i>Академик Эмиль Петрович</i> , Соотношение славянских диалектных изоглосс и изоглосс славянских элементов румынского языка (В связи с общеславянским лингвистическим атласом).....	11
<i>Г. Михайлэ</i> , К изучению географического распространения славянских заимствований в румынском языке (на материале «Румынского лингвистического атласа»).	23
<i>Эмиль Врание</i> , Современное состояние и задачи изучения славянских говоров на территории РНР.	55
<i>Эмиль Врание</i> , Обзор славянских говоров на территории Румынской Народной Республики.	75
<i>И. Пэтруц</i> , Некоторые вопросы славяно-румынской исторической диалектологии.....	87
<i>В. Васченко</i> , Заметки о русском говоре липован села Писк, Браилского района.....	95
<i>Мария Думитреску— Е. Новицков</i> , Лексика русского говора села «Міла 23», Добруджанской области.....	113
<i>Аритон Врачу</i> , Заметки по славяно-румынской диалектологии.....	131
<i>Златка Юффу</i> , К вопросу о фонетической системе болгарского говора села Кяжна, Бухарестской области.....	147
<i>И. К. Кицимия и Елена Дебовяну-Малаеску</i> , Польский говор и фольклор села Булай, Сучавского района.....	159
<i>Академик Э. Петрович и Э. Врание</i> , В связи с общеславянским лингвистическим атласом	187
<i>В. Веску</i> , Архаические фонетизмы в сербохорватских говорах Банатской области	195
<i>Б. Берич</i> , Ударение в сербских говорах Клисуры.....	203
<i>Гр. Бенедек</i> , О смешанном словацком говоре Кришанской области (говор сел Борумлака и Вэрзарь)	211
<i>Г. Чипля</i> , Количество гласных в чешских говорах Баната.....	219
Пять лет деятельности Ассоциации славистов РНР (1956—1961) (Г. М.)	241
Указатель	245

SOMMAIRE

	Pages
La conférence de dialectologie slavo-roumaine.....	5
<i>Acad. Emil Petrovici</i> , Le rapport des isoglosses dialectales slaves et des isoglosses des éléments slaves de la langue roumaine (À propos de l'Atlas linguistique général slave).....	11
<i>G. Mihăilă</i> , Contributions à l'étude de la géographie des emprunts slaves en roumain (d'après l'„Atlas linguistique roumain“).....	23
<i>Emil Vrabie</i> , L'état actuel et les tâches de l'étude des parlers slaves de la République Populaire Roumaine.....	55
<i>Emil Vrabie</i> , Coup d'oeil sur les localités à parlers slaves de la République Populaire Roumaine.....	75
<i>I. Pătruț</i> , Considerations sur le vocatif roumain en -o.....	87
<i>Victor Vascenco</i> , Observations sur le parler grand-russe des Lipovènes du village de Pisc, district de Brăila.....	95
<i>Maria Dumitrescu et Eugen Novicicov</i> , Le lexique du parler russe du village de Mila 23 (région de Dobroudja).....	113
<i>Arton Vraciu</i> , Notes de dialectologie slavo-roumaine. (Observations sur un parler ukrainien et sur un parler russe de la R.P.R.).....	131
<i>Zlatca Iuffu</i> , À propos du système phonétique du parler bulgare de la commune de Chiajna (région de Bucarest).....	147
<i>Ion C. Chișimia et Elena Deboveanu-Mălăescu</i> , Le parler et le folklore polonais de Bulai (district de Suceava).....	159
<i>Acad. E. Petrovici et E. Vrabie</i> , À propos de l'Atlas linguistique général slave.....	187
<i>V. Vescu</i> , Phonétismes archaïques des parlers serbo-croates de la région de Banat	195
<i>B. Berić</i> , L'accent dans les parlers serbes de Clisura.....	203
<i>Gh. Ciplea</i> , La quantité des voyelles dans les parlers tchèques du Banat.....	211
<i>Gr. Benedek</i> , Sur un dialecte slovaque mixte de la région de Crișana (Les parlers de Borumlaca et de Vârzari).....	219
inq ans d'activité de l'Association des Slavistes de la R.P.R. (1956—1961) (G. M).	241
Index.....	245

ROMANOSLAVICA

Au apărut

Vol. I, 1958 — legat	lei 18,80
II, 1958 — epuizat	
III, 1958 — legat	lei 20,70
IV, 1960 — broșat	lei 21
IV, 1960 — legat	lei 26
V, 1962 — Istorie (broșat)	lei 11,60
V, 1962 — Istorie (legat)	lei 17,90
VI, 1962 — Filologie (broșat)	lei 14,80
VI, 1962 — Filologie (legat)	lei 21
VII, 1963 — Dialectologie (broșat)	lei 12
VII, 1963 — Dialectologie (legat)	lei 17

Sub tipar

Volumul VIII.

Volumele apărute, cu excepția volumului II, pot fi comandate direct la sediul Asociației Slavistilor din R.P.R., str. Pitar Moș nr. 7—15, raion 30 Decembrie, București.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Tiparul executat sub comanda nr. 1507 la Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”, str. Grigore Alexandrescu 93—95, București—R.P.R.

ERATA

<u>Pag.</u>	<u>rîndul</u>	<u>în loc de :</u>	<u>se va citi :</u>	<u>din vina :</u>
Harta dintre p. 46—47			Harta 25	redacției.
191	17	'br'ala hăz'iu	'br'asia hăz'iu	redacției. “

c 1507 -- Romanoslavica, VII.